

DRENCH BOOK
TEXT FLY BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_202198

UNIVERSAL
LIBRARY

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ
ಶ್ರೀಮಢ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ.

[ಪಂ ಡಿತರಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥ, ತಾತ್ಪರ್ಯ, ವಿಶ್ಲೇಷಾರ್ಥ ಸಹಿತ.]

Part 2

ಪ್ರಕಾಶಕರು
ಎಂ. ಮೂರ್ತಿರಾವ್,
“ಶ್ರೀಹರಿಕೃಪಾ” ಮಲ್ಲೀಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಓಂ || ಶ್ರುತ್ವಾ ಹನೂಮದುದಿತಂ ಕೃತಮಸ್ಯ ಸರ್ವಂ |

ಪ್ರೀತಃ ಪ್ರಯಾಣಮುಭಿರೋಚಯತೇ ಸ ರಾಮಃ ||

ಅರುಹ್ಯ ವಾಯುಸುತಮಂಗದಗೇನ ಯುಕ್ತಃ |

ಸೌಮಿತ್ರಿಣಾ ಸ ರವಿಜಃ ಸಹಸೇನ ಯಾಗಾತ್

||೧||

ಅರ್ಥ. — ಸರಾಮಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ಹನೂಮದುದಿತಂ = ಹನುಮಂ ತನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಸ್ಯ = ಈ ಹನುಮಂತನ, ಸರ್ವ - ಸಮಸ್ತವಾದ, ಕೃತಂ = ವ್ಯಾಸಾರವನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ = ಕೇಳಿ, ಪ್ರೀತಃ = ಸಂತೋಷಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಪ್ರಯಾಣಂ = ಲಂಕಾಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು, ಉಭಿರೋಚಯತೇ = ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದನು. ಅಥ = ಅನಂತರ, ಅಂಗದೇನ = ಅಂಗದನ ಭುಜದಮೇಲೆ ಕುಳಿ ತಿದ್ದ, ಸೌಮಿತ್ರಿಣಾ = ಸುಮಿತ್ರಪುತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ, ರಾಮಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ವಾಯುಸುತಂ = ವಾಯು ಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನ ಭುಜವನ್ನು, ಅರುಹ್ಯ = ವಿರಿ, ಸ ರವಿಜಃ = ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವ ನಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಸೇನಯಾಸಹ = ವಾನರ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅಗಾತ್ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಹನುಮಂತನು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಸಾರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೇಳಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹನು ಮಂತನ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಆರೋಹಣಮಾಡಿ, ಅಂಗದನ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಆರೋಹಣ ಮಾಡಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಕೂಡಿ ಸುಗ್ರೀವ ಸಹಿತನಾಗಿ ವಾನರ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ಮಸಾಂ ನಿಧಿಮತ್ರ ದೇವಃ |

ಶಿಶ್ಯೇ ಜಗದ್ಗುರುತನೋಪ್ಯವಿಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ ||

ಅಗ್ರೇಹಿ ಮಾದ್ರವಮನುಪ್ರಥರ್ಯಸಥರ್ಮಂ |

ಪಂಥಾನಮರ್ಥಿತು ಮಸಾಂಪತಃ ಪ್ರತೀತಃ

||೨||

ಅರ್ಥ. — ಜಗದ್ಗುರುತನಃ = ಜಗತ್ = ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಗುರುತನಃ = ಮುಖ್ಯ ಗುರುವೆಂದು, ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ = ವಿಖ್ಯಾತನಾದ, ದೇವಃ = ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ದಕ್ಷಿಣ = ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ, ಅಸಾಂನಿಧಿಂ = ಸಮುದವನ್ನು ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ = ಸೇರಿ, ಅತ್ರ = ಆ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ, ಅಗ್ರೇ = ಮೊದಲು (ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ) ಸಃ = ಆ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಅವಿಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿರಪಿ = ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ, ಅದ್ರವಂ = ಮೃದುವಾದ, ಧರ್ಮಂ - ಧರ್ಮವು, ಅನುಪ್ರಥರ್ಯಸಃ - ಪ್ರಥಮತಃ ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸ ಮಾಡಿದವನಾಗಿ, ಅಪಾಂಪತಿಃ = ಸಮುದ್ರದ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಪಂಥಾನಂ = ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅರ್ಥಿತುಂ = ಬೇಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಶಿಶ್ಯೇ = ಮಲಗಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯಗುರುವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಾನರ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ತಾನು ಚಿಂತಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಧರ್ಮವು ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಮಾಡಿ ಸಮುದ್ರದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮುದ್ರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತ್ರಾಜಗಾಮ ಸ ವಿಭೀಷಣನಾಮಧೇಯೋ |

ರಕ್ಷಃಪತೇರವರಜೋಪ್ಯಥ ರಾವಣೇನ ||

ಚಕ್ರೋಧಿಕಂ ರಘುಪತಾ ವತಿಧರ್ಮನಿಷ್ಠ |

ಸ್ತೃಕ್ರೋ ಜಗಾಮ ಶರಣಂಚ ರಘೂತ್ತಮಂತಂ

||೩||

ಅರ್ಥ. — ತತ್ರ = ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಲಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ರಕ್ಷಗಣೇ = ರಾವಣನ, ಅವರಜಃ = ತಮ್ಮನಾದ, ವಿಭೀಷಣ ನಾಮಧೇಯಃ = ವಿಭೀಷಣ

ನೆಂಬುವನು, ಅತಿಧರ್ಮನಿಷ್ಠಃ=ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತನು, ಅಪಿ= ಮತ್ತು, ರಘುಸತಾ=ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಂ = ಅತ್ಯಂತವಾದ, ಭಕ್ತಃ= ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಇತಿ=ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ, ರಾವಣೇನ=ರಾವಣನಿಂದ, ತ್ಯಕ್ತಃ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟು ಬಹಿಷ್ಕೃತನಾದನು, ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಃ=ಆ ವಿಭೀಷಣನು, ತಂ = ಆ ಮಲಗಿದ್ದ, ರಘೂತ್ತಮಂಚ = ರಘುವರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನೇ, ಶರಣಂಜಗಾಮ=ಶರಣು ಹೊಂದಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ರಾವಣನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಕೇವಲ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಿಸಿದನು. ಆ ವಿಭೀಷಣನು ಈಗ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ದರ್ಭಾ ಸನದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಶರಣಾಗತನಾದನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಜೇನ ರವಿಜೇನ ಬಲಪ್ರಣೇತ್ರಾ |

ನೀಲೇನ ವೈಂದ ವಿವಿಧಾಂಗದ ತಾರಪೂರ್ವಃ ||

ಸರ್ವೈಶ್ಚ ಶತ್ರುಸದನಾ ದುಪಯಾತ ಏಷ |

ಭ್ರಾತಾಸ್ಯ ನಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯ ಇತಿ ಸಿ, ರೋಕ್ತಃ

||೪||

ಅರ್ಥ.—ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಜೇನ=ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಚಾಂಬವಂತನಿಂದಲೂ ರವಿಜೇನ=ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದಲೂ, ಬಲಪ್ರಣೇತ್ರಾ=ಸೇನಾ ಪತಿಯಾದ, ನೀಲೇನ=ನೀಲನಿಂದಲೂ, ವೈಂದ=ವೈಂದನು, ವಿವಿಧ=ವಿವಿಧನು, ಅಂಗದ=ಅಂಗದನು, ತಂ = ತಾರನು ಇವರೇ ಮೊದಲಾಗಿ ವುಳ್ಳ, ಸರ್ವೈಶ್ಚ = ಸಮಸ್ತರಾದ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಏಷಃ = ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಈ ವಿಭೀಷಣನು, ಶತ್ರುಸದನಾತ್ = ಶತ್ರುವಾದ ರಾವಣನ ಮನೆಯಿಂದ, ಉಪಯಾತಃ=ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಅಸ್ಯ=ರಾವಣನಿಗೆ, ಭ್ರಾತಾ=ಸಹೋದರನು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಏಷಃ=ಇವನು, ಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯಃ=ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ, ಯೋಗ್ಯಃ=ಅರ್ಹನಾದವನು, ನಭವತಿ=ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು (ಆ ವಾನರ ಮುಖಂಡರು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರು)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿಭೀಷಣನು ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಶರಣಾಗತ ನಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾಂಬವಂತ, ಸುಗ್ರೀವ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ನೀಲ, ಮೈಂದ, ವಿವಿದ, ಅಂಗದ, ತಾರ ಮೊದಲಾದ ಕಪಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ವಿಭೀಷಣನು ಶತ್ರುವಾದ ರಾವಣನ ಮನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಶತ್ರುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಹೋದರನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಆತನನ್ನು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅತ್ರಾಹರೂಪ ಮಹರಂ ಬಲದೇವತಾಯಾಃ |

ಗ್ರಾಹ್ಯ ಸ್ವವಿನ ನಿತರಾಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ |

ಭಕ್ತಶ್ಚ ರಾಮಪದಯೋ ವಿನಿಶ್ಚಿಷ್ಟರಕ್ಷೋ |

ವಿಜ್ಞಾಯ ರಾಜ್ಯ ಮುಪಭೋಕ್ತು ಮಿಹಾಭಿಯಾತಃ ||೨||

ಅರ್ಥ.—ಬಲದೇವತಾಯಾಃ = ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯು, ಅಪರಂರೂಪಂ = ಎರಡನೇ ರೂಪನಾದ ಹನುಮಂತನು, ಅತ್ರ=ಈ ವಿಭೀಷಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀರಾಮಂಪ್ರತಿ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, ಶರಣಂಪ್ರಪನ್ನಃ = ಶರಣಾಗತನಾಗಿರುವ ಈ ವಿಭೀಷಣನು. ರಾಮಪದಯೋಃ=ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, ನಿತರಾಂ = ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ಭಕ್ತಶ್ಚ=ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಸಃ=ಆ ವಿಭೀಷಣನು, ರಕ್ಷಃ=ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನನ್ನು, ವಿನಿಶ್ಚಿಷ್ಟಂ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕವನನ್ನಾಗಿ, ವಿಜ್ಞಾಯ=ತಿಳಿದು=ರಾಜ್ಯಂ=ಲಂಕಾ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಪಭೋಕ್ತುಮೇವ=ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ, ಅಭಿಯಾತಃ=ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಏಷಃ=ಈ ವಿಭೀಷಣನು, ಗ್ರಾಹ್ಯವ=ಸರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಆಹ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದ ವಿಭೀಷಣನು ಶತ್ರುವೆದವನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಸರಿಗ್ರಾಹ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಜಾಂಬವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಾನರ ಪ್ರಮುಖರು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಲ ದೇವತೆಯ ಎರಡನೇ ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯಂತಿರುವ ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:— ಶರಣಾಗತನಾಗಿರುವ ಈ ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ

ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ರಾವಣನು ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗ ತಕ್ಕವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ ಲಂಕಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಾನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ್ಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಶರಣಾಗತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನು ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯುಕ್ತ ವತ್ಯಥ ಹನೂಮತಿ ದೇವದೇವಃ |

ಸಂಗೃಹ್ಯತದ್ವಚನ ಮಾಹ ಯಥೈವ ಪೂರ್ವಂ ||

ಸುಗ್ರೀವ ಹೇತುತ ಇಮಂ ಸ್ಥಿರ ಮಾಗ್ರಹಿಷ್ಯೇ |

ಪಾದಪ್ರಪನ್ನ ಮಿದಮೇವ ಸದಾವ್ರತಂ ಮೇ

||೬||

ಅರ್ಥ.—ದೇವದೇವಃ=ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಹನೂಮತಿ=ಹನುಮಂತನು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಉಕ್ತ ವತಿಸತಿ=ಹೇಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ತದ್ವಚನಂ=ಆಮಾತನ್ನು, ಸಂಗೃಹ್ಯ=ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ, ಪೂರ್ವಂ=ಮೊದಲು, ಸುಗ್ರೀವಹೇತುಕಃ=ಸುಗ್ರೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಯಥಾ=ಹೇಗೆ, ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ತಥೈವ=ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಪಾದಪ್ರಪನ್ನಂ=ಪಾದಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿರತಕ್ಕ, ಇಮಂ=ಈ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು, ಸ್ಥಿರಂ=ದೃಢವಾಗಿ, ಆಗ್ರಹಿಷ್ಯೇ=ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಇದಮೇವ=ಈ ಶರಣಾಗತ ರಕ್ಷಣೆಯೇ, ಮೇ=ನನಗೆ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ವ್ರತಂ=ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅಹಂ=ಹೇಳಿದನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹನುಮಂತನು ವಿಭೀಷಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುಪಕ್ಷ ದವನಾದಾಗ್ಯೂ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇವನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಂಗೀಕಾರಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:— ನಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದೆನೋ ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾದಾಕ್ರಾಂತನಾದ ಈ ವಿಭೀಷಣನನ್ನೂ ದೃಢವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಶರಣಾಗತ ರಕ್ಷ ಣೆಯೇ ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಬ್ರಹ್ಮಕಾಃ ಸುರಗಣಾಃ ಸಹದೈತ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾಃ |
 ಸರ್ವೇ ಸಮೇತ್ಯ ಚ ಮದಂಗುಳಿಚಾಲನೇಪಿ ||
 ನೀಶಾಭಯಂ ನ ಮನು ರಾತ್ರಿ ಚರಾ ದಮುಷ್ಮಾ |
 ಚ್ಛುಧಃ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಚೈನ ಮಹಂವಿಜಾನೇ ||೭||

ಅರ್ಥ.—ಸಬ್ರಹ್ಮಕಾಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಸರ್ವೇ-
 ಸಮಸ್ತವಾದ, ಸುರಗಣಾಃ=ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹವು, ದೈತ್ಯಮರ್ತ್ಯಾಃ=
 ದೈತ್ಯರೂ ಮನುಷ್ಯರೂ, ಸಹ=ಸಹಿತರಾಗಿ, ಸಮೇತ್ಯ=ಮಿಳಿತರಾಗಿ,
 ಮದಂಗುಳಿಚಾಲನೇಪಿ=ನನ್ನ ಬೆರಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ,
 ಈಶಾಃ=ಸಮರ್ಥರು, ನಭವಂತಿ=ಆಗಲಾರರು, ಮಮ=ನನಗೆ, ಅಮು
 ಷ್ಮಾತ್=ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರತಕ್ಕ, ರಾತ್ರಿಚರಾತ್=ರಾಕ್ಷಸನಾದ, ವಿಭೀಷಣ
 ನಿಂದ ಭಯಂ=ಭಯವು, ನಾಸಿ=ಇಲ್ಲವು, ಏನಂ=ಇವನನ್ನು, ಶುದ್ಧ
 ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ=ನಿಷ್ಕಪಟ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ, ಅಹಂ=ನಾನು, ವಿಜಾ
 ನೇ=ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಶ್ರೀರಾಮನು ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ವಿಭೀಷಣನು ಶತ್ರುವಿನ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಬಂದಿರು
 ತಾನೆಂದು ಕಪಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳು
 ತಾನೆ. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ದೈತ್ಯರು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರೂ ಸೇರಿ
 ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಮಿಳಿತರಾಗಿ
 ನನ್ನ ಒಂದು ಬೆರಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲು ಶಕ್ತರಾಗಲಾರರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ
 ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನೇನು ಮಾಡಿಯಾನು? ಈ ವಿಭೀಷಣನಿಂದ
 ನನಗೇನೂ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಅದಲ್ಲದೆ ಇವನು ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಶುದ್ಧ ಸ್ವಭಾ
 ವವುಳ್ಳವನೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನು
 ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯುಕ್ತವಾಕ್ಯ ಉತ ತಂ ಸ್ವಜನಂ ವಿಧಾಯ |
 ರಾಜ್ಯೇಭಿಷೇಚಯ ದಪಾರ ಸುಸತ್ಯ ರಾಶಿಃ ||
 ಮತ್ವಾ ತೃಣೋಪಮಮಶೇಷಸದಂತಕಂ ತಂ |
 ರಕ್ಷಃ ಪತೇತ್ಸ್ಯ ವರಚಸ್ಯ ದದೌಸಲಂಕಾಂ ||೮||

ಅರ್ಥ.—ಇತ್ಯುಕ್ತವಾಕ್ಯಃ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಾಕ್ಯ
 ವುಳ್ಳ, ಸಃ=ಆ ಶ್ರೀರಾಮನು, ತಂ=ಆ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು, ಸ್ವಜನಂ=ತನ್ನ

ಪ್ರಂತ ಪೀಠಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು. ಉತ = ಅನಂತರ, ರಾಜ್ಯ-ಲಂಕಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ. ಅಭಿಷೇಚಯುತ = ಸದ್ಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದರು. ಸಃ = ಆ ರಾಮನು. ಅಪಾರ ಪುಸ್ತಕರಾಶಿ - ಅಪಾರ = ಅಪರಿಮಿತವಾದ, ಸು = ಸಮಾಚೀನವಾದ ಸತ್ಯ = ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ಅಶೇಷದಂತಕಂ = ಅಶೇಷ = ಸಮಸ್ತರಾದ, ಸತ್ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಅಂತಕಂ = ಯಮಾತ್ರಯನಾದ, ತಂ = ಆ ರಾಮನನ್ನು, ತ್ಯಗೋಪನಂ = ತ್ಯಗಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದವನನ್ನಾಗಿ, ಮತ್ಯಾ = ತಿಳಿದು, ರಕ್ಷಾಸತೇಃ = ರಾಕ್ಷಸರಾಜನಾದ ರಾಮನಿಗೆ ಅವರಜಸ್ಯತು = ತಮ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ, ಲಂಕಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ದದೌ = ಕೊಟ್ಟನು.

ಪ್ರಾಂಶುಃ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನು ಶತ್ರುಪಕ್ಷದವನಾದಾಗ್ಯೂ ಇವನು ದನನೇನೂ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ವಿಭೀಷಣನು ನಿಷ್ಕಪಟ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಲಂಕಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೆ ಇವನ ಭ್ರಾತೃವಾದ ರಾಮನು ಲಂಕಾಕ್ಕೆ ರಾಜನಾಗಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸದ್ಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಸ್ವತಃ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮತ್ತು ಸಮಾಚೀನವಾದ ಬಲದ ರಾಶಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಸಜ್ಜನರಿಗೂ ಕಾಲಾಂತಕರೂಪಿಯಾದ ರಾಮರಾಜನನ್ನು ತ್ಯಗಕ್ಕೆ ಸಮನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಲಂಕಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಲ್ಪಾಂತಮಸ್ಯ ನಿಶಿಚಾರಿ ಪತಿತ್ವ ಪೂರ್ವ |

ಮಾಯುಃ ಪ್ರದಾಯ ನಿಜಲೋಕಗತಿಂ ತದಂತೇ ||

ರಾತ್ರಿತ್ರಯೇ ಪೃಥುಪಗಾಮಿನಮಿಕ್ಷ್ಯ ಸೋಬ್ಧಿಂ |

ಚುಕ್ರೋಧ ರಕ್ತನಯ ನಾಂತ ಮಯುಂಜದಬ್ಧಿಂ

||೯||

ಅರ್ಥ. — ಸಃ - ಶ್ರೀರಾಮನು, ಅಸ್ಯ = ಈ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ, ನಿಶಿಚಾರಿ ಪತಿತ್ವಂ - ನಿಶಿಚಾರಿ-ರಾತ್ರಿಂಚರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ, ಪತಿತ್ವಪೂರ್ವಂ - ಸ್ವಾಮಿ

ತ್ವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಕಲ್ಪಂತಂ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನ ಕಲ್ಪದವರೆವಿಗೂ, ಆಯುಃ = ದೀರ್ಘಾಯುವನ್ನು, ತದಂತೇ-ಆ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾನಂತರದಲ್ಲಿ, ನಿಜ ಲೋಕಗತಿಂ = ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಲೋಕಮಾರ್ಗವನ್ನೂ, (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಸಹ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ) ಪ್ರದಾಯ-ಕೊಟ್ಟು, ಸಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ರಾತ್ರಿತ್ರಯೇಪಿ = ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳಾದಾಗ್ಯೂ, ಅನುಜ್ಞಾಮಿನಂ = ತಮ್ಮ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಬಾ ರದೇ ಇರತಕ್ಕ, ಅಬ್ಧಿಂ-ಸಮುದ್ರನನ್ನು, ಈಶ್ಯ-ನೋಡಿ, ಚುಕ್ರೋಧ = ಕೋಪಗೊಂಡರು. ಮತ್ತು ಅಬ್ಧಾ = ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ರಕ್ತನಯನಾಂಕಂ- ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನ ನೋಟವನ್ನು, ಅಯಂಜತ್ = ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು. (ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಲಂಕಾಧಿ ಪತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರಕಾಲ ಪರೈಂತ ರಾವಣನ ತಮ್ಮನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮ ದಿನದ ಕೊನೆಯಾದ ಮಹಾ ಕಲ್ಪ ಪರಿಯಂತ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಸಹಿತ ನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವ ವ ಹಾತ್ಮ್ಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:—ಶ್ಲೋಕ—ಆಯುಶ್ಚ ಪರಮಂದತ್ತಂ | ಐಶ್ವರ್ಯ ಮತುಲಂಭುವಿ || ಉಪೇಷ್ಯಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ | ಪುನರ್ಲಂಕಾಂ ಸಮೇಷ್ಯ ಸಿ || ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾವಸಾನೇತ್ವಂ | ಮಯಾಸಹ ವಿಭೀಷಣ || ಪ್ರಯಾಸ್ಯಸಿ ಪರಂ ಲೋಕಂ ಸರ್ಗ ಪ್ರಲಯವರ್ಜಿತಂ || ಇತಿ || ಕಲ್ಪಶ್ಚ ಪ್ರಲಯೇನ್ಯಾಯೇ | ಕಾಸ್ತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮದಿನೇ ಸ್ತೃತಂ || ಎಂಬ ನಚನದಿಂದ ಕಲ್ಪ ಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನ ಕಾಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಕ್ರೋಧದೀಪ್ತನಯನಾಂತ ಹತಃ ಪರಸ್ಯ |

ಶೋಷಂ ಕ್ಷಣಾದುಪಗತೋದನ-ಜಾದಿಸತ್ತ್ವೈಃ |

ಸಿಂಧುಃ ಶಿರಸ್ಯರ್ಹಣಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ರೂಪೀ |

ಪಾದಾರವಿಂದಮುಪಗಮ್ಯ ಬುಧಾಃ ಏತತ್

ಅರ್ಥ.— ಪರಸ್ಯ = ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ, ಸಕ್ರೋ
ಧದೀಪ್ತನಯನಾಂಕಿತತಃ = ಸಕ್ರೋಧ - ಕೋಪದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ, ದೀ
ಪ್ತ = ಜ್ವಾಲಿಸುತ್ತಿರುವುದಾದ, ನಯನಾಂತಃ = ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದ, ಹ
ತಃ = ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದವನಾದ, ಸಃ - ಆ ಸಮುದ್ರನು, ದನುಜಾದಿಸತ್ತ್ವೈಃ
ದಾಸವಾದಿ ಜಾತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ, ಸತ್ತ್ವೈಃ = ಜಲಚರಾದಿ ನಾನಾ ಪ್ರಾ
ಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕ್ಷಣಾತ್ = ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ, ಶೋಷಂ = ಕ್ಷೋ
ಭವನ್ನು, ಉಪಗತಃ = ಹೊಂದಿದನು, (ಅನಂತರ) ಸಿಂಧುಃ = ಸಮುದ್ರವು
ರೂಪೀರ್ಣ = ವರುಣರೂಪನಾಗಿ, ಶಿರಸಿ - ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಅರ್ಹಣಂ - ಪೂ
ಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು, ಪರಿಗೃಹ್ಯ - ಧಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವಾದಾರ
ವಿಂದಂ = ಶ್ರೀರಾಮರ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು, ಉಪಗಮ್ಯ - ಹೊಂದಿ,
ಏತತ್ = ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಒಭಾಷೇ = ಮಾತನಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗಾರ್ಥಿ
ಯಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಮೂರು ದಿವಸಗಳಾದಾಗ್ಯೂ
ಸಮುದ್ರರಾಜನು ಇವನ ರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರದೇ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಕೋಪ
ಗೊಂಡು ಕೆರಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆನೋಟದಿಂದ ಸಮುದ್ರನನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿ
ಆ ನೋಟ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸವರು
ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಮೇತನಾಗಿ ಕ್ಷೋಭವನ್ನು ಹೊಂದಿ
ಭಯಗ್ರಸ್ಥನಾದ ಸಮುದ್ರನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವಾದ ವರುಣರೂಪದಿಂದ
ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಪೂಜೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನವಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ಸೇರಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ
ಮಾತನಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಂ ತ್ವಾ ವಯಂ ಜಡಧಿಯೋ ನವಿದಾಮ ಭೂಮಾ |

ಳುಟಿಸ್ತು ಮಾಡಿಪುರುಷಂ ಜಗತಾಮ ಧೀಶಂ ||

ತ್ವಂಸತ್ವತಃ ಸುರಗಣಾ ರಜಸೋ ಮನುಷ್ಯಾಂ |

ಸ್ತುತೀಯತೋ ಸುರಗಣಾ ನಭಿತಪ್ತ ಥಾಸ್ರಾಃ

||೧೧||

ಶ್ಲೋಕ || ಕಾಮಂ ಪ್ರಯಾಹಿ ಜಹಿವಿಶ್ರವಸೋವಮೇಹಂ |

ತ್ಯ್ರಲೋಕೈ ರಾವಣಮ ವಾಪ್ನುಹಿ ವೀರಪತ್ನೀಂ ||

ಬದ್ಧೀಹಿ ಸೇತುಮಿಹತೇಯಶಸೋ ವಿತತ್ಯೈ |

ಗಾಯಂತಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಿ ನೋ ಯಮುಪೇತ್ಯ ಭೂಪಾಃ ||೧೨||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ = ವರುಣ ರೂಪನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಮುದ್ರನು,

ಹೇ ಭೂಮ್ = ಮಹಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ತ್ವಂ = ನೀನು, ಅಭಿತಃ = ಸರ್ವ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸತ್ವತಃ = ಸತ್ವ ಗುಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಸುರಗಣಾಃ = ದೇವತಾ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ರಜಸಃ = ರಜೋಗುಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯಾಃ - ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ತಾತಿ ಯುತಃ-ಮೂರನೆಯದಾದ ತಮೋಗುಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಅಸುರಗಣಾಃ = ದೈತ್ಯ ಸಮೂಹಗಳನ್ನೂ, ಅಸ್ರಾಃ = ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ಧಿಯೇ, ತಂ - ಅಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಕೂಟಸ್ಥಂ = ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ, ಅದಿಪುರುಷಂ = ಪುರಾಣ ಪುರುಷನಾದ, ಜಗತಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತುಗಳಿಗೂ, ಅಫೀಶಂ = ಪ್ರಭುವಾದ, ತ್ಯಾ = ನಿನ್ನನ್ನು, ಜಡಧಿಯಃ=ಜಡ ಸದೃಶವಾದ ಮಂವ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ವಯಂ= ನಾವುಗಳು, ನವಿದಾಮ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರೆವು. ||೧೧||

ಅರ್ಥ.—ಹೇ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ! ತ್ವಂ = ನೀನು, ಕಾಮಂ - ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಪ್ರಯಾಹಿ = ಈ ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋಗು. ವಿಶ್ರವಸಃ = ವಿಶ್ರವಸ್ಸುನಾನುಕರಣಿಯು, ಅವಮೇಹಂ = ರೇತೋವಿಕಾರವಾದ, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಾವಣಂ=ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೂ ಲೋದನಕಾರಕನಾದ ರಾವಣನನ್ನು, ಜಹಿ = ಸಂಹರಿಸು. ವೀರಪತ್ನೀಂ - ವೀರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತಾ ಕೃತಿಯನ್ನು, ಅವಾಪ್ನುಹಿ - ಹೊಂದು. ತೇ = ನಿನ್ನ, ಶಯಸಃ - ಕೀರ್ತಿಯು, ವಿತತ್ಯೈ = ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಸೇತುಂ - ಸೇತುವೆಯನ್ನು, ಬದ್ಧೀಹಿ = ಬಂಧನಮಾಡು. ತದಾ = ಆಗ, ಯಂ = ಯಾವ ಸೇತುವೆಯನ್ನು, ದಿಗ್ವಿಜಯಿನಃ = ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡತಕ್ಕ, ಭೂಪಾಃ - ರಾಜರುಗಳು, ಉಪೇತ್ಯ - ಹೊಂದಿ. ಗಾಯಂತಿ = ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆಯೋ ಅದ್ದರಿಂದ ಸೇತು ಬಂಧನ ಮಾಡೆಂದು ಶರಣಾಗತನಾದ ಸಮುದ್ರರಾಜನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವಾದ ವರುಣ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಿದನು. ||೧೨||

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ವಸುಣರೂಪಿಯಾದ ಸಮುದ್ರರಾಜನು, ಶ್ರೀರಾಮನ ರಕ್ಷಾಂತರೇತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಪ್ತನಾಗಿ ಭಯಪಟ್ಟು ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ನಾವುಗಳು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಮತ್ತು ಪುರಾತನ ಪುರುಷನಾದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತುಗಳಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದೇವು? ನೀನು ದರೋ ಸತ್ಯಗುಣದಿಂದ ವೇದತಾ ಸಮೂಹಗಳನ್ನೂ ರಚೋಗುಣದಿಂದ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಮೂರನೆಯದಾದ ತವೋಗುಣದಿಂದ ವೈಕೃರನ್ನೂ ಕಲ್ಪ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಹೀಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ಎಂದಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ||೧೧||

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನೀನು ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಈ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗು. ವಿಕ್ರಮಸಂಹುಷಯ ರೇಖೋವಿಕಾರ ನಾದ ಮತ್ತು ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರೋಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡು, ವೀರಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇತು ಬಂಧನ ಮಾಡು; ಆಗ ದಿಗ್ವಿಜಯಾರ್ಥಿಗಳಾದ ಅನೇಕ ರಾಜರುಗಳು ಈ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನೋಡಿ (ಹೊಂದಿ) ಸಮಸ್ತರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಹೋಗಲುತ್ತಾರೆ ||೧೨|| ಹೀಗೆಂದು ಸಮುದ್ರರಾಜನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ತಾನು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಶ್ಲೋಕಃ ಇತ್ಯುಕ್ತವಂತ ಮಮುಮಾರ್ಚನಾಗೃಹ.ಬಾಣಂ |
ತಸ್ಮೈ ಧೃತಂದಿತಿಸುತಾತ್ಮಸುಜಾಂತ್ಯಜೇಷು ||
ಶರ್ಮಾದ್ವರಾ ದ್ವಿಗತ ಮೃತ್ಯುಷು ದುರ್ಜಯೇಷು
ನೀಸಂಖ್ಯಕೇಷ್ವಮುಚದಾಶುದದಾಹ ಸರ್ವಾನ್ ||೧೩||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಉಕ್ತವಂ ತಂ=ಮಾತನಾಡಿದ, ಅಮೃತಂ=ಈ ಸಮುದ್ರನನ್ನು, ಅಶು=ಕೂಡಲೇ, ಅನು ಗೃಹ್ಯ=ಮನ್ನಿಸಿ, ತಸ್ಮೈ - ಅವನಿಗೋಸ್ಕರ, ಧೃತಂ = ಧಾರಣಮಾಡಿದ್ದ, ಬಾಣಂ=ಬಾಣವನ್ನು, ಶರ್ವಾತ್=ರುದ್ರದೇವರ, ವಾತ್ - ವರಪ್ರಸಾದ ದಿಂದ, ವಿಗತಮೃತ್ಯುಷು=ಅನರ್ಥರಾದ. ದುರ್ಯೋಷು=ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯ ರಾದ, ನಿಸಂಖ್ಯಾಕೇಷು=ಇಷ್ಟೆಂದು ಎಣಿಸಲಸಾಧ್ಯರಾದ, ಅಂತ್ಯಜೇಷು- ಚಂಡಾಲರಲ್ಲಿಯೂ, ದಿತಿಸುತಾತ್ಮಸುಚ=ದಿತಿಯ ಪುತ್ರರಾದ ದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಯೂ, ಅಮುಚತ್-ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು. ಅಶು=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಸರ್ವಾ-ಅ ಸಮಸ್ತ ನೈತ್ಯರನ್ನೂ ಮತ್ತು ಚಂಡಾಲರನ್ನೂ, ದಧಾಹ = ಆ ಬಾಣವು ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವನಿಗೋಸ್ಕರ ಹೂಡಿದ್ದ ಬಾಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ಈಶ್ವರನ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅನರ್ಥರಾದ, ಮತ್ತು ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯರಾದ ದಿತಿದೇವಿಯ ಪುತ್ರರಾದ ದೈತ್ಯರುಗಳಲ್ಲೂ ಚಂಡಾಲರಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸುಟ್ಟನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಕೃತ್ವೇ ರಣಂತದಥಮೂಲಫಲಾನಿಚಾತ್ರ|

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಧಾಯ ಭವಶತ್ರುರನೋಘಚೇಷ್ಟಃ|

ಬದ್ಧಂ ದಿದೇಶ ಸುರವರ್ಧಕಿನೋವತಾರಂ |

ತಜ್ಜಂನಲಂ ಹರಿವರಾನಪರಾಂಶ್ಚ ಸೇತುಂ

||೧೪||

ಅರ್ಥ.—ಭವಶತ್ರುಃ=ಭಕ್ತರ ಜನನ ಮರಣಾಖ್ಯ ಸಂಸಾರ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನ ನಾಶಮಾಡುವ, ಅನೋಘಚೇಷ್ಟಃ=ಅನೋಘ-ಅಪರಿಮಿತವಾದ, ಚೇಷ್ಟಃ-ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ, ಶೀರಾಮನು, ತತ್=ಆ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ, ಈರಣಂ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉಷ್ಣರಭೂಮಿ (ಯಾವ ಬೆಳೆಯೂ ಆಗದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು.) ಕೃತ್ವಾ=ಉತ್ತಮವಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಅತ್ರ-

ಅ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಫಲಾನಿ=ಕಂದಮೂಲ ಫಲಗಳನ್ನು, (ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು) ನೆಟ್ಟು ಸಸ್ಯಗ್ನಿದಾಯ-ಫಲವತ್ತಾದ್ದನ್ನಾಗಿಮಾಡಿ, ಸುರವರ್ಧಕಿನೇ=ದೇವ ಬಡಗಿಯಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ, ಅವತಾರಂ=ಅವತಾರರೂಪನಾದ, ತಜ್ಞಂ=ಆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ದೆಶೆಯಾದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ, ನಲಂ=ಕಪಿಸೇನಾಪತಿಯಾದ ನಲಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನೂ, ಅಸರಾಣಿ=ಇತರರಾದ, ಕಪಿವರಾಂಶ್ಚ=ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರುಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು, ಸೇತುಂ=ಸೇತುವೆಯನ್ನು. ಬದ್ಧಂ=ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅದಿದೇಶ=ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಭಕ್ತರ ಜನನ ಮರಣಾಬ್ಧಿಸಂಸಾರ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅವನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ ವೃಕ್ಷ ಫಲಮೂಲಾದಿಗಳು ಯಾವದೂ ಬೆಳೆಯದಂತಹ ಊಷರಭೂಮಿಯಾಗಿರುವ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಫಲಮೂಲ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಫಲಕಾರಿಯಾದ ಉತ್ತಮ ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬಡಗಿಯಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ಅವತಾರಭೂತನಾದ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ವಾನರ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ನಲನೆಂಬ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇತರ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲಂಕೆಯವರೆಗೆ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಬಭ್ಲೋದಧೌ ರಘುಪತಿರ್ವಿವಿಧಾದ್ರಿಕೂಟೈಃ

ಸೇತುಂ ಕಪೀಂದ್ರ ಕರಕಂಪಿತ ಭೂರುಹಾಂಗೈಃ||

ಸುಗ್ರೀವ ನೀಲ ಹನುಮತ್ಪ್ರಮುಖೈ ರನೇಕೈಃ

ಲಂಕಾಂ ವಿಭೀಷಣದೃಶಾ ವಿಶದಾಶು ದಗ್ಧಾಂ

||೧೫||

ಅರ್ಥ.—ರಘುಪತಿಃ-ರಘುಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಕಪೀಂದ್ರ-ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರ, ಕರ=ಹಸ್ತಗಳಿಂದ, ಕಂಪಿತ=ಕಿತ್ತುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ, ಭೂರುಹಾಂಗೈಃ=ವೃಕ್ಷಗಳ ಭೂಕ, ದೇಶವುಳ್ಳ, ವಿವಿಧಾದ್ರಿಕೂಟೈಃ=ವಿವಿಧ=ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾದ ಅದ್ರಿಕೂಟೈಃ = ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳಿಂದ, ಉದಧೌ = ಸ

ಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಸೇತುಂ-ಸೇತುವೆಯನ್ನು, ಒಧ್ವಾ=ಕಟ್ಟಿ (ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿ) ಶ್ರೀರಾಮನು, ಸುಗ್ರೀವನೀಲಹನುಮ್ಪ್ರಮುಖೈಃ=ಸುಗ್ರೀವ, ನೀಲ. ಹನು ಮಂತನೇ ಮೊದಲಾದ, ಅನೇಕೈಃ-ಇತರ ಅನೇಕ ಕಪಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ವಿಭೀಷಣದೃಶಾ - ವಿಭೀಷಣನು ತೋರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ, ದಗ್ಧಾಂ=ಮೊದಲೇ ಹನುಮಂತನಿಂದ ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ, ಲಂಕಾಂ - ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಶು-ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಅವಿಶತ್=ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ನೀಲಾದಿ ಸನುಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಗಿಡ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಸರಿಸಾಡಿಸಿದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಿಖರಗಳುಳ್ಳ ಪರ್ವತಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುಗ್ರೀವ, ನೀಲ, ಹನುಮಂತನು ಮೊದಲಾದ ಕಪಿ ಮುಖ್ಯರಿಂದಲೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದಲೂ ಸಹಿತನಾಗಿ ವಿಭೀಷಣನು ತೋರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಹನುಮಂತನು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ್ದ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿಶಮ್ಯ ಪರಮಂ ಭುವನೈಕಸಾರಂ |

ನಿಸ್ಸೀಮ ಪೌರುಷ ಮನಂತ ಮಸೌ ದಶಾಸ್ಯಃ ||

ತ್ರಾಸಾದ್ವಿಷಣ್ಣ ಹೃದಯೋ ನಿತರಾಂ ಬಭಾವ |

ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮ ವಿಷಯೇ ಚ ವಿಮೂಢಚೇತಾಃ ||೧೬||

ಅರ್ಥ.--ಅಸೌ=ಈ, ದಶಾಸ್ಯಃ = ಹತ್ತು ಮುಖವುಳ್ಳ ರಾವಣನು, ಭುವನೈಕಸಾರಂ=ಭುವನ=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಏಕಸಾರಂ = ಮುಖ್ಯ ಬಲರೂಪನಾದ, ಪರಮಂ=ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ, ನಿಸ್ಸೀಮಪೌರುಷಂ=ನಿಸ್ಸೀಮಂ=ಅಪಾರವಾದ, ಪೌರುಷಂ=ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ, ಅನಂತಂ - ಅಂತ್ಯ ರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಂ=ತನಗೆ ಕೇವಲ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವವನಾಗಿ, ನಿಶಮ್ಯ=ಕೇಳಿ ತ್ರಾಸಾತ್=ಭಯದ ದೆಶೆಯಿಂದ ನಿತರಾಂ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ವಿಷಣ್ಣಃ = ದುಃಖಗೊಂಡ, ಹೃದಯಃ (ಸ್ಥ) = ಮನಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮವಿಷಯೇ=ತಾನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ವಿಮೂಢಚೇತಾಶ್ಚ=ಮಂಕುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ — ರಾಮನು ವಾನರ ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತನಾಗಿ ಲಂಕಾಪ್ರವೇಶ
ಮಾಡಿದನಂತರ ದಶಾಸ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಸಮಸ್ತ
ಜಗತ್ತಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ಸಾರಭೂತನಾದ ಅಪಾರ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ, ಅನಂತರೂಪ
ನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನೆಂಬ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು
ಕೇಳಿ ಭಯದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ವಿಷಾದಯುಕ್ತನಾದನು, ಮತ್ತು ತಾನು
ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದಯೋಚಿಸಿ ಯಾವದೂ ತೋಚದೆ
ಮುಂದೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಸ್ಥಾಪ್ಯ ವಾಲಿಸುತಮೇವ ಚ ರಾಜನೀತ್ಯೈ |

ರಾಮಸ್ತದುಕ್ತವಚನೇ ಪ್ಯಮುನಾಗೃಹೀತೇ ||

ದ್ವಾರೋ ರುರೋಧ ಸ ಚತಸ್ರ ಉದೀರ್ಣ ಸೈನ್ಯೋ |

ರಕ್ಷಃಪತೇಃ ಪುರಉದಾರ ಗುಣಃಪರೇಶಃ

||೧೭||

ಅರ್ಥ.— ಉದೀರ್ಣಸೈನ್ಯಃ = ಅಪಾರವಾದ ಸೈನ್ಯವುಳ್ಳ, ಉದಾ
ರಗುಣಃ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣವುಳ್ಳ, ಪರೇಶಃ-ಸರ್ವ ಪ್ರಭುವಾದ, ರಾಮಃ-
ಶ್ರೀರಾಮನು, ರಾಜನೀತ್ಯೈವ-ರಾಜನೀತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ, ವಾಲಿಸುತಂ=
ವಾಲಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನನ್ನು, ಪ್ರಸ್ಥಾಪ್ಯ=ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿ
ಸಲಾಗಿ, ಅಮುನಾ=ಆ ರಾವಣನಿಂದ, ತದುಕ್ತವಚನೇ=ತದುಕ್ತ = ಅಂಗ
ದನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಚನವು, ಅಗೃಹೀತೇಸತಿ = ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡಲಾಗಿ
ಸಃ = ಆ ಶ್ರೀರಾಮನು, ರಕ್ಷಃಪತೇಃ=ರಾಕ್ಷಸರಾಜನಾದ ರಾವಣನ, ಪು
ರಂ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ, ಚತಸ್ರಃ=ನಾಲ್ಕು, ದ್ವಾರಃ=ಊರು ಬಾಗಿಲುಗಳ
ನ್ನೂ, ನಿರೋಧಃ = ಸೈನ್ಯದಿಂದ ತಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಪಾರವಾದ ವಾನರ ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತ
ನಾಗಿ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ. ರಾಜನೀತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ. ಉದಾರ
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ರಾವಣನಿಗೆ ಅಂಗದನ ಮುಖಾಂತರ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದನು.
ಆ ರಾವಣನು ಅಂಗದನ ಮಾತನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಶ್ರೀ
ರಾಮನು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ದ್ವಾರಗಳನ್ನೂ ತಡೆದುಬಿಟ್ಟನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ದ್ವಾರಾಂ ನಿರೋಧಸಮಯೇ ಸ ದಿದೇಶಪುತ್ರಂ |

ವಾರಾಂಪತೇ ದಿಶಿ ಸುರೇಶ್ವರ ಶತ್ರುನುಗ್ರಂ ||

ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ಪ್ರಹಸ್ತಮದಿಶ ದ್ವಿಶಿ ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂ |

ಪ್ರೇತಾಧಿಪಸ್ಯ ಶಶಿನಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಚಾಗಾತ್

||೧೮||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ=ಆ ರಾವಣನು, ದ್ವಾರಾಂ=ದ್ವಾರಗಳ ನಿರೋಧಸಮಯೇ=ತಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ವಾರಾಂಪತೇಃ=ಸಮುದ್ರರಾಜನಾದ ವರುಣನ, ದಿಶಿ=ದಿಕ್ಕಾದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರದಲ್ಲಿ, ಉಗ್ರಂ = ಕ್ರೂರನಾದ, ಇಂದ್ರಶತ್ರುಂ=ಇಂದ್ರದೇವನಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದ, ಪುತ್ರಂ - ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು, ದಿದೇಶ=ಕಳುಹಿಸಿದನು, ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ=ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಹಸ್ತಂ-ಪ್ರಹಸ್ತನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು, ಅದಿಶತ್=ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಪ್ರೇತಾಧಿಪಸ್ಯ = ಪ್ರೇತಾಧಿಪತಿಯಾದ ಯಮನ, ದಿಶಿ = ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂ=ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನೂ, ದಿಶತ್=ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಶಶಿನಃ=ಚಂದ್ರನ, ದಿಶಂಪ್ರತಿ=ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ದ್ವಾರವನ್ನು ಕುರಿತು, ಸ್ವಯಮೇವ = ರಾವಣನೇ, ಆಗಾತ್ - ಹೊರಟುಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ವಿಜ್ಞಾಯ ತತ್ಸ ಭಗವಾ ಹನುಮಂತಮೇವ |

ದೇವೇಂದ್ರ ಶತ್ರು ವಿಜಯಾಯ ದಿದೇಶ ಚಾಶು ||

ನೀಲಂ ಪ್ರಹಸ್ತ ನಿಧನಾಯ ಚ ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂ |

ಹಂತುಂ ಸುರೇಂದ್ರ ಸುತಸಾನು ಮಥಾದಿದೇಶ

||೧೯||

ಅರ್ಥ.— ತತ್=ರಾವಣನು ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು, ವಿಜ್ಞಾಯ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಭಗವಾ=ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ದೇವೇಂದ್ರ ಶತ್ರುವಿಜಯಾಯ=ದೇವೇಂದ್ರಶತ್ರು=ಇಂದ್ರದೇವರ ಶತ್ರುವಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು, ವಿಜಯಾಯ-ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಹನುಮಂತಮೇವ-ಹನುಮಂತನನ್ನೇ, ಆಶು-ಜಾಗ್ರತೆಮಾಡಿ, ದಿದೇಶ=ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಪ್ರಹಸ್ತಂ=ಪ್ರಹಸ್ತನನ್ನೂ, ನಿಧನಾಯ=ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ನೀಲಂ=ನೀಲನೆಂಬ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ನನ್ನೂ, ಅಥ=ಅನಂತರ, ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂ=ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂನನ್ನೂ, ಹಂ
ತುಂ=ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಸುರೇಂದ್ರಸುತಸೂನುಂಚ=ಸುರೇಂದ್ರ= ದೇ
ವೇಂದ್ರನ, ಸುತ=ಮಗನಾದ ವಾಲಿಯ, ಸೂನುಂಚ=ಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದ
ನನ್ನೂ, ಆದಿವೇಶ=ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾವಣನು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಚತು
ರ್ದಾಸ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ತಾನೂಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾದ
ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವರುಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡು
ವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಕ್ರಮ ಹೇಗೆಂದರೆ:— ಇಂದ್ರಚಿತ್ತುವನ್ನು ಜ
ಯಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ (ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ) ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕಳು
ಹಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಪ್ರಹಸ್ಥನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನೀಲನನ್ನೂ
ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಾಲಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಅಂ
ಗದನನ್ನೂ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಮಧ್ಯೇ ಹರೀಶ್ವರ ಮಧಿಜ್ಯ ಧನುರ್ನಿ ಯುಜ್ಯ|

ಯಸ್ಯಾಂ ಸರಾಕ್ಷಸಪತಿ ರ್ನಿಶನೇವ ತಾಂಹಿ ||

ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಸಂಸ್ಥಿತ ಉಪಾತ್ತ ಶರಃ ಸಖಿಡ್ಗೋ |

ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಪುರುತ್ತಮ ಪೌರುಷೋಽಸೌ

||೨೦||

ಅರ್ಥ.—ದೇದೀಪ್ಯಮಾನ=ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ವಪುಃ=
ಶರೀರವುಳ್ಳ, ಉತ್ತಮಪುರುಷಃ=ಪರಮ ಪುರುಷನಾದ, ಅಸೌ=ಶ್ರೀರಾಮ
ನು, ಮಧ್ಯೇ=ಪೂರ್ವ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನೇಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ)
ಹರೀಶ್ವರಂ=ಕಪಿರಾಜನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ಅಧಿಜ್ಯ=ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಯಸ್ಯಾಂ=
ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ಸರಾಕ್ಷಸಪತಿಃ=ಆ ರಾವಣನಿದ್ದನೋ, ರಾಮೇವದಿಶಂ=
ಆ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ (ಉತ್ತರದಿಕ್ಕನ್ನು) ಉದ್ದಿಶ್ಯ=ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ, ಉಪಾತ್ತ
ಶರಃ=ಬತ್ತಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಸಖಿಡ್ಗೋ=
ಖಡ್ಗಾಯುಧದಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಧನುರ್ನಿ ಯುಜ್ಯ=ಹೆದೆಯಲ್ಲಿ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಬಾಣವುಳ್ಳ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಸಂಧಾನಮಾಡಿ, ಸಂಸ್ಥಿತಃ=ತಾನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ನಿಂತನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.- ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪೂರ್ವ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕುಗಳ ವ್ಯಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ) ಕಪಿರಾಜನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾವಣನು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸ್ವತಃ ತಾನೇಬತ್ತಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಧನುಷ್ವಂಕಾರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ||ವಿದ್ರಾವಿತೋ ಹನುಮತೇಂದ್ರ ಜಿಹಾಶು ಹಸ್ತಂ

ತಸ್ಯ ಪ್ರಪನ್ನ ಇವ ವೀರ್ಯ ಮಮುಷ್ಯಜಾನ್ ||

ನೀಲೋ ವಿಭೀಷಣ ಉಭೌ ಶಿಲಯಾ ಚ ಶಕ್ತ್ಯಾ '

ಸಂಚಕ್ರತು ಯಮವಶಂ ಗಮಿತಂ ಪ್ರಹಸ್ತಂ ||೨೧||

ಅರ್ಥ.- ಅಮುಷ್ಯ = ಈ ಹನುಮಂತನ, ವೀರ್ಯಂ - ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು, ಜಾನ್ = ತಿಳಿದಿರುವ, ಇಂದ್ರಜಿತ್ = ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ತಸ್ಯ - ಆ ಹನುಮಂತನ, ಹಸ್ತಂ = ಕೈಗಳನ್ನು, ಪ್ರಪನ್ನ ಇವಭೌತ್ವಾ = ಹೊಂದಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಹನುಮತಾ = ಹನುಮಂತನಿಂದ. ವಿದ್ರಾವಿತಃ = ಪರಾಜಿತನಾಗಿ ಓಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು, ನೀಲಃ = ನೀಲನೆಂಬ ವಾನರ ಪ್ರಮುಖನು, ವಿಭೀಷಣಃ=ವಿಭೀಷಣನು ಉಭೌಚ - ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಶಿಲಯಾ = ಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಶಕ್ತ್ಯಾಚ=ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದಿಂದಲೂ ಪ್ರಹಸ್ತಂ - ಪ್ರಹಸ್ತನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಯಮವಶಂ = ಮೃತ್ಯುವಿನವಶವನ್ನು ಗಮಿತಂ = ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟವನನ್ನಾಗಿ ಸಂಚಕ್ರತುಃ=ಮಾಡಿದರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-ಲಂಕಾ ದಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನ ಪರಾಕ್ರಮಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಹನುಮಂತನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನ ಹಾಗೆ ಆಗಿ ತಕ್ಷಣವೇ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಓಡಿ ಹೋದನು. ನೀಲನೂ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣನೂ ಉಭಯತ್ರರೂ ಶೇರಿ ಪ್ರಹಸ್ತನನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದಿಂದಲೂ ಯುದ್ಧಮಾಡಿಯಮನವಶ ಹೊಂದಿಸಿದರು. (ಸಂಹಾರಮಾಡಿದರು)

ಶ್ಲೋಕ|| ನೀಲಸ್ಯನೈವ ವಶಮೇತಿ ಸಚತ್ಯಮೋಘ |

ಶಕ್ತ್ಯಾ ವಿಭೀಷಣಇಮಂ ಪ್ರಜಹಾರಸಾಕಂ ||

ತಸ್ಮಿಹತೇಽಂಗದ ಉಪೇತ್ಯ ಜಘಾನವಜ್ರ |

ದಂಷ್ಟ್ರಂ ನಿಸಾತ್ಯ ಭುವಿ ಶೀರ್ಷ ಮಮುಷ್ಯ ವೃತ್ನ | ೨೨||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ = ಈ ಪ್ರಹಸ್ತನು, ನೀಲಸ್ಯ = ನೀಲನ, ವಶಂ ವಶವನ್ನು, ನೇತಿ=ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ವಿಭೀಷಣಃ=ವಿಭೀಷಣನು, ಇಮಂ=ಈ ಪ್ರಹಸ್ತನನ್ನು, ಅಮೋಘಶಕ್ತ್ಯಾ = ಅಮೋಘ=ತಡೆಯಿಲ್ಲದ (ಸುಳ್ಳಾಗದ) ಶಕ್ತ್ಯಾ=ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧವಿಂದ, ಸಾಕಂ=ನೀಲನೊಡಗೂಡಿ, ಪ್ರಜಹಾರ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಹರಿಸಿದನು; ತಸ್ಮಿಹ = ಆ ಪ್ರಹಸ್ತನು, ಹವೇವತ=ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲು, ಅಂಗದಃ = ಅಂಗವನು, ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರಂ = ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರನನ್ನು, ಉಪೇತ್ಯ = ಹೊಂದಿ, ಭುವಿ=ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ, ನಿಸಾತ್ಯ=ಕಡೆದುಕೊಂಡು ಅಮುಷ್ಯ=ಈ ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರನ, ಶೀರ್ಷಂ=ತಲೆಯನ್ನು, ವೃತ್ನ = ಮರ್ಧನಮಾಡುತ್ತಾ, ಜಘಾನ=ಸಂಹರಿಸಿದನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.—ಶ್ರೀರಾಮನು ಪ್ರಹಸ್ತನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀಲನನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದನು. ಹೀಗಿರಲು ನೀಲನ ಸಂಗಡ ವಿಭೀಷಣನೇಕೆ ಸೇರಿದನೆಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಪ್ರಹಸ್ತನು ಅತಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ್ದರಿಂದ ನೀಲನ ಹೆತೋಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿಭೀಷಣನು ತಿಳಿದು ನೀಲನ ಜೊತೆಗೆ ತಾನೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಈ ಪ್ರಹಸ್ತನು ಸಂಹೃತನಾದಮೇಲೆ, ಅಂಗವನು ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರನನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವನನ್ನು ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಕೆಡವಿ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಮರ್ಧನಮಾಡಿ ಕೊಂದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸರ್ವೇಷು ತೇಷು ನಿಹತೇಷು ದಿವ್ಯೇಷಾನ್ಮ |

ನೇತ್ರಂ ಸ ರಾಕ್ಷಸಪತಿಃ ಸ ಚ ಪಶ್ಚಿಮೇನ ||

ದ್ವಾರೇಣ ಮಾರುತಿಸುತಂ ಸಮುಪೇತ್ಯ ದಗ್ಧ್ವಾ |

ಗ ಪೂರ್ವಾಽಪಿ ಶಾಲಿಸಚನೇನ ದುರಂತಕೃತ್ ||

೨೩||

ಅರ್ಥ.—ತೇಷು=ಆ ರಾವಣನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತರಾಗಿದ್ದ, ಸರ್ವೇಷು= ಸಮಸ್ತರಾದ ರಾಕ್ಷಸರೂ, ನಿಹತೇಷು=ಸತ್ತು=ಹತರಾಗುತ್ತಿಲಾಗಿ, ಸರಾಕ್ಷಸಪತಿಃ=ಆ ರಾವಣನು, ಧೂಮ್ರನೇತ್ರಂ = ಧೂಮ್ರನೇತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು, ದಿದೇಶ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಸಚ = ಆ ಧೂಮ್ರನೇತ್ರನಾದಲೋ, ಪಶ್ಚಿಮೇಂದ್ರಾರೇಣ=ಪಶ್ಚಿಮಬಾಗಲಿನ ಕಡೆಯಿಂದ, ದುರಂತಶಕ್ತಿಂ=ಪಾರವಿಲ್ಲದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಮಾರುತಿಸುತಂ - ಶ್ರೀಹನುಮಂತನನ್ನು, ಉಪೇತ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಸಃ=ಅವನು, ಶಾಲಿವಚನೇನ=ರುದ್ರದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಗುಪ್ತೋಪಿ=ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ದಗ್ಧಃ=ಹನುಮಂತನಿಂದ ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕವಿಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆ ಯಾ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತರಾಗಿದ್ದ ಕೆಲವರು ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಹತರಾದರು. ಬಳಿಕ ರಾಕ್ಷಸಪತಿಯಾದ ರಾವಣನು ಧೂಮ್ರನೇತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅವನು ರುದ್ರದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ರಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದನು, ಇಂತಹ ಧೂಮ್ರನೇತ್ರನು ಪಶ್ಚಿಮ ದ್ವಾರದಿಂದ ಬಂದು ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಹನುಮಂತನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕಃ | ಅಕಂಪನೋಽಪಿ ರಾಕ್ಷಸೋ |

ನಿಶಾಚರೇಶಚೋದಿತಃ ||

ಉಮಾಪತೇ ವರರೋದ್ಧತಃ |

ಕ್ಷಣಾಢ್ಢತೋ ಹನುಮತಾ

||೨೪||

ಅರ್ಥ.—ನಿಶಾಚರೇಶ - ರಾವಣನಿಂದ, ಚೋದಿತಃ = ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಮತ್ತು ಉಮಾಪತೇಃ=ರುದ್ರದೇವರ, ವರ = ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಉದ್ಧತಃ=ಉನ್ನತನಾದ, ಅಕಂಪನಃ = ಅಕಂಪನನಾಮಕನಾದ, ರಾಕ್ಷಸೋಽಪಿ=ರಾಕ್ಷಸನೂ ಕೂಡ, ಹನುಮತಾ=ಹನುಮಂತನಿಂದ, ಕ್ಷಣಾತ್=ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ. ಹತಃ=ಸುಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ರಾವಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಕಂಪನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಹನುಮಂತನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಇವನು ಮುಪ್ರದೇವರ ವರದಿಂದ ಮಹಾ ಉನ್ಮತ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಹನುಮಂತನು ಇವನನ್ನು ನಿಷಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದೀಪಿತೈಃ |
ಸಮಸ್ತ ಶೋಮಪೋಲ್ಮುಕೈಃ ||
ರಘುಪ್ರವೀರ ಚೋದಿತಾಃ |
ಪುರಂ ನಿಶಿ ಸ್ವದಾಹಯಃ ||೨೫||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ರಘುಪ್ರವೀರ=ರಘುಕುಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವೀರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಂದ, ಚೋದಿತಾಃ=ಪ್ರೇರಿತರಾದ, ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ, ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದೀಪಿತೈಃ = ಅಸ್ತ್ರ=ಅಗ್ನೈಸ್ತ್ರದಿಂದ, ಸಂಪ್ರದೀಪಿತೈಃ=ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ, ಮಹೋಲ್ಮುಕೈಃ-ಮಹಾ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಕೊಳ್ಳಿಗಳಿಂದ, ನಿಶಿ=ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಶಃ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ಪುರಂ-ಲಂಕಾಪುರವನ್ನು, ಸ್ವದಾಹಯಃ=(ಸು+ಅದಾಹಯಃ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಘುವೀರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಆ ಜ್ಞಾಪ್ತರಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಅಗ್ನೈಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೊಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತಸ್ತೌ ನಿಕುಂಭೋಽಥ ಕುಂಭಶ್ಚ ಕೋಪಾತ್ |
ಪ್ರದಿಷ್ಟ್ವಾ ದಶಾಸ್ಯೇನ ಕುಂಭಶ್ರುತೇಹಿ ||
ಸುತೌ ಸುಪ್ರಹೃಷ್ಟೌ ರಣಾಯಾಭಿಯಾತೌ |
ಕಪೀಂ ಸ್ತಾ ನೃಹಿಃ ಸರ್ವಶೋಯಾಪಯಿತ್ವಾ ||೨೬||

ಅರ್ಥ.—ತತಃ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಕೋಪಾತ್=ಕೋಪದಿಂದ, ದಶಾಸ್ಯೇನ=ರಾವಣನಿಂದ, ಪ್ರದಿಷ್ಟ್ವಾ=ಅಜ್ಞಾಪ್ತರಾದ, ಕುಂಭಶ್ರುತೇಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ಸುತೌ=ಮಕ್ಕಳಾದ ತೌ=ಆ, ನಿಕುಂಭಃ=ನಿಕುಂಭನು, ಕುಂಭಶ್ಚ=ಕುಂಭನೂ ಸಹ, ತಾಃಕಪಿಃ-ಲಂಕಾನಗರವನ್ನು ದಹಿಸುತ್ತಿರುವ

ವಾನರುಗಳನ್ನು, ಸರ್ವಶಃ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಬಹಿಃ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಗಡೆಗೆ, ಯಾಸಯಿತ್ವಾ = ಹೊರಡಿಸಿ; ತೌ - ಆ ನಿಕುಂಭ ಮತ್ತು ಕುಂಭನೂ ಸಹ ಸುಪ್ರಹೃಷ್ಠಾ-ಅತಿ ಸಂತೋಷಯುಕ್ತರಾಗಿ, ರಣಾಯ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅಭಿಯಾತೌಹಿ=ಹೊರಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.- ವಾನರು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ದಹಿಸಿದರೆಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ರಾವಣನು ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮಕ್ಕಳಾದ ನಿಕುಂಭ ಮತ್ತು ಕುಂಭ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅವರು ತಮಗೆ ಯುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಿಕ್ಕಾದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟು ತಾವು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಕುಂಭೋ ವಿಧಾತುಃ ಸುತಂ ತಾರ ನೀಲೌ |

ನಲಿಂ ಚಾಶ್ವಿಪುತ್ರೌ ಜಿಗಾಯಾಂ ಗದಂಚ ||

ಸುಯುದ್ಧಂ ಚ ಕೃತ್ವಾ ದಿನೇಶಾತ್ಮಜೇನ |

ಪ್ರಣೇತೋ ಯಮಸ್ಯಾಶುಲೋಕಂ ಸುಪಾಪಃ

||೨೭||

ಅರ್ಥ.- ಸಃ-ರಾವಣನಿಂದ ಆಜ್ಞಪ್ತನಾದ, ಸುಪಾಪಃ-ಅತ್ಯಂತ ಪಾಪಿಷ್ಠನಾದ, ಕುಂಭಃ-ಕುಂಭನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನು, ವಿಧಾತುಃ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ಸುತಂ=ಪುತ್ರನಾದ ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು, ಅಶ್ವಿಪುತ್ರೌ=ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ, ಪುತ್ರೌ=ಮಕ್ಕಳಾದ, ತಾರನೀಲೌ=ತಾರ ಮತ್ತು ನೀಲನಾಮಕರಾದ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ, ಅಂಗದಂಚ=ಅಂಗದನನ್ನೂ ಕೂಡ, ಜಿಗಾಯಾಂ = ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಗೆದ್ದನು, ದಿನೇಶಾತ್ಮಜೇನ=ದಿನೇಶ=ಸೂರ್ಯನ, ಆತ್ಮಜೇನ=ಮಗನಾದ ಸುಗ್ರೀವನ ಸಂಗಡ, ಸುಯುದ್ಧಂಚ=ಬಲವಾದ ಯುದ್ಧವನು, ಕೃತ್ವಾ=ಮಾಡಿ, ಯಮಸ್ಯಾ=ಯಮನ, ಲೋಕಂ=ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಪ್ರಣೇತಃ=ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-ರಾವಣನಿಂದ ಆಜ್ಞಪ್ತರಾದ ನಿಕುಂಭ ಮತ್ತು ಕುಂಭ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಕುಂಭನು ಕಪಿಗಳೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಜಾಂಬವಂತ, ತಾರ, ನೀಲ, ಅಂಗದ, ಇವರುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅನಂತರ ಸೂರ್ಯಸುತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಅವನಿಂದ ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತೋ ನಿಕುಂಭೋದ್ರಿವರ ಪ್ರದಾರಣಂ .

ಮಹಾಂತಮುಗ್ರ್ಯಪರಿಘಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ||

ಸಸಾರ ಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜ ಮಾಶುಭೀತಃ |

ಸ ಪುಪ್ತುನೇ ಪಶ್ಚಿಮತೋ ಧನುಃ ಶತಂ

||೨೮||

ಅರ್ಥ:—ತತ್ತ್ವ=ಕುಂಭನು ಹತನಾದನಂತರ, ನಿಕುಂಭಃ=ನಿಕುಂಭ
ನು, ಅದ್ರಿವರ=ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠದಂತೆ, ಪ್ರದಾರಣಂ=ಅತ್ಯಂತ ಘೋರವಾದ
ಮಹಾಂತಂ=ದೊಡ್ಡದಾದ. ಉಗ್ರಂ=ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ, ಪರಿಘಂ=ಪರಿಘಾ
ಯುಧವನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜಂ ಪ್ರತಿ=ಸುಗ್ರೀ
ವನನ್ನು ಕುರಿತು, ಸಸಾರ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಸಃ=ಆ ಸುಗ್ರೀವಃ,
ಭೀತಃ ಸಃ=ಭಯಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಅಶು-ತತ್ಕ್ಷಣವೇ, ಪಶ್ಚಿಮತಃ=ಹಿಂದಕ್ಕೆ
ಧನುಃ ಶತಂ=ಒಂದು ನೂರುಧನುಃ ಪ್ರಮಾಣ ದೂರಪ್ರದೇಶವನ್ನು, ಪುಪ್ತು
ನೇ=ಹಾರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕುಂಭನು ಮೃತನಾದ ನಂತರ ಅವನ ಅಣ್ಣನಾದ ನಿ
ಕುಂಭನು ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠದೋಪಾದಿಯಂತಿರುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಮಹಾ ಕ್ರೂ
ರವಾದ ಪರಿಘಾಯುಧ (ವನಿಕೆಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧ)
ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಗ್ರೀವನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಸುಗ್ರೀ
ವನು ಭಯಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಒಂದುನೂರು ಧನುಃ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ದೂರ ಪ್ರ
ದೇಶವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದು ಹಾರಿದನು.

ವಿಶೇಷ ವಿಷಯವು:—ಇಲ್ಲಿ ಧನುಃ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ದೂರವೆಂದ
ರೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ (ಚತುರ್ಹಸ್ತೈಸ್ತು ದಂಡಕಃ | ಧನುದ್ವಾದಶ
ಹಸ್ತೈಸ್ತು) ಎಂದು ಅಭಿಧಾಸ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಒಂದು ಧ
ನುಃ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮೊಳದುದ್ದವು. ಇಂತಹ ಧನುಃ ಪ್ರಮಾ
ಣವು ಒಂದುನೂರು ಅಂದರೆ (100×12=1200) ಒಂದು ಮುನಿರವ ಎರ
ಡು ನೂರು ಹಸ್ತ (ಮೊಳಕ್ಕೆ) ಆರುನೂರು ಗಜಗಳೆಂದರ್ಥವು. ವಿಶೇಷ
ಪರಿಘಾಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಿಕುಂ

ಭನನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಗ್ರೀವನು ಭಯಗೊಂಡು ಆರುನೂರುಗಜದಷ್ಟು ದು
ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಾರಿಹೋದನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಶ್ಲೋಕ ೪ ತಲ ಭ್ರಾಮಯತ್ಯಾಶು ಭುಜೇನ ವೀರೇ |

ಭ್ರಾಂತಾ ದಿಶೋ ದ್ಯೌಶ್ಚ ಸ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಾಃ ||

ಸೂರಾಶ್ಚ ತಸ್ಯೋರುಬಲಂ ವರಂ ಚ |

ಶರ್ವೋದ್ಭವಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಷೇದುರೀಷತ್

||೨೯||

ಅರ್ಥ:—ವೀರೇ=ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ನಿಕುಂಭನು, ತಂ=ಆ :
ರಿಘಾಯುಧವನ್ನು, ಭುಜೇನ=ತನ್ನಭುಜದಿಂದ, ಭ್ರಾಮಯತಿ ಸತಿ=ತಿರಿಗಿ
ಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಆಶು=ತಕ್ಷಣವೇ, ಸಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಾಃ=ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರಿಂದ
ಸಹಿತವಾದ, ದಿಶಃ=ದಿಕ್ಕುಗಳೂ, ದ್ಯೌಶ್ಚ=ಅಂತರಿಕ್ಷವೂಸಹ, ಭ್ರಾಂತಾಃ=
ತಿರುಗಿಹೋದವು, ಸೂರಾಶ್ಚ=ದೇವತೆಗಳಾದರೋ, ತಸ್ಯ=ಈ ನಿಕುಂಭ ರಾ
ಕ್ಷಸನ, ಶರ್ವೋದ್ಭವಂ=ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ, ವರಂ=ವರಪ್ರ
ಸಾದವನ್ನೂ, ಉರುಬಲಂಚ = ಉತ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬಲವನ್ನೂ ಸಹ, ವೀ
ಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, ಈಷತ್=ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ, ವಿಷೇದುಃ=ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿ
ದರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವೀರನಾದ ನಿಕುಂಭನು ತನ್ನ ಭುಜದಿಂದ ಆ ಅಮೋ
ಘವಾದ ಪರಿಘಾಯುಧವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಆ ರಭಸದಿಂದ ಸಮಸ್ತ
ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ ಸಹಾ ತಿರಿಗಿ ಹೋದವು. ದೇ
ವತೆಗಳಾದರೋ ಈ ನಿಕುಂಭನಿಗೆ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ವರವ
ನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಹಾ ಬಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ
ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು

ಶ್ಲೋಕ ೫ || ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ತಮಥೋ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ |

ಸಮುತ್ಪಪಾತಾಶು ಪುರೋಸ್ಯ ಮಾರುತೀಃ ||

ಪ್ರಕಾಶ್ಯಾ ಬಾಹ್ವಾಂತರಮಾಹ ಚೈನಂ |

ಕಿವೇಫರತ್ರ ಪ್ರಹರಾಯುಧಂ ತೇ

||೩೦||

ಅರ್ಥ:—ಮಾರುತಿ-ಹನುಮಂತನು, ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಂ=ಅನನ್ಯ-ತನ್ನ
ವಿನಹ ಮತ್ಯಾರಿಂದಲೂ, ಅಸಾಧ್ಯಂ=ಕೊಲ್ಲಲು ಸಾಧ್ಯನಲ್ಲದ, ತಂ - ಆ
ನಿಕುಂಭನನ್ನು, ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, ಅಸ್ಯ-ಈ ನಿಕುಂಭನ, ಪುರಃ-ಎದು
ರಿಗೆ, ಆಶು=ತಕ್ಷಣವೇ, ಸಮುತ್ಪಪಾತ-ಹಾರಿಬಂದನು. ಅಥ=ಅನಂತರ,
ಬಾಹ್ವಂತರಂ - ಬಾಹುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನ ಎದೆಯಭಾಗವನ್ನು,
ಪ್ರಕಾಶ್ಯ=ತೋರಿಸಿ, ಏನಂ ಪ್ರತಿ-ಈ ನಿಕುಂಭನನ್ನು ಕುರಿತು, ಯೇಭಿಃ-
ಈ ಅಲ್ಪರಾದ ಕಪಿಗಳಿಂದ, ತೇ-ನಿನಗೆ, ಕಿಂ-ಏನಾಗತಕ್ಕದಿದೆ?, ಅತ್ರ-
ಈ ನನ್ನ ಹೃದಯದಮೇಲೆ, ಆಯುಧಂ-ಪರಿಘಾಯುಧವನ್ನು, ಪ್ರಹರ -
ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು, ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಆಹ-ಹೇಳಿದನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ನಿಕುಂಭನು ತನ್ನ ಪರಿಘಾಯುಧವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿ
ರಲಾಗಿ ಇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಮತ್ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹನುಮಂ
ತನು ತಿಳಿದು ತಕ್ಷಣವೇ ಇವನ ಎದುರಿಗೆ ಹಾರಿಬಂದು ತನ್ನ ಎದೆಯನ್ನು
ಅವನಿಗೆ ತೋರಿಸಿ “ಅಲ್ಪರಾದ ಈ ಕಪಿಗಳಿಂದ ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ?
ನನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸು ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತಸ್ತೇನಸರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮೋ |

ವರಾದವೋಘಂಪ್ರಜಹಾರ ವಕ್ಷಸಿ ||

ವಿಚೀರ್ಣತೋಸೌತದುರಸ್ಯ ಭೇದ್ಯೇ |

ಯಥೈವವಜ್ರೋ ವಿ ಪತೌವೃಥಾಭವತ್

||೩೧||

ಅರ್ಥ:—ಇತೀ-ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತೇನ=ಆ ಹನುಮಂತನಿಂದ ಈ
ರಿತಃ-ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡ, ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮಃ-ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಸಃ-
ಆ ನಿಕುಂಭನು, ವರಾತ್=ವರದ ದಿಶೆಯಿಂದ, ಅಮೋಘಂ-ವ್ಯರ್ತವಾಗ
ದೇ ಇರುವ ಪರಿಘವನ್ನು, ವಕ್ಷಸಿ-ಹನುಮಂತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಜಹಾ
ರ-ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು, ಅಸೌ=ಈ ಪರಿಘವು, ಅಭೇದ್ಯೇ=ಭೇದಿಸಲಸಾ
ಧ್ಯವಾದ, ತದುರಸಿ-ಆ ಹನುಮಂತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ವಿಪತೌ-ಪಕ್ಷಿಗಳಿ
ಗೆ ಪ್ರಭುವಾದ ಗರುಡನಲ್ಲಿ, ವಜ್ರೋ-ವಜ್ರಾಯುಧವು, ಯಥಾ=ಯಾವ

ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಫಲವಾಯಿತೋ, ತಥೈವ=ಅದೇರೀತಿಯಾಗಿ, ವಿಜೇರ್ಣತಃ = ಚೂರುಚೂರಾಗಿ, ವೃಥಾ-ವೃಥವಾದದ್ದು, ಅಭವತ್-ಆಯಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಆ ಕಪಿಗಳಿಂದ ನಿನಗೇನಾಗತಕ್ಕದ್ದಿದೆ ? ನನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪರಿಘವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡೆಂದು ಹನುಮಂತನು ಹೇಳಿದಮೇಲೆ ನಿಕುಂಭನು ತಿರಿಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವರಪ್ರಸಾದದ ಮಹತ್ತಿನಿಂದ ವೃಥವಾಗದೇ ಇರತಕ್ಕ ಅನೋಘವಾದ ಪರಿಘವನ್ನು ಹನುಮಂತನ ವಕ್ಷಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅವನ ಎದೆಯು ಭೇದನಮಾಡಲಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಪರಿಘವು ಗರುಡನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ವಜ್ರಾಯುಧದೋವಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ವೃಥವಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಚೂರ್ಣತೇ ನಿಜಾಯುಧೇ |

ನಿಕುಂಭ ಏತ್ಯಮಾರುತಿಂ |

ಪ್ರಗೃಹ್ಯಚಾತ್ಮನೋಂಸಕೇ |

ನಿಧಾಯಜಗ್ಮಿವಾನ್ದೃತಂ

||೩೨||

ಅರ್ಥ.--ನಿಕುಂಭಃ = ನಿಕುಂಭನು, ನಿಜಾಯುಧೇ-ತನ್ನ ಪರಿಘಾಯುಧವು, ವಿಚೂರ್ಣತೇಸತಿ = ಚೂರು:ಚೂರಾಗಿ ವೃಥವಾಗಲು, ಮಾರುತಿಂ = ಹನುಮಂತನ, ಏತ್ಯ = ಸಮೀಪವನ್ನು ಶೇರಿ, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ = ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಆತ್ಮನಃ - ತನ್ನ, ಅಂಸಕೇ = ಭುಜದಲ್ಲಿ, ನಿಧಾಯ = ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು, ದೃತಂ = ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಜಗ್ಮಿವಾರ್ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ತಾನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಪರಿಘಾಯುಧವು ಹನುಮಂತನ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಚೂರ್ಣೀಕೃತವಾಗಿ ವೃಥವಾಯಿತು. ಅಮೇಲೆ ನಿಕುಂಭನು ಹನುಮಂತನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕಂಠಮಸ್ಯ ಸಃ |
 ಪ್ರಧಾನಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ ||
 ಸ್ವಮಾತು ಮೋಚಯಂ ಸ್ತತೋ |
 ನೃಸಾತಯ ಧರಾತಲೇ

||೩೩||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ನಿಕುಂಭನ ಹೆಗಲಮೇಲಿದ್ದ, ಪ್ರಧಾನ ಮಾರುತಾತ್ಮ
 ಜಃ = ಪ್ರಧಾನ ಮಾರುತ = ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವಿನ, ಆತ್ಮಜಃ = ಪುತ್ರ
 ನಾದ ಹನುಮಂತನು, ಅಸ್ಯ=ಈ ನಿಕುಂಭನ, ಕಂಠಂ=ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು, ಪ್ರ
 ಗೃಹ್ಯ-ಹಿಡಿದು, ತತಃ=ಅ ನಿಕುಂಭನಿಂದ, ಸ್ವಂ=ತನ್ನನ್ನು. ಆಶು=ಜಾಗ್ರ
 ತೆಯಾಗಿ, ವೋಚಯಂ=ಬಿಡಿಸಿಕೊಡಲು, ಅತಃ=ಅನಂತರ, ಧರಾತಲೇ
 =ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ, ನೃಸಾತಯತ್=ಅವನನ್ನು ಕೆಡಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಿಕುಂಭನು ಹನುಮಂತನನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ
 ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಲಂಕಾವಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಪ್ರಧಾನ ವಾಯು
 ಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನು ಆ ನಿಕುಂಭನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಂಸಿಸಿ
 ಅವನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಬೀಳಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಚಕಾರ ತಂ ರಣಾತ್ಮಕೇ |
 ಮಖೇ ರಮೇಶ ದೈವತೇ ||
 ಪಶುಂ ಪ್ರಭಂಜನಾತ್ಮಜೋ |
 ವಿನೇದುರತ್ರ ದೇವತಾಃ

||೩೪||

ಅರ್ಥ.—ಪ್ರಭಂಜನಾತ್ಮಜಃ = ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನು
 ತಂ=ಆ ನಿಕುಂಭನನ್ನು, ರಣಾತ್ಮಕೇ=ಯುದ್ಧರೂಪವಾದ, ರಮೇಶದೇವ
 ತೇ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಸತಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು ದೇವತಾಕವಾದ, ಮಖೇ=ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ, ಪ
 ಶುಂ=ಯಜ್ಞ ಪಶುವನ್ನಾಗಿ, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದನು, ದೇವತಾಃ=ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ
 ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು, ಅತ್ರ=ಈ ರಣಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ, ವಿನೇದಾಃ=ವಿನೋ
 ದ ಮಾಡಿದರು (ಅಶ್ರಾವಯೇತ್ಯಾದಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರ
 ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.)

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.- ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ:—ಹನುಮಂತನು ನಿಕುಂಭನನ್ನು ಯಜ್ಞಪಶುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞಪಶುವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುವಿನ “ವಪಾ” (ಕರುಳು) ತೆಗೆದು ಅದನ್ನು ಪ್ರಧಾನ ಹೋಮಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಿ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ವಪೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯ ಬೇಕಾದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಆ ಪಶು ಕೂಗದಂತೆ ತಕ್ಕ ನಿರ್ಬಂಧ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗುದ್ದಿ ಅದರ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಕರುಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಕರುಳು ವಪಾ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಮಾಡಿ ನಂತರ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿನ ನಿಯಮ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ನಿಕುಂಭನ ಹೆಗಲಮೇಲಿದ್ದ ಹನುಮಂತನು ಅವನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಕೆ ಕೊಂದು ನೆಲದಮೇಲೆ ಕೆಡವಿದನೆಂದು ಧ್ವನಿತಾರ್ಥವು. ಆ ನಿಕುಂಭನನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಧೆಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು “ಅಶ್ರಾವಯ” ಎಂಬ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮದೇವತಾ ಸಂಬಂಧವಾದ ರಣಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಂತ್ರ ಧ್ವನಿಮಾಡಿ ವಿನೋದಮಾಡಿದರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸುಪ್ತಘ್ನೋ ಯಜ್ಞಕೋಪಶ್ಚ ಶಕುನಿ ದೇವತಾಪನಿಃ |

ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತಶ್ಚ ಮತ್ತಶ್ಚ ದೇವಾಂತಕ ನರಾಂತಕೌ ||೩೫||

ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿಹ್ವಾಃ ಪ್ರಮಾಥೀ ಚ ಶುಕಸಾರಣ ಸಂಯುತಾಃ |

ರಾವಣ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಮಥ್ಯಂತಾಃ ಕಪಿಕುಂಜರಾನ್ ||೩೬||

ಅನಥ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮನರತೋ ನಿಹತಾ ರಾಮ ಸಾಯಕೈಃ |

ಶ್ರೀರಾ ಅತಿಕಾಯಶ್ಚ ನಿಯಯೂ ರಾವಣಾಜ್ಞಯಾ ||೩೭||

ಅರ್ಥ.-ರಾವಣ ಪ್ರೇರಿತಾಃ=ರಾವಣನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತರಾದ, ಸುಪ್ತಘ್ನಃ=ಸುಪ್ತಘನು, ಯಜ್ಞಕೋಪ=ಯಜ್ಞಕೋಪನು, ದೇವತಾಪನಿಃ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಾಸವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ, ಶಕುನಿಃ=ಶಕುನಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು, ಮತ್ತಃ=ಮತ್ತನು. ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತಃ=ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತನು, ದೇವಾಂತಕನರಾಂ

ತಕಾ-ದೇವಾಂತಕನು ಮತ್ತು ನರಾಂತಕನು ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿಹ್ವಾ-ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿಹ್ವನೆಂಬುವನು, ಶುಕಸಾರಣಸಂಯುತಾಃ-ಶುಕ, ಸಾರಣ ಇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರಾಕ್ಷಸರೂ, ಕಪಿಕುಂಜರಾಃ=ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಸುಗ್ರೀವಾದಿಗಳನ್ನು, ಮಧ್ಯಂತಃ-ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದು ಘಾಸಿಸಡಿ ಸುತ್ತಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮವರತಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರ ಪ್ರಸಾದದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವಧ್ಯರಾದ ಸರ್ವೇ=ಸರ್ವರೂ, ರಾಮಸಾಯಕೈಃ-ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಣಗಳಿಂದ, ನಿಹತಾಃ-ಹತರಾದರು, ರಾವಣಾಜ್ಞಯಾ-ರಾವಣನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ತ್ರಿಶಿರಾ=ತ್ರಿಶಿರನೆಂಬುವನೂ, ಅತಿಕಾಯಾಶ್ಚ-ಅತಿಕಾಯನೆಂಬುವನೂ ಕೂಡ, ನಿಯಮೋ-ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟರು, (ಇವರೂ ರಾಮಬಾಣದಿಂದ ಹತರಾದರು.)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಿಕುಂಭನ ವಧೆಯನಂತರ ರಾವಣನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತರಾಗಿ ಸುಸ್ತುಘ್ನ, ಯಜ್ಞಕೋಪ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಾಪಕೊಡತಕ್ಕ ಶಕುನಿ, ಮತ್ತನು, ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತನು, ದೇವಾಂತಕನು, ನರಾಂತಕನು ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿಹ್ವನೂ ಪ್ರಮಾಧಿ ಎಂಬುವನೂ ಸಹ ಶುಕ ಮತ್ತು ಸಾರಣ ಇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಕಪಿಕುಂಜರರಾದ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಮಥನಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಈ ಸಮಸ್ತರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅವಧ್ಯರಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀರಾಮಬಾಣದಿಂದ ಹತರಾದರು. ತ್ರಿಶಿರಾ ಮತ್ತು ಅತಿಕಾಯ ಇವರೂ ರಾವಣಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ಇವರೂ ಸಹ ರಾಮಬಾಣದಿಂದ ಹತರಾದರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಶ್ಲೋಕ 1 ನರಾಂತಕೋ ರಾವಣಜೋ |

ಹಯನರ್ಯೋಪರಿ ಸ್ಥಿತಃ ||

ಅಭೀಃ ಸಸಾರ ಸಮರೇ |

ಪ್ರಾಸೋದ್ಯತ ಕರೋ ಹರೇ

||೩೪||

ಅರ್ಥ. ರಾವಣಜಃ=ರಾವಣವುತ್ರನಾದ ನರಾಂತಕಃ=ನರಾಂತಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಹಯನರ್ಯೋಪರಿ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆಯಮೇಲೆ ಸ್ಥಿತಃ=ಕೂತವನಾಗಿ ಸಮರೇ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ=ಪ್ರಾಸನೆಂಬ ಆಯುಧ

ದಿಂದ ಉದ್ಯತ-ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕರಃ=ಹಸ್ತವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಹರೀ
ನ್ ಪ್ರತಿ=ಕಪಿವರರನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಭೀಃ=ಭಯರಹಿತನಾಗಿ, ಸಸಾರ=ಅಭಿ
ಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾವಣನ ಪುತ್ರನಾದ ನರಾಂತಕನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕು
ದುರಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಪ್ರಾಸಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಭಯವಿಲ್ಲದೆ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಂ ದಹಂತಮನೀಕಾನಿ ಯುವರಾಜೋಂಗದೋ ಬಲೀ |

ಉತ್ಪಪಾತ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಾಶು ಸಮದರ್ಶಯ ದವ್ಯುರಃ ||೩೯||

ಅರ್ಥ.—ಅನೀಕಾನಿ=ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು, ದಹಂತಂ = ದಹಿಸುತ್ತಿರುವ,
ತಂ-ಆ ನರಾಂತಕನನ್ನು, ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, ಬಲೀ=ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾ
ದ, ಯುವರಾಜಃ=ಯುವರಾಜನಾದ, ಅಂಗದಃ=ಅಂಗದನು. ಆಶು =
ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಉತ್ಪಪಾತ = ನರಾಂತಕನ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಾರಿದನು.
ಅಸಿ=ಮತ್ತು, ಉರಃ-ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು, ಸಮದರ್ಶಯತ್ = ನರಾಂ
ತಕನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನರಾಂತಕನು ಬಂದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಯುವರಾಜನಾದ
ಅಂಗದನು ಇವನೆದುರಿಗೆ ಹಾರಿಬಂದು ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಅವನಿಗೆ
ತೋರಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಮೋರಸಿ ಪ್ರಾಸವರಂ ಪ್ರಜಹಾರ ಸ ರಾಕ್ಷಸಃ |

ದ್ವಿಧಾ ಸಮಭವತ್ತತ್ತು ವಾಲಿಪುತ್ರಸ್ಯ ತೇಜಸಾ ||೪೦||

ಅರ್ಥ.—ಸರಾಕ್ಷಸಃ = ಆ ನರಾಂತಕನು, ತಸ್ಯ = ಈ ಅಂಗದನ,
ಉರಸಿ - ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಸವರಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಾಸಾಯುಧವನ್ನು
ಪ್ರಜಹಾರ=ಹೊಡೆದನು. ತತ್ತು-ಆ ಪ್ರಾಸಾಯುಧವಾದರೋ, ವಾಲಿಪು
ತ್ರಸ್ಯ=ವಾಲಿಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನ, ತೇಜಸಾ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ದ್ವಿಧಾ=
ಎರಡಾಗಿ, ಸಮಭವತ್ = ಮುರಿಯಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನರಾಂತಕನು ಅಂಗದನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಾಸಾಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಹಾರಮಾಡಿದನು. ಆ ಪ್ರಾಸಾಯುಧವು ಅಂಗದನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರದೆ ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಮುರಿದುಹೋಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಸ್ಯ ಹಯಮಾಶ್ಲೇವ | ನಿಜಘಾನ ಮುಖೇಕಪಿ || ಪೇತ
ತುಶ್ಚಾಕ್ಷೀ ತಸ್ಯ | ಸಪಸಾತಮಮಾರಚ ||೪೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ಕಪಿ=ಅಂಗದನು, ಆಶು=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಅಸ್ಯ=ಆ ನರಾಂತಕನ, ಹಯಂ=ಕುದುರೆಯ, ಮುಖೇ=ಮುಖದಲ್ಲಿ, ನಿಜಘಾನ=ಹೊಡೆದನು. ತಸ್ಯ=ಆ ಕುದುರೆಯ, ಅಕ್ಷೀಣೇಚ=ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ, ಪೇತತುಃ=ಬಿದ್ದುಹೋದವು. ಸಃ=ಆ ಕುದುರೆಯೂ, ಸಪಾತ=ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು, ಮತ್ತು ಮಾರಚ=ಮೃತವಾಯಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ಅಂಗವನು ನರಾಂತಕನು ಕೂತಿದ್ದ ಕುದುರೆಗೆ ಮುಖದಮೇಲೆ ಹೊಡೆದನು. ತಕ್ಷಣವೇ ಆ ಕುದುರೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ಬಿದ್ದುಹೋದವು. ಕುದುರೆಯೂ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮೃತವಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಖಡ್ಗವರ ಮಾದಾಯ | ಪ್ರಸಸಾರರಣೇಕಪಿ || ಅಭಿವ್ಯಚಾ
ಸ್ಯ ಖಡ್ಗಂತಂ | ನಿಹತೋವಾಲಿಸೂನುನಾ ||೪೨||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಆ ನರಾಂತಕನು, ಖಡ್ಗವರಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಖಡ್ಗಾಯುಧವನ್ನು, ಆದಾಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ರಣೇ=ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ, ಕಪಿಂ ಪ್ರತಿ=ಅಂಗದನನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಸಸಾರ = ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದನು. (ಅವನು)ವಾಲಿಸೂನುನಾ=ವಾಲಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನಿಂದ, ಅಸ್ಯ = ಈ ನರಾಂತಕನ, ತಂಖಡ್ಗಂ=ಆ ಖಡ್ಗಾಯುಧವು, ಅಭಿವ್ಯ - ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ನಿಹತಶ್ಚ=ಸಂಹೃತನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕುದುರೆಯು ಬಿದ್ದು ಮೃತವಾದಮೇಲೆ ಆ ನರಾಂತ

ಕನು ಖಡ್ಗಾಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನ ಕಡೆಗೆ ಸರಿದನು, ಆ ಅಂಗದನು ಅವನ ಖಡ್ಗಾಯುಧವನ್ನು ಭೇದನಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗಂಧರ್ವಕನ್ಯಕಾ ಸೂತೇ | ನಿಹತೇ ರಾವಣಾತ್ಮಜೇ || ಅಜಗಾಮಾಗ್ರಜಸ್ತಸ್ಯ | ಸೋದಯೋ ದೇವತಾಂತಕಃ ||೪೩||

ಅರ್ಥ.—ಗಂಧರ್ವಕನ್ಯಕಾ = ಗಂಧರ್ವ ಕನ್ಯೆಯಲ್ಲಿ, ಸೂತೇ = ಉತ್ಪನ್ನನಾದ, ರಾವಣಾತ್ಮಜೇ = ರಾವಣನ ಪುತ್ರನಾದ ನರಾಂತಕನು, ನಿಹತೇಸತಿ-ಸಂಹೃತನಾಗಲು, ತಸ್ಯ=ಆನರಾಂತಕನಿಗೆ, ಸೋದಯಃ=ಸಹೋದರನಾದ, ಅಗ್ರಜಃ-ಅಣ್ಣನಾದ, ದೇವತಾಂತಕಃ = ದೇವಾಂತಕನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನು, ಅಜಗಾಮ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನರಾಂತಕನು ಗಂಧರ್ವಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಇವನು ಮೃತನಾದಮೇಲೆ ಇವನಿಗೆ ಅಣ್ಣನಾದ ದೇವಾಂತಕನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಯಾಪತತ ಯೇಷಾಶು | ಶರವರ್ಷ ಪ್ರತಾಪಿತಾಃ || ಪ್ರದದ್ರುವುರ್ಭಯಾತ್ಸರ್ವೇ | ಕಪಯೋ ಜಾಂಬವನ್ಮುಖಾಃ ||೪೪||

ಅರ್ಥ.—ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಅಪತತವಿವ-ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ, ತಸ್ಯ = ಆ ದೇವಾಂತಕನ, ಶರವರ್ಷ=ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಯಿಂದ ಪ್ರತಾಪಿತಾಃ-ಅತ್ಯಂತ ಸಂತಾಪಿತರಾದ, ಜಾಂಬವನ್ಮುಖಾಃ=ಜಾಂಬವಂತನೇ ಮೊದಲಾದ, ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಕಪಯಃ = ವಾನರರೂ, ಭಯಾತ್ - ಭಯಪಟ್ಟು, ಪ್ರದದ್ರುವುಃ = ಓಡಿಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನರಾಂತಕನ ಅಣ್ಣನಾದ ದೇವಾಂತಕನು ಈ ಕಪಿಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆತಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕಪಿಗಳಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದನು. ಜಾಂಬವಂತನೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಅವನ ಬಾಣದಿಂದ ಸಂತಪ್ತರಾಗಿ ಭಯಪಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಶರಂ ತರಸಾದಾಯ | ರವಿಪುತ್ರಾಯುಧೋಪವಂ || ಅಂಗದಂ ಪ್ರಜಹಾರೋರಸ್ಯಪತ ತ್ಸಮುಮೋಹಚ ||೪೫||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ-ಆ ದೇವಾಂತಕನು, ತರಸಾ=ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ರವಿಪುತ್ರಯುಧೋಸಮಂ=ರವಿಪುತ್ರ-ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ಯಮನ, ಆಯುಧ-ದಂಡಾಯುಧಕ್ಕೆ, ಉಸಮಂ=ಸಮಾನವಾದ, ತರಂ=ಬಾಣವನ್ನು, ಆದಾಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅಂಗದಂ = ಅಂಗದನನ್ನು, ಉರಸಿ=ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಜಹಾರ-ಹೊಡೆದನು. ಸಃ-ಅಂಗದನು, ಅವತತ್-ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು, ಮುರ್ಛೋಹಚ = ಮೂರ್ಛಗೊಂಡನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಆ ದೇವಾಂತಕನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಯಮ ದಂಡಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಅಂಗದನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆದನು. ಆ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಂಗದನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಮೂರ್ಛಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಧತಿಗ್ಮಾಂಶು ತನಯಃ | ಶೈಲಂಪ್ರಚಲಪಾದಪಂ || ಅಭಿದು
ದ್ರಾವ ಸಂಗೃಹ್ಯ | ಚಿಕ್ಷೇಪಚ ನಿಶಾಚರೇ ||೪೬||

ಅರ್ಥ:— ಅಧ = ಅನಂತರ, ತಿಗ್ಮಾಂಶುತನಯಃ = ತಿಗ್ಮಾಂಶು - ತೀಕ್ಷ್ಣ ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನ, ತನಯಃ - ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು, ಪ್ರಚಲಪಾದಪಂ = ಪ್ರಬಲಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಗಳುಳ್ಳ, ಶೈಲಂ = ಪರ್ವತವನ್ನು, ಸಂಗೃಹ್ಯ - ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅಭಿದುದ್ರಾವ = ಈ ದೇವಾಂತಕನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಓಡಿಬಂದನು. ಮತ್ತು ಆ ಪರ್ವತವನ್ನು, ನಿಶಾಚರೇ - ದೇವಾಂತಕನಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಷೇಪ = ಇಟ್ಟನು (ಹೊಡೆದನು.)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಅಂಗದನು ಮೂರ್ಛಿತನಾದನಂತರ ಸುಗ್ರೀವನು ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದೇವಾಂತಕನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಓಡಿಬಂದು ಆ ಪರ್ವತವನ್ನು ಅವನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಮಾಪತಂತಮಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ | ದೂರಾಛ್ಛರ ವಿದಾರಿತಂ || ಸುರಾಂ
ತಕಶ್ಚ ಕಾರಾಶು | ದಧಾರಚ ಪರಂಶರಂ ||೪೭||

ಅರ್ಥ:— ಸುರಾಂತಕಃ=ದೇವಾಂತಕನು, ಅವತಂತ-ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಓರುತ್ತಿರುವ, ತಂ = ಆ ಪರ್ವತವನ್ನು, ಅಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ =

ನೋಡಿ, ದೂರಾತ್ = ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ, ಶರವಿದಾರಿತಂ = (ಆ ಪರ್ವತ ವನ್ನು) ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದನ್ನಾಗಿ, ಚಕಾರ = ಮಾಡಿದನು. ಆಶು=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಪರಂತರಂ=ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವನ್ನು, ದಧಾರ ಚ=ಧಾರಣಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.- ಸುರಾಂತಕನು ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ಮತವು ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಪರ್ವ ತವನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಭೇದಿಸಮಾಡಿದನು. ತಕ್ಷಣದ ಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸತಮಾಕರ್ಣಮಾಕೃಷ್ಯ ಯಮದಂಡೋಪಮಂಶರಂ ಅವಿಧ್ಯ
ದ್ಧದಯೇರಾಜ್ಞಃ | ಕಪೀನಾಂ ಸಪಸಾತಹ ||೪೮||

ಅರ್ಥ:- ಸಃ = ಆ ಸುರಾಂತಕನು, ತಂ = ತಾನು ಧರಿಸಿದ್ದ, ಯ ಮದಂಡೋಪಮಂ=ಯಮಧರ್ಮನ ದಂಡಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ, ಶರಂ=ಬಾಣ ವನ್ನು, ಆಕರ್ಣಂ - ಕಿವಿಯ ಪರಿಯಂತರವಾಗಿ, ಆಕೃಷ್ಯ=ಎಳೆದು, ಕಪೀ ನಾಂ-ಕಪಿಗಳ, ರಾಜ್ಞಃ=ದೊರೆಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನ, ಹೃದಯೇ = ವಕ್ಷ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಅವಿಧ್ಯತ್ - ಹೊಡೆದನು. (ಅನಂತರ) ಸಃ=ಆ ಸುಗ್ರೀವನು, ಸಪಾತಹ = ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು.

ಶ್ಲೋಕ | ಬಲಮಪ್ರತಿಮಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ | ಸುರಶಶ್ರೋಸ್ತು ಮಾರುತಿಃ ||

ಅಹ್ವಯಾಮಾಸ ಯುದ್ಧಾಯ | ಕೇಶವಃ ಕೈಟಭಂ ಯಥಾ ||೪೯||

ಅರ್ಥ:- ಮಾರುತಿಃ-ಹನುಮಂತನು, ಸುರ ಶಶ್ರೋಃ=ದೇವಾಂತ ಕನ, ಅಪ್ರತಿಮಂ=ಅಸದೃಶವಾದ, ಬಲಂ=ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು, ವೀಕ್ಷ್ಯ= ನೋಡಿ, ಕೇಶವಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕೈಟಭಂ ಯಥಾ-ಕೈಟಭ ನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದನೋ ಅದೇರೀತಿಯಿಂದ (ತಂ=ದೇವಾಂತಕನನ್ನು) ಯುದ್ಧಾಯ-ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅಹ್ವಯಾ ಮಾಸ=ಕರೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.- ಕಪಿರಾಜನು (ಸುಗ್ರೀವನು) ಬಿದ್ದನಂಥ ತಹನುಮಂ ತನು ಈ ದೇವಾಂತಕನ ಅಸದೃಶವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಪೂರ್ವದ

ಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೈಟಭ ನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯು
ದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದರೋ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಹನುಮಂತನು ದೇವಾಂತಕನನ್ನು ತನ್ನ
ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕರೆದನು-

ಶ್ಲೋಕ || ತಮಾಪತಂತ ಮಾಲೋಕ್ಯ | ರಥಂಸಹಯ ಸಾರಥಿಂ || ಚೂ
ರ್ಣಯಿತ್ವಾ ಧನುಶ್ಚಾಸ್ಯ | ಸಮಾಘ್ನಿದ್ಯಬಭಂಜಹ ||೫೦||

ಅರ್ಥ.—ಮಾರುತೀ=ಹನುಮಂತನು, ಆಸತಂತಂ = ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ
ಬರುತ್ತಲಿರುವ, ತಂ=ದೇವಾಂತಕನನ್ನು, ಆಲೋಕ್ಯ-ನೋಡಿ, ಸಹಯ
ಸಾರಥಿಂ=ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಸಾರಥಿಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ, ರಥಂ=ರಥನನ್ನು,
ಚೂರ್ಣಯಿತ್ವಾ=ಚೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅಸ್ಯ=ದೇವಾಂತಕನ, ಧನುಃ=
ಧನುಸ್ಸನ್ನು, ಸಮಾಘ್ನಿದ್ಯ = ಛೇದನಮಾಡಿ, ಬಭಂಜಹ = ಮುರಿದು
ಹಾಕಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಲಿರುವ ಆ ದೇ
ವಾಂತಕನನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಸಾರಥಿಯಿಂದ ಸಹಿತ
ವಾಗಿ ರಥನನ್ನು ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಛೇದನ
ಮಾಡಿ ಮುರಿದುಹಾಕಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಖಡ್ಗಂ ಸಮಾದಾಯ | ಪುರ ಆಪತತೋರಿಪೋಃ || ಹರಿಃ
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕೇಶೇಷು | ಪಾತಯಿತ್ವೈ ನಮಾಹವೇ ||೫೧||

ಶ್ಲೋಕ | ಶಿರೋ ಮಮರ್ಥ ತರಸಾ | ಪವಮಾನಾತ್ಮಜಃ ಪದಾ || ತನಿಾ
ಶಾನಗಿರಾವಧ್ಯಂ ನಿಹತ್ಯ ಪವನಾತ್ಮಜಃ ಸಮಾಡಿತ ಸುರವರೈಃ
ಪ್ಲವಂಗೈರ್ವೀಕ್ಷಿತೋಮುದಾ ||೫೨||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ಪವಮಾನಾತ್ಮಜಃ = ವಾಯುಪುತ್ರ
ನಾದ, ಹರಿಃ=ಹನುಮಂತನು, ಖಡ್ಗಂ=ಖಡ್ಗವನ್ನು, ಸಮಾದಾಯ=ತೆಗೆ
ದುಕೊಂಡು, ಪುರಃ -- ಎದುರಿನಲ್ಲಿ, ಪತತಃ = ಬುತ್ತಿರುವ, ರಿಪೋಃ =
ಶತ್ರುವಾದ, ನಿನಂ=ಈ ದೇವಾಂತಕನ, ಕೇಶೇಷು=ಕೂವಲನ್ನು, ಪ್ರಗೃ
ಹ್ಯ=ಹಿಡಿದು, ಆಹವೇ-ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಪಾತಯಿತ್ವಾ=ಬೀಳಿಸಿ, ತರಸಾ -

ವೇಗದಿಂದ, ಶಿರಃ = ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು, ವದಾ = ಪಾಡದಿಂದ, ಮವ
ದ್ಧ = ಮದ್ಧನಮಾಡಿದರು. ಪವನಾತ್ಮಜಃ-ಹನುಮಂತನು, ಈಶಾನಗಿರಾ=
ಈಶಾನ=ರುದ್ರದೇವರ, ಗಿರಾ-ವರಪ್ರದಾನವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಅವಧ್ಯಂ=ವಧಃ
ರಹಿತನಾದ, ತಂ=ವೇವಾಂತಕನನ್ನು, ನಿಹತ್ಯ=ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ಸುರಃ
ರೈಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಮಾಡಿತಃ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಗೊಂಡ
ವರಾಗಿ, ಪ್ರವಂಗಳೈಃ=ಜಾಂಬವ ಅಂಗದ ಸುಗ್ರೀವಾದಿ ಕಪಿಗಳಿಂದ, ಮು
ಛಾ=ಸಂತೋಷದಿಂದ, ವೀಕ್ಷಿತಃ=ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟವರಾದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಹನುಮಂತನು ದೇವಾಂತಕನ ಹಯ ಸಾರಥಿಯಿಂದ
ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದ ರಥವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನಂತರ ಆ ದೇವಾಂತಕನು ಒಡ್ಡಾ
ಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು
ನೋಡಿ ಅವನ ಜುಟ್ಟನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿದರು. ಅನಂತರ ಅವನ
ತಲೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮದ್ಧನಮಾಡಿದರು. ಆ ದೇವಾಂತಕನು ರುದ್ರ
ದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದ ವಾಕ್ಯದ ದೆಶೆಯಿಂದ ವಧ್ಯನಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಹನು
ಮಂತನು ಅವನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನು, ಇದನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೋ
ಡುತ್ತಲಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು, ಮತ್ತು
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾಂಬವಂತನೇ ಮೊದಲಾದ ಕಪಿಗಳು ಈ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಸಂ
ತೋಷಯುಕ್ತವಾದ ನೋಟದಿಂದ ನೋಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕಃ || ವಿದ್ರಾವಿತಾಖಿಲಕಪಿಂ | ವರಾತ್ರಿಶಿರ ಸಂವಿಭೋಃ || ಭಜ್ವಾಸರ
ಥಂ ಧನುಃ ಖಡ್ಗಂ | ಅಭಿದ್ಯಾ ಶಿರಸಂವ್ಯಧಾತ್ ||೫||

ಅರ್ಥಃ—ಸಃ=ಹನುಮಂತನು, ವಿದ್ರಾವಿತಾಖಿಲ ಕಪಿಂ = ವಿದ್ರಾ
ವಿತ - ಓಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಖಿಲ - ಸಮಸ್ತರಾದ, ಕಪಿಂ = ವಾನರುಗಳುಳ್ಳ,
ವಿಭೋಃ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ವರಾತ್-ವರದಿಂದ, ತ್ರಿಶಿರಸಂ=ಮೂರು ತಲೆ
ಗಳುಳ್ಳ ತ್ರಿಶಿರಾನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು, ತಸ್ಯ=ಅವನ, ರಥಂ=ರಥವನ್ನೂ,
ಧನುಃ=ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ, ಭಜ್ವಾ = ಮುರಿದು, ಖಡ್ಗಂ-ಖಡ್ಗಾಯುಧವನ್ನೂ,
ಅಭಿದ್ಯಾ=ಭೇದನಮಾಡಿ ತಂ=ತ್ರಿಶಿರಾನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು, ಅಶಿರಸಂ-
ತಲೆಯನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಒಡಿಸುತ್ತಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮೂರು ತಲೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ತ್ರಿಶಿರಾ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ರಥವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಧನುಃ ಸನ್ನೂ ಮುರಿದು ಅವನ ಬಿಡ್ಡವನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತಲೆಯೇ ಇಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತಶ್ಚ ಮತ್ತಶ್ಚ | ಪಾರ್ವತೀವರದರ್ಪಿತೌ || ಪ್ರಮಥ್ಯಂತೌ ಕರ್ಪೀ ಸರ್ವಾಃ | ಹತೌ ಮಾರುತಿಮುಷ್ಪಿನಾ ||೫೪||

ಅರ್ಥ:— ಪಾರ್ವತೀವರ- ಉಮಾದೇವಿಯರ ವರದಿಂದ, ದರ್ಪಿತೌ- ಕೊಬ್ಬಿದ್ದ, ಸರ್ವಾನ್ ಕರ್ಪೀ= ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ. ಪ್ರಮಥ್ಯಂತೌ= ವ್ಯಥೆ ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ, ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತಶ್ಚ= ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ ಮತ್ತು ಮತ್ತನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ ಸಹ, ಮಾರುತಿಮುಷ್ಪಿನಾ- ಹನುಮಂತನ ಗುದ್ದಿನಿಂದ, ಹತೌ= ಹತರಾದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದವರಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಥೆಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತ ಮತ್ತು ಮತ್ತ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಶ್ರೀಹನುಮಂತನ ಮುಷ್ಟಿ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಹತರಾದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತೋತಿ ಕಾಯೋ ತಿರಥೋ ರಥೇನ | ಸ್ವಯಂಭು ದತ್ತೇನ ಹರ್ವೀ ಪ್ರಮೃತ್ನ | ಚಚಾರಕಾಲಾನಲ ಸನ್ನಿಕಾಶೋ | ಗಂಧರ್ವಿ ಕಾಯಾಂ ಜಿನಿತೋದಶಾಸ್ಯಾತ್ ||೫೫||

ಅರ್ಥ:— ತತಃ - ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತ ಮತ್ತು ಮತ್ತರು ಹತರಾದವೇ. ತಿ, ಗಂಧರ್ವಿಕಾಯಾಂ- ಗಂಧರ್ವಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ, ದಶಾಸ್ಯಾತ್ = ರಾವಣನಿಂದ, ಜನಿತಃ - ಉತ್ಪನ್ನನಾದ, ಅತಿರಥಃ= ಅತಿರಥ = ಅತಿರಥಿಕನಾದ, ಅತಿಕಾಯಃ = ಅತಿಕಾಯನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು, ಸ್ವಯಂಭು ದತ್ತೇನ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ, ರಥೇನ = ರಥಾರೂಢನಾಗಿ, ಹರ್ವೀ= ಕಪಿಗಳನ್ನು, ಪ್ರಮೃತ್ನ= ಮರ್ಧನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕಾಲಾನಲ ಸನ್ನಿಕಾಶಃ= ಕಾಲಾನಲ = ಕಾಲಾಗ್ನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಚಚಾರ- ಯುದ್ಧ ಮಂಗಳದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತ ಮತ್ತು ಹನುಮಂತನ ಮುಷ್ಟಿ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಹತರಾದನಂತರ ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತಿರಥನಾದ ಅತಿಕಾಯನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರಥವನ್ನು ಏರಿ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಪಿಗಳನ್ನು ಮರ್ಧನಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸಿದನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಕಾಯನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ (“ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಕುಂಭಕರ್ಣೀಹತಃ) ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯ ವಿರೋಧ ಶಂಕಾ ಪರಿಹಾರ ಹೇಗೆಂದರೆ:—ಈ ಅತಿಕಾಯನಿಗೇನೇ ಕುಂಭಕರ್ಣನೆಂದು ಅವನ ಆಕಾರ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಹೆಸರೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ|| ಬೃಹತ್ತನುಃ ಕುಂಭವದೇವಕರ್ಣಾ | ವಸ್ಯೇತತೋ ನಾಮಚಕುಂ
ಭಕರ್ಣಃ || ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸೋರ್ಕಾತ್ಮಜ ಪೂರ್ವಕಾ ಕಪೀ | ಜಿ
ಗಾಯರಾಮಂ ಸಹಸಾಭ್ಯಧಾವತ್ ||5||

ಅರ್ಥ:-ಅಸ್ಯ-ಈ ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ, ಬೃಹತ್-ದೊಡ್ಡದಾದ, ತನುಃ=ಶರೀರವೂ, ಮತ್ತು ಕುಂಭವದೇವ-ಗಡಿಗೆಗಳೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಕರ್ಣಾ-ಕಿವಿಗಳೂ ಇವೆ. ಇತ್ಯ = ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಸ್ಯ = ಈ ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ, ಕುಂಭಕರ್ಣಇತಿಚ-ಕುಂಭಕರ್ಣನೆಂತಲೂ, ನಾಮ-ಹೆಸರು, ಸಃ=ಇಂತಃ ಅತಿಕಾಯನು, ಅರ್ಕಾತ್ಮಜ = ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೇ ಮೊದಲಾದಕಪೀ = ವಾನರರನ್ನು, ಜಿಗಾಯ-ಗೆದ್ದು, ಸವಸ = ತಾನೇ, ಸಹಸಾ=ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ, ರಾಮಂಪ್ರತಿ-ಶ್ರೀರಾಮರ ಎದುರಿಗೆ, ಅಭ್ಯಧಾವತ್=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಓಡಿಬಂದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಈ ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಹಾಗೆಯೇ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಶರೀರ ಮತ್ತು ಕುಂಭದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಿವಿಗಳೂ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನೆಂದೂ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಕುಂಭಕರ್ಣೋ ಹತಃ) ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಇಂತಹ ಅತಿಕಾಯನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸುಗ್ರೀವಾದಿ ಸಮಸ್ತಕಪಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಸಾಹಸದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮರ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಮಾಪತಂತಂ ಶರವರ್ಷ ಧಾರಂ | ಮಹಾಘನಾಭಂ ಸ್ತನ
ಯತ್ನು ಘೋಷಂ || ನಿವಾರಯಾಮಾಸ ಯಥಾ ಸಮೀರಃ |
ಸೌಮಿತ್ರಿ ರಾತ್ರೇಷ್ವಸನಃ ಶರೋಘೈಃ | ೫೭ ||

ಅರ್ಥ: — ಅತ್ರೇಷ್ವಸನಃ = ಅತ್ರ = ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ, ಇಷ್ವಸನಃ = ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳ, ಸೌಮಿತ್ರಿಃ = ಸುಮಿತ್ರಾ ತನಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಆಪತಂತಂ = ರಾಮರಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ, ಮಹಾಘನಾಭಂ = ಮಹಾಮೇಘದಹಾಗೆ ಕಪ್ಪುಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ಸ್ತನಯಿತ್ನುಘೋಷಂ = ಸ್ತನಯಿತ್ನು = ಮೇಘದ ಶಬ್ದದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗುತ್ತಿರುವ, ಶರವರ್ಷಧಾರಂ = ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಿರುವ, ತಂ = ಆ ಅತಿಕಾಯ (ಕುಂಭಕರ್ಣ) ನನ್ನು, ಸಮೀರಃ = ಗಾಳಿಯು, ಯಥಾ = ಹೇಗೆ ಮಹಾ ಮೇಘವನ್ನು ನಿವಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ, ತಥಾ = ಅದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಅಸೌ = ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಶರೋಘೈಃ = ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ, ನಿವಾರಯಾಮಾಸ = ತಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಅತಿಕಾಯನು (ಕುಂಭಕರ್ಣನು) ಮಹಾಮೇಘದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಸ್ತೂಲಶರೀರದವನು ಮತ್ತು ಮಹಾ ಮೇಘದ ಘರ್ಜನೆ (ಕೂಗು) ವುಳ್ಳವನು. ಇಂತಹ ಅತಿಕಾಯನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಂತತವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾ ಸಾಹಸದಿಂದ ಶ್ರೀ ರಾಮರ, ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಓಡಿಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಮಿತ್ರಾ ಪುತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ತಡೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕವರ್ಷತು ಸ್ತಾವತಿಮಾತ್ರ ವೀರ್ಯೋ | ಶರಣ ಸುರೇಶಾ ಶ
ತುಲ್ಯ ವೇರ್ಗಾ || ತಮೋಮಯಂ ಚಕ್ರತುರುತರಿಕ್ಷಂ | ೨

ಶಿಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಸುತರಾಸ್ತ್ರ ಬಾಣೈಃ

||೫||

ಅರ್ಥ:—ಅತಿಮಾತ್ರ=ಅತ್ಯಂತವಾದ, ವೀರ್ಯೋ=ಸರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ
ತೋ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮತ್ತು ಅತಿಕಾಯರು, ಸುರೇಶ=ಇಂದ್ರನ, ಅಶನಿ = :
ಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ, ತುಲ್ಯ-ಸಮಾನವಾದ, ವೇರ್ಗಾ=ಹರಿತವುಳ್ಳ, ಶರಣ =
ಬಾಣಗಳನ್ನು, ಕವರ್ಷತುಃ=ಮಳೆಗರೆದರು. (ಮತ್ತು) ಸುಶಿಕ್ಷಯಾ=ಃ
ಭ್ಯಾಸ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಅಂತರಿಕ್ಷಂ=ಆಕಾಶವನ್ನು, ಪ್ರಸುತರ=ಅತ್ಯಂತ
ವೇಗಗಳಾದ, ಅಸ್ತ್ರ=ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳೂ, ಬಾಣೈಃ = ಬರಿ
ಬಾಣಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ, ತಮೋಮಯಂ=ಕತ್ತಲೆಯವನ್ನಾಗಿ, ಚಕ್ರ
ತುಃ=ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅತಿಕಾಯನು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮಳೆಗರೆದರು. ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅತಿವೇಗವಾದ ಅಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕತ್ತಲು ಮಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶರೈಃ ಶರಾನಸ್ಯ ನಿವಾರ್ಯ ವೀರಃ | ಸೌಮಿತ್ರಿರಸ್ತ್ರಾಣಿ ಮಹಾ
ಸ್ತ್ರಜಾಲೈಃ || ಚಿಛೇದ ಬಾಹೂ ಶಿರಸಾಸಹೈವ | ಚತುರ್ಭು
ಜೋ ಭೂ ತ್ಸಪುನ ದ್ವಿಶೀರ್ಷಃ ||೬||

ಅರ್ಥ:—ವೀರಃ=ಸರಾಕ್ರಮಿಯಾದ, ಸೌಮಿತ್ರಿಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಶರೈಃ-ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಅಸ್ಯ=ಈ ಅತಿಕಾಯನ, ಶರಣ - ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಮಹಾಸ್ತ್ರಜಾಲೈಃ-ಮಹಾಸ್ತ್ರ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ, ಅಸ್ತ್ರಾಣಿ-ಅವನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ, ನಿವಾರ್ಯ-ತಡೆದು, ತಸ್ಯ-ಆ (ಅತಿಕಾಯನ) ಶಿರಸಾಸಹ-ತಲೆಯಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಬಾಹೂ-ಭುಜದ್ವಯಗಳನ್ನೂ, ಚಿಛೇದ=ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಪುನರೇವ-ಕತ್ತರಿಸಿದ ನಂತರ, ಸಃ-ಆ ಅತಿಕಾಯನು, ಚತುರ್ಭುಜಃ=ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳೂ, ದ್ವಿಶೀರ್ಷಃ=ಎರಡು ತಲೆಗಳೂ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅಭೂತ್=ಆದನು.

ಮಹಾಸರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಹಾಕಾಯನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಅವನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ನಿವಾರಣೆಮಾಡಿ ಅತಿಕಾಯನ ತಲೆಯನ್ನೂ ಭುಜಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ತಕ್ಷಣವೇ ಅತಿಕಾಯನು ದ್ವಿಗುಣವಾಗಿ ಎರಡು ತಲೆಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳೂ ಉಳ್ಳವನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಛಿನ್ನೇಷು ತೇಷು ದ್ವಿಗುಣಾಸ್ಯ ಬಾಹುಃ | ಪುನಃ ಪುನಃ ಸೋಫ ಬಭೂವ ವೀರಃ || ಉವಾಚ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಮಥಾಂತರಾತ್ಮಾ | ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಸ್ಯ ಮರುದ್ವಿಷಣ್ಣಂ ||೬೦||

ಅರ್ಥ.—ವೀರಃ=ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ತೇಷು=ಭೇದನಮಾಡಿದ ಶಿರೋ ಬಾಹುಗಳನ್ನೇ, ಪುನಃಪುನಃ = ತಿರಿಗಿತಿರಿಗಿ, ಛಿನ್ನೇಷುಸತ್ತು = ಭೇದನಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಅಸ್ಯ = ಆ ಅತಿಕಾಯನ, ಬಾಹುಃ = ಭುಜವು ಮತ್ತು ಶಿರಸ್ಸೂ ಸಹ, ದ್ವಿಗುಣಾಃ = ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿ, ಬಭೂವುಃ = ಆದವು. ಅಥ - ಅನಂತರ, ಸಮಸ್ತಲೋಕಸ್ಯ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ, ಅಂತರಾತ್ಮಾ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಅಸೌ=ಆ ಮರುತ್ = ವಾಯುದೇವರು, ವಿಷಣ್ಣಂ = ವಿಷಾದಯುಕ್ತರಾದ, ಸೌಮಿತ್ರಿಂಪ್ರತಿ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಉವಾಚ = ಮಾತನಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮಹಾಸರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅತಿಕಾಯನ ಶಿರಃಸನ್ನೂ ಭುಜಗಳನ್ನೂ ಭೇದನಮಾಡಿದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಅವು ಪುನಃ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾ ಬಂದವು- ಹೀಗೆ ಅತಿಕಾಯನು ದ್ವಿಗುಣವಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗುತ್ತಿರಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನೋಡಿ ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಇವನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರು (ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಪ್ರಕಾರ ಮಾತನಾಡಿದರು.)

ಶ್ಲೋಕ || ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರತೋನ್ಮೇನ ನವಧ್ಯವಿಷೋ | ವರಾದ್ವಿಧಾತುಃ ಸುಮುಖೇತ್ಯ ದೃಶಃ || ರಕ್ಷಃ ಸುತಾಸ್ಯಾ ಶ್ರವಣೀಯಮಿತ್ಥ | ಮುಕ್ತಾ ಸಮೀರೋ ರುಹದಂತಗಿಹಂ ||೬೧||

ಅರ್ಥ:-ಅದೃಶ್ಯಃ-ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ, ಸಮೀರಃ-ವಾಯುದೇವರು, ಅದೃಶ್ಯಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ವಿನಹಾ ಇತರರಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೇಲೇ, ತಂ-ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೇ ಸಮುಖ - ಸುಂದರ ಮುಖ ಉಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ, ಏಷಃ-ಈ ಅತಿಕಾಯನು, ವಿಧಾತುಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಾತ್=ವರ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರತಃ=ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ವಿನಃ, ಅಸ್ಯೇ ನ=ಬೇರೆ ಯಾವ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ, ನವಧ್ಯಃ-ಹತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಇತ್ಯಂ-ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ರಕ್ಷಃಸುತಸ್ಯ-ರಾಕ್ಷಸನ ಪುತ್ರನಾದ ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ, ಅ ಶ್ರವಣೇಯಃ(ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ) = ಕೇಳಿಸದ ಹಾಗೆ, ಉಕ್ತ್ವಾ=ಹೇಳಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷಂ=ಅಕಾಶವನ್ನು ಕುರಿತು, ರುಹತ್=ಏರಿಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅತಿಕಾಯನ ಬಾಹು ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದಹಾಗೆಲ್ಲ ಅವು ದ್ವಿಗುಣವಾಗಿ ಉದ್ಭವವಾಗುತ್ತಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಂದೋರದೆ ವಿಷಾದ ಪಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ವಿನಹಾ ಇತರರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಅತಿಕಾಯನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವಿನಹಾ ಇನ್ಯಾವ ಅಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ವಧ್ಯನಲ್ಲವು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೋದರು. ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾನುಜೋ ದೇವತಮಸ್ಯ ಸೋಸ್ತ್ರಂ | ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ತನೂಜೇ ದಶಕಂಧರಸ್ಯ || ಮುಮೋಚದಗ್ಧಃ ಸರಥಾಶ್ವ ಸೂತ ಶ್ರೇನಾತಿ ಕಾಯಃ ಪ್ರವರೋ ಸ್ತ್ರವಿತ್ಸು ||೬೨||

ಅರ್ಥ:-ಅಥ-ವಾಯುದೇವರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದನಂತರ, ದೇವತಮಸ್ಯ = ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ, ಅನುಜಃ=ತಮ್ಮನಾದ, ಸಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ದಶಕಂಧರಸ್ಯ=ದಶಕಂಠನಾದ ರಾವಣನ, ತನೂಜೇ=ಪುತ್ರನಾದ ಅತಿಕಾಯನಲ್ಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಂ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಅಸ್ತ್ರಂ=ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಮುಮೋಚ=ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು. ತೇನ-ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ, ಅಸ್ತ್ರವಿತ್ಸು=ಅಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಲ್ಲಿ, ಪ್ರವರಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಅತಿಕಾಯಃ=ಅತಿಕಾಯನು, ಸ ರಥಾಶ್ವಸೂತಃ-ರಥ, ಅಶ್ವ, ಸಾರಥಿಯಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ದಗ್ಧಶ್ವಃ=ಸುಟ್ಟುಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ವಾಯುದೇವರು ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಕಾಣಿಸದೆ ಅತಿ ಕಾಯನ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಹಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅತಿಕಾಯನ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಒಡನೆಯೇ ಅಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ರಥಾಶ್ವಸಾರಥಿಯಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಸುಟ್ಟುಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಹತೇಷು ಪುತ್ರೇಷು ಸರಾಕ್ಷಸೇಶಃ | ಸ್ವಯಂಪ್ರಯಾಣಂ ಸಮ
ರಾರ್ಥವೈಘೃತ್ | ಸಜ್ಜೀಭವತ್ಯೇವ ನಿತಾಚರೇಶಃ | ಖರಾತ್ಮಜಃ
ಪ್ರಾಹ ಧನುರ್ಧರೋತ್ತಮಃ ||೬೩||

ಅರ್ಥ:—ರಾಕ್ಷಸೇಶಃ=ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಅಧಿಸತಿಯಾದ, ಸಃ=ಅ ರಾವಣನು, ಪುತ್ರೇಷು=ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು, ಹತೇಷುಸತ್ತು=ಹತರಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಸ್ವಯಮೇವ-ತಾನೇನೇ, ಸಮ ರಾಧಃ c-ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ, ಪ್ರಯಾಣಂ = ಹೊರಡಲು, ಐಘೃತ್=ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ನಿತಾಚರೇಶಃ = ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನು, ಸಜ್ಜೀಭವತಿಸತಿ=ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಖರಾತ್ಮಜಃ=ಖರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಪುತ್ರನಾದ, ಧನುರ್ಧರೋತ್ತಮಃ=ಧನುರ್ಧಾರಣ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ “ ಮಕರಾಕ್ಷ ” ನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು, ತಂ=ರಾಘವನನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಾಹ-ಹೇಳಿದನು. (ಹೇಳುತ್ತಾನೆ)

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಅತಿಕಾಯನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹತನಾದಮೇಲೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲರೂ ನಾಶವಾದವ್ದನ್ನು ರಾವಣನು ನೋಡಿ ತಾನೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಪ್ರಯಾಣಿಸಿದನಾಗುತ್ತಿರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಖರನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನ ಪುತ್ರನಾದ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ನಿಯುಂಕ್ಷ್ಮಮಾಂ ವೇ ಪಿತುರಂತಕಸ್ಯ | ವಧಾಯರಾರ್ಜ ಸಹ
ಲಕ್ಷ್ಮಣಂತಂ || ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಂಶ್ಚ ನಿಹತ್ಯಸರ್ವಾಃ | ಪ್ರತೋಷ
ಯೇ ತ್ವಾ ಮಹಮದ್ಯಸುಷ್ಪ ||೬೪||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಮಕರಾಕ್ಷನು, ತಂ=ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೇರಾರ್ಜ-ಎಲೋ ಪ್ರಭುವೇ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಪಿತುಃ=ತಂದೆಯಾದ ಖರನಿಗೆ,

ಅಂತಕಸ್ಯ-ಮೃತ್ಯುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ, ವಧಾಯ=ಕೊಲ್ಲಲು, ಮಾಂ= ನನ್ನನ್ನು, ನಿಯುಂಕ್ಷ್ವ=ನೇಮಿಸು, ಅಹಂ=ನಾನು, ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ, ತಂ-ಆ ರಾಮನನ್ನೂ, ಸರ್ವಾಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಕಪಿ ವರಾಂಶ್ಚ-ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನೂ ಸಹ, ನಿಹತ್ಯ=ಕೊಂದು, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನ ನ್ನು, ಲಘ್ಯ-ಈಗಲೇ, ಸುಷ್ಪ=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಪ್ರತೋಷಯೇ = ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ರಾವಣನು ತಾನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಡಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಪ್ರಯಾಣ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಿರಲು ಖರನ ಪುತ್ರನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಅವ ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೇ ಪ್ರಭುವೇ, ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು, ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ರಾಮ ನನ್ನೂ ಮತ್ತ ಸಮಸ್ತರಾದ ಕಪಿವೀರರನ್ನೂ ಕೊಂದು ಈಗಲೇ ನಿನಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿರಿತೇತೇನ ನಿಯೋಜಿತಃ ಸಃ | ಜಗಾಮವೀರೋ ಮಕರಾ
ಕ್ಷನಾಮಾ || ವಿಧೂಯ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಹರಿಪ್ರವೀರಾಃ | ಸಹಾಂ
ಗದಾಃ ಸೂರ್ಯ ಸುತೇನಸಾಕಂ ||೬೫||

ಅಚಿಂತಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಬಾಣಸಂಘಾ | ನವಜ್ಞಯಾ ರಾಮ ಮಥಾ
ಹ್ವಯದ್ರಣೇ ||೬೬||

ಅರ್ಥ:- ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ತೇನ-ಆ ಮಕರಾಕ್ಷನಿಂದ, ಈರಿ ತೇಸತಿ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಸಃ=ಆ ಮಕರಾಕ್ಷನು, (ರಾವಣನಿಂದ) ನಿಯೋಜಿತಃ=ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ವೀರಃ=ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ, ಮ ಕರಾಕ್ಷನಾಮಾ=ಮಕರಾಕ್ಷನು, ಜಗಾಮ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟನು, (ಅ ವನು) ಸಹಾಂಗದಾಃ=ಅಂಗದಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಸೂರ್ಯ ಸುತೇನ-ಸು ಗ್ರೀವನಿಂದ, ಸಾಕಂ=ಕೂಡಿದ, ಹರಿಪ್ರವೀರಾಃ = ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ=ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ, ವಿಧೂಯ=ಓಡಿಸಿ, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಬಾಣ ಸಂಘಾಃ - ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣಸಮೂಹವನ್ನು, ಅವಜ್ಞಯಾ=ಗ

ವರ್ದಿಂದ, ಅಚಿಂತಯ-ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೇ, ರಾಮಂ - ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ರಣೇ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ, ಅಹ್ವಯತ್=ಕರೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಹೇಳಿದನಂತರ ರಾಮನನ್ನು ಇವನನ್ನು ಗಾಮರ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು-ಈ ವೀ-ನು ಅಂಗದಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿವೀರರನ್ನೂ ಸುಗ್ರೀವ ಸಮೇತವಾಗಿ ಓಡಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬಾಣ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಗರ್ವದಿಂದ ಆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಉವಾಚರಾಮಂ ರಜನೀಚರೋಸೌ | ಹತೋಜನಸ್ಥಾನಗತಃ ಪಿ
ತಾತ್ಪರ್ಯಾ | ಕೇನಾಪ್ಯುಪಾಯೇನ ಧನುರ್ಧರಾಣಾಂ | ವರಃ ಫ
ಲಂ ತಸ್ಯ ದದಾಮಿತೇದ್ಯ || ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣಃ ಸಸರೋಜಯೋನೇ
ವರಾದವಧ್ಯೋ ಮುಚದಸ್ತ್ರಸಂಘಾ ||೬೭||

ಅರ್ಥ:-ಅಸೌ ರಜನೀಚರಃ=ಈ ಮಕರಾಕ್ಷನು, ರಾಮಂವ್ರತಿ=
ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, ಧನುರ್ಧರಾಣಾಂ-ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ, ವರಃ=ಶ್ರೇ
ಷ್ಠನಾದ, ಜನಸ್ಥಾನಗತಃ=ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ, (ಮೇ) ಪಿತಾ-ನನ್ನ
ತಂದೆಯಾದ ಖರನು, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಕೇನಾಪ್ಯುಪಾಯೇನ=ಮಾಯಾ
ಮಂತ್ರಾದಿ ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದಲೋ, ಹತಃ=ಹತನಾದನು. (ತೇ)
ನಿನಗೆ, ತಸ್ಯ=ಅದರ, ಫಲಂ=ಫಲವನ್ನು, ಅದ್ಯ=ಈಗ, ದದಾಮಿ=ಕೊ
ಡುತ್ತೇನೆಂದು, ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದನು. ಸರೋಜಯೋನೇ-ಬ್ರಹ್ಮದೇ
ವರ, ವರಾತ್=ವರದಿಂದ, ಅವಧ್ಯಃ=ವಧಾರಹಿತನಾದ, ಸಃ=ಆ ಮಕ
ರಾಕ್ಷನು, ಇತಿ-ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಬ್ರುವಾಣಃ-ಹೇಳಿದವನಾಗಿ, ಅ
ಸ್ತ್ರಸಂಘಾ-ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು, ಅಮುಚತ್ - ಶ್ರೀರಾಮರಮೇಲೆ
ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಆ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಹ್ವಾ
ನಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:-ಧನುರ್ಧಾರಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಖರನು ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಿನ್ನಿಂದ

ಯಾವುದೋ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಹತನಾದನು. ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಈಗ ನಿನಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಬಲದಿಂದ ಅವ ಧ್ಯನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ | ಪ್ರಹಸ್ಯ ರಾಮೋಸ್ಯ ನಿವಾರ್ಯಚಾಸ್ತ್ರೈ | ರಸ್ತ್ರಾಣ್ಯಮೇಯೋ
ಶನಿಸನ್ನಿಭೇನ || ಶಿರಃಶರೇಣೋತ್ತಮ ಕುಂಡಲೋಜ್ವಲಂ | ಖ
ರಾತ್ಮಜಸ್ಯಾಥ ಸಮುನ್ಮಮಾಥ ||೬೮||

ಅರ್ಥ.—ಅಮೇಯಃ=ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯ ನಾದ, ರಾಮಃ-ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪ್ರಹಸ್ಯ=ನಕ್ಕು, ಅಸ್ಯ=ಈ ಮಕರಾಕ್ಷನ, ಅಸ್ತ್ರಾಣಿ=ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಅಸ್ತ್ರೈಶ್ಚ-ತನ್ನಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ, ನಿವಾರ್ಯ= ನಾಶಮಾಡಿ, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಖರಾತ್ಮಜಸ್ಯ=ಖರನ ಪುತ್ರನಾದ ಮಕ ರಾಕ್ಷನ, ಉತ್ತಮ=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಕುಂಡಲ=ಕರ್ಣಾಭರಣದಿಂದ, ಉ ಜ್ವಲಂ=ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಶಿರಃ=ಶಿರಸ್ಸನ್ನು, ಅಶನಿಸನ್ನಿಭೇನ=ವಜ್ರ್ರಾ ಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ, ಶರೇಣ-ಬಾಣದಿಂದ, ಸಮುನ್ಮಮಾಥ=ಛೇದಿ ಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ಮಕರಾ ಕ್ಷನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನಕ್ಕು ಅವನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಸ್ತವಾದ ಅಸ್ತ್ರ ಸಮೂಹಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ನಾಶಮಾಡಿ ನಂತರ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ಈ ಮಕರಾಕ್ಷನ ಉತ್ತಮ ವಾದ ಕರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಛೇದಿಸಮಾಡಿ ದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿದುದ್ರವ್ರಸ್ತಸ್ಯತುಯೇನುಯಾಯಿನಃ | ಕಪಿಪ್ರವೀರೈ ನಿಹತಾ
ವಶೇಷಿತಾಃ | ಯಥೈವಧೂಮ್ರಾಕ್ಷ ಮುಖೇಷು ಪೂರ್ವಂ | ಹ
ತೇಷು ಪೃಥ್ವೀರುಹಶೈಲಧಾರಿಭಿಃ ||೬೯||

ಅರ್ಥಃ—ಪೃಥ್ವೀರುಹ ಶೈಲಧಾರಿಭಿಃ=ಪೃಥ್ವೀರುಹ - ಪುಷ್ಪಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು, ಆಯುಧವಾಗಿ, ಧಾರಿಭಿಃ-ಧರಿಸಿದ, ಕಪಿವರೈಃ = ವಾನರ

ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ, ನಿಹತಾನಶೇಷತಾಃ = ನಿಹತ = ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟು, ಅವಶೇಷತಾಃ = ಬಾಕಿ ಉಳಿದ, ತಸ್ಯ=ಆ ಮಕರಾಕ್ಷನನ್ನು, ಯೇ ಅನುಯಾಯಿನಸ್ತು=ಅನುಸರಿಸಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು. ಪೂರ್ವಂ-ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷನುಖೇಷು = ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷನೇ ಮೊದಲಾದವರು, ಹತೇಷು ಸತ್ತು=ಹತರಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಯಥಾ-ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ, ವಿದುದ್ರಹಾಃ=ಓಡಿಹೋದರೋ, ತಥೈವ = ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ವಿದುದ್ರವಾಃ - ಓಡಿಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಮಕರಾಕ್ಷನು ಹತನಾದನಂತರ ಗಿಡ ಸರ್ವತಗಳೇ ಆಯುಧಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಮಕರಾಕ್ಷನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಒಂದಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದರು. ಮಿಕ್ಕ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷನ ವಧಾನಂತರ ಓಡಿಹೋದ ರಾಕ್ಷಸರಹಾಗೆ ತಾವೂ ಓಡಿಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ತತಃ ಸಸಜ್ಜೀಕೃತ ಆತ್ಮಧನ್ಯಾ ರಥಂ ಸಮಾಸ್ಥಾಯ ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರಃ|| ವೃತಃ ಸಮಸ್ತ್ರಸುತ ಕೋಟ್ಯನೇ ಕಪೈಃ | ನಿಶಾಚರೈರಾಶುಯಯೌ ರಣಾಯ ||೨೦||

ಅರ್ಥಃ—ತತಃ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಜ್ಜೀಕೃತಃ - ಸಿದ್ಧಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಯುಳ್ಳ, ಆತ್ಮಧನ್ಯಾ=ಆತ್ಮಾ=ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಧನ್ಯಾ=ಭನುಃಸುಳ್ಳ, ಸಃ=ಆ, ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರಃ=ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾವಣನು, ಸಹಸ್ರಾಯುತಃ=ಒಂದು ಸಹಸ್ರವಾದ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಸೈನಿಕರುಳ್ಳ, ಕೋಟೈನೀಕವೈಃ = ಒಂದು ಕೋಟಿ ಸೇನಾಸತಿಗಳುಳ್ಳ, ನಿಶಾಚರೈಃ - ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ, ವೃತಃ=ಕೂಡಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ರಥಂ-ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಆಶು - ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ರಣಾಯ = ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಯಯೌ = ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ.—ಮಕರಾಕ್ಷನು ಹತನಾದನಂತರ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನು ಸಮಸ್ತನಾದ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯಾದ ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರ ರಾಕ್ಷಸರುಳ್ಳ ಒಂದುಕೋಟಿ ಸೇನಾಸತಿಗಳುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ

ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೊರಟನಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಇಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿವರ:— $10000 \times 1000 = 10000000$ ಒಂದು ಕೋಟಿ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾಧಿಪ. ಇಂಥಾ ಒಂದುಕೋಟಿ ಸೇನಾಧಿಪರುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ! ಬಲೈಸ್ತು ತಸ್ಯಾಥ ಬಲಂ ಕಪೀನಾಂ | ನೈಕಪ್ರಕಾರಾಯುಧಪೂ
ಗಭಗ್ನಂ || ದಿಶಃಪ್ರದುದ್ರಾವಹರೀಂದ್ರಮುಖ್ಯಾಃ | ಸಮರ್ಥಯ
ನ್ನಾಶುನಿಶಾಚರಾಂಸ್ತದಾ ||೨೧||

ಅರ್ಥ:—ಅಥ=ರಾವಣನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನಂತರ, ತಸ್ಯ=ಆ ರಾವಣನ, ಬಲೈಃ = ರಾಕ್ಷಸರ ಸೇನೆಯಿಂದ, ನೈಕಪ್ರಕಾರಾಯುಧ ಪೂಗಭಗ್ನಂ=ನೈಕಪ್ರಕಾರ=ಒಂದೇ ವಿಧವಲ್ಲದ (ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ) ಆಯುಧ=ಆಯುಧಗಳಿಂದ, ಭಗ್ನಂ = ನಷ್ಟವಾದ, ಕಪೀನಾಂ=ವಾನರರ ಬಲಂ=ಸೇನೆಯು, ದಿಶಃ - ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಾಗಿ, ಪ್ರದುದ್ರಾವ = ಓಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತದಾ-ಆಗ, ಹರೀಂದ್ರಮುಖ್ಯಾಃ = ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಅಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ನಿಶಾಚರಾಃ=ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಸಮರ್ಥಯು - ಮರ್ಧನ ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾವಣನು ರಾಷುರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನಂತರ ಆ ರಾವಣನ ಸೈನ್ಯವು ವಾನರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ವ್ಯರ್ಥವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿಸುವುದಿಕ್ಕಾಗಿ ಓಡಿಸಿದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾನರ ಪ್ರಮುಖರು ರಾಕ್ಷಸ ಬಲವನ್ನು ಮರ್ಧನಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಗಜೋಗವಾಹ್ನೋ ಗವಯೋ ನೃಷಶ್ಚ | ಸಗಂಧಮಾದಾ ಧನದೇ
ನಜಾತಾಃ | ಪ್ರಾಣಾದಯಃ ಪಂಚ ಮರುತ್ಪ್ರವೀರಾಃ | ಸಕಥ್ಥ
ನೋವಿತ್ತಪತಿಶ್ಚ ಜಘ್ನುಃ ||೨೨||

ಅರ್ಥ:—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಧನದೇನಜಾತಾಃ=ಧನದೇನ=ಕುಬೇರನಿಂದ, ಜಾತಾಃ=ಉತ್ಪನ್ನರಾದ, ಮರುತ್ಪ್ರವೀರಾಃ = ಪಂಚಾಶನ್ಮರುತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಪ್ರಾಣಾದಯಃ = ಪ್ರಾಣ ನೊಡಲಾದ, ಪಂಚ=

ಐದು ಅವತಾರಭೂತರಾದ ಗಜ, ಗವಾಕ್ಷ, ಗವಯ, ವೃಷ, ಗಂಧ ಮಾದನ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಾನರ ಪ್ರಮುಖರು, ವಿತ್ತಪತಿಃ - ಧನ ಪತಿಯ ಅವತಾರ ಭೂತನಾದ, ಸಕಥ್ಘನಶ್ಚ=ಕಥ್ಘನ ನಾಮಕ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಕೂಡ (ರಾವಣಂ=ರಾವಣನನ್ನು, ಜಘ್ನುಃ=ತಾಡನ ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ರಾವಣನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದ ವಡನೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಗಜ, ಗವಾಕ್ಷ, ಗವಯ ವೃಷ, ಗಂಧಮಾಧನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕುಬೇರನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನರೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಾಣರು ಮತ್ತು ಕುಬೇರನ ಅವತಾರಭೂತನಾದ ಕಥ್ಘನನಾಮಕ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಕೂಡಿ ಆರುಮಂದಿ ವಾನರ ಪ್ರಮುಖರೂ ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶರೈಸ್ತು ತಾಃ ಷಡ್ವಿರಮೋಘ ವೇಗೈ | ನಿಫಸಾತಯಾಮಾಸ ಹ ಶಾನನೋದ್ರಾಕ್ || ಅಥಾಶ್ಚಿ ಪುತ್ರಾಚ ಸಜಾಂಬವಂತೌ | ಪ್ರಜಹ್ರತುಃ ಶೈಲ ವರೈಸ್ತ್ರಿಭಿಸ್ತಂ ||೭೩||

ಅರ್ಥ:-ದಶಾನನಃ=ರಾವಣನು, ದ್ರಾಕ್-ತಕ್ಷಣವೇ, ತಾಃ=ಗವಾದಿ ಆರುಮಂದಿ ಕಪಿ ಪ್ರಮುಖರನ್ನು, ಷಡ್ವಿಃ-ಆರು ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ, ಅಮೋಘವೇಗೈಃ=ಅಪರಿಮಿತವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳ, ಶರೈಸ್ತು = ಬಾಣಗಳಿಂದ, ನಿಫಾತಯಾಮಾಸ=ಬೀಳಿಸಿದನು. ಅಥ-ಅನಂತರ, ತಂ=ಆ ರಾವಣನನ್ನು, ಸಜಾಂಬವಂತೌ=ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಅಶ್ವಿಪುತ್ರೌ=ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪುತ್ರರಾದ ನೀಲ ಮೈಂದರು, ತ್ರಿಭಿಃ=ಮೂರು ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ವಾನರರು, ಶೈಲವರೈಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ, ಪ್ರಜಹ್ರತುಃ-ಪ್ರಹಾರಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ವಾನರ ರೂಪರಾದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳೂ ಕುಬೇರರೂಪನೂ ಆದ ಆರುಮಂದಿ ಕಪಿವೀರರನ್ನೂ ಆ ರಾವಣನು ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತಕ್ಷಣವೇ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿದನು. ಈ ಗವಾದಿ ಆರು ಜನಗಳೂ ಬಿದ್ದನಂತರ ಜಾಂಬವಂತನೂ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನೀ ಪುತ್ರರಿಬ್ಬರೂ ಮೂರು ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಿಂದ ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗಿರೀನ್ವಿದಾರ್ಯಾಶು ಶರೈರಥಾನ್ಯಾಃ | ಶರಾನ್ತಶಾಶ್ವೋ ಮೌ
ಚದಾಶುತೇಷು | ಏಕೈಕಮೇಭಿರ್ನಿಸಾತಿತಾಸ್ತೇ | ಸಸಾರತಂಶ
ಕ್ರಸುತಾತ್ಮಜೋಥ ||೨೪||

ಅರ್ಥ.—ದಶಾಶ್ವಃ = ರಾವಣನು, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯೇ, ಗಿರೀ-
ಪರ್ವತಗಳನ್ನು, ಶರೈಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ, ವಿದಾರ್ಯಾ = ಭೇದನಮಾಡಿ,
ತೇಷು=ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯಾಶರಾಃ = ಬೇರೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು, ಅಮುಚ
ತ್=ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು. ಏಭಿಃ=ಆ ಬಾಣಗಳಿಂದ, ತೇ-ಆ ಅಶ್ವಿನೀ
ಪುತ್ರರಾದ, ನೀಲಮೈಂದರಿಬ್ಬರೂ ಜಂಬವಂತನೂ ಸಹ, ಏಕೈಕಂ=
ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ, ವಿನಿಸಾತಿತಾಃ=ನಿಸಾತ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅಥ-ಈ
ಮೂರು ಕವಿಗಳೂ ಬಿದ್ದಂತರ, ಶಕ್ರಸುತಾತ್ಮಜಃ=ಅಃಗವನು, ತಂ=
ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಸಸಾರ=ಮುಂದೆ ಸರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾವಣನು ಅಶ್ವಿನೀ ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂರು ಪರ್ವತಗಳನ್ನೂ ತೀಕ್ಷ್ಣಗಳಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಭೇದನ
ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಆ ಮೂವರನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮೂರು ಬಾಣಗಳಿಂದ
ಹೊಡಿದನು. ಆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಪರಾಜಿತರಾದರು. ಆ
ಮೇಲೆ ಅಂಗದನು ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಸರಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶಿಲಾಂಸಮಾದಾಯ ತಮಾಪತಂತಂ | ಬಿಭೇದ ರಕ್ಷೋ ಹೃದ
ಯೇ ಶರೇಣ | ದೃಢಾಹತಃ ಸೋಷ್ಯಗಮದ್ಧರಾತಲಂ | ರವೇಃಸು
ತೋಘೈನಮುಚ್ಛ್ರಜಗ್ಮಿವಾಃ ||೨೫||

ಅರ್ಥ.—ಶಿಲಾಂ=ಪರ್ವತವನ್ನು, ಸಮಾದಾಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು,
ಆಪತಂತಂ=ಓಡಿ ಬರುತ್ತಲಿರುವ, ತಂ=ಅಂಗದನನ್ನು, ರಕ್ಷಃ = ರಾಕ್ಷಸ
ನು, ಶರೇಣ=ಬಾಣದಿಂದ, ಹೃದಯೇ=ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಬಿಭೇದ=ಹೊಡೆ
ದನು, ಸೋಪಿ=ಅವನೂ (ಅಂಗದ) ಕೂಡ. ದೃಢಾಹತಃ - ಬಲವಾದ
ಪೆಟ್ಟಿನ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಧರಾತಲಂ=ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಅಗಮತ್=ಹೊಂದಿ
ದನು, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಏನಂ=ಈ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ರವೇಃಸುತಃ=
ಸುಗ್ರೀವನು, ಅಭಿಜಗ್ಮಿವಾಃ=ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪರ್ದತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಅಂಗದ ನನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣನು ತನ್ನ ಬಾಣವಿಂವ ಅಂಗದನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದನು. ಅಂಗದನು ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದವನಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು ಅನಂತರ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ರಾವಣನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾವಣನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತದ್ಧಸ್ತಗಂ ಭೂರುಹಮಾಶು ಬಾಣೈಃ | ದಶಾನನಃ ಖಂಡಶ ಏ
ವಕೃತ್ವಾ || ಗ್ರೀವಾಪ್ರದೇಶಸ್ಯಮುಮೋಚ ಬಾಣಂ | ಭೃಶಾಹತಃ
ಸೋಪಿ ಪಪಾತಭೂಮೌ ||೨೩||

ಅರ್ಥ:—ದಶಾನನಃ=ರಾವಣನು, ತದ್ಧಸ್ತಗಂ=ಸುಗ್ರೀವನ ಕೈಯ್ಯ
ಲ್ಲಿದ್ದ, ಭೂರುಹಂ=ವೃಕ್ಷವನ್ನು, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಬಾಣೈಃ=ಬಾಣ
ಗಳಿಂದ, ಖಂಡಶಯೇವ=ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ, ಕೃತ್ವಾ=ಮಾಡಿ, ಗ್ರೀವಾ
ಪ್ರದೇಶಸ್ಯ=ಸುಗ್ರೀವನ ಕಂಠ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ, ಬಾಣಂ=ಬಾಣವನ್ನು, ಮು
ಮೋಚ=ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು. ಸೋಪಿ=ಆ ಸುಗ್ರೀವನು, ಭೃಶಾಹತಃ
ಸಃ=ಅತ್ಯಂತ ಪೆಟ್ಟುಬಿದ್ದವನಾಗಿ, ಭೂಮೌ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಪಪಾತ=
ಬಿದ್ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಸುಗ್ರೀವನು ವೃಕ್ಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅಭಿ
ಮುಖವಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣನು ತಕ್ಷಣವೇ
ಅವನ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿದ್ದ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ,
ಅವನ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಆ ಸುಗ್ರೀವ
ನು ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದವನಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೋ ಹನೂಮಾನುರಗೇಂದ್ರ ಭೋಗ ಸಮಂ ಸ್ವಬಾಹುಂ
ಭೃಶಮುನ್ನಮಯ್ಯ || ತತಾಡನಕ್ಷಸ್ಯಧಿಪಂತು ರಕ್ಷಸಾಃ | ಮು
ಖೈಃ ಸರಕ್ತಂ ಪ್ರವರ್ಮ ಪಪಾತ ||೨೪||

ಅರ್ಥ:—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಹನೂಮಾ=ಹನುಮಂತನು, ಅನು
ರಗೇಂದ್ರಭೋಗಸಮಂ=ಉರಗೇಂದ್ರ=ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಶೇಷ
ದೇವರ, ಭೋಗ=ಶರೀರಕ್ಕೆ, ಸಮಂ=ಸದೃಶವಾದ, ಸ್ವಬಾಹುಂ = ತನ್ನ
ಭುಜವನ್ನು, ಉನ್ನಮಯ್ಯ=ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ, ರಕ್ಷಸಾಂ=ರಾಕ್ಷಸರ, ಅಧಿಪಂ

ತು=ಅಧಿಪತಿಯಾದ ರಾವಣನನ್ನು, ವಕ್ಷಸಿ-ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಭೃಶಂ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ತತಾಡ=ಹೊಡೆದನು, ಸಃ=ಆ ರಾವಣನು, ಮುಖ್ಯೈಃ=ದಶಮುಖಗಳಿಂದಲೂ, ರಕ್ತಂ=ರಕ್ತವನ್ನು, ಪ್ರವರ್ತು=ಕಾರುತ್ತಾ, ಪಪಾತ=ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಸುಗ್ರೀವನು ಬಿದ್ದನಂತರ ಹನುಮಂತನು ಶೇಷ ದೇವರ ದೇಹ ಸದೃಶವಾದ ತನ್ನ ಭುಜವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತಿ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾವಣನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ಬಲವಾಗಿ) ಹೊಡೆದನು. ರಾವಣನು ಆ ಹೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಹತ್ತು ಮುಖಗಳಿಂದಲೂ ರಕ್ತ ಕಾರುತ್ತಾ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಬಬ್ಧಸಂಜ್ಞಃ ಪ್ರಶತಂಸ ಮಾರುತಿಂ | ತ್ವಯಾ ಸಮೋನಾಸ್ತಿ ಪು
ಮಾಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ || ಕಃ ಪ್ರಾಪಯೇ ದನ್ಯ ಇಮಾಂ ದಶಾಂವಾ | ಮಿ
ತಿರಿತೋಮಾರುತಿರಾಹತಂ ಪುನಃ ||೭೮||

ಅರ್ಥಃ—ಲಬ್ಧಸಂಜ್ಞಃ=ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ, ಸಃ=ಆ ರಾವಣನು, ಮಾರುತಿಂ-ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಶತಂಸ=ಸ್ಮೋತ್ರಮಾಡಿದನು. ತ್ವಯಾ=ನಿನಗೆ, ಸಮಃ-ಸಮಾನವಾದ, ಪುರ್ವಾ-ಪುರುಷನು, ಕಶ್ಚಿತ್=ನಿನ್ನ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವನೂ, ನಾಸ್ತಿ-ಇಲ್ಲ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಇಮಾಂ ದಶಾಂ=ಇಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು, ಅನ್ಯಃ - ಇತರರು ಯಾರು, ಪ್ರಾಪಯೇತ್=ಹೊಂದಿಸಿಯಾರು, ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಈರಿತಃ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಮಾರುತಿಃ=ಹನುಮಂತನು, ತಂ=ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, ಆಹ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ರಾವಣನು ಹನುಮಂತನಿಂದ ಹೆಟ್ಟು ತಂದು ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿದ್ದವನು ಎಚ್ಚತ್ತು ಹನುಮಂತನನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ ಹೊಗಳಿದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ:—ನಿನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ ಉಳ್ಳ ಪುರುಷನು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ವಿನಹ ಮತ್ಯಾರು ನನಗೆ ಈ ಮೂರ್ಛಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಯಾರು? ಎಂದು ಹೊಗಳುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಹನುಮಂತನು ಪುನಃ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ | ಅತ್ಯಲ್ಪಮೇಷದ್ವೇಷಾತ್ಪಜೀವಿತಃ | ಪುನಸ್ತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತ ಉವಾಚ
 ಚ ರಾವಣಃ || ಗ್ರಹಾಣ ಮತ್ತೋಪಿ ಸಮುದ್ಯುತಂ ತ್ವಂ ಮುಷ್ಟಿ
 ಪ್ರಹಾರಂಕ್ಷಿತಿತಂ ಪುಪೋಥ ||೭೯||

ಅರ್ಥ:—(ಎಲೋ ರಾವಣನೇ) ಏತತ್=ಈಗ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನ್ನಿಂದ
 ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಲವು, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಉಪಾತ್ಪಜೀವಿತಃ=ಉಪಾ
 ತ್ಪ=ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ, ಜೀವಿತಃ=ಜೀವವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದೀಯೇ, ಆದ್ದರಿಂದ,
 ಅತ್ಯಲ್ಪಂ=ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾದದ್ದು, ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಉಕ್ತಃ=
 ಹನುಮಂತನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ರಾವಣಃ=ರಾವಣನು (ತಂಪ್ರತಿ - ಹನು
 ಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು) ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದನು, ಮತ್ತೋಪಿ=
 ನನ್ನಿಂದಲೂ, ಸಮುದ್ಯುತಂ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾ
 ರಂ=ಮುಷ್ಟಿಯ ಪೆಟ್ಟನ್ನು, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಗ್ರಹಾಣ-ಗ್ರಹಣಮಾಡು, ಇತಿ-
 ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ, ತಂ=ಹನುಮಂತನನ್ನು, ಪುಪೋಥ=ಗುದ್ದಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹನುಮಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೇ! ರಾವಣಾ,
 ನನ್ನಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಂದು ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿದ್ದೀಯೇ, ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ನಾನು
 ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಬಲವು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರ
 ಲಾಗಿ ಆ ರಾವಣನು ಪುನಃ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೇ!
 ಹನುಮಂತಾ ನಾನು ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿರುವ
 ಪ್ರಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡೆಂದು ಹೇಳಿ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ
 ಪ್ರಹಾರಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಹಾರೇಣ ವಿಹ್ವಲಾಂಗವತ್ | ಸ್ಥಿತೇಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಿದಮಂ
 ತರಂ ಮಮ || ಇತ್ಯಗ್ನಿಷೂನುಂ ಪ್ರಯಯೌ ಸರಾವಣೋ | ನಿವಾ
 ರಿತೋ ಮಾರುತಿನಾಪಿವಾಚಾ ||೮೦||

ಅರ್ಥ:—ತಸ್ಮಿನ್=ಆ ಹನುಮಂತನು, ಪ್ರಹಾರೇಣ=ರಾವಣನ ಮು
 ಷ್ಠಿ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ, ವಿಹ್ವಲಾಂಗವತ್ = ಭ್ರಾಂತನಾದವನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ
 ಸ್ಥಿತೇಶತಿ=ಇರುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಸಃ=ರಾವಣನು, ಮಮ=ನನಗೆ, ಇದಮಂತ
 ರಂಹಿ=ಇದೇ ಸಮಯವು, ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಾರುತಿನಾ=ಹನು
 ಮಂತನಿಂದ, ವಾಚಾ=ಬಾಯಿಮಾತಿನಿಂದ, ನಿವಾರಿತೋಪಿ - ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ.

ಬ್ಯಾಗ್ಯ, ಅಗ್ನಿಸೂನುಂಪ್ರತಿ-ಅಗ್ನಿ ಕುಮಾರನಾದ ನೀಲನೆಂಬ ವಾಸರ
ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಯಯೌ-ಹೊರಟುಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನ ಮುಷ್ಟಿ ಘಾತದಿಂದ ಭ್ರಾಂ
ತನಾದವನ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತಿರಲು ರಾವಣನು ತನಗೆ ಇದೇ ಸಮಯವೆಂದು
ತಿಳಿದು ಹನುಮಂತನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿತಡೆಯು ತಿದ್ದಿದ್ದಾಗ್ಯ
ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರನಾದ ನೀಲ ನಾಮಕ ವಾಸರ ಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ತಮಾಪತಂತಂ ಪ್ರಸಮಿಕ್ಷ್ಯ ನೀಲೋ | ಧನುರ್ಧೃಜಾಗ್ರತ್ಸ
ರಥೇಷು ತಸ್ಯ || ಚಚಾರಮೂರ್ಧಸ್ವಪಿ ಚಂಚಲೋಲಂ | ಜಡೀ
ಕೃತಸ್ತೇನ ಸರಾವಣೋಪಿ ||೮೦||

ಅರ್ಥ:- ಆಪತಂತಂ=ತನಗೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ, ತಂ=
ಆ ರಾವಣನನ್ನು, ಪ್ರಸಮಿಕ್ಷ್ಯ-ನೋಡಿ, ನೀಲಃ=ನೀಲನು, ಚಂಚಲಃ
ಸಃ=ಚಂಚಲಯುಕ್ತನಾಗಿ, ತಸ್ಯ=ಆ ರಾವಣನ, ಧನುಃ-ಧನುಸ್ಸು, ಧ್ವ
ಜಾಗ್ರ-ಧ್ವಜದ ಕೊನೆ, ಅಶ್ವ=ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಮೂರ್ಧಸ್ವಪಿ-ರಾವಣನ
ಸಿರಸ್ಸು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಚಚಾರ - ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿದನು. ತೇನ=ಈ
ಸಂಚಾರ ಮಾಡೋಣದಿಂದ ಸಃ-ಆ, ರಾವಣೋಪಿ=ರಾವಣನೂಕೂಡ
ಜಡೀಕೃತಃ=ಭ್ರಾಂತನಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತನಗೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ರಾವಣನು
ನೋಡಿ ನೀಲನು ಭ್ರಾಂತನಾದವನಾಗಿ ರಾವಣನ ಧನುಸ್ಸು, ಧ್ವಜ, ಅಶ್ವ
ರಥ ಇವುಗಳ ಕೊನೆಯೂ ಮತ್ತು ರಾವಣನ ತಲೆಯಮೇಲೆಯೂ ಸಹ
ಇಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಂದಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹಾರಾಡಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿದನು. ಒಂದು
ಕ್ಷಣವಾದರೂ ಒಂದುಕಡೆ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ನೀಲನ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಒಪ್ಪಾಟ
ದಿಂದ ರಾವಣನು ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಹಿಡಿದವನಾಗಿ ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ
ಯೋಚನೆ ತೋಚದೆ ವಿವೇಕ ಶೂನ್ಯನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಕ್ಷಿಪ್ರಮಾದಾಯ ಹತಾಶನಾಸ್ತ್ರಂ | ಮುಮೋಚ ನೀಲೇ ರಜ
ನೀಚರೇಶಃ | ಸತೇನ ಭೂಮೌ ಪತೀತೋ ನಚೈನಂ | ದದಾಹವ
ನ್ವಿಃ ಸ್ವತನುರ್ಯತೋಸೌ ||೮೧||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಭ್ರಾಂತನಾದ, ರಜನೀಚರೇಶಃ=ರಾವಣನು, ಕ್ಷಿಪ್ರಂ-ಜಾಗ್ರತೆಯಲ್ಲಿ, ಹುತಾಕನಾಸ್ತ್ರಂ=ಅಗ್ನ್ಯಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಆದಾಯ=ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು, ನೀಲೇ=ನೀಲನ ಮೇಲೆ, ಮುಮೋಚ=ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು. ತೇನ=ಅದರಿಂದ, ಸಃ=ಆ ನೀಲನು, ಭೂಮೌ=ನೆಲದ ಮೇಲೆ, ಪತಿತಃ-ಬಿದ್ದನು, ಅಸೌ=ಈ ನೀಲನು, ಸ್ವತನುರ್ಯತಃ=ಅಗ್ನ್ಯಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಸ್ವಂತ ಅಗ್ನಿಯ ಅಂತ ಭೂತನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ವನ್ನಿಃ-ಅಗ್ನ್ಯಸ್ತ್ರಗತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು, ಏನಂ=ಈ ಅಗ್ನಿಪುತ್ರನಾದ ನೀಲನನ್ನು, ನದದಾಹ ಚ=ಸುಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಆ ನೀಲನು ಚಂಚಲವಾದ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯಾದರೂ ನಿಲ್ಲದೆ ರಾವಣನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇದ್ದನು. ಹೀಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಏನುಮಾಡುವದಕ್ಕೂ ತೋಚದೆ ರಾವಣನು ಜಡೀಕೃತನಾದನು (ಚೇತರಿಸಿ) ಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನ್ಯಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಲನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು, ನೀಲನು ಆ ಅಗ್ನ್ಯಸ್ತ್ರಘಾತದಿಂದ ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಆ ಅಗ್ನ್ಯಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯು ಇವನನ್ನು ದಹಿಸಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ನೀಲನು ಅಗ್ನ್ಯಂಶದಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಿರುವದಿಂದ. (ನೀಲನು ಅಗ್ನ್ಯಂಶದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಅವತಾರಮಾಡಿದವನು.)

ಶ್ಲೋಕ|| ತತೋಯಯೌ ರಾಘವಮೇವರಾವಣೋ | ನಿವಾರಯಾ ಮಾತು
ತಮಾಶು ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ || ತತಕ್ಷತು ಸ್ತಾವಧಿಕೌ ಧನುರ್ಭೃತಾಂ |
ಶರೈಃ ಶರೀರಾವರಣಾವದಾರಣೈಃ ||೨೩||

ಅರ್ಥ:—ತತಃ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ರಾವಣಃ-ರಾವಣನೂ, ರಾಘವಮೇವ=ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಹೊರಟನು, ತಂ=ಆ ರಾವಣನನ್ನು, ಅಶು-ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತಡೆವನು. ಧನುರ್ಭೃತಾಂ=ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕೌ=ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ತೌ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವಣರು, ಶರೀರಾವರಣಾವದಾರಣೈಃ=ಶರೀರ-ಶರೀರದ, ಅವರಣ=ಕವಚವನ್ನು, ಅವದಾರಣೈಃ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭೇದಿಸುವಂತಹ, ಶರೈಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ, ತತಕ್ಷತುಃ=ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ನೀಲನು ಬಿದ್ದನಂತರ ರಾವಣನು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನೇ ಉದ್ವೇಗಮಾಡಿ ಅವರ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು, ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅವನನ್ನು ತಡೆದನು. ಅನಂತರ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಈ ರಾವಣ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರೂ ಶರೀರದ ಕವಚವನ್ನು ಭೇದಿಸುವಂತಹ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ನಿವಾಗಿತಸ್ತೇನದಶಾನನೋ ಭೃಶಂ | ರುಷಾನ್ವಿತೋ ಬಾಣಮ
ನೋಘಮುಗ್ರಂ || ಸ್ವಯಂಭು ದತ್ತಂಪರಿಕೃಷ್ಯಚಾಶು | ಲಲಾಟ
ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಮುನೋಚತಸ್ಯ ||೪೪||

ಅರ್ಥ:—ತೇನ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ, ನಿವಾರಿತಃ=ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, ದಶಾನನಃ=ರಾವಣನು, ಭೃಶಂ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ರುಷಾ = ರೋಷದಿಂದ, ಅನ್ವಿತಃ=ಯುಕ್ತನಾದವನಾಗಿ, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಸ್ವಯಂಭುದತ್ತಂ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದ, ಅನೋಘಂ=ಪ್ರಬಲವಾದ (ಸಹನಮಾಡಲಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇನೇ) ಉಗ್ರಂ=ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ, ಬಾಣಂ=ಬಾಣವನ್ನು, ಪರಿಕೃಷ್ಯ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎಳೆದು, ತಸ್ಯ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ, ಲಲಾಟಮಧ್ಯೇ=ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮುನೋಚ=ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ರಾವಣನು ಅತ್ಯಂತ ರೋಷಯುಕ್ತನಾಗಿ ತನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಭೃಶಾಹತಸ್ತೇನ ಮುನೋಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ | ರಥಾದವಪ್ಲುತ್ಯ
ದಶಾನನೋಪಿ ||ಕ್ಷಣಾದಭಿದ್ರುತ್ಯ ಬಲಾತ್ಪಗೃಹ್ಯ | ಸ್ವಬಾಹುಭಿ
ರ್ನೀತು ಮಿಮಂ ಸಮೈಚ್ಛತ್ ||೪೫||

ಅರ್ಥ:—ತೇನ=ಆ ರಾವಣನಿಂದ, ಭೃಶಾಹತಃ=ಅತ್ಯಂತ ವೆಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿದನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಮುನೋಹ=ಮೂರ್ಛಿತನಾದನು. ದಶಾನನೋಪಿ=ಆಗ ರಾವಣನು ಏನು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ, ರಥಾತ್ = ರಥದಿಂದ, ಕ್ಷಣಾತ್=ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಅವಪ್ಲುತ್ಯ=ದುಮುಕಿ, ಅಭಿದ್ರುತ್ಯ=ಓಡಿ

ಬಂದ, ಇಮಂ=ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಸ್ವಬಾಹುಭಿಃ-ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಭುಜಗಳಿಂದಲೂ, ಬಲಾತ್-ಬಲವಾಗಿ, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ-ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ನೇತುಂ = ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮೈಚ್ಛತ್=ಇಚ್ಛಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾವಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛಿತನಾದನು. ತಕ್ಷಣವೇ ರಾವಣನು ತನ್ನ ರಥದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿಬಂದು ತನ್ನ ಇವತ್ತು ಬಾಹುಗಳಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಸಸುವಿಹ್ವಲೋಪಿ | ಸಸ್ಮಾರರೂಪಂ ನಿಜಮೇವಲಕ್ಷ್ಮಣಃ | ಶೇಷಂ ಹರೇರಂಶಯುತಂನಚಾಸ್ಯ | ಸಂಜಾಲನಾಯಾಪಿ ಶಶಾಕರಾವಣಃ ||೪೬||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ-ಅ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ-ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಸುವಿಹ್ವಲೋಪಿ=ಅತ್ಯಂತ ಮೂರ್ಛಾರ್ತನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಸಂಜ್ಞಾಂ-ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ-ಹೊಂದಿ, ಹರೇಃ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕರ್ಷಣ-ರೂಪ, ಅಂಶ=ಅಂಶದಿಂದ, ಯುತಂ=ಯುಕ್ತನಾದ, ನಿಜಂ=ತನ್ನ ಮೂಲ ರೂಪವಾದ, ಶೇಷಂ=ಶೇಷದೇವರ, ರೂಪಂಮೇವ=ರೂಪವನ್ನು, ಸಸ್ಮಾರ-ಸ್ವರಣಮಾಡಿದನು. ಆಗ, ರಾವಣಃ-ರಾವಣನು, ಅಸ್ಯ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಸಂಜಾಲನಾಯಾಪಿ-ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ, ನಶಶಾಕಚ=ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬಲವಾಗಿ ಮೂರ್ಛಾರ್ತನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮೂಲ ರೂಪವಾದ ಶೇಷಾಂತರಾಮಿ ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣದೇವರ ಅಂಶಯುಕ್ತವಾದ ಶೇಷ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ಮರಣ ಮಾಡಿದನು. ಮೂಲ ರೂಪಯುಕ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಈ ರಾವಣನು ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಬಲಾತ್ಸ್ವದೋರ್ಭಿಃ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ಚಾಖಿಲೈ | ಯದಾಸವೀರಂ ಪ್ರಚಕರ್ಷರಾವಣಃ || ಚಚಾಲ ಪೃಥ್ವೀಸಹಮೇರುಮಂದರಾ | ಸಸಾಗರಾನೈವ ಚಚಾಲ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ||೪೭||

ಅರ್ಥ:—ರಾವಣಃ=ರಾವಣನು, ವೀರಂ = ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಅಖಿಲೈಃ=ಸಮಸ್ತನಾದ, ಸ್ವದೋರ್ಭಿಃ=ತನ್ನ ಇಪ್ಪತ್ತು
 ಭುಜಗಳಿಂದಲೂ, ಬಲಾತ್=ಬಲೋದ್ಭಂಧದಿಂದ, ಪರಿಗೃಹ್ಯ=ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ
 ಹಿಡಿದು, ಯದಾ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಚರ್ಷ-ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದನೋ,
 ತದಾ-ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸಸಾಗರಾ=ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ, ಸಹ
 ಮೇರುಮಂದರಾ=ಮೇರು ಮತ್ತು ಮಂದರಾದಿ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಸಹಿತ
 ವಾಗಿ, ಪೃಥ್ವೀ = ಭೂ ಮಂಡಲವು, ಚಚಾಲ = ಅಲ್ಲಾಡಿ ಹೋಯಿತು.
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮಾತ್ರ, ನೈವಚಚಾಲ-ಅಲ್ಲಾಡಲೇ ಇಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ರಾವಣನು ಮೂರ್ಛಾಗತನಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು
 ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಇಪ್ಪತ್ತು
 ಭಾಹುಗಳಿಂದಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಎತ್ತಿದನು. ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು
 ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶ ಸಹಿತವಾದ ತನ್ನ ಆದಿಶೇಷ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ಮರಣ ಮಾಡಿ
 ದ್ದರಿಂದ ಎತ್ತಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿರ
 ಲಾಗಿ ಚತುಃ ಸಮುದ್ರದಿಂದಲೂ, ಮೇರುಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಮಂದರ ಪರ್ವತ
 ಮೊದಲಾದ ಮಹಾ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಭೂಮಂಡಲವೇ ಅಲ್ಲಾಡಿ
 ತು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಚಲಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧಸ್ಯ ಬಲೈಕ ಮೂರ್ಧನಿ | ಸಸಪ್ತಪಾತಾಳ
 ಗಿರಿಂದ್ರ ಸಾಗರಾಃ ಧರಾಖಿಲೇಯಂನನು ಸರ್ವಪಾಯತಿ | ಪ್ರಸ
 ಹ್ಯಕೋನಾಮ ಹರೇತ್ತಮೇನಂ ||೪೮||

ಅರ್ಥ:—ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧಸ್ಯ = ಸಾವಿರ ತಲೆಗಳುಳ್ಳ, ಅಸ್ಯ=ಈ ಲ
 ಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂಲಭೂತನಾದ ಆದಿಶೇಷನ, ಏಕಮೂರ್ಧನಿ = ಒಂದೇ ತಲೆ
 ಯಲ್ಲಿ, ಸಸಪ್ತಪಾತಾಳ ಗಿರಿಂದ್ರಸಾಗರಾಃ=ಸಪ್ತಪಾತಾಳ-ಏಳು ಪಾತಾಳ
 ಲೋಕಗಳೂ, ಗಿರಿಂದ್ರ=ಸಮಸ್ತ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳೂ, ಸಾಗರ-ಚತುಃ
 ಸಮುದ್ರಗಳೂ, ಇವುಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ, ಇಯಂ=ಈ, ಅಖಿಲ=ಸಮ
 ಗ್ರವಾದ, ಧರಾ-ಭೂಮಿಯು, ಸರ್ವಪಾಯತಿ=ಸಾಸುವೇ ಕಾಳಿನೋಪಾ
 ದಿಯಲ್ಲಿದೆಯೋ, ತಂ=ಅಂತಹ ಆದಿಶೇಷನ ಅಂಶಭೂತನಾದ, ಏನಂ=
 ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕೋನಾಮ=ಯಾರುತಾನೇ ಪ್ರಸಹ್ಯ=ಬಲಾತ್ಕಾರ
 ದಿಂದ ಹರೇತ್=ನನು=ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಯಾರು ಬತ=ಅಶಕ್ತನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛಾಗತನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಪೇಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ಇಪ್ಪತ್ತು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಎತ್ತಲಾಗಿ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಶರೀರವು ಅಲ್ಲಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅದೇನು ಕಾರಣವೆಂದರೆ :—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣದೇವರ ಅಂಶಯುಕ್ತನಾದ ಆದಿಶೇಷನವತಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಮೂಲ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡಿದನು. ಆಗ ರಾವಣನು ಎತ್ತಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷ ಪರ್ವತ ಮಹಾ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ಈ ಭೂಮಿಯೇ ಅಲ್ಲಾಡಿತು ಆದಿಶೇಷನು ಸಹಸ್ರತಲೆಯುಳ್ಳವನು (ಸಹಸ್ರವದನಃ ಶೇಷಃ) ಈ ಸಹಸ್ರ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ತಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಸ್ತು ಪಾತಾಳ ಲೋಕಗಳಿಂದಲೂ ಮೇರು ಮಂದರ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ವತ ಬೆಟ್ಟ ಗುಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ ಮಹಾ ಚತುಃ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಸಹಿತವಾದ ಭೂಲೋಕವು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸಾಸುವೇ ಕಾಳಿನಷ್ಟು ಲಘುವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಲಿದೆ. ಅಂತಹ ಮಹನೀಯ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಆದಿಶೇಷನ ಅಂಶನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಪಹರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಯಾರು ತಾನೇ ಶಕ್ತರಾದಾರು ? ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಕರ್ಷತಿತ್ವೇವ ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರೇ | ತಥೈವ ರಾಮಾವರಜಂ ತ್ವ
ರಾನ್ವಿತಃ || ಸಮಸ್ತ ಜೀವಾಧಿಪತೇಃ ಪರಾತನುಃ ಸಮುತ್ಪಸಾತಾ
ಸ್ಯ ಪುರೋಹನೂರ್ಮಾ ||೮೯||

ಅರ್ಥ.—ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರೇ=ರಾವಣನು, ರಾಮಾವರಜಂ=ಶ್ರೀರಾಮರ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಪ್ರಕರ್ಷತಿತ್ವೇವ=ಎತ್ತುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸಮಸ್ತಜೀವಾಧಿಪತೇಃ=ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ಜೀವನೀಯಾಮಕರಾದ, ಪರಾತನುಃ = ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರರಾದ, ಹನೂರ್ಮಾ=ಹನುಮಂತದೇವರು, ತಥೈವ-ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ, ತ್ವರಾನ್ವಿತಃ=ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಅಸ್ಯ=ಈ ರಾವಣನ, ಪುರಃ=ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ, ಸಮುತ್ಪಸಾತ = ಹಾರಿಬಂದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾವಣನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿರಲು ಸಮಸ್ತಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ನಿಯಾ ಮಕರಾದ ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರರಾದ ಹನುಮಂತರು ಹಿಂದಿನಂತೆ ರಾ ವಣನ ಎದುರಿಗೆ ಹಾರಿಬಂದು ನಿಂತರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಮಸ್ತ ಮಾವೃತ್ಯಚ ವಜ್ರಕಲ್ಪಂ | ಜಘಾನ ತೇನೈವಚ ರಾ
ವಣಂರುಷಾ || ಪ್ರಸಾರ್ಯಬಾಹುನಖಿಳೈರ್ಮುಖೈರ್ವರ್ಮ | ಸ
ರಕ್ತಮುಷ್ಣಂ ವ್ಯಸುವತ್ಪಪಾತ ||೯೦||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಹನುಮಂತರು, ವಜ್ರಕಲ್ಪಂ - ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸ ಮಾನವಾದ ಮುಷ್ಣಿಯನ್ನು, ಆವೃತ್ಯಚ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿರಿಗಿಸಿ, ತೇನೈವಚ= ಅದೇ ಮುಷ್ಣಿಯಿಂದಲೇ, ರಾವಣಂ=ರಾವಣನನ್ನು, ಋಷಾ-ರೋಷದಿಂದ ಜಘಾನ=ಹೊಡೆದರು. ಸಚ=ಆ ರಾವಣನಾದರೋ, ಬಾಹುರ್ = ತನ್ನ ಇಪ್ಪತ್ತು ತೋಳುಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಸಾರ್ಯ=ಚಾಚಿ, ಅಖಿಳೈಃ=ಸಮಸ್ತವಾದ ಹತ್ತು ಬಾಯಿಗಳಿಂದಲೂ, ಉಷ್ಣಂ = ಬಿಸಿಯಾದ, ರಕ್ತಂ = ರಕ್ತವನ್ನು, ವರ್ಮ=ಕಾರಿಕೊಂಡು, ವ್ಯಸುವತ್=ಗತಪ್ರಾಣವುಳ್ಳ ಶವದೋಷಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಪಾತ=ಬಿದ್ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹನುಮಂತರು ರಾವಣನ ಎದುರಿಗೆ ಹಾರಿಬಂದು ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ತಮ್ಮ ಮುಷ್ಣಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿ ರಾವಣನನ್ನು ಗೆದ್ದಿದರು. ರಾವಣನು ಆ ಪೆಟ್ಟುತಂದು ತಕ್ಷಣವೇ ತನ್ನ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಚಾಚಿ ಬಿಸಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಕಾರಿ ಗತ ಪ್ರಾಣವಾದ ಶವದಹಾಗೆ ಬಿದ್ದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ನಿಪಾತ್ಯ ರಕ್ಷೋಧಿಪತಿಂ ಸಮಾರುತಿಃ | ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರಿ
ಮುರಂಗಶಾಯಿನಃ | ಜಗಾಮ ರಾಮಾಖ್ಯ ತನೋಃ ಸಮಾಪಂ |
ಸೌಮಿತ್ರಿಮುದ್ಧರ್ತುಮಲಂಹ್ಯಸೌಪಿ ||೯೧||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಆ, ಮಾರುತಿಃ = ಹನುಮಂತರು, ರಕ್ಷೋಧಿಪತಿಂ- ರಾವಣನನ್ನು, ನಿಪಾತ್ಯ=ಬೀಳಿಸಿ, ಸೌಮಿತ್ರಿಂ-ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ- ಎತ್ತಿಕೊಂಡು, ಉರಂಗಶಾಯಿನಃ-ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ, ರಾಮಾಖ್ಯ=ಶ್ರೀ ರಾಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ತನೋಃ=ಅವತರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀರಾಮನ, ಸಮಾ

ಪಂ=ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಕುರಿತು, ಜಾಗಮ-ದಯಮಾಡಿದರು. ಅಸೌಖಿ= ಈ ಹನುಮಂತರಾದರೋ, ಸೌಮಿತ್ರಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಉದ್ಧರ್ತುಂ= ಎತ್ತಲು, ಅಲಂ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಮರ್ಥರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹನುಮಂತರು ರಾವಣನನ್ನು ಮುಷ್ಟಿ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಕಡವಿ ಮೂರ್ಛಾಗತನಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಶೇಷಶಯಿಯಾದ ರಾಮರ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದರು. (ಹನುಮಂತದೇವರು ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯ್ವಾಂಶಭೂತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶೇಷ ಅಂಶನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಶಕ್ತರಾದರು.)

ಶ್ಲೋಕ|| ಸರಾಮಸಂಸ್ಪರ್ಶ ನಿವಾರಿತಕ್ಲಮಃ | ಸಮುದ್ಧಿತಸ್ತೇನ ಸಮುಘ್ರತೇಶರೇ || ಬಭೌಯಥಾ ರಾಹುಮುಖಾತ್ಪ್ರಮುಕ್ತಃ | ಶಶೀಸುಪೂರ್ಣೋ ವಿಕಚತ್ಸ್ರವಶ್ಚಿಭಿಃ ||೯೨||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ರಾಮಸಂಸ್ಪರ್ಶ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಸ್ಪರ್ಶನುಗ್ರಹದಿಂದ, ನಿವಾರಿತ=ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಕ್ಲಮಃಸಃ=ಮೂರ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸಮುದ್ಧಿತಃ=ಎಚ್ಚರಗೊಂಡನು. ತೇನ=ಆ ರಾಮರಿಂದ, ಶರೇ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ರಾವಣನ ಬಾಣವು, ಉದ್ಧೃತೇಸತಿ=ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಡಲಾಗಿ, ರಾಹುಮುಖಾತ್-ರಾಹುಗ್ರಹದ ಮುಖದಿಂದ, ಪ್ರಮುಕ್ತಃ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಶಶೀ=ಚಂದ್ರನು, ಯಥಾ-ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಕಚತ್-ವಿಕಾಸವಾದ, ಸ್ವಶ್ಚಿಭಿಃ=ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ, ಸಂಪೂರ್ಣಃ=ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಳಾಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಯೋ, ತಥೈವ=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನು) ಬಭೌ=ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮೂರ್ಛಾಗತನಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಹನುಮಂತದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದಕೂಡಲೇ ಶ್ರೀರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ದಯಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಹಸ್ತದ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಬಾಣವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮರು ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರು, ಒಡನೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತ

ನಾಗಿದ್ದು ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ (ಗ್ರಹಣಮುಕ್ತನಾದ) ಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸಿ ಪೋಡತ ಕಳೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಹಾಗೆ ಪರಮ ತೇಜೋ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಶೇಷ ಭೋಗಾಭ ಮಧೋಜನಾರ್ದನಃ | ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಚಾಪಂ ಸ
ಶರಂ ಪುನಶ್ಚ || ಸುಲಬ್ಧ ಸಂಜ್ಞಂ ರಜನೀಚರೇಶಂ | ಜಗಾದ ಸ
ಜ್ವೀಭವ ರಾವಣೇತಿ ||೯೩||

ಅರ್ಥ:—ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಃ-ಆ, ಜನಾರ್ದನಃ- (ದುರ್ಜನ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಅವತಾರಮಾಡಿರುವ) ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು, ಸಶರಂ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ, ಶೇಷಭೋಗ=ಅದಿಶೇಷನ ಶರೀರದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಅಭಂ-ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಚಾಪಂ-ಧನುಸ್ಸನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಪುನಶ್ಚ-ತಿರುಗಿ, ಸುಲಬ್ಧಸಂಜ್ಞಂ - ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹೊಂದಿದ್ದ, ರಜನೀಚರೇಶಂ=ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೇ! ರಾವಣ=ಎಲಾ ರಾವಣನೇ, ಸಜ್ವೀಭವ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು, ಇತಿ-ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಜಗಾದ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮರು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅದಿಶೇಷನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಪುನಃ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ರಥಂಸಮಾರುಹ್ಯ ಪುನಃಸಕಾರ್ಮುಕಃ | ಸಮಾರ್ಗಣೋ ರಾವಣ
ಅಶುರಾಮಂ || ಅಭ್ಯೇತ್ಯಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ದಿಶಶ್ಚ ಕಾರ | ಶರಾಂಧಕಾ
ರಾಃ ಪರಮಾಸ್ತ್ರನೇತ್ತಾ ||೯೪||

ಅರ್ಥ:—ಸಕಾರ್ಮುಕಃ=ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಸಮಾರ್ಗಣಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಹಿತನಾದ, ರಾವಣಃ-ರಾವಣನು, ಪುನಃ=ತಿರುಗಿ, ರಥಂ=ರಥವನ್ನು, ಸಮಾರುಹ್ಯ=ಏರಿ, ರಾಮಂ=ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಭ್ಯೇತ್ಯ-ಬಂದು, ಪರಮಾಸ್ತ್ರನೇತ್ತಾ=ಮಹಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದ್ದರಿಂದ, ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ದಿಶಶ್ಚ=ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ, ಶರಾಂಧಕಾರಾಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕತ್ತಲು ಕವಿಯುವಂತೆ, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾವಣನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಬಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಸಹಿತವಾದ ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಮಹಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದ ರಾವಣನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಬಾಣ ಮಯವಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನಾಗಿಸಿಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ರಥೇ ಸ್ಥಿತೇ ಸ್ಥಿರ ರಜನೀಚರೇಶೇ | ನಮೇಪತಿ ಭೂವಿ ತಲೇ
ಸ್ಥಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ || ಇತಿ ಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಪವನಸ್ಯ ರಾಮಂ | ಸ್ಕಂಧಂ ಸಮಾ
ರೋಪ್ಯ ಯಯೌಚ ರಾಕ್ಷಸಂ ||೯೫||

ಅರ್ಥ:—ರಜನೀಚರೇಶೇ=ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪನಾದ, ಅಸ್ಥಿ=ಈ ರಾವಣನು, ರಥೇ=ರಥದಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತೇ=ಇರುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಮೇಸತಿ=ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಭೂವಿತಲೇ=ನೆಲದಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಃ - ಇರತಕ್ಕದ್ದು, ನಸ್ಯಾತ್ = ಸರಿಯಲ್ಲ, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಪವನಸ್ಯಪುತ್ರಃ=ಹನುಮಂತದೇವರು, ರಾಮಾ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಸ್ಕಂಧಂ = ತನ್ನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ, ಸಮಾರೋಪ್ಯ = ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು, ರಾಕ್ಷಸಂಪ್ರತಿ = ರಾವಣನ ಎದುರಿಗೆ, ಯಯೌಸ್ಯ=ಹೋರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾವಣನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಂದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಹನುಮಂತನು ತನ್ನ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ನೆಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಾವಣನ ಎದುರಿಗೆ ಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಹಸ್ಯ ರಾಮೋಸ್ಯ ಹಯಾನ್ನಿಹತ್ಯ | ಸೂತಂಚ ಕೃತ್ವಾ ತಿಲ
ಶೋ ಧ್ವಜಂ ರಥಂ || ಧನೂಂಷಿ ಖಡ್ಗಾನ್ ಸಕಲಾಯುಧಾನಿ |
ಛತ್ರಂಚ ಸಂಘಿಡ್ಯ ಚಕರ್ತ ಮೌಳೀಂ ||೯೬||

ಅರ್ಥ:—ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪ್ರಹಸ್ಯ=ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಅಸ್ಯ=ಈ ರಾವಣನ, ಹಯಾನ್ = ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಸೂತಂಚ=ಸಾರಥಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ, ನಿಹತ್ಯ=ಸಂಕಾರಮಾಡಿ, ರಥಂ = ರಥವನ್ನೂ, ಧ್ವಜಂ=ಪತಾಕೆಯನ್ನೂ, ಧನೂಂಷಿ=ಧನುಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ, ಖಡ್ಗಾನ್ - ಖಡ್ಗಾಯುಧಗಳನ್ನೂ, ಸಕಲಂ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ಆಯುಧಾನಿಚ=ಆಯುಧಗಳ

ನ್ನಾ ಸಹ, ತಿಲಶಃ = ತಿಲ ಸಮಾನವಾಗಿ (ಚೂರುಚೂರಾಗಿ) ಕೃತ್ವಾ = ಮಾಡಿ, ಭಕ್ತಿಂ - ರಾವಣನ ಶ್ವೇತ ಭಕ್ತಿವನ್ನು, ಸಂಭಿದ್ಯ - ಹರಿದು, ಮೋಕ್ಷಂ- ಕಿರೀಟವನ್ನು. ಚರ್ತತಚ-ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾವಣನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹನುಮಂತನ ಹೆಗಲೇರಿ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನೋಡಿ ನಕ್ಕನು ರಾವಣನ ಕುದುರೆ ಸಾರಥಿಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಅವನ ರಥ ಧ್ವಜ ಧನುಸ್ಸುಗಳು ಖಡ್ಗಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮಸ್ತ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ತಿಲ ಸಮನಾಗಿ ಚೂರ್ಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹರಿದು ಕಿರೀಟವನ್ನು ಸಹ ಛೇದನ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯರಾಮಃ | ಪುನರ್ಜಗಾದಾಶು ಗೃಹಂ ಪ್ರಯಾಹಿ || ಸಮಸ್ತ ಭೋಗಾನನುಭೂಯ ಶೀಘ್ರಂ | ಪ್ರತೋಷ್ಯ ಬಂಧೂಪುನರೇಹಿಮರ್ತುಂ ||೯೭||

ಅರ್ಥಃ—ರಾಮಃ= ಶ್ರೀರಾಮನು, ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢಂ-ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ, ತಂ=ಆ ರಾವಣನನ್ನು, ಅವೇಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, (ಹೇ ! ರಾವಣ=ರಾವಣನೇ, ತ್ವಂ-ನೀನು) ಗೃಹಂ=ಮನೆಗೆ, ಪ್ರಯಾಹಿ=ಹೋಗಿ, ಸಮಸ್ತ ಭೋಗಾಃ=ಅನುಭವಿಸಲಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ಸುಖಗಳನ್ನೂ, ಅನುಭೂಯ-ಅನುಭವಿಸಿ, ಬಂಧೂಃ=ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟವಿತ್ತರನ್ನು, ಪ್ರತೋಷ್ಯ=ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ, ಮರ್ತುಂ=ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕೆ, ಪುನಃ-ತಿರುಗಿ, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಏಹಿ=ಹೊರಟು ಬಾ ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಜಗಾವ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಸಾರಥಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ರಥಾದಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಖಿನ್ನನಾಗಿ ಏನೂ ತೋಚದೆ ಇರತಕ್ಕ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:— ಎಲಾ ! ರಾವಣ, ನೀನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ನಿನಗೆ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ನಿನ್ನ ಬಂಧು ಮಿತ್ರರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ನನ್ನಿಂದ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಬಾ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಇತೀರಿತೋಽ ವಾಗ್ವದನೋಯಯೌ ಗೃಹಂ | ವಿಚಾರ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಸಹಮಂತ್ರಿಭಿಃ ಸ್ವಕೈಃ || ಹತಾನಶೇಷೈ ರಥಕುಂಭಕರ್ಣಾ ಪ್ರಬೋಧನಾಃ ಶಾಶ್ವತಮತಿಂಚಕಾರ ||೯೮||

ಅರ್ಥ:—ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಈರಿತಃ = ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು, ಅವಾಗ್ವದನೇಕ= ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಗೃಹಂ=ಮನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು. ಯಯೌ = ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ಹತಾವಶೇಷೈಃ-ಹತ=ನಾಶವಾದವರು ಹೋಗಲು, ಅವಶೇಷೈಃ=ಉಳಿದ, ಸ್ವಕೈಃ=ತನ್ನ, ಮಂತ್ರಿಭಿಃ=ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ, ಸಹ - ಕೂಡಿ, ಕಾರ್ಯಂ-ಮುಂದೆಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು, ವಿಚಾರ್ಯ = ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಅಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಕುಂಭಕರ್ಣಪ್ರಭೋಧನಾಯ=ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಬ್ಬಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಮತಿಂ = ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ರಾವಣನು ತಗ್ಗಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಹತರಾದವರು ಹೋಗುತ್ತ ಉಳಿದಿದ್ದ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸಿ, ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸುಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಶೈಲ ಶೃಂಗಾಸಿ ಪರಶ್ವಧಾಯೈಃ | ನಿಶಾಚರಾಣಾಮಯು
ತ್ಯೈರನೇಕೈಃ || ತಭ್ವಾಸ ವೇಗಾಭಿಹತೈಃ ಕಥಂಚಿ | ಧ್ವತೈಃ ಸಮಿ
ಪಂ ಕಥಮಪ್ಯಭೋದಯತ್ ||೯೯||

ಅರ್ಥ:—ಶೈಲಶೃಂಗ=ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳೂ, ಆಸಿ = ಖಡ್ಗಾಯುಧಗಳೂ, ಪರಶ್ವಧ=ಕುಠಾರಗಳು, ಈ ವಿಧವಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ನಿಶಾಚರಾಣಾಂ=ರಾಕ್ಷಸರ, ಆಯುತೈಃ = ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ, ತಭ್ವಾಸವೇಗಾಭಿಹತೈಃ=ತಭ್ವಾಸ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಉಸುರು ಬಿಡುವಿಕೆಯ. ವೇಗ=ರಭಸದಿಂದ, ಅಬಿಹತೈಃ-ತಾಡಿತರಾಗಿ, ಸಮಿಪಂ=ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಸಮೀಪವನ್ನು, ಕಥಂಚಿತ್-ಮಹಾ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ, ಗತೈಃ=ಹೊಂದಿರತಕ್ಕ, ಅನೇಕೈಃ=ಬಹು ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ, ಕಥಮಪಿ=ಬಹು ಕಷ್ಟದಿಂದ, ಅಭೋದಯತ್ = ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳೂ ಕತ್ತಿಗಳೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಹಿ ತರಾದ ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಶ್ವಾಸೋ ಛ್ವಾಸದ ರಭಸದಿಂದ ಹತರಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಮಹಾ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಅವನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಶೈಲೋಪಮಾನಸ್ಯ ತು ಮಾಂಸರಾರೀ | ನೃಧಾಯ ಭಕ್ತಾನಪಿಶೋ
ಚಿತಹೃದಾ || ಸುತೃಪ್ತಮೇನಂ ಪರಮಾದರೇಣ | ಸಮಾಹ್ವ
ಯಾಮಾಸ ಸಭಾತಲಾಯ ||೧೦೦||

ಅರ್ಥ:—ಶೈಲೋಪಮಾನಸ್ಯ ತು-ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ, ಮಾಂಸರಾರೀ-ಮಾಂಸದ ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ, ಭಕ್ಷಾ=ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಶೋಚಿತ ಹೃದಾನಪಿ=ರಕ್ತದ ಮಡುಹುಗಳನ್ನೂ, ವಿಧಾಯ-ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ, ಸುತೃಪ್ತಂ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೃಪ್ತನಾದ, ಏನಂ=ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಪರಮಾದರೇಣ-ಅತ್ಯಂತ ಸನ್ಮಾನದಿಂದ, ಸಭಾತಲಾಯ=ರಾವಣನ ಸಭಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ, ಸಮಾಹ್ವಯಾಮಾಸ-ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಮಾಂಸದರಾಶಿಗಳನ್ನೂ ರಕ್ತದ ಮಡುಹುಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಕುಡಿದು ತೃಪ್ತನಾದನಂತರ ಅವನನ್ನು ಪರಮ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ರಾವಣನ ಸಭಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಉವಾಚ ಚೈನಂ ರಜನೀಚರೇಂದ್ರಃ | ಪರಾಜಿತೋ ಸ್ತೃದ್ಯಹಿ
ಜೀವತಿತ್ವಯಿ || ರಣೇ ನರೇಣೈವಹಿ ರಾಮನಾಮ್ನಾ | ಕುರುಷ್ವ
ಮೇ ಪ್ರೀತಿ ಮಮುಂ ನಿಹತ್ಯ ||೧೦೧||

ಅರ್ಥ:—ರಜನೀಚರೇಂದ್ರಃ=ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನು, ಏನಂ ಪ್ರತಿ-ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ತ್ವಯಿ=ನೀನು, ಜೀವತಿಸತಿ=ಬದುಕಿರಲಾಗಿಯೇ, ಅದ್ಯ-ಈಗಲೇ, (ಆಹಂ=ನಾನು) ರಾಮನಾಮ್ನಾ-ರಾಮನಾಮಕನಾದ, ನರೇಣೈವಹಿ-ಮನುಷ್ಯ ಮಾತ್ರದವನಿಂದ, ರಣೇ=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಪರಾಜಿತೋಸ್ತೀ=ಸೋತುಹೋದವನಾದೆನು, (ತ್ವ=ನೀನು)ಅಮುಂ=ಈ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರದವನಾದ ರಾಮನನ್ನು, ನಿಹತ್ಯ - ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ಮೇ=ನನಗೆ, ಪ್ರೀತಿಂ=ಸಂತೋಷವನ್ನು, ಕುರುಷ್ವ = ಉಂಟುಮಾಡು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸಭಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುವಂತರ ರಾನ
ಣನು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಬದಕಿಸ್ತು ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು ಮನುಷ್ಯ
ಮಾತ್ರದವನಾದ ರಾನನಿಂದ ಈಗ ರಣದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಹೋದೆನು. ನೀನು
ಆ ರಾಮನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ನನಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದುದು ರಾಮಣ
ನು ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಇತಿರೀತಃ ಕಾರಣಮಪ್ರಶೇಷಂ | ಶ್ರುತ್ವಾ ಜಗದ್ವಾ ಗೃಜಮೇವ
ವೀರಃ || ಅಮೋಘ ವೀರ್ಯೇಣಹಿ ರಾಘವೇಣ | ತ್ವಯಾ ವಿ
ರೋಧಶ್ಚ ರಿತೋ ಬತಾತ್ಯ
||೧೦೨||

ಅರ್ಥ:—ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಕರಿತಃ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿ,
ವೀರಃ=ವರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಅಶೇಷಂ=ಸಮಸ್ತ ಆನು
ಪೂರ್ವಿಯಾದ, ಕಾರಣಂ=ಕಾರಣವನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ=ಕೇಳಿ, ಅಗ್ರಜವೇ
ವ=ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ರಾಮನನ್ನೇ, ಜಗದ್ವಾ-ಜಗದಿಸಿದನು (ಗದರಿಸಿದನು)
ಅದ್ಯ=ಈಗ, ಅಮೋಘವೀರ್ಯೇಣ=ಅಸರಿಮಿತ ವೀರವಾದ, ರಾಘವೇ
ಣಹಿ-ರಾಮರ ಸಂಗಡ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ವಿರೋಧಃ-ದ್ವೇಷವು, ಜರಿ
ತಶ್ಚ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಜಗದ್ವಾ = ಗದರಿಸಿದನು,
ಬತ - ಕಷ್ಟವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾಮಣನು ಮಹಾ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸಿದ್ದ
ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿ ಮಹಾ ಗೌರವ ಪೂ
ರ್ವಕವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಸಭೆಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದುವರಿವಿಗೆ ನಡೆಸಿದ
ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮ
ಶಾಲಿಯಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ರಾಮಣನು ತನಗೆ ಹಿರಿಯನಾದಾಗ್ಯೂ ಅವ
ನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಅಸರಿಮಿತ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಪೀರಾಮರಲ್ಲಿ ಬಹು
ವಿರೋಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನುಮಾಡಿ ಅವರ ಸಂಗಡ ದ್ವೇಷ ಸಂಪಾದಿಸಿದೆ,
ಇದರ ಪರಿಣಾಮವು ಬಹು ಕಷ್ಟತರವಾದುದು ಎಂದು ಅಗ್ರಜನಾದ ರಾಮ
ಣನನ್ನೇ ಜರಿದನು.

ಶ್ರೀಮಢಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಶಸ್ತತೇನೋ ಬಲಿಭಿರ್ವಿರೋಧಃ | ಕಥಂಚಿ ದೇಷೋತಿಬಲೋ
ಮತೋನುಮ|| ಇತಿರಿತೋ ರಾವಣ ಆಹ ದುರ್ನಯೋ | ಪೃಹಂ
ತ್ವಯಾ ವ್ಯೋಹಿ ಕಿಮನ್ಯಥಾತ್ವಯಾ ||೧೦೩||

ಅರ್ಥಃ — ಏಷಃ=ಈ ರಾಮರು, ಕಥಂಚಿತ್=ಹ್ಯಾಗೂ, ಅತಿಬಲಃ
=ಅತ್ಯಂತ ಒಲಿಷ್ಟರು, ಇತಿ=ಓ(ಗೆಂದು,) ಮಮ=ನನ್ನ, ಮತಃ - ಅಭಿ
ಪ್ರಾಯವು, ಒಲಿಭಿಃ=ಒಲಿಷ್ಟರ ಸಂಗಡ, ವಿರೋಧಃ=ಶತ್ರುತ್ವವು, ಕಥಂ
ಚಿತ್=ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ, ನೋಪ್ರಶಸ್ತತೇ=ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವು, ಇತಿ=
ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಈರಿತಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ರಾವಣಃ=
ರಾವಣನು (ಕೇಳುತ್ತಾನೆ) ಅಹಂ=ನಾನು, ದುರ್ನಯೋಪಿ=ದುರ್ನೀತಿಯು
ಳ್ಳವನೇ, ಓ=ಆದಾಗ್ಯೂ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಅನ್ಯಃ=ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾ
ದ್ದೇ, ಅನ್ಯಥಾ=ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಕಿಂ=ಏನು ಪ್ರಯೋ
ಜನವು ಎಂದು, ರಾವಣಃ=ರಾವಣನು, ಆಹ=ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ— ಪುನಃ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—ಶ್ರೀರಾಮರು
ಮಹಾ ಬಲಿಷ್ಟರು ಎಂದು ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ, ಒಲಿಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೈರವು ಯೋ
ಗ್ಯವಲ್ಲವು. ಇದನ್ನು ಆ ರಾವಣನು ಕೇಳಿ ನಾನೇನೋ ದುರ್ನೀತನೇ ಹೌದು
ಆದಾಗ್ಯೂ ನಾನು ನಿನ್ನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೇ. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನಿಂದ
ನನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಚರಂತಿ ರಾಜಾನ ಉತಾಕ್ರಮಂಕ್ಷಚಿ | ತ್ವಯೋಪಮಾನ್ಯಂಧು
ಜನಾನ್ಬಲಾಧಿಕಾರ್ || ಸಮಾಕ್ಷ್ಯಹೀತಂ ಗದಿತೋ ಗ್ರಜೇನ |
ಸಕುಂಭಕರ್ಣ ಪ್ರಯಯೌ ರಣಯ ||೧೦೪||

ಅರ್ಥಃ—ರಾಜಾನಃ=ರಾಜರು, ತ್ವಯಾ = ನಿನ್ನಿಗೆ, ಉಪಮಾನ್=
ಸಮಾನರಾದ, ಬಲಾಧಿಕಾರ್-ಅಧಿಕ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ, ಬಂದುಜನಃ=
ಬಂಧುಗಳನ್ನು, ಸಮಾಕ್ಷ್ಯ=ಸೋದಿ, ಆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ, ಕ್ಷಚಿತ್=ಒಂ
ಬೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಕ್ರಮಂ=ನೀತಿ ತಪ್ಪಿ, ಚರಂತಿ=ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ
ಹಿ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು, ಇತ್ಥಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಅಗ್ರಜೇನ = ಅಣ್ಣನಿಂದ
ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡ, ಸಃ=ಆ, ಕುಂಭಕರ್ಣಃ = ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ರಣಯ=
ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಪ್ರಯಯೌ=ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ರಾವಣನು ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಪುನಃ ಹೇಳು
ತ್ತಾನೆ:— ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ರಾಜರುಗಳು ನಿನ್ನಂತಹ ಅತಿಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಬಂಧು
ಜನಗಳ ಸಹಾಯ ಇರುವ ಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಯಾವಾಗ
ಲಾದರೂ ನೀತಿರಹಿತವಾದ ನಡವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸುವುದುಂಟು. ಇದು
ಲೋಕರೂಢಿಯಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಲು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ
ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಾಕಾರಮಾಲಂಘ್ಯಸಪಂಚ ಯೋಜನಂ | ಯದಾಯಯೌ ಶೂ
ಲವರಾಯುಧೋರಣಂ || ಕಪಿಪ್ರವೀರಾ ಅಖಿಲಾ ಪ್ರದುದ್ರುವು |
ಭಯಾದತೀತ್ಯೈವಚ ಸೇತುಮಾಶು ||೧೦೫||

ಅರ್ಥ:— ಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಶೂಲವರಾಯುಧಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸಪಂಚಯೋಜನಂ=ಐದು
ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ, ಪ್ರಾಕಾರಂ=ಪ್ರಾಕಾರರೂಪವಾಗಿರುವ ತ್ರಿಕೂ
ಟಸರ್ವತವನ್ನು, ಆಲಂಘ್ಯ=ದಾಟಿ, ರಣಂಪ್ರತಿ=ಯುದ್ಧರಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು
ಯದಾ=ಯಾವಾಗ, ಯಯೌ=ಬಂದನೋ, ತದೇವ=ಅಗಲೇ, ಅಖಿಲಾಃ
=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ=ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಭಯಾತ್=ಭಯಪಟ್ಟು
ಆಶು=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಸೇತುಂ=ಸೇತುವೆಯನ್ನು, ಅತೀತ್ಯ=ದಾಟಿ, ಪ್ರದು
ದ್ರುವುಶ್ಚ=ಹಿಂತಿರುಗಿ ಓಡಿಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ರಾವಣನಿಂದ ಈರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಂ
ಭಕರ್ಣನು ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಲಂಕಾವಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕಾ
ರರೂಪವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಪಂಚಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳ ತ್ರಿಕೂ
ಟಸರ್ವತವನ್ನು ದಾಟಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಮ
ಸ್ತ ಕಪಿ ವೀರರೂ ಭಯಪಟ್ಟು ರಾಮಸೇತುವೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ
ಓಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಶತಬಲಿ ಪನಸಾಖೌ ತತ್ರವಸ್ವಂ ಶಭೂತೌ | ಪವನಗಣವರಾಂ
ಶೌ ಶ್ವೇತಸಂಪಾತಿನೌಚ|| ನಿರ್ಬುತಿತನು ವ.ಫೋಗ್ರಂ ದುರ್ಮು
ಖಂ ಕೇಸರಿತಿ | ಪ್ರವರಮಧಮರುತ್ಸು ಪ್ರಾಸ್ಯದೇತಾ ಮುಖೇಸಃ
||೧೦೬||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಮಖೇ-ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ, ತತ್ರ-
ವಾನರ ವೀರರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಸ್ತುಂಶಭೂತೌ=ಅಷ್ಟವಸುಗಳ ಅಂಶರಾದ,
ಶತಬಲಿಪನಸಾಖ್ಯಾ=ಶತಬಲಿಯೆಂದೂ, ಪನಸಾ=ಪನಸಾ ಎಂದೂ, ಆಖ್ಯಾ
ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನೂ, ಪನನಗಣವರಾಂಶೌ-ಮರುದ್ಗಣ ಶ್ರೇಷ್ಠ
ರ ಅಂಶೌ-ಅಂಶರಾದ, ಶ್ವೇತಸಂಪಾತಿನೌಚ-ಶ್ವೇತ, ಸಂಪಾತಿ, ನಾಮಕ
ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನೂ, ಅಥ=ಮತ್ತು, ನಿರ್ಮುತಿತನುಂ=ನೈಋತ್ಯ ಕೋ
ಣಾಧಿಪನ, ಅಂಶಭೂತನಾದ ಉಗ್ರಂ=ಕ್ರೂರನಾದ, ದುರ್ಮುಖಂ=ದು
ರ್ಮುಖನನ್ನೂ, ಅಥ-ಇನ್ನೂ, ಮರುತ್ಸು=ಮರುತ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರವರಂ=
ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಅಂಶನಾದ, ಕೇಸರೀ ಇತಿ=ಕೇಸರಿ ಎಂಬ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಏತಾನ್
ಈ ಶತಬಲ್ಯಾದಿ ಆರು ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ಯತ್=
ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಆ ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ವಾ
ನರಶ್ರೇಷ್ಠರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟವಸುಗಳ ಅಂಶರಾದ ಶತಬಲಿ, ಪನಸ ಎಂಬ
ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರು, (ಮರುದ್ಗಣ) ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಅಂಶರಾದ ಶ್ವೇತ, ಸಂಪಾತಿ,
ಎಂಬ ವಾನರರು ನೈಋತ್ಯ ಕೋಣಾಧಿಪನ ಅಂಶನಾದ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯನಾದ
ದುರ್ಮುಖನಾಮಕ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಮರುದ್ಗಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಅಂಶನಾದ
ಕಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕೇಸರಿನಾಮಕ ಕಪಿವರನು, ಈ ಆರು ಜನ ಕಪಿ
ವೀರರನ್ನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹಾರಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ರಜನಿಚರ ವರೋಷಾ ಕುಂಭಕರ್ಣಃ ಪ್ರತಾಪೀ | ಕುಮುದ
ಮಪಿ ಜಯಂತಂ ಪಾಣಿನಾಸಂಪಿಪೇಷ || ನಲಮಥಗಜಾದೀನ್
ಪುಚ್ಛನೀಲಂ ಸತಾರಂ | ಗಿರಿವರ ತರುಹಸ್ತಾನ್ಮುಷ್ಠಿನಾ ಪುತ
ಯಚ್ಛ ||೧೦೭||

ಅರ್ಥ:—ರಜನಿಚರವರಃ-ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಅಸೌ-ಈ, ಕುಂ
ಭಕರ್ಣಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಪ್ರತಾಪೀಸಃ=ಅತ್ಯಂತ ರೋಷವುಳ್ಳವನಾಗಿ,
ಕುಮದಂ=ಕುಮುದನಾಮಕ ಕಪಿವರನನ್ನು, ಅಪಿ=ಮತ್ತು ಜಯಂತನನ್ನೂ
ಪಾಣಿನಾ=ಕೈಯ್ಯಿಂದ, ಸಂಪಿಪೇಷ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಜ್ಜಿದನು, ಅಥ=ಅಂ
ತರ ನಲಂ=ನಲನನ್ನು ನೀಲಂ=ನೀಲನನ್ನು ಗಿರಿವರಹಸ್ತಾನ್ - ಪುತ

ಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳ, ಗಜಾದೀರ್ಘ=ಗಜನೇ ಮೊದಲಾದ, ಪಂಚ=ಐದು ಕಪಿ ವೀರರನ್ನೂ, ಸತಾರಂ=ತಾರನಾಮಕ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠನಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ, ಮುಷ್ಟಿನಾಚ=ತನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ, ಅಪಾತಯತ್=ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರತಾಪಿಯಾದ ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಕುಮುದನಾಮಕ ಕಪಿವರನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಜಯಂತನನ್ನೂ ತನ್ನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಮರ್ಧನಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು ನಲನನ್ನೂ, ನೀಲನನ್ನೂ, ವರ್ಮತಶ್ರೇಷ್ಠಗಳನ್ನು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಧಾರಣಮಾಡಿದ್ದ ಗಜ, ಗವಾಕ್ಷ, ಗವಯ, ವೃಷ, ಗಂಧಮಾಧನ ಈ ಐದು ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಾವತಾರಭೂತರಾದ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನೂ ತಾರಾಖ್ಯ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠನಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥಾಂಗದ್ಭಜಾಂಬವಾ | ನಿನ್ಮತ್ಪಜಶ್ಚ ವಾನರೈಃ || ನಿಜಘ್ನಿರೇ
ನಿಶಾಚರಂ | ಸವೃಕ್ಷಶೈಲಸಾನುಭಿಃ ||೧೦೮||

ಅರ್ಥ:—ಅನಂತರ, ನಿಶಾಚರಂ-ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಅಂಗದಃ=ಅಂಗದನು, ಇನ್ಮತ್ಪಜ=ಇನ-ಸೂರ್ಯನ, ಆತ್ಮಜ-ಪುತ್ರನಾದ, ಸುಗ್ರೀವನು, ಜಾಂಬವಾಂಶ್ಚ=ಜಾಂಬವಂತನೂ ಸಹ, ವಾನರೈಃಸಹ = ಇತರ ಕಪಿಗಳಿಂವ ಸಹಿತರಾಗಿ, ವೃಕ್ಷ, ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ, ನಿಜಘ್ನಿರೇ-ತಾಡನಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಅನಂತರ ಕಪಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಅಂಗದ, ಜಾಂಬವಂತ ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಸಹ ಗಿಡ ಮರ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ವಾನರರಿಂದ ಕೂಡಿ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದರು.
ಶ್ಲೋಕ|| ವಿಚೂರ್ಣತಾಶ್ಚ ಪರ್ವತಾಃ | ತನೌ ನಿಶಾಚರಸ್ಯತೇ || ಬಭೂವ
ಕಾಚನವೃಥಾ | ನಚಾಸ್ಯ ಬಾಹುಶಾಲಿನಃ ||೧೦೯||

ಅರ್ಥ:—ತೇ-ಅಂಗದಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಪರ್ವತಾಃ - ವೃಕ್ಷ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳೂ, ನಿಶಾಚರಸ್ಯ=ಕುಂಭಕರ್ಣನ; ತನೌ=ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ವಿಚೂರ್ಣತಾಂ-ಚೂರು ಚೂರಾದವು. ಬಾಹುಶಾಲಿನಃ=ಸರಾಕ್ರ

ಮುಖಾಲಿಯಾದ, ಅಸ್ಯ-ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಗೆ, ಕಾಚನವ್ಯಥಾ - ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ, ನಬಭಾವ - ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅಂಗದಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಿಡ ವೃತ್ತ ಪರ್ವತ ತೀರ್ತಗಳು ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶರೀರ ಸಂಯೋಗ ದಿಂದ ವುಡಿ ವುಡಿಯಾದವು. ಆದರೆ ಬಾಹು ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣ ನಿಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥಾಪರಂ ಮಹಾಚಲಂ | ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಭಾಸ್ವರಾತ್ಮಜಃ | ಮುನೋ
ಚ ರಾಕ್ಷಸೇಥತಂ | ಪ್ರಗೃಹ್ಯತಂ ಜಘಾನಸಃ ||೧೧೦||

ಅರ್ಥ:- ಅಥ=ಅನಂತರ, ಭಾಸ್ವರಾತ್ಮಜಃ=ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು, ಅಪರಂ=ಮತ್ತೊಂದು, ಮಹಾಚಲಂ=ಮಹಾ ಪರ್ವತವನ್ನು ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ರಾಕ್ಷಸೇ=ಕುಂಭಕರ್ಣನಲ್ಲಿ, ಮುನೋಚ=ಹೊಡೆದನು. ಸಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ತಂ=ಈ ಪರ್ವತವನ್ನೇ, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ= ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಂ=ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಜಘಾನ=ಹೊಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅನಂತರ ಸುಗ್ರೀವನು ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಬೇರೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪರ್ವತದಿಂದ ಹೊಡೆದನು. ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಅದೇ ಪರ್ವತದಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಹೊಡೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ತದಾ ಪಪಾತ ಸೂರ್ಯಜ | ಸ್ತತಾಡಜಾಂಗದಂರುಷಾ || ಸಜಾಂ
ಬವಂತ ಮಾಶುತೌ | ನಿಪೇತತುಸ್ತುಳಾಹತೌ ||೧೧೧||

ಅರ್ಥ:- ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸೂರ್ಯಜಃ=ಸುಗ್ರೀವನು, ಪಪಾ ತ=ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು (ಅನಂತರ ಕುಂಭಕರ್ಣನು). ರುಷಾ=ರೋಷದಿಂದ ಸಜಾಂಬವಂತಂ=ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅಂಗದಂ = ಅಂಗದನನ್ನು, ತತಾಡ=ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ತುಳಾಹತೌ=ಅಂಗೈ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದ ತೌ=ಅಂಗದ ಜಾಂಬವಂತರು, ಅಶು=ಕೂಡಲೇ ನಿಪೇತತುಃ=ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಆಗ ಸುಗ್ರೀವನು ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ರೋಷದಿಂದ ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ಅಂಗದನನ್ನು ಅಂಗೈಯಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ಅಂಗದನೂ ಜಾಂಬವಂತನೂ ಸಹ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಭಾಸ್ಕರಿಂ | ಯಯೈಸರಾಕ್ಷಸೋಬಲೀ|| ಜಗಾಮ
ಚಾನುಮಾರುತಿಃ | ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಮಕ್ಷಿಕೋಪಮಃ ||೧೧೨||

ಅರ್ಥಃ— ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಬಲೀ=ಬಲಿಷ್ಠನಾದ, ಸರಾಕ್ಷಸಃ—
ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಭಾಸ್ಕರಿಂ=ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ಎತ್ತಿಕೊಂಡು,
ಯಯೈ=ಹೊರಟನು. ಮಾರುತಿಃ=ಹನುಮಂತನೂ ಸಹ, ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮ
ಮಕ್ಷಿಕೋಪಮಃ ಸ್ಥ=ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮ=ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣದಾದ, ಮಕ್ಷಿಕ=ನೋಣ
ಕ್ಕೆ. ಉಪಮಃ ಸ್ಥ=ಸಮಾನವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅನು = ಅವನ
ಹಿಂದೆ, ಜಗಾಮ—ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಅನಂತರ ಒಲಿಷ್ಠನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುಗ್ರೀವ
ನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು, ಆಗ ಹನುಮಂತನು ನೋಣದೋಪಾದಿ
ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೊರಟನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋ
ಗಲು ಹನುಮಂತನು ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಏನು ಕಾರಣ ಹೋದನೆಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಶ್ಲೋಕ|| ಯದೈನಮೇಷ ಬಾಧತೇ | ತದಾವಿಮೋಚಯಾಮ್ಯಹಂ || ಯ
ದಿಸ್ಯ ಶಕ್ಯತೇಸ್ಯತು | ಸ್ವಮೋಚನಾಯ ತದ್ವರಂ ||೧೧೩||

ಅರ್ಥಃ — ಏಷಃ=ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಏನಂ = ಈ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು,
ಯದ್ಬಾಧತೇ=ಬಾಧೆಬಿಡಿಸಿದ್ದೆ ಆದರೆ, ತದಾ=ಆಗ, ಅಸ್ಯತು=ಈ ಸುಗ್ರೀ
ವನಿಗೆ, ಸ್ವಮೋಚನಾಯ=ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಯದಿಶಕ್ಯತೇಸ್ಯ=
ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ, ತದ್ವರಂ=ಅದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. (ನೋಚೇತ್=
ಹಾಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಮೋಚಯಾಮಿ-ಬಿಡಿಸುತ್ತೇನೆ
ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ) ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಈ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಬಾಧಿಸಿದ ಪಕ್ಷ
ದಲ್ಲಿ ತಾನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತನಾದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. ಹಾಗೆ
ಶಕ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾನೇ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಈ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು
ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡೋಣವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ
ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿವ್ರಜತ್ಯನುಸ್ತುತಂ | ಮರುತ್ಸುತೇ ನಿಶಾಚರಃ || ಪುರಂ ವಿ
ವೇಶಚಾರ್ಚಿತಃ | ಸ್ವಬಂಧುಭಿಃ ಸಮಸ್ತುತಃ ||೧೧೪||

ಅರ್ಥಃ—ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮರುತ್ಸುತೇ=ಹನುಮಂತನು, ತಂ-ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ಅನು=ಅನುಸರಿಸಿ, ವ್ರಜತಿಸತಿತ್ಯು=ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ನಿಶಾಚರಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಸಮಸ್ತುತಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಸ್ವಬಂಧುಭಿಃ=ತನ್ನ ಬಂಧು ಮಿತ್ರರಿಂದ, ಅರ್ಚಿತಃ-ಪೂಜಿತನಾಗಿ, ಪುರಂ = ಲಂಕಾ ಪುರವನ್ನು, ವಿವೇಶಚ-ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಹನುಮಂತನು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರಬಾಧೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಕುಂಭಕರ್ಣನಾದರೋ ತನ್ನ ಇಷ್ಟ ಮಿತ್ರರಿಂದ ಬಹುಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಲಂಕಾಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ | ತುಹಿನ ಸಲಿಲಮಾಲ್ಯೈಃ ಸರ್ವತೋಭಿಃ ಪ್ರವೃಷ್ಟೈಃ || ರಜನಿ
ಚರವರೇಸ್ಥಿತೇ ನಸಿಕ್ತಃ ಕಪೀಶಃ || ವಿಗತಸಕಲ ಯುದ್ಧಗ್ಲಾನಿ
ರಾವಂಚಯಿತ್ವಾ | ರಜನಿಚರವರಂತಂ ತಸ್ಯನಾಸಾಂ ದದಂಶ ||೧೧೫||

ಶ್ಲೋಕ | ಕರಾಭ್ಯಾಮಸ್ಯಕರ್ಣಚ | ನಾಸಿಕಾಂ ದಶನೈರಪಿ || ಸಂಭಿದ್ಯಕ್ಷಿ
ಪ್ರ ಮೇವಾಸಾ ವುತ್ಪಪಾತ ಹರೀಶ್ವರಃ ||೧೧೬||

ಅರ್ಥಃ—ರಜನಿಚರವರೇ = ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ತಸ್ಮಿನ್ = ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ತುಹಿನ=ತನುವಾದ, ಸಲಿಲ=ಉದಕವು, ಮಾಲ್ಯೈಃ - ಪುಷ್ಪಹಾರಗಳು (ಇವುಗಳಿಂದ) ಸರ್ವತೋಭಿಃ-ಸಮಸ್ತವಾದ ಅವಯವಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರವೃಷ್ಟೇಸತಿ = ಮಳೆಗರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ತೇನ = ಆ ಉದಕಮಾಲ್ಯಾದಿ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ, ಸಿಕ್ತಃ=ತೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಕಪೀಶಃ=ಸುಗ್ರೀವನು, ವಿಗತ ಸಕಲಯುದ್ಧಗ್ಲಾನಿಃ=ವಿಗತ-ಹೋಗಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಕಲ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ಯುದ್ಧಗ್ಲಾನಿಃ=ಯುದ್ಧದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಶ್ರಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ರಜನಿಚರವರಂ=ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ತಂ= ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಅವಂಚಯಿತ್ವಾ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಂಚಿಸಿ, ತಸ್ಯ = ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ನಾಸಾಂ=ಮೂಗನ್ನು, ದದಂಶ=ಕಚ್ಚಿದನು.

ಅರ್ಥ.—ಕಂಭಾಂ=ಕೈಗಳಿಂದ, ಅಸ್ಯ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ಕರ್ಣಚ=ಕಿವಿಗಳನ್ನೂ, ನಾಸಿಕಾಂ=ಮೂಗನ್ನೂ ಸಹ, ದಶನೈರಪಿ=ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ, ಸಂಭಿಧ್ಯ=ಕಚ್ಚಿ, ಅಸೌಹರೀಶ್ವರಃ=ಈ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು, ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇವ-ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಉತ್ಪಸಾತ-ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರು ಇವನ ಮೇಲೆ ತಣ್ಣಗಿರುವ ಉದಕವನ್ನು ತನುವಾದ ಹಾರಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿ ಅವನನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡಿದರು. ಇವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪೂಜಾದ್ಯುಪಚಾರಗಳಿಂದ ಅವನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಸಂಸರ್ಗವಾದ್ದರಿಂದ ಇವನ ಕ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡನು. ಆಗ ಸುಗ್ರೀವನು ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮೂಗನ್ನು ತನ್ನ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಕೈಗಳಿಂದ ಅವನ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಹರಿದುಹಾಕಿದನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೂಗನ್ನೂ ಕಿವಿಗಳನ್ನೂ ಭೇದನಮಾಡಿ ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿದನು. ||೧೧೫||೧೧೬||

ಶ್ಲೋಕ || ತಲೇನಜೈನಂ ನಿಜಘಾನ ರಾಕ್ಷಸಃ | ಪಿಪೇಷಭೂಮೌ ಪತಿತಂ ತತೋಪಿ || ಸಮುದ್ಗತೋಸೌ ವಿವರೇಂಗುಳೀನಾಂ | ಜಘಾನ ಶೂಲೇನ ಪುನಃ ಸರಾಕ್ಷಸಃ ||೧೧೭||

ಅರ್ಥ.—ತತಃ=ಅನಂತರ, ರಾಕ್ಷಸಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಏನಂ=ಈ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ತಲೈನ=ಅಂಗೈಗಳಿಂದ, ನಿಜಘಾನ=ಹೊಡೆದನು, ಭೂಮೌಪತಿತಂ=ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಂತಹ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ಪಿಪೇಷ=ಪಾದತಳದಿಂದ ಉಜ್ಜಿದನು, ಅಸೌ=ಈ ಸುಗ್ರೀವನು, ಅಂಗುಳೀನಾಂ=ಪಾದದ ಬೆಂಕುಗಳ, ವಿಹರೇ=ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮುದ್ಗತಃ - ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದನು, ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, ಸರಾಕ್ಷಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು (ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು) ಶೂಲೇನ=ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದ, ಜಘಾನ-ಹೊಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸುಗ್ರೀವನು ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮೂಗು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ ಕೂಡಲೇ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದನು. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವ

ನನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದದಿಂದ ಮರ್ಧನಮಾಡಿದನು. ಕಾಲಿನಿಂದ ಉಜ್ಜುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನು ಅವನ ಕಾಲ ಬೆರಳಿನ ಸಂಧಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದನು. ಎದ್ದಂತಹ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದ ಪುನಃ ಹೊಡೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನೋಘಶೂಲಂ ಪ್ರಪತಂತ ಮಿಕ್ಷ್ಯರವೇಸುತಸ್ಯೋ ಪರಿ
ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ಪ್ರಗೃಹ್ಯಜಾನೌ ಪ್ರಣಿಧಾಯಶೀಘ್ರಂ ಬಭಂಜ
ತಂ ಶ್ರೇಕ್ಷ್ಯನನಾದ ಚೋಚ್ಛ್ರೈಃ ||೧೧೮||

ಅರ್ಥ.—ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ=ಹನುಮಂತನು, ರವೇಸುತಸ್ಯ=ಸುಗ್ರೀವನ, ಉಪರಿ=ಮೇಲೆ, ಪ್ರಪತಂತಂ=ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತಿರುವ, ಅಮೋಘಶೂಲಂ=ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು, ಮಿಕ್ಷ್ಯ-ನೋಡಿ, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ಆ ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಶೀಘ್ರ-ಕೂಡಲೆ, ಜಾನೌ=ತನ್ನ ಮೋಣಕಾಲಿಗೆ ಇಟ್ಟು, ಪ್ರಣಿಧಾಯ=ಮುರಿದು, ಬಭಂಜ=ಹಾಕಿದನು. ಮತ್ತು, ತಂ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಶ್ರೇಕ್ಷ್ಯ-ನೋಡಿ ಉಚ್ಛ್ರೈಃ=ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ, ನನಾದ=ಸಿಂಹನಾದ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು ನೋಡಿ ಹನುಮಂತನು ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೋಣಕಾಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮುರಿದು ಹಾಕಿದನು. ಅನಂತರ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭೈನಮಾವೃತ್ಯ ಜಘಾನ ಮುಷ್ಟಿನಾ | ಸರಾಕ್ಷಸೋ ವಾಯುಸು
ತಂ ಸ್ತನಾಂತರೇ || ಜಗರ್ಜ ತೇನಾಭಿಹತೋ ಹನೂಮಾ | ನಚಿಂ
ತಯಂಸ್ತತ್ಪ್ರಜಹಾರಚ್ಛೇನಂ ||೧೧೯||

ಅರ್ಥ.—ಅಭ=ಅನಂತರ, ಸರಾಕ್ಷಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ಏನಂ ವಾಯುಸುತಂ=ಹನುಮಂತನನ್ನು, ಅವೃತ್ಯ=ತಿರಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಮುಷ್ಟಿನಾ=ತನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಸ್ತನಾಂತರೇ=ಎದೆಯಲ್ಲಿ, ಜಘಾನ=ಗುದ್ದಿದನು. ಮತ್ತು, ಜಗರ್ಜ=ಗರ್ಜನಮಾಡಿದನು. ತೇನ-ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಂದ, ಅಭಿಹತಃ=ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹನೂಮಾ=ಹನುಮಂತನಾದವನು, ತತ್ಪ್ರ

ಹಾರಂ=ಆ ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾರವನ್ನು, ನಚಿಂತಯೇರ್ಸ = ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ, ಏನಂ=ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಪ್ರಜಹಾರ-ಹೊಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹನುಮಂತದೇವರನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುದ್ದಿದನು. ಮತ್ತು ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದನು. ಹನುಮಂತನು ಆ ಮುಷ್ಟಿ ಪ್ರಹಾರವನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಸದೇ ಪುನಃ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಹೊಡೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಲೇನ ವಕ್ಷಸ್ಯಭಿತಾಡಿತೋರುಷಾ | ಹನೂಮತಾ ಮೋಹ ಮ
ವಾಪರಾಕ್ಷಸಃ | ಪುನಶ್ಚ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಸಮವಾಚ್ಯಶೀಘ್ರಂ | ಯಯೌ
ಸಯತ್ರೈವ ರಘುವೀರಃ ||೧೨೦||

ಅರ್ಥ.—ಹನೂಮತಾ=ಹನುಮಂತನಿಂದ, ತಲೇನ=ಅಂಗೈಯಿಂದ ವಕ್ಷಸಿ=ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ರುಷಾ-ಕೋಪದಿಂದ, ಅಭಿತಾಡಿತಃ=ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ರಾಕ್ಷಸಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಮೋಹಂ-ಮೂರ್ಛೆಯನ್ನು, ಅವಾಪ=ಹೊಂದಿದನು. ಪುನಶ್ಚ=ತಿರುಗಿ, ಶೀಘ್ರಂ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಸಂಜ್ಞಾಂ-ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು, ಅವಾಚ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಯತ್ರ ರಘುವೀರಃ=ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ, ಯಯೌ = ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹನುಮಂತನು ಅಂಗೈಯಿಂದ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೋಪದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಆ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಮೂರ್ಛೆಹೋದನು. ಪುನಃ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಎಚ್ಚಿತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮರೆಲ್ಲಿದ್ದರೋ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಚಿಂತಯಾಮಾಸ ತತೋಹನೂಮಾ | ಮಯೈವಹಂತುಂ
ಸಮರೇಹಿ ಶಕ್ಯಃ || ಅಸೌತಥಾಪೈನ ಮಹಂನಹನ್ಮಿ | ಯಶೋಹಿ
ರಾಮಸ್ಯ ದೃಢಂ ಪ್ರಕಾಶಯೇ ||೧೨೧||

ಅರ್ಥ.—ತತಃ=ಅನಂತರ, ಅಸೌ-ಈ, ಹನೂಮಾ-ಹನುಮಂತನು, ರಾಮಸ್ಯ-ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ, ಯಶೋಹಿ-ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ದೃಢಂ=ಸ್ಥಿರವಾಗಿ, ಪ್ರಕಾಶಯೇರ್ಸ=ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅಸೌ=ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಮಯೈವ-ನನ್ನಿಂದಲೇ, ಹಂತುಃ=ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲು, ಶಕ್ಯೋಪಿ

ಹಿ=ಸಾಧ್ಯನು, ತಥಾಪಿ=ಆದಾಗ್ಯೂ, ಏವಂ-ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಆ ಹಂ=ನಾನು, ನಹನ್ಮಿ=ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ವಿಚಿಂತಯಾ ಮಾಸ-ಯೋಚಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಶ್ರೀರಾಮರಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಹನುಮಂತನು ಈ ರೀತಿ ಯೋಚಿಸಿದನು. ನಾನೇ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಈ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬಲ್ಲೆ, ಆದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀರಾಮರೇ ಇವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರ ಯಶಸ್ಸು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಇವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನನ್ಯವಧ್ಯಂ ತಮಿಮಂ ನಿಹತ್ಯ | ಸ್ವಯಂಸರಾಮೋ ಯಶಅಹ ರೀತ || ದತ್ತೋವರೋ ದ್ವಾರಪಯೋಃ ಸ್ವಯಂಚ | ಜನಾರ್ದನೇ ನೈವ ಪುರಾತನಶ್ಚ ||೧೨೨||

ಅರ್ಥ.—ಜನಾರ್ದನೇನೈವ=ಶ್ರೀರಾಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಮಢರಾಯಣದೇವರಿಂದ, ದ್ವಾರಪಯೋಃ=ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಿದ್ದ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಜಯವಿಜಯರಿಗೆ, ಸ್ವಯಂ=ತಾನೇ, ಪುರಾತನಶ್ಚ-ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ವರಃ=ವರವನ್ನು, ದತ್ತಃ=ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ, (ತಸ್ಮಾತ್=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ) ತಂ=ದ್ವಾರಪಾಲಕರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ, ಅನನ್ಯವಧ್ಯಂ=ನಾರಾಯಣ=ಸ್ವರೂಪನಾದ ಈ ರಾಮನ ವಿನಹ ಮತ್ತಾರಿಂದಲೂ ವಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ, ಇಮಂ-ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಸಃ-ಆ ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನೇ, ಸ್ವಯಂ-ತಾನೇ, ನಿಹತ್ಯ=ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಯಶಃ=ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಅಹರೀತ=ಪಡೆಯಬೇಕಾದ್ದು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಹನುಮಂತನು ಯೋಚಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಹನುಮಂತನು ಏತಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿದನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಮರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಮಢರಾಯಣದೇವರು ತನ್ನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಿದ್ದ ಜಯ-ವಿಜಯರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿನಹ ಮತ್ತಾರಿಂದಲೂ ನಿಮಗೆ ವಧೆ ಬೇಡವೆಂದು ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ವಿಜಯನ ಅವತಾರನಾದ ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಆ ನಾರಾಯ

ಣಾವತಾರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಸಂಹರಿಸಿ ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಸಂಧನೆಂದು ಧರ್ಮಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ರಾಮರ ಬಳಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ತಾನು ಸಂಹರಿಸವೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:—ರಾಮಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರ ಮೂಲಭೂತರಾದ ಜಯ ವಿಜಯರಿಗೆ ರಾಮಾವತಾರದ ಮೂಲರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಏನು ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ:—
ಶ್ಲೋಕ || ಮಯೈವ ವಧ್ಯೌ ಭವತಾಂ ತ್ರಿಜನ್ಮಸು | ಪ್ರವೃದ್ಧವೀರ್ಯಾ ವಿ
ತಿಶೇಶವೇನ || ಉಕ್ತಂ ಮಯೈವೇಷ ಯದಪ್ಯನುಗ್ರಹಂ | ವಧೇ
ಸ್ಯಕುರ್ಯಾನ್ಮತುವೇಸಧರ್ಮಃ ||೧೩||

ಅರ್ಥ:—ಅರ್ಯ:—ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಗೆ, ಮಯೈವ = ನನ್ನಿಂದಲೇ, ವಧೇ=ಮರಣವು, (ಕೃತೇಸತಿ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೇ ಆದರೆ) ಯದ್ಯಪಿ=ಒಂದು ವೇಳೆ, ಏಷಃ=ಈ ರಾಮಚಂದ್ರನೇವರು ಮನು=ನನಗೆ, ಅನುಗ್ರಹಂ=ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು, ಕುರ್ಯಾದೇವ-ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, (ಏನಮಪಿ=ಹೀಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ) ಕೇಶವೇನ=ಈ ರಾಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, (ತಾಪ್ರತಿ = ಆಗ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಿದ್ದ ಈ ರಾಮಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರನ್ನು ಕುರಿತು) ಯುವಾಂ-ನೀವು ಉಭಯತ್ರೂ, ತ್ರಿಜನ್ಮಸು-ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರವೃದ್ಧವೀರ್ಯಸತಾ=ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮಯೈವ-ನನ್ನಿಂದಲೇ, ವಧ್ಯೌ=ವಧೆಗೆ ಅರ್ಹರಾದವರು, ಭವತಾಂ=ಆಗಲಿ, ಇತಿ - ಹೀಗೆಂದು, ಉಕ್ತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಸ್ಮಾತ್=ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ವಧೆಯು, ಮೇ = ನನಗೆ, ಧರ್ಮಃ=ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು, ನತು=ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲವು, ಇತಿ - ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಸಃ=ಆ ಹನುಮಂತನು, ವಿಚಿತಯಾಮಾಸ-ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹನುಮಂತನು ಪುನಃ ಯೋಚಿಸಿದನು, ಹೇಗೆಂದರೆ ಯದ್ಯಪಿ ಈ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನಾನೇ ಸಂಹರಿಸಿದರೆ ಒಂದುವೇಳೆ ಶ್ರೀರಾಮರು ದೇವಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನೆಂದು ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಮಾಡು

ತ್ತರೇ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀರಾಮ ಸ್ವರೂಪನಾದ ನಾರಾಯಣದೇವರು ತಮ್ಮ ದ್ವಾರಪಾಲರಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಈ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಉಭಯತ್ರರೂ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವರಾಗಿ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರಿ; ಎಂದು ಇವರಿಗೆ ವರಪ್ರಸಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ವಧಾಪಾಡುವುದು ನನಗೆ ಧರ್ಮವಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿ ಸ್ಥಂಭಂ ತ್ವ ಕಪಿಶಯುಕ್ತೋ | ಜಗಾಮ ಯತ್ರೈವ ಕಪಿ
ಪ್ರವೀರಃ || ಸಕುಂಭಕರ್ಣೋ ಬಿಲ್ಲವಾನರಾಂಸ್ತು | ಪ್ರಭಕ್ಷಯ
ನ್ರಾಮ ಮಹಾಜಗಾಮ ||೧೨೪||

ಅರ್ಥ:- ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಚನೆಮಾಡಿ, ಕಪಿಶಯುಕ್ತಃ = ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಕಪಿಪ್ರವೀರಃ = ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರುಗಳು, ಯತ್ರ-ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದರೋ, ತತ್ರೈವ-ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೇನೇ, ಜಗಾಮ ಸ್ಮ-ಹೋದನು. ಸಕುಂಭಕರ್ಣಃ-ಆ ರಾಕ್ಷಸನಾದರೋ, ಅಬಿಲವಾನ ರಾಣ=ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ, ಭಕ್ಷಯತ್=ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಾ, ರಾಮಂ =ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಉಪಾಜಗಾಮ=ಹೊಂದಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪೂರೋಕ್ತ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹನುಮಂತನು ಯೋಚಿಸಿ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಗ್ರೀವನ ಸಂಗಡ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು. ಈ ರಾಕ್ಷಸನಾದರೋ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ನುಂಗುತ್ತಾ ಶ್ರೀರಾಮರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತೇ ಭಕ್ಷಿತಾಸ್ತೇನ ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ | ಸರ್ವೇ ಪಿನಿರ್ಜಗ್ಮುರ ಮುಷ್ಯ
ದೇಹಾತ್ || ಸ್ತೋತೋ ಭಿ ರೇವಾ ಥ ಚ ರೋಮಕೂಪೈಃ | ಕೇಚಿ
ತ್ತಮೇವಾರುರುಹುರ್ಯಥಾಗಿರಿ ||೧೨೫||

ಅರ್ಥ:- ತೇನ=ಅ ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಂದ, ಭಕ್ಷಿತಾಃ=ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ತೇ ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ=ಕಪಿವೀರರು, ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರೂ, ಅಮುಷ್ಯ=ಈ ರಾಕ್ಷಸನ, ದೇಹಾತ್=ಶರೀರದಿಂದ, (ಬಹಿಃ=ಹೊರಗಡೆಗೆ) ಸ್ತೋತೋಭೀನ-ಕಪಿ ಮೂಗು ನೋಡಲಾದ ನವ ದ್ವಾರಗಳಿಂದಲೂ, ರೋಮೈರೂಪೈರಪಿ=ರೋಮ ಕೂಸಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ಚಗ್ಮುಃ-ಹೊರಗೆ

ಒಂದರು. ಅಥಚ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಕೇಚಿತ್=ಕೆಲವು ಕಪಿವೀರರು, ಗಿರಿಂ
ಯಥಾ=ಪರಸ್ಪರವನ್ನು ವಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ತಮೇವ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಶ
ರೀರವನ್ನೇ, ಆರುರುಹುಃ=ವಿರಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಕಪಿಗಳನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿರಲು ಅವನ
ಉದ್‌ಗಮಗಳಿಗೆ ಹೋದ ಕಪಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವನ ಮೂಗು ಕಿವಿ ರೋಮ
ಕೂಪಗಳ ದ್ವಾರದಿಂದ ಹೋಗಿ ಒಂದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಪಿಗಳು ಆ
ಕುಂಭಕರ್ಣನ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತುವಹಾಗೆ ವಿರಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸತಾನ್ವಿಧೋಯಾಶು ಯಥಾವಹಾಗಜೋ ಜಗಾಮರಾಮಂ ಸ
ಮರಾರ್ಥಮೇಕಃ || ಪ್ರಭಕ್ಷಯಾಸ್ವಾನಪರಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಶೋ | ಮ
ತ್ತಃ ಸಮಾಘ್ರಾಯಚ ಶೋಣಿತಂಪಿಬ | ||೧೨೬||

ಅರ್ಥ:- ಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ತಾ=ತನ್ನ ಶರೀರದಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ
ಹರಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಗಳನ್ನು, ಮತ್ತಗಜೋಯಥಾ=ಮದಿಸಿದ ಅನೆಯು
ಮುಕ್ತಿಕಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ರೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ
ಪ್ರಕಾರ, ವಿಧಾಯ-ಓಡಿಸಿ, ಸ್ವಾತ್ = ಸ್ವಕೀಯರಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ,
ಅಪರಾತ್=ಪ್ರತಿ ಕಕ್ಷಿಗಳಾದ ವಾನರರನ್ನೂ ಕೂಡ, ಸರ್ವಶಃ=ಎಲ್ಲರನ್ನೂ
ಭಕ್ಷಯಾ=ನುಂಗುತ್ತಾ, ಶೋಣಿತಂ-ರಕ್ತವನ್ನು, ಸಮಾಘ್ರಾಯ=ಮೂಶಿ
ನೋಡಿ, ಪಿಬತ್=ಕುಡಿದು, ಮತ್ತಃರ್ಪ-ಉನ್ಮತ್ತನಾಗಿ, ಸಮರಾರ್ಥಂ=
ಯುದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿ, ಏಕವಿವ=ತಾನೊಬ್ಬನಿಗಿರಲಾಗಿಯೇ, ರಾಮಂಪ್ರತಿ=
ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು, ಜಗಾಮ=ಬಂದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕುಂಭಕರ್ಣನು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ
ಕಪಿಗಳನ್ನು ಮದಿಸಿದ ಗಜವು ಮುಕ್ತಿಕಾದಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ಓಡಿಸಿ
ತನ್ನವರಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಶತ್ರು ಸಕ್ಷದ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ನುಂಗುತ್ತಾ ರಕ್ತ
ವನ್ನು ಮೂಶಿನೋಡಿ ಪಾನಮಾಡುತ್ತಲೂ, ಉನ್ಮತ್ತನಾಗಿ ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ
ರಾಮರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ನೃವಾರಯುತಂ ಶರವರ್ಷಧಾರಯಾ | ಸಲಕ್ಷ್ಮಣೋನೈಸಮಚಿಂ
ತಯತ್ವಃ || ಜಗಾಮರಾಮಂ ಗಿರಿಶೃಂಗಧಾರೀ | ಸಮಾಘ್ರಾಯಿ
ತಂ ಸಮಂತ್ರಾಃ || ||೧೨೭||

ಅರ್ಥ.--ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ತಂ-ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು, ಶರವರ್ಷಧಾರಯಾ=ಬಾಣಗಳ ವರ್ಷದಿಂದ, ಸ್ಯವಾರಯತ್-ತಡೆಸನು, ಸಃ-ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಸಮರಾಯ = ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ, ಸಮಾಪ್ತಯಂತಂ=ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ, ಏನಂ=ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ನಾಚಿಂತಯತ್=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಡಡೆ, ಗಿರಿಶ್ಯಂಗಧಾರೀರ್ಷ=ಪರ್ವತ ಶಿಖರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ರಾಮಂಪ್ರತಿ-ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು, ಒಗಾಢು=ಹೋದನು

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ--ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮರ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅವನನ್ನು ಬಾಣ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ತಡೆದನು. ಅವನಾದರೋ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪರ್ವತ ಶಿಖರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಾಮರ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೋಸಮಾದಾಯ ಧನುಃ ಸುಘೋರಂ | ಶರಾಃ ಸ ರೇಶಾಶನಿ
ತುಲ್ಯವೇರ್ಗಾಃ || ಪ್ರವೇಶಯಾಮಾಸ ನಿಶಾಚರೇ ಪ್ರಭುಃ | ಸ
ರಾಘವಃ ಪೂರ್ವಹತೇಷು ಯದ್ವತ್ ||೧೨೭||

ಅರ್ಥಃ--ಅಥ=ಅನಂತರ, ಪ್ರಭುಃ-ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಸರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಸುಘೋರಂ-ಅತ್ಯಂತ ಘೋರವಾದ, ಧನುಃ-ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಸಮಾದಾಯ=ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸುರೇಶಾ=ಇಂದ್ರನ, ಅಶನಿ=ವಜ್ರಯುಧಕ್ಕೆ, ತುಲ್ಯ=ಸಮಾನವಾದ, ವೇರ್ಗಾಃ=ವೇಗವುಳ್ಳ, ಶರಾಃ=ಬಾಣಗಳನ್ನು ನಿಶಾಚರೇ=ಕುಂಭಕರ್ಣನಲ್ಲಿ, ಪೂರ್ವ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಹತೇಷು=ಹತರಾದ ಖರಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ, ಯದ್ವತ್=ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನೋ, ತದ್ವತ್-ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಪ್ರವೇಶಯಾಮಾಸ-ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ--ಶ್ರೀರಾಮನು ಇಂದ್ರ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹತರಾದ ಖರಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದನೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನಲ್ಲಿಯೂ ಈಗ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಾವದ್ಬಲೇನ ನೈಹನತ್ಪರಾದಿಕಾ ! ನ್ನತಾವತ್ಯೈವ ನೈಹತ ತ್ಸ
ರಾಕ್ಷಸಃ || ಅಥ ಪ್ರಹಸ್ಯಾತ್ಮ ಬಲೈಕದೇಶಂ | ಪ್ರದರ್ಶಯ
ಬಾಣವರಾನ್ಮುನೋಚ ||೧೨೯||

ಅರ್ಥ:— ಸಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ಖರಾದಿಕಾ - ಖರದೂಷಣಾದಿ
ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಯಾವದ್ಬಲೇನ=ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ
ನೈಹನತ್=ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನೋ, ತಾವತ್ಯೈವ=ಅಷ್ಟೇ ಬಲದಿಂದ, ಸಾ
ಕ್ಷಸಃ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ನೈಹತತ್ - ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅಥ = ಅನಂತರ,
ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪ್ರಹಸ್ಯ-ಮಂದಕಾಸ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ, ಆತ್ಮಬಲೈಕವೇ
ಶಂ=ಆತ್ಮಬಲ=ಮೂಲಬಲದ, ಏಕದೇಶಂ-ಒಂದಂಶವನ್ನು, ಪ್ರದರ್ಶ
ಯ=ಪ್ರಕಾಶಮಾಡುತ್ತಾ, ಬಾಣವರಾ - ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು,
ಮುನೋಚ-ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಶ್ರೀರಾಮನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಖರದೂಷಣಾದಿ ರಾಕ್ಷಸ
ರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಬಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದನೋ ಅ
ಷ್ಟುಮಾತ್ರ ಬಲದಿಂದ ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸಾಧ್ಯನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ
ಶ್ರೀರಾಮನು ನಕ್ಕು ತನ್ನ ಮೂಲಬಲದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಮಾಡಿ
ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು.

ವಿಶೇಷಾಂಶ:—ಖರದೂಷಣಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಅಧಿಕ
ಬಲಶಾಲಿ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ದ್ವಾಭ್ಯಾಂಸಬಾಹೂನಿ ಚಕರ್ತತಸ್ಯ | ಪದದ್ವಯಂಚೈವ ತಥಾ
ಶರಾಭ್ಯಾಂ || ಅಥಾಪರೇಣಾಸ್ಯ ಶಿರೋನಿಕ್ಕೃತ್ಯ | ಸಂಪ್ರಾಕ್ಷಿಪ
ತ್ಸಾಗರತೋಯ ಆಶು ||೧೩೦||

ಅರ್ಥ:— ಸರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ತಸ್ಯ=ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ಬಾ
ಹೂನಿ=ಎರಡು ಭುಜಗಳನ್ನೂ, ದ್ವಾಭ್ಯಾಂಶರಾಭ್ಯಾಂ=ಎರಡು ಬಾಣಗಳಂ
ದಲೂ, ತಥಾ=ಮತ್ತೆ ಎರಡುಬಾಣಗಳಿಂದ, ಪದದ್ವಯಂ-ಎರಡು ಕಾಲು
ಗಳನ್ನೂ, ಚಕರ್ತ-ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ಅಪರೇಣ=ಮತ್ತೊಂ
ದು ಬಾಣದಿಂದ, ಅಸ್ಯ=ಇವನ, ಶಿರಃ=ತಲೆಯನ್ನು, ನಿಕ್ಕೃತ್ಯ=ಭೇದನ
ಮಾಡಿ, ಆಶು=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಸಾಗರತೋಯೇ=ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಸಂಪ್ರಾಕ್ಷಿಪತ್-ಹಾಕಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ವಿಶೇಷವಿಷಯವು:—ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಿಯ ಏಕದೇಶ ಬಲ ಪ್ರದರ್ಶನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರಿಗಿಂತಲೂ ಬಲಾಧಿಕ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಮರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಏಕದೇಶ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎರಡು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಎರಡು ಬಾಹುಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತೆರಡು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವನ ಕಾಡದ್ದಯವನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಅನಂತರ ಬೇರೊಂದು ಬಾಣದಿಂದ ಅವನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನೂ ಛೇದಿಸಿ ತಡನಂತರ ಛೇದನ ಮಾಡಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅವಧೃತಾಘ್ನಿಃ ಪತಿತೇಸ್ಯ ಕಾಯೇ | ಮಹಾಚಲಾಭೇಕ್ಷಣ ದಾಚರ
ಸ್ಯ || ಸುರಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ವನ್ಯಷುಃ ಪ್ರಸೂನೈಃ | ಮುದಾಸ್ತು ವಂ
ತೋ ರಘುವರ್ಯಮೂರ್ಧನಿ ||೧೩||

ಅರ್ಥ:—ಕ್ಷಣದಾಚರಸ್ಯ=ಕ್ಷಣದಾ=ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ಚರಸ್ಯ=ಸಂಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ (ರಾಕ್ಷಸನಾದ) ಅಸ್ಯ-ಆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ಮಹಾಚಲಾಭೇ=ಮಹಾಚಲ=ಮಹಾ ಪರ್ವತ ರೂಪದ, ಕಾಯೇ=ಶರೀರವು, ಪತಿತೇಸತಿ-ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಅಭಿಘ್ನಿಃ=ಸಮುದ್ರವು, ಅಭಿವರ್ಧತ=ಉಕ್ಕಿತು. ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಸುರಾಶ್ಚ=ದೇವತೆಗಳು, (ರಾಮಂ-ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು) ಮುದಾ=ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಸ್ತುವಂತಃಸಂತಃ-ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ, ರಘುವರ್ಯಮೂರ್ಧನಿ=ರಘುವರ್ಯ=ರಘುಕುಲ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ, ಮೂರ್ಧನಿ=ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸೂನೈಃ-ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ, ವನ್ಯಷುಃ=ಮಳೆಗರೆದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಂದ ಹತನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮಹಾಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಶರೀರವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವಡನೆಯೇ ಆ ಸಮುದ್ರವು ತನ್ನ ಹೃದಯವಾಗಿ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಿತು. ಸಮಸ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಆತನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೂಮಳೆಗರೆದರು.

ಅನಂತರಿಕ:—ರಾಕ್ಷಸನ ಶರೀರವನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದೊಡನೆಯೇ ಅದು ಉಕ್ಕಿದ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಶ್ಲೋಕ || ಯೋಜನಾನಾಂ ತ್ರಿಲಕ್ಷಂಹಿ | ಕುಂಭಕರ್ಣೋಭ್ಯವರ್ಧತ ||
ಪೂರ್ವಂ ಪಶ್ಚಾತ್ಸಂಚುಕೋಚ | ಲಂಕಾಯಾ ಮುಷಿತುಂಸ್ವ
ಯಂ ||೧೩೨||

ಶ್ಲೋಕ || ಸತುಸ್ವಭಾವಮಾಪನ್ನೋ | ಮ್ರಿಯಮಾಣೋ ಭ್ಯವರ್ಧತ |
ತೇನಾಸ್ಮಿಸ್ತತಿತೇತ್ಸಬ್ಧಿ ರವರ್ಧದಧಿಕಂ ತದಾ ||೧೩೩||

ಅರ್ಥ: — ಕುಂಭಕರ್ಣಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಪೂರ್ವಂ= ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ
ವಾಸಮಾಡುವು ಸಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು (ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ) ತ್ರಿಲಕ್ಷಂ=ಮೂ
ರು ಲಕ್ಷ ಯೋಜನಾಂ-ಯೋಜನಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ
ಅಭ್ಯವರ್ಧತ=ಉನ್ನತನಾಗಿದ್ದನು, ಪಶ್ಚಾತ್=ಅನಂತರ, ಲಂಕಾಯಾಂ=
ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ, ಮುಷಿತುಂ=ವಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸ್ವಯಂ=ತನ್ನ
ಶರೀರವನ್ನು, ಸಂಚುಕೋಚ-ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ||೧೩೨||

ಅರ್ಥ:—ಮ್ರಿಯಮಾಣಃ-ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕ, ಸತು-ಆ
ಕುಂಭಕರ್ಣನು, ಸ್ವಭಾವಂ=ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು, ಆಪನ್ನಃರ್ಪ=ಹೊಂದಿ
ಅಭ್ಯವರ್ಧತ-ಬೆಳೆದನು. ತೇನ=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಸ್ಮಿ=ಈ ಕುಂಭ
ಕರ್ಣನ ಶರೀರವು, ಪತಿತೇತು=ಬೀಳುವಾಗ, ಅಬ್ಧಿಸ್ತು = ಸಮುದ್ರವು,
ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಂ=ತನ್ನ ಮಯ್ಯಾ ದಾತಿಕ್ರಮಣಮಾಡಿ, ಅಭಿ
ವರ್ಧತ=ಉಕ್ಕಿತು ||೧೩೩||

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಮೃತನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಶರೀರವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ
ಬಿದ್ದ ಒಡನೆಯೇ ಸಮುದ್ರವು ಮಿತಿಮೀರಿ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ
ನೆಂಬುವುದನ್ನು ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ತನ್ನ ನಿಜ ರೂಪದಿಂದಿರುವಾಗ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣ
ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಮೂರುಲಕ್ಷ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವ
ನಾಗಿದ್ದನು- ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಷ್ಟು
ದೊಡ್ಡ ಶರೀರವನ್ನು ತಾನೇ ಸಂಕೋಚಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಕೊನೆಗೆ
ಸಾಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೃತನಾದನು. ಇಂ
ತಹ ಅಗಾಧವಾದ ಶರೀರವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವಡನೆಯೇ ಅದು ಮಿತಿ
ಮೀರಿ ಉಕ್ಕಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಪರೇಯೇ ರಜನೀಚರಾಸ್ತದಾ | ಕಪಿಪ್ರವೀರ್ಯೈರ್ನಿಹತಾಶ್ಚ
ಸರ್ವಶಃ || ಹತಾವಶಿಸ್ವಾಸ್ವರಿತಾಃ ಪ್ರಬುದ್ರವು | ಭ್ರಾತು
ವಧಂ ಚೋಚು ರುಪೇತ್ಯ ರಾವಣಂ ||೧೩||

ಅರ್ಥ:—ಆಥ=ಅನಂತರ, ಅಪರೇ=ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ
ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ಯೇರಜನೀಚರಾಃ=ರಾಕ್ಷಸರು (ಸ್ಥಿತಾಃ = ಇಂದ್ರ
ರೋ) ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ=ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ಕಪಿಪ್ರವೀರ್ಯೈಃ=ವಾನರ ವೀರರಿಂದ,
ನಿಹತಾಃ=ಸಂಹಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು, ಅಥ=ಹೀಗಾದನಂತರ, ಹತಾವಶಿಸ್ವಾಃ
=ಹತಶೇಷರಾದವರು, ತ್ವರಿತಾಃ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಪ್ರಬುದ್ರವುಃ = ಓಡಿ
ಹೋದರು, ತೇ=ಅವರು, ರಾವಣಂ=ರಾವಣನನ್ನು, ಉಪೇತ್ಯ=ಹೊಂದಿ,
ಭ್ರಾತುಃ=ತಮ್ಮನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನ, ವಧಂ = ಸಂಹಾರದ ಸಮಾಚಾರ
ವನ್ನು, ಊಚುಃ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕುಂಭಕರ್ಣನ ವಧಾನಂತರ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ
ಬಂದಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕಪಿವೀರರು ಸಂಹರಿಸಿದರು. ಈ ರೀತಿ
ಯಾಗಿ ಉಳಿದ ರಾಕ್ಷಸರು ತಕ್ಷಣವೇ ಓಡಿಹೋಗಿ ರಾವಣನಿಗೆ ಕುಂಭಕ
ರ್ಣನ ವಧೆಯ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸದುಃಖ ತಪ್ತೋ ನಿಪಸಾತ ಮೂರ್ಛಿತೋ | ನಿರಾಶಕಶ್ಚಾ ಭವ
ದಾತ್ಮ ಜೀವಿತೇ || ತಮಾಹ ಪುತ್ರಸ್ತ್ರೀದಶೇಶತತ್ರ | ನಿಯುಂ
ಕ್ಷ್ವಮಾಂ ಶತ್ಯವಧಾಯ ಮಾಚಿರಂ ||೧೪||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ=ಆ ರಾವಣನು, ದುಃಖತಪ್ತಃ=ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಮುಳು
ಗಿದವನಾಗಿ, ಮೂರ್ಛಿತಃ=ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ, ನಿಪಸಾತ=ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು,
ಮತ್ತು, ಆತ್ಮಜೀವಿತೇ=ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನಿರಾಶಕಶ್ಚ = ಆಶೆ
ಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿಯೂ, ಅಭವತ್=ಆಗಲು. ತಂ=ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು
ಪುತ್ರಃ=ಅವನ ಮಗನಾದ, ತ್ರಿದಿಶೇಶತ್ಯಃ=ತ್ರಿದಿಶೇಶ - ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ
ಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ, ಶತ್ಯಃ=ವೈರಿಯಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, (ಮಾತನಾಡಿ
ದನು) ಶತ್ಯವಧಾಯ=ಶತ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ನಿಯುಂಕ್ಷ್ವ = ಸೇ
ಮಿಸು, ಚಿರಂ=ಅಲಸ್ಯವನ್ನು, ಮಾಂ(ಕುರು) = ಮಾಡಬೇಡ, ಇತಿ - ಹೀ
ಗೆಂದು=ಆಹ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾವಣನು ಕುಂಬಕರ್ಣನ ಮರಣದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಃಖದಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ಮೂರ್ಛಿಹೋಗಿದ್ದನು, ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ಒದುಕುವಿಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಇಲ್ಲದವನಾದನು. ಆಗ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನ ಮಗ (ಇಂದ್ರಶತ್ರುಘನ) ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಶತ್ರುಘನನು ನಾಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡು, ಅಲಸ್ಯ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಮಯಾಗೃಹೀತ ಸ್ತ್ರಿದಶೇಶ್ವರಃ ಪುರಾ | ವಿಷೀದಸೇಕಿಂ ನರ
ರಾಜ ಪುತ್ರತಃ || ಸಏವ ಮುಕ್ತೃ ಪ್ರಜಹಾಪಪಾವಕಂ | ಶಿವಂ
ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಸಮಾರುಹದ್ರಥಂ |೧೩೬|

ಅರ್ಥ:—ಪುರಾ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ. ತ್ರಿದಶೇಶ್ವರಃ - ದೇವೇಶ್ವರನಾದ ಇಂದ್ರನು, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಗೃಹೀತಃ = ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವನು, ಹೀಗಿರಲಾಗಿ, ನರರಾಜಪುತ್ರತಃ = ಮನುಷ್ಯರಾದ ದಶರಥ ಪುತ್ರನಾದ ಈ ರಾಮನ ದೇಶಿಯಿಂದ, ಕಿಂ=ಕೀಡಶೇ=ಏತಕ್ಕೆ ವಿಸಾವಿಸುತ್ತೀಯೆ, ಏವಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಉಕ್ತಾನ್ = ಹೇಳಿ, ಸಃ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಶಿವಂ-ರುದ್ರವೇವರನ್ನು, ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ, ಪಾವಕಂ-ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿ, ಪ್ರಜಹಾಪ-ಹೋಮ ಮಾಡಿದನು. (ಅನಂತರ) ರಥಂ-ರಥವನ್ನು, ಸಮಾರುಹತ್ =ವರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಇಂದ್ರಜಿತುವು ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲ್ಲಿನ್ನೇ ಈ ಮನುಷ್ಯನಾದ ರಾಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂತಯಪಟ್ಟು ಏತಕ್ಕೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತೀಯೆ. ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡು, ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ತಾನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿ, ಈಶ್ವರನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ರಥವನ್ನು ವರಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸ ಆತ್ಮಧನ್ಯಾ ಸಶರೂಢ ರಥೇನ | ವಿಯತ್ಸ ಮಾರುಹ್ಯ ಯ
ಯಾವ ದರ್ಶನಂ || ಸನಾಗಪಾಶೈ ವರತಃ ಶಿವಸ್ಯ | ಒಬಂಧ ಸ
ರ್ವಾ ಕಪಿವೀರ ಸಂಘಾಃ ||೧೩೭||

ಅರ್ಥ:— ಆತ್ಮಧನ್ವಾ=ಧಾರಣ್ವಿಮೂಡಲ್ಪಟ್ಟ ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳ, ಸಃ=ಅ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಸಶರಃಸಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ರಥೇನ=ರಥದಿಂದ, ವಿಯತ್=ಆಕಾಶವನ್ನು, ಆರುಹ್ಯ=ವಿರಿ, ಅದರ್ಶನಂ=ದೃಷ್ಟ್ಯಗೋಚರವನ್ನು, ಯಯೇ=ಹೊಂದಿದನು (ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಹೋದನು) ಸಃ=ಅವನು. ಶಿಸ್ಯ=ರುದ್ರದೇವರ, ವರತಃ=ವರದಿಂದ, ಕಪಿವೀರಸಂಘಾ=ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ಸರ್ವಾ-ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ, ನಾಗಪಾಶೈಃ=ನಾಗಗಾತ್ರದಿಂದ, ಬಂಧ-ಕಟ್ಟಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಇಂದ್ರಜಿತುವು ರಾವಣನಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆಗಡೆದು ಧನುರ್ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆಕಾಶ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಗೋಚರನಾದನು ಅವನು ರುದ್ರದೇವರ ವರದಿಂದ ಪಡೆದಿದ್ದ ನಾಗಗಾತ್ರದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿವೀರರ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು.

ಅನತಾರಿಕೆ:— ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಅಂತರಿಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಇತರರಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದೆ ನಾಗಗಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಬಂಧನಮಾಡಿದನು. ಈ ಕಪಿಗಳಿಗೆ ನಾಗಗಾತ್ರದಿಂದ ಹೇಗೆ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಯಿತೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವಿಶದಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:—

ಶ್ಲೋಕ || ಪುರಾವತಾರಯ ಯದಾಸ ವಿಷ್ಣು | ದೀದೇಶ ಸರ್ವಾಂ ಸ್ತ್ರೀದ
ಶಾಂ ಸ್ತ್ರದೈವ || ಮಮಾಸಿ ಸೇವಾ ಭವತಾ ಪ್ರಯೋಚ್ಯೇ | ತ್ವೇ
ವಂಗರುತ್ಮಾ ನವದದ್ವ್ಯಪಾಕಪಿಂ ||೧೩೮||

ಅರ್ಥ:— ಸಂಪ್ಲಾಂ=ರಾಮಾವತಾರದ ಮೂಲರೂಪರಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ಪುರಾಂ=ರಾಮಾವತಾರ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಾಂ=ಸಮಸ್ತರಾದ ತ್ರಿದಶ-ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಅನತಾರಾಯ=ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನೆಂದು, ಯದಾ=ಯಾವಾಗ, ದೀದೇಶ=ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನೋ, ತದೈವ=ಆಗ, ಗರುತ್ಮಾ-ಗರುಡನು, ವ್ಯಪಾಕಪಿಂಪ್ರತಿ=ಅಭಿಷ್ಠದಾತೃತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಕುರಿತು, ಭವತಾ = ನಿನ್ನಿಂದ, ಮಮಾಸಿ-ನನಗೂ ಸಹಾ, ಸೇವಾ=ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಯು, ಪ್ರಯೋಚ್ಯೇ=ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇತ್ಯೇನಂ=ಹೀಗೆಂದು, ಅವದತ್=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ರಾಮಾವತಾರ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆಪ್ತನಾದನು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರುಡನೂ ಸಹ ನನಗೂ ನಿನ್ನ ಸೇವಾ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಮಾಡತಕ್ಕ ದುಃಖಪರಿಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು.

ಇಲ್ಲಿ ವೃಷಾಕಪಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿ ದ್ದಾರೆ. (ಅಭಿಷ್ಠಾನರ್ಪಣಾತ್=ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯದಿ ಪಡೆದ ಕೋಪೇತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ವೃಷ) ಎಂತಲೂ, ಅಕಂ- ದುಃಖಂ, ಪೇಷಯತೀತಿ=ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಅಕಪಿ ಎಂತಲೂ, ಏಕೇನ ವೃಷಾಕಪಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವೃಷಾಕಪಿಯು=ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದರ್ಥವು.)

ಶ್ಲೋಕ | ತಮಾಹವಿಷ್ಣುರ್ನಭು ವಿಪ್ರಜಾತಿ ! ಮುಖೈಹಿಸೇವಾಂ ತವಜಾ ನೃಥಾಹಂ || ಆದಾಸ್ಯ ಏವಾತ್ರ ಯಥಾಯಶಸ್ಯಾ | ಧರ್ಮಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯ ಕೃದೇವಚಸ್ಯಾಃ ||೧೩||

ಅರ್ಥ:—ವಿಷ್ಣುಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ತಂಪ್ರತಿ=ಆ ಗರುಡನನ್ನು ಕುರಿತು, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಭುವಿ = ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಜಾತಿಂ - ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು, ನಃಮುಖೈಹಿ=ಹೊಂದಬೇಡ, ಅಹಂ=ನಾನು, ತವ-ನಿನಗೆ, ಅನ್ಯಥಾ=ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ, ಅತ್ರ=ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ, ತೇ=ನಿನಗೆ, ಯಥಾ-ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಯಶಃ-ಕೀರ್ತಿಯು, ಸ್ಯಾತ್-ಬರುವುದೋ, ತಥೈವ=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ತವ = ನಿನಗೆ, ಸೇವಾಂ = ಸೇವೆಯನ್ನು, ಆದಾಸ್ಯ-ಕೂಡುತ್ತೇನೆ, ತದಾ-ಆಗ್ಗೆ, ತ್ವಂ-ನೀನು, ಕರ್ತವ್ಯಕೃತ್=ಕೃತಕಾರ್ಯವಾದ, ಧರ್ಮಃ=ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು, ಸ್ಯಾಃ=ಆಗತ್ತಿಯೇ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಆಹಂ=ಹೇಳಿದ್ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಗರುಡದೇವರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನು ಗರುಡನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತಾರಮಾಡಬೇಡ ಯಾವರೀತಿ ಸೇವಾಮಾಡಿದರೆ ಯಶಸ್ಸು ಬರುತ್ತದೋ ಅಂತಃ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಆಗ್ಗೆ ನೀನು ಕರ್ತವ್ಯಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತೀಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನು

ಅವತಾರಿಕೆ:— ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನು ಗರುಡನಿಗೆ ಯಾವರೀತಿ ಸೇರಿದನೋ ಎಂದು ಹೇಳಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿತರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ:—

ಶ್ಲೋಕ|| ವರೇಣ ಶರ್ವಸ್ಯಹಿ ರಾವಣಾತ್ಮಜೋ | ಯದಾನಿಬಧ್ನಾತಿ ಕರ್ಪೀ
ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಾ || ಉರಂಗಪಾಶೇನ ತದಾತ್ಮಮೇವ | ಸಮೇತ್ಯ ಸ
ರ್ವಾನಪಿ ಮೋಚಯಸ್ವ ||೧೪೦||

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಹಂ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ | ತಥಾ ಹನೂಮಾ ನೃಪಿ
ಮೋಚಯಾಮಃ || ತವಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಗರುಡೈಷ ವನ | ಕೃತಸ್ತ
ವಾದೇಶ ಇಮಂ ಕುರುಷ್ವ ||೧೪೧||

ಅರ್ಥ:— ಸ:—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನು, ತಂಪ್ರತಿ=ಗರುಡಂ ತನನ್ನು ಕುರಿತು, ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ=ರಾವಣನ ಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಶರ್ವಸ್ಯ=ರುದ್ರದೇವರ, ವರೇಣ=ವರದಿಂದ, ಯದಾ=ಯಾವಾಗ, ಉರಂಗಪಾಶೇನ=ನಾಗಾಸ್ತ್ರದಿಂದ, ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಾ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಕರ್ಪೀ=ವಾನರರನ್ನು, ನಿಬಧ್ನಾತಿ=ಬಂಧನಮಾಡುತ್ತಾನೋ ತದಾ=ಆಗ ತ್ವಮೇವ=ನೀನೇ ಸಮೇತ್ಯ=ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಸರ್ವಾನಪಿ=ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ, ಮೋಚಯಸ್ವ=ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು, ಹೇ! ಗರುಡ=ಎಲೈ ಗರುಡಂ ತನೇ, ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ, ಅಹಂ=ನಾನೂ, ತಥಾ=ಮತ್ತು, ಹನೂಮಾಂಶ್ಚ=ಹನುಮಂತನು, ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ=ಶಕ್ತರಾದಾಗ್ಯೂ, ತವ=ನಿನಗೆ, ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ=ಪ್ರೀತಿ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಯಂ ತ್ರಯಃ=ನಾವು ಮೂವರೂ, ನನಿಮೋಚಯಾಮಃ=ಮೋಚನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ತವ=ನಿನಗೆ, ಆದೇಶಃ=ಆಪ್ತನೆಯು, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಕೃತಃ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಇಮಂ=ಈ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು, ಅನುಸರಿಸಿ, ಕುರುಷ್ವ=ಬಂಧ ಮೋಚನರೂಪವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಆಹ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನು ಗರುಡನನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲೈ ಗರುಡನೇ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸಹಿತನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ತಾನು ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಪಡೆದ ನಾಗಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಬಂಧನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ

ಆ ನಾಗಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವಿಮೋಚನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಹನು ಮಂತ್ರನೂ ಸಹ ಶಕ್ತರೇ ಆದಾಗ್ಯೂ ನಿನಗೆ ಕೀರ್ತಿ ಯಶಸ್ಸು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿನಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುತ್ತೇನೆ ಆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಈಗ ನೆರವೇರಿಸೆಂಬುವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಗುಪ್ತಂತಿಗೆ ಹೇಳಿದನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ತದೇತ ದುಕ್ತಂಹಿ ಪುರಾತನಾಯ | ತ್ತತೋಹಿರಾಮೋ ನಮು
ಮೋಚ ಕಂಚನ || ಸಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ನೈವಚ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ | ಸವಿ
ವ ಜಾನಾತಿಚ ದೇವಗುಹ್ಯಂ ||೧೪೩||

ಅರ್ಥ:-ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು. ಆತ್ಮನಾ = ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಋತ್-ಯಾವ ಕಾರಣದ್ದಿಶೆಯಿಂದ, ತದೇತತ್ - ಬಂಧವಿಮೋಚನ ಕಾರ್ಯವು, ಉಕ್ತಂಹಿ = ಗುಪ್ತನಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟತ್ತೋ, ತತಃ-ಆ ಕಾರಣದ್ದಿಶೆಯಿಂದ ಕಂಚನ-ಯಾರನ್ನೂ, ನಮುಮೋಚ-ಮೋಚನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಃ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ=ಹನುಮಂತನೂ ಸಹ, ದೇವಗುಹ್ಯಂ=ದೇವತೆಗಳ ಗೋಪ್ಯವನ್ನು. ಸವಿವ-ತಾವೇನೆ, ಜಾನಾತಿಚ ಬಲ್ಲವರಾದ್ದರಿಂದ, ನಮುಮೋಚ=ಯಾರನ್ನೂ ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನದಿಂದ ಮೋಚನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಶ್ರೀರಾಮನು ಅನಂತರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊಸಲು ಗುಡದಿಗೆ ನಾಗಪಾಶ ವಿಮೋಚನ ಮಾಡುವದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನಾದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅವನಿಂದ ಬಂಧನಮೋಚನ ಮಾಡುವದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಯಶಸ್ಸನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಂಧ ವಿಮೋಚನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ಹನುಮಂತನು ದೇವತಾ ಮರ್ಸ (ಗುಳ್ಳ) ವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವನೂ ಸಹ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾನುಸಾರ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ವಿಮೋಚನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭೋನಿ ಬಧ್ಯಾಶು ಹರೀಃ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಾಃ | ಜಗಾಮ ರಕ್ಷಃ ಸ್ವ
ಪಿತುಃಸಕಾಶಂನಿನಂದ ಚಾಸೌಪಿತಾಶನೇಶ್ವರ | ಶ್ಶಶಂಸ ಪುತ್ರಂಚ
ಕೃತಾತ್ಮಕಾರ್ಯಂ ||೧೪೪||

ಅರ್ಥ:--ರಕ್ಷ: = ರಾಕ್ಷಸನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಾ= ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತರಾದ. ಹರೀ=ವಾನರನನ್ನು, ನಿಬಂಧ್ಯ = ನಾಗಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಬಂಧನಮಾಡಿ ಅಥೋ=ಅನಂತರ, ಅಶು = ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಸ್ವಪಿತುಃ=ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ರಾವಣನ, ಸಕಾಶಂ=ಸಮಕ್ಷಮಕ್ಕೆ, ಜಗಾಮ=ಹೊರಟುಹೋದನು ಪಿಶಿತಶನೇಶ್ವರಃ-ಪಿಶಿತ=ಮಾಂಸ, ಅಶನ = ಆಹಾರವಾಗಿವುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸುಗೆ, ಈಶ್ವರಃ=ಪ್ರಭುವಾದ, ಅಸೌಚ-ರಾವಣನಾದರೂ, ನನಂದ = ಸಂಕೋಷಪಟ್ಟನು. ಮುಕ್ತು ಕೃತಾತ್ಮಕಾರ್ಯಂ=ಕೃತ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಆತ್ಮಕಾರ್ಯಂ=ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವುಳ್ಳ ಪುತ್ರಂ=ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಶತಂಸ=ಸ್ವಶಂಸೆಮಾಡಿದನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ:--ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಹನುಗುಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಸಹ ನಾಗಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ಬಂಧನ ಮಾಡಿದನು ಅನಂತರ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಹುಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದನು ಆ ರಾವಣನಾದರೂ ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವುಳ್ಳ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂಕೋಷಪಟ್ಟು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಪಕ್ಷಿ ರಾಜೋಛ ಹರೇರ್ನಿದೇಶಂ | ಸ್ಮರಂ ಸ್ವರಾವಾ ನಿಹಚಾಜ
ಗಾಮ || ತತ್ಪಕ್ಷವಾತ ಸ್ಪರ್ಶೇನ ಕೇವಲಂ | ವಿನಷ್ಟಯೇಷಾಂ ಸ
ಉರಂಗಬಂಧಃ ||೧೪೪||

ಅರ್ಥ:--ಅಥ=ಅನಂತರ, ಸಪಕ್ಷಿರಾಜಃ-ಪಕ್ಷಿ ರಾಜನಾದ ಗುಡನು ಹರೇಃ=ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ, ನಿದೇಶಂ = ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು, ಸ್ಮರಂ = ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ತ್ವರಾವಾಸಃ-ತ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇಹ=ಈ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಆಜಗಾಮ-ಬಂದನು. ತತ್ಪಕ್ಷವಾತಸ್ಪರ್ಶೇನ=ತತ್ಪಕ್ಷ=ಆ ಗುಡನ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ವಾತ=ಗಾಳಿಯ ಸ್ಪರ್ಶೇನ=ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕೇವಲಂ=ಮಾತ್ರವೇ ಯೇಷಾಂ-ಯಾರಿಗೆ ಉರಂಗಬಂಧಃ=ನಾಗಬಂಧನವಾಗಿತ್ತೋ ಆ ಬಂಧವು ವಿನಷ್ಟಃ=ನಷ್ಟವಾಯಿತು. (ಮೋಚನವಾಯಿತು)

ತಾತ್ಪರ್ಯ:--ಇಂದ್ರಜಿತುವು ನಾಗಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಬಂಧನಮಾಡಿ ತಾನು ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದನಂತರ ಗುಡಂ

ತನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟದ್ದು ನೇವಾರೂಪವಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಈ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅವನು ಬಂದಮಾತ್ರ ದಿಂದಲೇ ಆ ಗರುಡನ ರಕ್ತೆಗಳ ಕೇವಲ ಗಾಳಿಯ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೇನೇ ಯಾ ರ್ಥ್ಯರು ಈ ಸಾಗಪಾಶದಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೋ ಅವರ ಬಂಧನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮುಕ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸರಾಮು ಮಾನಮ್ಯ ಪರಾತ್ಮದೈವತಂ | ಯಯೌ ಸುಮಾಲ್ಯಾ ಭ
ರಣಾನು ಲೇಪನಃ || ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಸ್ತು ತದಾಂಭಿಲಾಂಕ್ಷ | ಪ್ರಗೃ
ಹ್ಯನೇದುರ್ಬಲಿನಃ ಪ್ರಹೃಷ್ವಾಃ ||೧೪೫||

ಅರ್ಥ:—ಸುಮಾಲ್ಯಾಭರಣಾನುಲೇಪನಃ=ಸುಮಾಲ್ಯಾ = ಪುಷ್ಪಹಾರ ಗಳು, ಅಭರಣ=ಕುಂಡಲಾದಿಭೂಷಣಗಳು, ಅನುಲೇಪನ = ಸುಗಂಧಾದಿ ಲೇಪನಗಳು ಇವುಗಳುಳ್ಳ, ಸಃ=ಆ ಗರುಡನು, ಪರಾತ್ಮದೈವತಂ=ತನಗೂ ಮತ್ತು ಪರರಿಗೂ ಪರಮದೇವತೆಯಾದ, ರಾಮಂ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಮಾನ ಮ್ಯ = ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಯಯೌ = ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಸ್ತು=ವಾನರ ವೀರರಾದರೋ, ಪ್ರಹೃಷ್ವಾಃ=ಸಂತೋಷಯು ಕ್ತರಾದರು ಬಲಿನಃ=ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಈ ಕಪಿವೀರರು, ತರೂಃ - ವೃಕ್ಷಗ ಳನ್ನೂ, ಶಿಲಾಂಶ್ಚ - ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ = ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ನೇ ದುಃ=ಸಿಂಹನಾದ (ವೀರಧ್ವನಿ) ಎನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಗರುಡದೇವರು ಈ ರಣಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಯೇ ಅವನ ರಕ್ತೆಗಳಿಂದ ಹೊರಟು ಗಾಳಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವಾದ ಮಾತ್ರವೇ ಕಪಿ ವೀರರ ಬಂಧನವೆಲ್ಲವೂ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು ಆದನಂತರ ದಿವ್ಯಮಾಲ್ಯಾ ಭರಣಾದಿಗಳಿಂದಲಂಕೃತನಾದ ಗರುಡ ತನು ಪರರಿಗೂ ಮತ್ತು ತನಗೂ ಪರದೇವತೆಯಾದ (ಪರಮ ದೇವರಾದ) ಶ್ರೀರಾಮದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಯಥಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು ಅನಂತರ ಬಂಧನ ಮುಕ್ತ ರಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿವೀರರೂ ಪರಮ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟವರಾಗಿ ಪುನಃ ಬಲಿ ಷ್ಠರಾದವರಾಗಿ ಸೃಷ್ಟವರ್ತನಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವೀರಧ್ವನಿಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶೃತ್ವಾನಿನಾದಂ ಪ್ಲವಗೇಶ್ವರಾಣಾಂ | ಪುನಃ ಸಪುತ್ರೋ ತ್ರಸದತ್ರ
ರಾವಣಃ || ಬಂಧಾದಮುಷ್ಮಾತ್ಪ್ರವಿಷಿಸ್ಯತಾಸ್ತೇ | ಕಿಂಶುಕ್ರಕಾರ್ಯಂ
ಕ್ಷಿತಿಚಿಂತಯಾಸಃ ||೧೪೬||

ಶ್ಲೋಕ || ಪುನಶ್ಚಹುತ್ವಾ ಸಹುತಾಶಮೇವ | ರಥಂಸಮಾರುಹ್ಯ ಯಯಾವ
ದರ್ಶನಂ || ವನರ್ಷಚಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಮಹಾಂತ್ಯಜಸ್ರಂ | ವರಾದುಮೇಶ
ಸ್ಯತಥಾಬ್ಜಜಸ್ಯ ||೧೪೭||

ಅರ್ಥ:— ರಾವಣಃ=ರಾವಣನು, ಪ್ಲವಗೇಶ್ವರಾಣಾಂ = ಕಪಿಶ್ವರರ
ನಿನಾದಂ=ವೀರಧ್ವನಿಯನ್ನು, ಶೃತ್ವಾ=ಕೇಳಿ, ಸಪುತ್ರಃ - ಪುತ್ರನಾದ ಇಂ
ದ್ರಜಿತುವಿನಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ತೇ=ಆ ಕಪಿವೀರರು, ಅಮುಷ್ಮಾತ್-ನಾಗ
ಪಾಶ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಬಂಧನಾತ್=ಬಂಧನವೈಶಯಿಂದ, ಪ್ರವಿಷಿಸ್ಯತಾಃ
=ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅತ್ರ -- ಈಗ, ಕಿಂಶುಕ್ರಕಾರ್ಯಂ -- ಏನು
ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಚಿಂತಯಾಸಃ=ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ಥನಾಗಿ,
ಅತ್ರಸತ್=ಭಯಗ್ರಸ್ಥನಾದನು. ||೧೪೬||

ಅರ್ಥ:— ಸಪುತ್ರಃ- ಆ ರಾವಣ ಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಪುನಃ-
ತಿರೀಗಿ, ಹುತಾಶಂ=ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಹುತ್ವೈವ=ಹೋಮ ಮಾಡಿಯೇ, ರಥಂ
ರಥವನ್ನು, ಸಮಾರುಹ್ಯ - ಏರಿಕೊಂಡು, ಅದರ್ಶನಂ=ಅಂತರ್ದರ್ಶನವನ್ನು,
ಯಯೌ - ಹೊಂದಿದನು ಸಃ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು (ಪುನಶ್ಚ) ಉಮೇ
ಶಸ್ಯ=ರುದ್ರದೇವರ, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಅಬ್ಜಜಸ್ಯ --- ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ,
ವಂಶತ್ --- ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಮುಕಾಂತಿ --- ಮುಕಾ ಪ್ರಬಲನಾದ, ಅ
ಸ್ತ್ರಾಣಿ -- ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಅಜಸ್ರಂ -- ನಿರಂತರವಾಗಿ, ವನರ್ಷ -- ಮಳೆ
ಗರೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:— ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರೆಲ್ಲರೂ ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತ
ರಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪುತ್ರನಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಕೇಳಿ ರಾವಣನು ಕಪಿಗಳೆಲ್ಲ
ರೂ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ಪುನಃ ಯುದ್ಧಸನ್ನ
ದ್ಧರಾದರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂ
ತನಾಗಿ ಭಯಗ್ರಸ್ಥನಾದನು. ಅಮೇಲೆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಪುನಃ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು
ಪೂಜಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡು ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ

ಬಂದು ಯಾರಿಗೂ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರನಾಗದೆ ಋದ್ರ ದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅಗತ ಸಾರವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಾರವುಳ್ಳ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಈ ಕಪಿ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಳೆಗರೆವನು.

**ಶ್ಲೋಕ || ಪುನಶ್ಚ ತಸ್ಯಾಸ್ತ್ರ ನಿವೀಡಿತಾಶ್ವೇ | ನಿವೇತುರುರ್ವಾಙ್ಂ ಕಪಯಃ ಸ
ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಃ || ಸ್ಪೃಶಂತಿ ನಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ದುರಂತಶಕ್ತಿಂ | ತನುಂ ಸಮೀರ
ಸ್ಯಹಿ ಕಾನಿಚಿತ್ಕೃಚಿತ್ ||೧೪೮||**

ಅರ್ಥ:—ಪುನಶ್ಚ=ತಿರಿಗೀ, ತಸ್ಯ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ, ಅಸ್ತ್ರನಿವೀಡಿತಾಃ=ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದವರಾಗಿ, ತೇ ಕಪಯಃ=ಕಪಿಗಳು, ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಾಃ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಉರ್ವಾಙ್ಂ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ನಿವೇತುಃ=ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದುಹೋದರು, ಸಮೀರಸ್ಯ=ಹನುಮಂತನ ದುರಂತಶಕ್ತಿಂ = ಅಸರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ತನುಂ=ಶರೀರವನ್ನು, ಕಾನಿಚಿತ್=ಯಾವ, ಅಸ್ತ್ರಾಣಿ=ಅಸ್ತ್ರ ಶಸ್ತ್ರಗಳೂ, ಕ್ವಚಿದಪಿ=ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ, ನಸ್ಪೃಶಂತಿ=ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಪುನಃ ಅಸ್ತ್ರ ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಮಳೆಗರೆಯಲು ಅವರಿಂದ ಭಾಧಿತರಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದುಹೋದರು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹನುಮಂತನ ಅಸರಿಮಿತ ಬಲವುಳ್ಳ ಶರೀರವನ್ನು ಯಾವ ಅಸ್ತ್ರ ಶಸ್ತ್ರಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

**ಶ್ಲೋಕ || ವಿಜ್ಞಾತುಕಾಮಃ ಪುರಿ ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಿಂ | ವಿಭೀಷಣಃ ಪೂರ್ವಗತಸ್ತ
ದಾಗಾತ್ || ದದರ್ಶಸರ್ವಾ ನೈತೀ ಸ್ಸವಾನರಾ | ನ್ನರುತ್ಪತಂ ಶ್ವೇ
ಕಮನಾಕುಲಂಚ ||೧೪೯||**

ಅರ್ಥ:—ಪುರಿ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ, ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಿಂ = ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, ವಿಜ್ಞಾತುಕಾಮಃ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಪೂರ್ವಗತಃ=ಮೊದಲೇ ಹೋಗಿದ್ದ, ವಿಭೀಷಣಃ = ವಿಭೀಷಣನು, ತದಾ=ಸಮಸ್ತರಾದ ಕಪಿಗಳೂ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಆಗಾತ್ = ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಸಃ=ಬಂದಂತಹ ವಿಭೀಷಣನು, ಸರ್ವಾ = ಸಮಸ್ತರಾದ,

ವಾನರಾ ಕಪಿಗಳೂ, ಪತಿತಃ-ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವದನ್ನೂ, ಏಕಂ
ಒಬ್ಬನಾದ, ಮರತ್ಸುಂ=ಹನುಮಂತನು, ಅನಾರುಲಂಚ=ಮೂರ್ಛೆಯಿಲ್ಲ
ದವನಾಗಿರುವದನ್ನೂ. ದದರ್ಶ=ನೋಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ
ಕುತಃ ಹಲವಿಂಥ ವಿಭೀಷಣನು ಈ ಕಪಿಗಳು ಮೂರ್ಛಿತರಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ
ನೋವಲೇ ಲಂಕಾವುರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದವನು ಈ ಕಪಿಗಳು ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ
ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವಾಸನು ಬಂದನು. ಈ ಲಂಕಾಕ್ಕೆ ಬಂದು
ನೋಡುತ್ತ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದರು. ಆದರೆ
ಒಬ್ಬ ಹನುಮಂತನು ಮಾತ್ರ ಮೂರ್ಛೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸುಖವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು
ನೋಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸತಂ ಸಮಾದಾಯ ಯಯೌ ವಿಧಾತ್ಯಜಂ | ವಿಮೂರ್ಛಿತಂ ಚೋ
ದಕ ಸೇಕತ್ರಂ || ಅಶ್ವಾಸ್ಯ ಕಿಂಜೀವಸಿಹೀ ತ್ಯವೋಚ | ತ್ರಥೇತಿ
ಸಕ್ರಾಹಚ ಮಂದವಾಕ್ಯಃ ||೧೫||

ಅರ್ಥ:- ಸಃ = ಆ ವಿಭೀಷಣನು, ತಂ=ಹನುಮಂತನನ್ನು, ಸಮಾಡಾ
ಯ = ಕರೆದುಕೊಂಡು, ವಿಧಾತ್ಯಜಂಪ್ರತಿ = ಜಾಂಬವಂತನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ,
ಯಯೌ-ಹೋದನು ವಿಮೂರ್ಛಿತಂ=ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿದ್ದ, ತಂ=ಜಾಂಬ
ವಂತನನ್ನು, ಉದಕಸೇಕತಃ=ನೀರು ಚೆಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿ, ತಂ - ಜಾಂಬವಂತ
ನನ್ನು, ಜೀವಿಸಿಕಿಂ ಬದುಕಿದ್ದೀಯ್ಯಾ? ಎಂದು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅವೋ
ಚತ್ = ಕೇಳಿದನು, ಸಃ = ಆ ಜಾಂಬವನ. ಮಂದವಾಕ್ಯಃ=ಮೆಲ್ಲಗೆ
(ಕುಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ), ತಥೇಚ = ಹಾಗೆಯೇ (ಒದಕಿದ್ದೇನೆಂದು).
ಪ್ರಾಹ=ವಿಭೀಷಣನು ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಆ ವಿಭೀಷಣನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದ ಹನುಮಂತನನ್ನು
ಕರೆದುಕೊಂಡು ಜಾಂಬವಂತನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು. ಅವನೂ ಮೂರ್ಛಿತ
ನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ ಉದಕಸೇಚನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಿ ಅವ
ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಭೀಷಣನು
“ ಜೀವಿಸಿದ್ದೀಯಾ, ಏನು ” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಆದಕ್ಕೆ ಜಾಂಬವಂತನು
ಕೇಸಲ ತಗ್ಗಿದ ಸ್ವರದಿಂದ “ ಬವ.ಕಿದ್ದೇನೆ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉಚೇ ಪುನರ್ಜೀವತಿ ಕಿಂಹನೂರ್ಮಾ | ಜೀವಾಮ ಸರ್ವೇಭಿಃ
ಜೀವಮಾನೇ || ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ನಿಹತಾಶ್ಚೈವ ಸರ್ವೇ | ಇತಿರಿತೇಸ್ವೀ
ತ್ಯಪದತ್ಸ ಮಾರುತಿಃ ||೧೫೧||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ = ಆ ಜಾಂಬವಂತನು, ತಂಪ್ರತಿ = ವಿಭೀಷಣನನ್ನು
ಕುರಿತು, ಹನೂರ್ಮಾ=ಹನುಮಂತನು, ಜೀವತಿಕಿಂ = ಬದುಕಿದ್ದಾನೆಯೇ,
ತಸ್ಮಿನ್=ಅವನು, ಜೀವಮಾನೇತಿ=ಬದುಕಿರಲಾಗಿ, ವಯಂಸರ್ವೇ-ನಾವೆ
ಲ್ಲರೂ ಜೀವಾಮಃ=ಒದ್ದುಕುತ್ತೇವೆ, ಸಃ=ಆ ಹನುಮಂತನು, ಹತೇಸತಿ=
ಹತನಾಗಿದ್ದರೆ. ಮಯಂಸರ್ವೇ-ನಾವೆಲ್ಲರೂ. ನಿಹತಾಶ್ಚೈವ=ಹತರಾದವರೇ
ಸ, ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಸ್ವನಃ=ತೀಗಿ, ಉಚೇ=ಹೇಳಿದನು. ಇತಿ=ಹೀ
ಗೆಂದು, ಸಃ=ಜಾಂಬವಂತನು, ಈರಿತೇಸತಿ=ಹೇಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಮಾರುತಿಃ=
ಹನುಮಂತನು, ಅಸ್ಮಿ=ಜೀವಿಸಿದ್ದೇನೆ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅವದತ್=ಹೇಳಿ
ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಅನಂತರ ಜಾಂಬವಂತನು ಪುನಃ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು
ಕುರಿತು, “ ಹನುಮಂತನು ಜೀವಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ? ಏನು? ಅವನು ಜೀವಿಸಿ
ದ್ದರೆ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಜೀವಿಸುವರಾಗುತ್ತೇವೆ, ಅವನು ಹತನಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವೆ
ಲ್ಲರೂ ಮೃತರಾವರೇ. ” ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಹನುಮಂತನು
“ ನಾನು ಜೀವಿಸಿದ್ದೇನೆ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಜಾಂಬವಾನಾಹ | ಹನೂಮಂತ ಮನಂತರಂ || ಯೋ
ಸೌಮೇರೋಃ ಸಮಾಪಸ್ಮೂ | ಗಂಧಮಾದನ ಸಂಜ್ಞಕಃ ||೧೫೨||

ಗಿರಿಸ್ತ ಸ್ಮಾತ್ಸನಾಹಾರ್ಯಂ | ತ್ವಯೇಷಧಿ ಚತುಷ್ಟಯಂ || ಮೃತ
ಸಂಜೀವನೇ ಮುಖ್ಯಾ | ಸಂಧಾನ ಕರಣೇ ಪರಾ || ಸರ್ವಾ ಕರಣೇ
ಚೈವ | ವಿಶಲ್ಯಕರಣತಿಚ ||೧೫೩||

ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸಕ್ಷಣೇನೈವ | ಪ್ರಪತ ದ್ಗಂಧಮಾದನಂ || ಅವಾಪಚಾಂ
ಬರಚರೋ | ರಾಮಮುಕ್ತಃ ಶರೋಯಥಾ ||೧೫೪||

ಅಂತರ್ಹಿತಾ ಶ್ಲಾಘಾಸ್ತು | ತದಾವಿಜ್ಞಾಯ ಮಾರುತಿಃ || ಉದ್ಯ
ಬರ್ಹ ಗಿರಿಂ ಕ್ರೋಧಾ | ಛೃತಯೋಜನ ಮಂಡಲಂ ||೧೫೫||

ಅರ್ಥ:- ಇತ್ಯುಕ್ತಃ=ಹನುಮಂತನಿಂದ ಜೀವಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿ
 ಲ್ಪಟ್ಟ, ಜಾಂಬವಾಃ=ಜಾಂಬವಂತನು, ಅನಂತರಂ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ. ಹನೂ
 ಮಂತಂ=ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಃ-ಯಾವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ವೇ
 ಲೋಃ = ಮೇರುಪರ್ವತದ, ಸಮಾಪಸ್ಥಃ = ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ, ಗಂಧಮಾ
 ದನಸಂಕ್ಷುಕಃ=ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ. ಗಿರಿಃ=ಪರ್ವತವು
 (ಅಸ್ತಿ=ಇದೆಯೇ, ತಸ್ಮಾತ್=ಆ ಪರ್ವತದಿಂದ, ಮುಖ್ಯಾ = ಪ್ರಧಾನ
 ವಾದ, ಮೃತಸಂಜೀವನೀ=ಮೃತ ಸಂಜೀವನೀಯೇತಲೂ, ಪರಾ=ಎರಡ
 ನೆಯಬಾದ ಸಂಧಾನ ಕರಣೀ ಎಂತಲೂ, ಮೂರನೇದು ಸರ್ವಣಕರಣೀಚ-
 ಮೂರನೇದು ಸರ್ವಣಕರಣೀ ಎಂತಲೂ, ನಾಲ್ಕನೇದು ವಿಶಲ್ಯಕರಣೀತಿಚ
 ವಿಶಲ್ಯಕರಣೀ ಎಂತಲೂ, ಯಃ - ಯಾವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಔಷಧಿಚತುಷ್ಟ
 ಯಂ=ಈ ನಾಲ್ಕು ಔಷಧಿಗಳು, ಸಂತಿ-ಅವಯೋ (ತೇ-ಅವುಗಳ.) ಕ್ವಯಾ-
 ನಿನ್ನಿಂದ, ಸಮಾಹಾರ್ಯಂ=ತರಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಬೇಕು (ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
 ಬರಬೇಕು) ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಜಾಂಬವಾಃ=ಜಾಂಬವಂತನು, ಅಹಃ
 ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ||೧೫೨|| ||೧೫೩||

ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಉಕ್ತಃ=ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳ
 ಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಃ=ಹನುಮಂತನು, ಕ್ಷಣೇನೈವ-ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ, ಗಂಧಮಾ
 ದನಂ=ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತಕ್ಕಾಗಿ, ಪ್ರಾಪತತ್ = ಹಾರಿದನು. ರಾಮ
 ಮುಕ್ತಃ=ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಶರಃ=ಬಾಣವು, ಯುಧಾ=ಹೇಗೋ
 ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಅಂಬುಚರಃ=ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು
 ಹೋಗಿ, ಗಂಧಮಾದನಂ=ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು, ಅವಾಪ = ಸೇರಿ
 ದನು ||೧೫೪|| ತದಾ=ಅಗ, ಔಷಧೀಸ್ತು=ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿಯೇ ಮೊದ
 ಲಾದ ಔಷಧಿಗಳೂ, ಆತರ್ಹಿತಾಶ್ಚ=ಪರ್ವತದ ಒಳಗಡೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡವು
 ಮಾರುತಿಃ=ಹನುಮಂತನು, ವಿಜ್ಞಾಯ-ಅಂತರ್ಧಾನವಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು
 ಕೊಂಡು, ಕ್ರೋಧಾತ್-ಕೋಪದಿಂದ ಶತಯೋಜನಮಂಡಲಂ=ಒಂದು
 ನೂರು ಯೋಜನ ಪ್ರದೇಶವ, ಗಿರಿಂ - ಪರ್ವತವನ್ನು, ಉದ್ಬುಬರ್ಹಃ
 ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತಿದನು.

ಶಾತ್ರ್ವರ್ಯ:—ಹನುಮಂತನು ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ಜೀವಿತನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ ನಂತರ, ಆ ಜಾಂಬವಂತನು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮೇಲೆ ಪರ್ವತದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವಿದೆ. ಆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವನಾಡುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು: ಒಂದನೇದು ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿ, ಎರಡನೇ ಸಂಧಾನಕರಣಿ, ಮೂರನೇ ಸರ್ವಣಕರಣಿ, ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೇ ವಿಶಲ್ಯಕರಣಿ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ನೀನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು. (ಈ ಔಷಧಿಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಏನುಕಾರಣ (ಬಂತೆಂದರೆ), ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—(1) ಮೃತರಾದವರನ್ನು ಬದುಕಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿ (2) ಛಿದ್ರವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತದಾದಕಾರಣ ಸಂಧಾನಕರಣಿಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳದಾಯಿತು. (3) ಸಹಜವಾದ ಶರೀರದ ವರ್ಣವು ಬಾಣಾಹತ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಘಾಯವಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸಮಾನವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಸರ್ವಣಕರಣಿ. (4) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳು ಮೊದಲಾದುವು ನೆಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಿ ಭಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ವಿಶಲ್ಯಕರಣಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.) ಈ ಪ್ರಕಾರ ಜಾಂಬವಂತನು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಹನುಮಂತನು ಹಾರಿ ರಾಮಬಾಣವು ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬಹು ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹು ವೇಗವಾಗಿ ಹೊರಟು ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿದನು. ಹನುಮಂತನು ಬಂದ ಒಡನೆಯೇ ಈ ಔಷಧಿಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಧಾನಗಳಾದುವು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹನುಮಂತನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಕೋಪದಿಂದ ಒಂದುನೂರು ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ವೇಲಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತು ಎತ್ತಿದನು. (ಆ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವು ನೂರು ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಏಕದೇಶವನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಎಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಮಗ್ರ ಪರ್ವತವು ಎಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಸರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋ || ಸತಂಸಮುತ್ಪಾಟ್ಯಗಿರಿಂಕರೇಣ| ಪ್ರತೋಲಯಿತ್ವಾಬಲದೇವಸೂನುಃ||
ಸಮುತ್ಪತಾತಾಂಬರ ಮುಗ್ರವೇಗೋ | ಯಥಾಹರಿಶ್ಚಕ್ರಧರ ಸ್ತ್ರಿ
ವಿಕ್ರಮೇ || ೧೫೬ ||

ಅವಾಪಚಾಕ್ಷ್ಣೋಃ ಸವಿಮೇಷ ಮಾತ್ರತೋ | ನಿಸಾತಿತಾಯತ್ರ
ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ || ತಘೈಲವಾತ ಸ್ಪರ್ಶಾತ್ಸಮುತ್ಥಿತಾಃ | ಸಮಸ್ತ
ಶೋ ವಾನರಯೂಥಸಾಃ ಕ್ಷಣಾತ್ || ೧೫೭ ||

ಅರ್ಥಃ—ಬಲದೇವ = ವಾಃಯುದೇವರ, ಸೂನುಃ = ಪುತ್ರನಾದ, ಸಃ =
ಹನುಮಂತನು, ತಂ = ಭೂಮಿಯಿಂದ ಕಿತ್ತ, ಗಿರಿಂ = ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತ
ವನ್ನು, ಕರೇಣ = ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ, ಪ್ರತೋಲಯಿತ್ವಾ = ಹಾರಿಸುತ್ತ, ಅಂಬ
ರಂಪ್ರತಿ = ಆಕಾಶಕ್ಕೆ, ಸಮುತ್ಪಪಾತ = ಹಾರಿದನು, ಮತ್ತು ಚಕ್ರಧರಂ = ಚಕ್ರ
ಪಾಣಿಯಾದ, ಹರಿಃ = ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮೇಯಥಾ = ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾ
ವತಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದನೋ ಹಾಗೆ, ಉಗ್ರವೇಗಃ ಸಃ = ಅತ್ಯಂತ ವೇಗ
ವಾಗಿ, ಅಕ್ಷೋಃ = ಕಣ್ಣುಗಳ, ನಿಮೇಷಮಾತ್ರತಃ = ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆ
ಯುವಷ್ಟರೊಳಗಾಗಿ, (ತಂ = ಆ ಯುದ್ಧಮಂಡಲವನ್ನು ಕುರಿತು) ಅವಾಪ =
ಬಂದು ಶೇರಿದನು, ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ = ಕಪಿವೀರರು, ಯತ್ರನಿಸಾತಿತಾಃ = ಮೂ
ರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ, ತತ್ರ = ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ, ಅವಾಪ = ಬಂದು ಶೇರಿದರು.
ತಘೈಲವಾತ ಸ್ಪರ್ಶಾತ್ = ತಘೈಲ = ಆ ಪರ್ವತದ ಸಂಬಂಧವಾದ, ವಾತ =
ಗಾಳಿಯ, ಸ್ಪರ್ಶಾತ್ = ಸೋಕುವುದರಿಂದಲೇ, ಸಮಸ್ತಶಃ = ಎಲ್ಲಾ, ವಾನರ
ಯೂಥಸಾಃ = ಕಪಿಯೋದ್ಧರುಗಳೂ, ಕ್ಷಣಾತ್ = ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಸಮು
ತ್ಥಿತಾಃ = ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಹನುಮಂತನು ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಭೂಮಿ
ಯಿಂದ ಕಿತ್ತು ಒಂದು ಕೈಯಿಂದಲೇ ಹಾರಿಸುತ್ತಾ ಅದರ ತೂಕವನ್ನು
ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ತಕ್ಷಣವೇ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ನೆಗದನು. ಚಕ್ರಧಾರಿಯಾದ
ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದನೋ ಹಾಗೆ
ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವರೊಳಗಾಗಿ ಕಪಿಗಳು ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ
ರಣರಂಗದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶೇರಿದನು. ಪರ್ವತದಿಂದ ಹೊರಟ ಗಾಳಿಯ
ಸ್ಪರ್ಶವಾದ ಒಡನೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿವೀರರೂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತು
ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದರು.

ಶ್ಲೋ || ಅಪೂಜಯನ್ಮಾರುತಿ ಮಗ್ರಪೌರುಷಂ | ರಘೋತ್ತಮಾಸ್ಯಾ
ನುಜನಿ ಸ್ತಥಾಪರೇ || ಪಪಾತ ಮೂರ್ಧ್ನೈಃ ಪುಷ್ಪಸಂತತಿಃ |
ಪ್ರಮೋದಿತೈ ದೇವವರೈ ವಿಸರ್ಜಿತಾ || ೧೫೮ ||

ಅರ್ಥ:- ಉಗ್ರಪೌರುಷಂ=ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ, ಮಾರುತಿಂ=ಹನುಮಂತನನ್ನು; ರಘೋತ್ತಮಸ್ಯ=ರಘುಕುಲ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ, ಅನುಜನಿ=ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಅವರೇಚ=ಇತರರಾದ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಸಹ, ಅಪೂಜಯ=ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಅಪಿ=ಮತ್ತು ಪ್ರಮೋದಿತೈಃ=ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷ ಹೊಂದಿದ, ದೇವವರೈಃ=ದೇವತಾಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ, ವಿಸರ್ಜಿತಾ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಪುಷ್ಪಸಂತತಿಃ=ಹೂಮಳೆಮು, ಅಸ್ಯ=ಹನುಮಂತನ, ಮೂರ್ಧನಿ = ತಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಪಪಾತ=ಬಿದ್ದಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಸಹ ಬಹಳ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡಿದರು. ದೇವತಾಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಕೂಡ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಈ ಹನುಮಂತನ ತಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕರೆದರು.

ಶ್ಲೋ || ಸದೇವಗಂಧರ್ವ ಮಹರ್ಷಿಸತ್ತಮೈ | ರಭಿಷ್ಟತೋ ರಾಮಕರೋ
ಪಗೂಹಿತಃ || ಪುನರ್ಗೀರಿತಂ ಶತಯೋಜನೋಽಘ್ರಿತಂ | ಸೃಪಾ
ತಯತ್ಸಂಸ್ಥಿತ ಏವತತ್ರ || ೧೫೯ ||

ಅರ್ಥ:- ಸಃ=ಆ ಹನುಮಂತನು, ದೇವ=ದೇವತೆಗಳು, ಗಂಧರ್ವ=ಗಂಧರ್ವರು, ಮಹರ್ಷಿ=ಮಹಾ ಬ್ರಹ್ಮಿಗಳು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಅತ್ಯಂತ ಸಜ್ಜನರಿಂದ, ಅಭಿಷ್ಟತಃ=ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನು. ಮತ್ತು, ರಾಮಕರೋಪಗೂಹಿತಃ=ರಾಮ=ರಾಮನು ದೇವರ, ಕರ=ಬಾಹುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಗೂಹಿತಃ=ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟನು. (ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನು.) ಸಃ=ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತನ, ತತ್ರೈವ=ಆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ, ಸಂಸ್ಥಿತಃ=ಇದ್ದು ಕೊಂಡು, ಶತಯೋಜನೋಽಘ್ರಿತಂ=ನೂರು ಯೋಜನದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ, ತಂಗಿರಿ=ಆ ಗಂಧಮಾದನ ಸರ್ವತವನ್ನು, ಪುನಃ=ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ, ಸೃಪಾತಯತ್=ಅದು ಮೊದಲು ಇನ್ನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹನುಮಂತನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ವಹುಷಿಗಳು, ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವರು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರು ಆತಿ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಎರಡು ಬಾಹುಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ನಂತರ ಹನುಮಂತನು ನೂರು ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಭಾಗ ವುತ್ಪಾಟನೆಮಾಡಿದ್ದ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು ತಾನು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆ.

**ಶ್ಲೋ || ಸಪೂರ್ವವ ನ್ನಾರುತಿವೇಗ ಚೋದಿತೋ | ನಿರಂತರಂ ಶ್ಲಿಷ್ಠ ತರೋ
ತ್ರಚಾ ಭವತ್ || ಪುನಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ತರುಶೈಲಹಸ್ತಾಃ | ರಣಾಯ
ಚೋತ್ಸು ರಲಿಂನದಂತಃ || ೧೬೦ ||**

ಅರ್ಥ:—ಮಾರುತಿವೇಗ=ಹನುಮಂತನ ಬಲದಿಂದ, ಚೋದಿತಃ=(ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ) ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಃ=ಆ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವು (ಅತ್ರಚ=ಮೊದಲಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ, ಪೂರ್ವವತ್=ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ, ನಿರಂತರಂ, ಯಥಾಭವತಿತಥಾ ಮುರುಕು ವಡಕು ಮೊದಲಾದ ತೊಂದರೆಗಳಾದ (ಛಿನ್ನಭಿನ್ನ ವಗೈರಿಗಳಾಗದೆಯೇ) ಶ್ಲಿಷ್ಠತಃ=ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಬಿಗಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿ, ಭವತ್=ಆಯಿತು. ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರಾದ ಕಪಿಯೋಧರೂನೂ, ಅಲಿಂ=ಸೆಚ್ಚಾಗಿ, ನನಂದತಃ=ಸಂತೋಷವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ತರುಶೈಲಹಸ್ತಾಃ=ಕೈಯಲ್ಲಿ ವ್ರಕ್ಷಗಳು ಕಲ್ಲುಗಳು ಧಾರಣಮಾಡಿದವರಾಗಿ, ಪುನಶ್ಚ=ತಿರಿಯೂ, ರಣಾಯಚ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಉತ್ಸಸ್ಥಃ=ಎದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಈ ಹನುಮಂತನು ಲಂ ಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಅಮೋಘ ಬಲದಿಂದ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವು ಇವನ ಬಲದ ವೇಗದಿಂದ ಹೋಗಿ ಮೊದಲು ಯಾವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಉತ್ಪಾಟನೆ ಮಾಡಿದ್ದನೋ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಛಿನ್ನಭಿನ್ನ ಮೊದಲಾದ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗದೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಪಿವರರಾದರೂ ಆತಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಗಿಡಮರ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪುನಃ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪುನಶ್ಚಾರ್ಥ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಸಮುಕ್ತಿತಾನ್ಯರ್ಪಣೇ | ಸ್ವಯಂಮಹ ಭೃಕ್ತೇ
ಜಿತಂ ವಿವೇಶ || ಸಪೂರ್ವವದ್ವ್ಯವಹೇ ಸಮರ್ಚ್ಯ | ಶಿವಂತಥಾ
ದರ್ಶನಮೇವ ಜಗ್ಮಿರ್ವಾ || ೧೬೧ ||

ಅರ್ಥ:—ಪುನಶ್ಚ=ತಿರಿಗೀ, ಸಮುಕ್ತಿತಾರ್ಥ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಉನ್ಮುಖ
ರಾಗಿರುವ, ಕರ್ಪಿಣಿ=ವಾನರರನ್ನು, ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, ಶಕ್ತಜಿತಂ=ಇಂದ್ರಜಿತು
ವನ್ನು, ಮಹದ್ಭಯಂ=ಅತ್ಯಂತ ಭಯವು, ವಿವೇಶ=ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿತು,
ಸಃ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಪೂರ್ವವತ್=ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆಯೇ, ಶಿವಂ=
ರುದ್ರ ದೇವರನ್ನು, ಸಮರ್ಚ್ಯ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ದರ್ಶನಂಕೃತ್ವಾ=
ದರ್ಶನಮಾಡಿ, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಹವ್ಯವಹೇ=ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ (ಹುತ್ತಾ=
ಹೋಮಮಾಡಿ), ತಥೈವ=ಹಾಗೆಯೇ (ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆಯೇ), ಜಗ್ಮಿ
ರ್ವಾ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಬಂದಮುಕ್ತರಾಗಿ ಕುತೂಹಲದಿಂದ
ವೃಕ್ಷ ಪರ್ವತಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿರುವದನ್ನು
ನೋಡಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಮಹಾ ಭಯ ಉಪ್ಪೆನ್ನವಾಯಿತು. ತಾನಾದರೋ
ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ಅಗ್ನಿ
ಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿ ಕಪಿಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ವರಾಶ್ರಯೇಣಾಚ ಗಿರೀಶಯೋಃ ಪುನಃ | ಸನ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರೈಃ ಸಬ
ಬಂಧತಾರ್ಕಕರ್ಪಿಣಿ | ಅಥಾಹರಾಮಸ್ಯ ಮನೋನುಸಾರತಃ | ಪುರಾ
ಸ್ತಮೇವಾ ನುಸರಸ್ಪಲಕ್ಷಣಃ || ೧೬೨ ||

ಅರ್ಥ:—ಸಃ = ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಗಿರೀಶಯೋಃ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರ,
ವರಾಶ್ರಯೇಣಾಚ = ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ, ಸನ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರೈಃ =
ಸನ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಪುನಃ=ತಿರಿಗೀ, ತಾರ್ಕಕರ್ಪಿಣಿ=ಆ ವಾನರರನ್ನು,
ಬಬಂಧ=ಬಂಧನ ಮಾಡಿದನು, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಪುರಾ=ಯದ್ವೋಪಕ್ರಮ
ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ರಾಮಸ್ಯ=ರಾಮದೇವರ, ಮನೋನುಸಾರತಃ=
ಮನಸನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ, ಸಲಕ್ಷಣಃ=ಆ ಲಕ್ಷಣನ, ಅಸ್ತ್ರಂ=
ಸ್ತ್ರೋನಿಹನಾಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಅನುಸರನ್ನೇವ = ಅನುಸರಿಸಿಯೇ, ತಂ=ರಾಮ
ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಹ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮತ್ತು ರುದ್ರದೇವರ ವಸ್ತುವಾದದ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ಈಗ ಸವ ಸ್ತರಾದ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಸಂಮೋಹನಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರನಾಗದಲೇ ಬಂಧನ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆ ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನ ಹಾಗೆ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದನು.

ವಿಶೇಷಾಂಶ:—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೇವಲ ಶ್ರೀರಾಮರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ನಾಗಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಈಗಿನ ಸಂಮೋಹನಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಬದ್ಧನಾದವನ ಹಾಗಿದ್ದನೇ ಹೊರತು ಆ ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನದಿಂದಲೂ ಈಗ ಸಂಮೋಹನಾಸ್ತ್ರ ಬಂಧನದಿಂದಲೂ ಇವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ದುಃಖವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಶ್ರೀರಾಮರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಬದ್ಧನಾದವನ ಹಾಗೆ ಇದ್ದು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಅನುಜ್ಞಾಪೇಕ್ಷಿತನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಮರಿಗೆ ಏನು ಹೇಳಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವಿಶದಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ:—ನಂತರ ರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ: ಪಿತಾಮಹಾಸ್ತ್ರೇಣ ನಿಹನ್ನಿದುರ್ಮತಿಂ | ತವಾಜ್ಞಯಾ ಶಕ್ರಜಿತಂ
ಸಬಾಂಧವಂ || ಇತಿರೀತಸ್ತೇನ ಸುಕಾಹರಾಘವೋ | ಭಯಾ ದದ್ಯ
ಶ್ವೇನ ವಿನೋಕ್ತು ಮಹಸಿ || ೧೬೩ || ನಸೋಘು ಮೀಶೋಸಿ
ಯದಿ ತ್ವಮೇತ | ದಸ್ತ್ರಂ ತದಾಹಂ ಶರಮಾತ್ರಕೇಣ || ಅದೃಶ್ಯ
ಮಸ್ಯಾಶು ನಿಹನ್ನಿಸಂತಂ | ರಸಾತಲೇದ್ಯಾಪಿಹಿ ಸತ್ಯಲೋಕೇ
|| ೧೬೪ ||

ಅರ್ಥ:—ತವಾಜ್ಞಯಾ=ಹೇ ! ರಾಮಚಂದ್ರ, ನಿನ್ನ ಅನುಜ್ಞೆಯಾದರೆ, ದುರ್ಮತಿಂ=ದುಷ್ಟನಾದ, ಶಕ್ರಜಿತಂ=ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು, ಸಬಾಂಧವಂ=ಬಂಧುಜನಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ, ಪಿತಾಮಹಾಸ್ತ್ರೇಣ=ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ, ನಿಹನ್ನಿ=ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇನೆ, ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ತೇನ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ, ಈರಿತಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸರಾಘಸಶ್ಚ=ಶ್ರೀರಾಮನಾದರೋ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ) ಭಯಾತ್=ಏವುಗಳ ಭಯದಿಂದ, ಅದೃಶ್ಯೇ=

ಅಗೋಚರನಾಗತಕ್ಕವನಲ್ಲಿ, ವಿಮೋಕ್ಷಂ=ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡಲು, ನಾರ್ಹ
 ೩=ಅರ್ಹನಾಗಬೇಡ, "೧೬೩|| ತ್ವಂ=ನೀನು, ಏಕದತ್ತಂ=ಈ ಸನ್ಮೋಹನಾ
 ತ್ವಂನು, ಯದಿ-ಯಾವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಸೋಧುಂ=ಸಹಿಸಲು, ಈಶಃ=ಶಕ್ತ
 ನಾದವನು. ನಾಲಸಿ=ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ, ತದಾ = ಹಾಗಾದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ,
 ಅಹಂ=ನಾನು, ಅದೃಶ್ಯಂ=ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರನಾಗದಿರುವ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು,
 ರಸಾತಲೇ=ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅದ್ಯ=ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ,
 ಅಥವಾ ಸತ್ಯಲೋಕೇಪಿ=ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಸಂತಂ=
 ಹಿ=ಎಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಶಮನಾತ್ರಕೇಣ-ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾಣದಿಂದ,
 ನಿಶಸ್ತ್ರಿಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು,
 ತಂಪ್ರತಿ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಹಂ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆ ಆದರೆ
 ಈ ದುಷ್ಟನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಬಾಂಧವರಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ
 ದಿಂದ ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮ
 ಚಂದ್ರನ ಭಯದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವವನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋ
 ಗಿಸಬೇಡ, ನೀನು ಈ ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಬಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ
 ಅಗೋಚರನಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಈ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿ ರಸಾ
 ತಲಾದಿ ಅಧೋಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರಲಿ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಾದರೂ ಇರಲಿ
 ಸಾಧಾರಣವಾದ ಒಂದು ಬಾಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅವನು ಎಲ್ಲಿದ್ದಾಗ್ಯೂ
 ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಇತಿ ಸ್ವವೀಂದ್ರಸ್ಯ ಹನೂಮತಶ್ಚ | ಬಲಪ್ರಕಾಶಾಯ ಪುರಾಪ್ರಭುಃ
 ಸ್ವಯಂ || ಸಮಾನಯಿತ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಮಮುಷ್ಯರಾಮೋ | ದುರಂತ ಶಕ್ತಿಃ
 ಶರಮಾದದೇಥ || ೧೬೫ ||

ಅರ್ಥ:-ಇತಿ ಸ್ವ=ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿ, ಪ್ರಭುಃ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ
 ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪುರಾ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಯಂ=ತಾನು, ವೀಂದ್ರಸ್ಯ=ಗರುಡ
 ದೇವರ, ಹನೂಮತಶ್ಚ=ಹನುಮಂತದೇವರ, ಬಲಪ್ರಕಾಶಾಯ=ಬಲ
 ವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅಮುಷ್ಯ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನಿಂದ
 ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಅಸ್ತ್ರಂ=ಸನ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಸಂಮಾನಯಿತ್ಯಾ=ಹುರ್ಮಾದೇ

ಮಾಡಿ, ಅರ್ಥ=ಈಗ, ದುರಂತಶಕ್ತಿ=ಅಪಾರವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಶರಂ=ಬಾಣವನ್ನು ಆದವೇ=ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ತಾನು ಅಪಾರ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ವ.ಗಳನ್ನು ಅನುಸ-ಸಿಗರುಡ ಮತ್ತು ಹನುಮಂತನ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿವಾರಣ ಮಾಡದಲೇ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದನು. ಈಗ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅನೇನದೃಷ್ಟೋಹ ಮಿತಿಷ್ಠದುಷ್ಟೋ | ವಿಜ್ಞಾಯಬಾಹ್ಯೋ ಬಲಮಸ್ಯ ಚೋಗ್ರಂ || ವಿನಿಶ್ಚಯಂ ದೇವತಮಸ್ಯ ಪಶ್ಯತ್ | ಪ್ರದುದ್ರವೇ ಪ್ರಾಣಪರೀಪ್ಸುರಾಶು || ೧೬೬ ||

ಅರ್ಥ:—ದುಷ್ಟಃ=ದುಷ್ಟ (ನೀಚ) ನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಅನೇನ=ಈ ರಾಮನಿಂದ, ಅಹಂ=ನಾನು, ದೃಷ್ಟಃ=ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟನು. (ಶ್ರೀರಾಮನು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದನು.) ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ದೇವತಮಸ್ಯ=ವೇದವೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ, ವಿನಿಶ್ಚಯಂಚ=ತನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನೆಂಬುವನ್ನೂ, ವಿಜ್ಞಾಯ=ತಿಳಿದು, ಅಸ್ಯ=ಈ ರಾಮನ, ಉಗ್ರಂ=ಕ್ರೂರವಾದ, ಬಾಹ್ಯೋಃ=ಬಾಹುಗಳ, ಬಲಂ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಪಶ್ಯತ್=ನೋಡಿದವನಾಗಿ, ಪ್ರಾಣಪರೀಪ್ಸುಃ=ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸಿ, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಪ್ರದುದ್ರವೇ=ಓಡಿಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ನೀಚನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಈ ರಾಮನು ಅಗೋಚರನಾಗಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದನು ಎಂತಲೂ ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸದೇ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ ತಿಳಿದು ಶ್ರೀರಾಮರ ಅಮೋಘವಾದ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲವೇಕೈಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಓಡಿಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಹಾಹಾಕೃತೇ ಪ್ರದೃತ ಇಂದ್ರಶಕ್ತೌ | ರಘೋತ್ತಮ ಶತ್ಯ ವಿಭೀಷಣತ್ವಾತ್ || ವಿಭೀಷಣೇತ್ಯೇವ ಸುರೈರಭಿಷ್ಠತೋ | ವಿಜ್ಞಾನಮಸ್ತ್ರಂ ಸ್ವಮುಚತ್ಸ್ವ ಸೈನೈಃ || ೧೬೭ ||

ಅರ್ಥ:—ಪ್ರದೃತ ಇಂದ್ರಶಕ್ತೌ = ಪ್ರದೃತ = ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ, ಇಂದ್ರಶಕ್ತೌ=ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸೈನ್ಯವು, ಹಾಹಾಕೃತೇಶತಿ=ಕಷ್ಟಕಷ್ಟವೆಂದು

ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ರಘೂತ್ತಮಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ತೃತೃವಿಭೀಷಣ
ತ್ವತ್ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದಲೇನೇ, ವಿಭೀಷಣೇತ್ಯೇವ =
ಭಯಂಕರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇನೇ, ಸುರೈಃ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಅಭಿಷ್ಠುತಃ
ರ್ಸ = ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ಸ್ವಸೈನ್ಯ = ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ,
ವಿಜ್ಞಾನಂ = ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞೆ ಕವಾದ, ಅಸ್ತ್ರಂ = ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಬಾಣ
ವನ್ನು, ಸ್ವಮುಚತ್ = ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಇಂದ್ರಜಿತುವು ರಾಮನ ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ ಬಲವನ್ನೂ
ಮನೋನಿಶ್ಚಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣ ಭಯದಿಂದ ಓಡಿ
ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನ್ಯವು ಹಠಾ
ಕಾರದಿಂದ ಕೋಲಾಹಲವಾಡಿತು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಮಹಾ
ಭಯಪ್ರದಾತ್ಮನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಭೀಷಣನೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಆತನನ್ನು
ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀರಾಮನು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಭಯಂಕ
ರಾರ್ಥವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಾಣವನ್ನು ಜ್ಞಾನಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂ
ತ್ರಿತ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ (ವಾನರ ಸೈನ್ಯ) ದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕಃ | ನಿಶಾಚರಾಸ್ತ್ರಂ ಹೃಗಮತ್ಕ್ಷಣೇನ | ರಾಮಾಸ್ತ್ರವೀರ್ಯಾ ಧ್ವರ
ಯೋನದಂತಃ || ಉತ್ತಸ್ಥುರುಚ್ಚೋರು ಗಿರೀಸ್ವಗೃಹ್ | ಪ್ರಶಂಸ
ಮಾನಾ ರಘುವೀರ ಮುಚ್ಚೈಃ || ಸುರೈಶ್ಚ ಪುಷ್ಪಂಚ ವೃಷದ್ಗಿರೀ
ಡಿತಃ | ಸ್ತಸ್ಥಾ ಧನುಷ್ಪಾಣಿ ರನಂತವೀರ್ಯಃ || ಸರಾವಣಸ್ಯಾಘ
ಸುತೋನಿಕುಂಭಿಲಾಂ | ಪುನಃ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ಜುಹಾವಸಾವಕಂ
|| ೧೬೮.೧೬೯ ||

ಅರ್ಥಃ—ನಿಶಾಚರಾಸ್ತ್ರಂ = ನಿಶಾಚರ = ಇಂದ್ರಜಿತಃ ನಿಂದ ಪ್ರಯೋ
ಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ, ಅಸ್ತ್ರಂ = ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರವು, ಕ್ಷಣೇನ = ಒಂದು ಕ್ಷಣ
ದಲ್ಲಿಯೇ, ರಾಮಾಸ್ತ್ರವೀರ್ಯಾತ್ = ರಾಮಾಸ್ತ್ರ = ರಾಮನಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ
ವಿಜ್ಞಾನಾಸ್ತ್ರದ, ವೀರ್ಯಾತ್ = ಬಲದಿಂದ, ಅಗಮತ್ = ಬಿಟ್ಟುಯೋ
ಯಿತು, ಹರಯಃ = ಕವಿಗಳು, ನದಂತಃ ಸಂತಃ = ಸಂತೋಷಪಟ್ಟವರಾಗಿ,
ಉಚ್ಚೋರುಗಿರೀ = ಉನ್ನತವಾದ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ = ಹಿಡಿದು
ಕೊಂಡು, ರಘುವೀರಿಂ = ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಉಚ್ಚೈಃ = ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಶಂಸ
ಮಾನಾಃ = ಹೊಗಳುತ್ತಾ, ಉತ್ತಸ್ಥು = ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ಎದ್ದರು. ಅನಂತ

ವೀರ್ಯಃ=ಅಸರಿಮಿತ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪುಷ್ಪಂಚ=ಪುಷ್ಪ
ಗಂಧ, ವೃಷದ್ಭಿಃ=ವಳೆ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ, ಸುರೈಶ್ವ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ,
ಈಡಿತಃರ್ಷಃ=ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಟವನಾಗಿ, ಧನುಷ್ಪಾಣಿಃರ್ಷಃ=ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧಾರಣ
ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಧನುಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ತಸ್ಥಾ = ಅವನು (ಯುದ್ಧಸ್ಥನದ್ದನಾಗಿ
ನಿಂತನು.) ಅಥ=ಅನಂತರ, ರಾವಣಸ್ಯ = ರಾವಣನ, ಸುತಃ=ಪುತ್ರನಾದ,
ಸಃ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತನು, ನಿಕುಂಭಿಲಾಂ=ನಿಕುಂಭಿಲಾ ನಾಮಕವಾದ ಶಿವ
ಸ್ಥಳವನ್ನು, ಸಮಾಸಾಧ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಪುನಃ=ತೆರಿಗೀ, ಸಾವಕಂ=ಅಗ್ನಿಯನ್ನು,
ಜುಹಾವ=ಅರ್ಚನ ಜೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಶ್ರೀರಾಮನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ ವಿಜ್ಞಾನಾಸ್ತ್ರದಿಂದ
ಇಂದ್ರಜಿತನ ಸನ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರವು ನಿವಾರಿತವಾಗಿ, ವಾನರರು ಮೋಹ
ದಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತರು. ನಂತರ ಕಪಿಗಳು ಅನಂದ ಭರಿತರಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು
ಉಚ್ಚಸ್ವರದಿಂದ ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಗಿರಿ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತರು. ದೇವತೆಗಳಾದರೋ ಅನಂತ ವೀರ್ಯವುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಾ
ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಮಳೆಕರೆಯುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು
ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಸ್ಥನದ್ದನಾಗಿ ನಿಂತನು.
ಅನಂತರ ಇಂದ್ರಜಿತನು ನಿಕುಂಭಿಲಾ ಎಂಬ ಶಿವಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ
ಪುನಃ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ವಿಭೀಷಣೋಛಾಹ ರಘೂತ್ತಮಂ ಪ್ರಭುಂ | ನಿಯೋಜಯಾದ್ಭೈವ
ವಧಾಯ ದುರ್ಮತೇಃ || ಕೃತಾಗ್ನಿಪೂಜೋ ನಹಿವಧ್ಯವಿಷ |
ವರೋವಿಧಾತುಃ ಪ್ರಥಿತೋಸ್ಯ ತಾದೃಶಃ || ೧೭೦ ||

ಅರ್ಥಃ—ಅಥ=ಅನಂತರ, ಕೃತಃ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಗ್ನಿಪೂಜಃ=ಅಗ್ನಿ
ಪೂಜೆಯುಳ್ಳ, ವಿಷಃ=ಈ ಇಂದ್ರಜಿತನು, ವಧ್ಯಃ=ವಧಾರ್ಹನು, ನ=ಆಗುವ
ದಿಲ್ಲವು. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅಸ್ಯ=ಇವನಿಗೆ, ವಿಧಾತುಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ,
ವರಃ=ವರವು, ಹಿ=ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ತಾದೃಶಃ=ಅಂತಹದ್ದಾಗಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ=ಪ್ರ
ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ, ತತ್ಪಾತ್=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ದುರ್ಮತೇಃ=ದುಷ್ಪನಾದ,
ಅಸ್ಯ=ಈ ಇಂದ್ರಜಿತನವನು, ವಧಾಯ = ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಅದ್ಭೈವ=
ಈಗಲೇ, ನಿಯೋಜಯ=ನೇಮಕಮಾಡಿ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ವಿಭೀಷಣಃ=

ವಿಭೀಷಣನು, ಪ್ರಭು=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ರಘೋತ್ತಮಂಪ್ರತಿ=ರಘುವರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಹ=ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಇಂದ್ರಜಿತುವು ನಿಕಂಭಕಾಖ್ಯ ಶಿವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಪೂಜಾ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ವಿಭೀಷಣನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಏನು ಹೇಳಿದನೆಂದರೆ:—ಈ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ “ನಿನ್ನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದವನೇ ಆದರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ, ಅವಧ್ಯನಾಗುತ್ತೀಯೆ” ಹೀಗೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅಗ್ನಿ ಪೂಜಾ ಪೂರ್ಣವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ) ಈ ದುರ್ಮತಿಯಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವದಕ್ಕೆ (ಎರ್ಪಾಡು ಮಾಡು ಎಂದು ಸಲಹೆ ಕೊಟ್ಟನು.)

ಶ್ಲೋಕ|| ನನೈವಧಂ ರಾಮಇಯೇಷ ತಸ್ಯ | ಪಲಾಯಿತಸ್ಯಾತ್ಮಸಮೀಕ್ಷಣಾ
ತ್ಪುನಃ || ಸತ್ಪೋಜ್ಜಿತೋಸಾ ವಿತಿ ಕೂಟಯೋಧೀ | ಸಮೇ
ವಧಾರ್ಹೋ ಯ ಮಿತಿಶ್ಚ ಸಪ್ರಭುಃ || ೧೭೧ ||

ಅರ್ಥ:—ಅಸಾ=ಈ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಸತ್ಪೋಜ್ಜಿತಃ=ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು, ಕೂಟಯೋಧೀ=ಕವಟದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡತಕ್ಕವನು, ಹಿ=ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಯಂ=ಈ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಮೇ=ನನಿಗೆ (ನನ್ನಿಂದ) ನವಧಾರ್ಹಃ=ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲ. ಇತಿಶ್ಚ=ಈ ರೀತಿ ಭಾವಿಸಿ, ಪುನಃ, ಆತ್ಮಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್=ತನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ, ಪಲಾಯಿತಸ್ಯ=ಓಡಿಹೋದ, ತಸ್ಯ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ, ವಧಂ=ಸಂಹಾರವನ್ನ, ಪ್ರಭುಃ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಸಃ=ಅ, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ನನೈವಯೇಷ=ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಬಲಹೀನನಾದ ಅತಿ ಕವಟದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಈ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವದು ನನಿಗೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದ ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಇಷ್ಟಪಡಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸ ಆದಿದೇಶಾ ವರಜಂ ಜನಾರ್ದನೋ | ಹನೂನತಾಚೈವ ವಿಭೀ
ಷಣೇನ || ಸಹೈವಸವೇಶ್ವ ರಸಿ ವಾನರೇಂದ್ರೈ | ಯಯೌ ಮಹಾ
ತ್ಮಾ ಸಚಿತದ್ವ ಧಾಯ || ೧೭೨ ||

ಅರ್ಥ :- ಸಃ=ಆ, ಜನಾರ್ದನಃ = ಸರ್ವಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಅವರಜಂ=ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ: ಅದಿನೇಶ=ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಮಹಾತ್ಮಾ=ಮಹಾ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾದ, ಸಚ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಹನೂಮತಾಚ=ಹನುಮಂತನಿಂದಲೂ, ವಿಭೀಷಣೇನ=ವಿಭೀಷಣನಿಂದಲೂ, ಸವೈಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ವಾನರೇಂದ್ರೈರಪಿ=ಕಪಿಗಳಿಂದಲೂ, ಸಹೈವ=ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ತದ್ವಧಾಯ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಯಯೌ=ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಸರ್ವಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹನುಮಂತ ವಿಭೀಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ವಧೆಗೆ ಹೊರಟನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸಜುಹೃತ ಸ್ತ ಸ್ಯ ಚಕಾರವಿಘ್ನಂ | ಪ್ಲವಂಗಮೈಃ ಸೋಫ ಯುಯು
ತ್ಯಾರಥಂ || ಸಮಾಸ್ಥಿತಃ ಕಾರ್ಮುಕ ಬಾಣಪಾಣಿಃ | ಪ್ರತು
ದ್ಯಯೌ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮಾತುಗರ್ಜನ್ || ೧೭೩ ||

ಅರ್ಥ :- ಸಃ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಪ್ಲವಂಗಮೈಃಸಹಃ = ಕಪಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಜುಹೃತಃ=ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ತಸ್ಯ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ, ವಿಜ್ಞಂ=ವಿಘ್ನವನ್ನು, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದನು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ಸಃ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ಯುಯುತ್ಸಯಾ=ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಕಾರ್ಮುಕ ಬಾಣಪಾಣಿಃ=ಬಿಲ್ಲುಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ರಥಂ=ರಥವನ್ನು, ಸಮಾಸ್ಥಿತಃ=ಆರೋಹಣಮಾಡಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂಪ್ರತಿ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿಕೊಂಡು, ಗರ್ಜರ್ಗಸಃ=ಸಿಂಹನಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅಶು=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯುದ್ಯಯೌ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಿಕುಂಭಿಳಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಪಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವನ ಅರ್ಚನ ಹೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಘ್ನಮಾಡಿದನು. ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಮಹಾ ಕುಪಿತನಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಲಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಸಿಂಹನಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಉಭೌಚತಾ ವಸ್ತ್ರವಿದಾಂವರಿಷ್ಟಾಃ | ಶರೈಃ ಶರೀರಾಂತಕಶ್ಚಿ ಸ್ತುತ
ಕ್ಷತುಃ || ದಿಶಶ್ಚ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರದಿಶಶ್ಚರೋತ್ತಮೈಃ | ನಿಧಾಯ ಶಿಕ್ಷಾ
ಸ್ತುಬಲೈ ನಿರಂತರಾಃ || ೧೭೪ ||

ಅರ್ಥಃ—ಅಸ್ತ್ರವಿದಾಂ=ಅಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದವರಲ್ಲಿ ವರಿಷ್ಟಾಃ=ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾದ, ತಾ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಂದ್ರಜಿತರು. ಗಳು, ಉಭೌಚ=ಉಭಯ ತ್ರಯ, ಶಿಕ್ಷಾಸ್ತುಬಲೈಃ=ಶಿಕ್ಷಾಸ್ತ್ರ=ಅಭ್ಯಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಸ್ತ್ರ=ಅಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ, ಬಲೈಃ=ಮಹತ್ತಿನಿಂದಲೂ, ಶರೋತ್ತಮೈಃ=ಉತ್ತಮವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ, ದಿಶಶ್ಚ ಸರ್ವಾಃ=ಚತುರ್ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ. ಪ್ರದಿಶಶ್ಚ=ಅಷ್ಟವಿಧಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಸಹ, ನಿರಂತರಾಃ=ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದವುಗಳನ್ನಾಗಿ, ನಿಧಾಯ=ಮಾಡಿ, ಶರೀರಾಂತಕಶ್ಚಿ=ದೇಹಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕ, ಶರೈಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ, ತತಕ್ಷತುಃ=ಹೊಡೆದೊಡಿಸರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಅಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಜಿತನು ಸುಶಿಕ್ಷಿತನಾದ ಅಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಹತ್ವದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ತುಂಬಿಸಿ ಪ್ರಾಣಾಂತಕಗಳಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದೊಡಿಸರು.

ಅವತಾರಿಕೆಃ—ಇಂದ್ರಜಿತನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಂಹರಿಸಿದನೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಸ್ರಾಣಿ ತಸ್ಯಾಸ್ತ್ರವರೈಃ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣೋ | ನಿವಾರ್ಯಶಶ್ತ್ರೋಚ್ಚಲ
ಕುಂಡಲೋಚ್ಚಲಂ || ಶಿರಃಶರೇಣಾಶು ಸಮುನ್ಮನಾಥ | ಸುರೈಃ
ಪ್ರಸೂನೈ ರಥವಾಭಿವೃಷ್ಟಃ || ೧೭೫ ||

ಅರ್ಥಃ—ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ತಸ್ಯ=ಆ ಇಂದ್ರಜಿತನ, ಅಸ್ರಾಣಿ=ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಅಸ್ತ್ರವರೈಃ=ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ನಿವಾರ್ಯ=ತಡೆದು (ಪರಿಹರಿಸಿ), ಶಶ್ತ್ರೋಃ=ಶತ್ರುನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತನ ಚಲ=ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ, ಕುಂಡಲ=ಕರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ, ಉಚ್ಚಲ=ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಶಿರಃ=ಶಿರಸ್ಸನ್ನು, ಆಶು=ತಕ್ಷಣವೇ, ಶರೇಣ=ಬಾಣದಿಂದ, ಸಮುನ್ಮನಾಥ=ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ಸುರೈಃ=ದೇವತೆ

ಗಳಿಂದ, ಪ್ರಸೂನೈಃ = ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ, ಅಭಿವೃಷ್ಟಿಃ = ಮಳೆ ಗರಿಯ ಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಂದ್ರಜಿತುಗಳು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿತಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಜಿತನ ಚಂಚಲವಾದ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ದೇವತೆಗಳು ಪುಷ್ಪಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕರೆದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ನಿಸಾತಿತೇಸ್ಮಿನ್ನಿತರಾಂ ನಿಶಾಚರಾಃ | ಪ್ಲವಂಗಮಾ ಜಘ್ನು ರನೇಕ ಕೋಟಿಶಃ || ಹತಾ ವಶಿಷ್ಠಾಸ್ತು ದಶಾನನಾಯ | ಶಶಂಸು ರತ್ನಾ ಪ್ರಸುತ ಪ್ರಣಾಶಂ || ೧೭೬ ||

ಅರ್ಥಃ—ಅಸ್ಮಿನ್ = ಈ ಇಂದ್ರಜಿತುವು, ನಿಸಾತಿತೇಸ್ಮಿನ್ = ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ, ಅನೇಕ ಕೋಟಿಶಃ=ಅನೇಕ ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ, ನಿತರಾಂ-ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ, ನಿಶಾಚರಾಃ-ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ-ವಾನರರು, ಜಘ್ನುಃ-ಸಂಹಾರಮಾಡಿದರು. ಹತಾವಶಿಷ್ಠಾಸ್ತು-ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಕಿ ಉಳಿದ ರಾಕ್ಷಸರು, ದಶಾನನಾಯ-ರಾವಣನಿಗೆ, ಅತ್ಯಾಪ್ತ-ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರನಾದ, ಸುತ-ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ, ಪ್ರಣಾಶಂ-ಮರಣದ ಪಾರ್ತೆಯನ್ನು, ಶಶಂಸುಃ-ತಿಳಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಮೃತವಟ್ಟು ಬಿದ್ದು ಹೋದ ನಂತರ ಅವನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕವಿಪ್ರಮುಖರು ನಾಶಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ರಾಕ್ಷಸರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಅವನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮರಣದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸತಂ ನಿಶವ್ಯಾ ಪ್ರಿಯ ಮುಗ್ರರೂಪಂ | ಭೃಶಂ ನಿಶಿಶ್ಯಸ್ಯ ವಿಲಪ್ಯ ದುಃಖಾತ್ || ಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ಮತಿನಪುನಶ್ಚ | ಮರಿಷ್ಯಇತ್ಯೇವ ಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಃ || ೧೭೭ ||

ಅರ್ಥಃ—ಸಃ-ರಾವಣನು, ಅಪ್ರಿಯಂ-ದುಃಖರೂಪವಾದ, ಉಗ್ರರೂಪಂ-ಕಡನವಾದ, ತಂ-ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮರಣದವಾರ್ತೆಯನ್ನು, ನಿಶಮ್ಯ-ನಿಶಮಿಸಿ

ಕೇಳಿ, ಭೃಶಂ=ದುಃಖದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ, ವಿನಿಶ್ಚಯ-ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು, ದುಃಖಾತ್-ದುಃಖದಿಂದ, ವಿಲಸ್ಯ-ಪ್ರಲಾಪಮಾಡಿ, ಪುನಶ್ಚ-ತಿರಿಯೂ ಸುನಿಶ್ಚಿತ-ದೃಢೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅರ್ಥಃರ್ಷ=ಮರಣಲಕ್ಷಣವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಆಹಂಮರಿಷ್ಯೇವ-ನಾನೂ ಮೃತನಾಗುತ್ತೇನೆ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಮತಿಂ-ಮನಃಸನ್ನು, ಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ-ಸ್ಥಿತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ರಾವಣನು ದುಃಖಕರವಾದ ಅತಿಕ್ರೂರವಾದ ವೃತ್ತನು ನಾಶವಾದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮಹಾದುಃಖದಿಂದ ಅತ್ಯುಚ್ಚವಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಲಾಪಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ತಾನು ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕೆಂತಲೂ ಮೃತನಾಗುವದೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಹೇಗಾದರೂ ಮೃತನಾಗುತ್ತೇನೆಂದು ಮನಃಸನ್ನು ಸಾಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಮರಣಾಭಿಮುಖಃ ಶೀಘ್ರಂ | ರಾವಣೋ ರಣಕರ್ಮಣಿ || ಸಜ್ಜೇ ಭವನ್ನಂತಧಿವ | ದಿದೇಶ ಬಲಮೂರ್ಜಿತಂ || ೧೭೮ ||

ಅರ್ಥ:-ಮರಣಾಭಿಮುಖಃ - ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದ, ರಾವಣಃ-ರಾವಣನು, ಶೀಘ್ರಂ-ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ರಣಕರ್ಮಣಿ-ಯುದ್ಧಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸಜ್ಜೇಭವನ್-ಸಿದ್ಧನಾದನು. ಅಂತರೈವ-ಅಷ್ಟರೊಳಗಾಗಿಯೇ, ಊರ್ಜಿತು-ಶಕ್ತ ಮತ್ತು ಬಲಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಬಲಂ-ಮೂಲಬಲವನ್ನು, ದಿದೇಶ-ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:-ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಅಭಿಮುಖನಾದ ರಾವಣನು ತಾನು ಸಾಯುವುದೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಸರಿಸಾಟಿಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧನಾದನು, ಮತ್ತು ಅಷ್ಟರೊಳಗಾಗಿಯೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ಬಲದಿಂದಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮೂಲಬಲವನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ತ್ರಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಮಹಾಘಾತಾಣಾಂ | ಅಷ್ಟೋಹಿಣೀನಾಂ ಸಹಸ್ರಶ್ಚ ಹಸ್ರಂ || ಶ್ರಮೇಣ ಸಂಯೋಜಯತಾಶುರಾಣಾಂ | ಸಜ್ಜೇಭವಾನೀತಿ ದಿದೇಶ ರಾವಣಃ || ೧೭೯ ||

ಅರ್ಥ:—ರಾವಣನು ಅಕ್ಷೋಹಿಣೀನಾಂ - ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಗಳ, ಷಟ್ಪ್ರಹಸ್ತಂ-ಅರು ಸಹಸ್ರ ಬಲವನ್ನು, ಸಹ-ಶೇರಿ, ಮಹಾಘಕಾನಾಂ-ಮಹಾಘಸಂಕೇತವಾದ ಬಲದ, ತ್ರಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾಣಿ - ಮೂವತ್ತುಸಾವಿರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಶ್ರಮೇಣ-ಕಷ್ಟದಿಂದ, ಅಶು-ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಸಂಯೋಜಯತ್ - ತೇರಿಸಿದನು, ಮತ್ತು ರಾಮಂಪ್ರತಿ - ರಾಮನನ್ನು, ಸಜ್ಜೆಭವಾನಿ-ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರಿ. ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ದಿದೇಶ-ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ರಾವಣನು ಗಾಮರ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮೂವತ್ತು ಅರುಸಹಸ್ರ ಮಹಾಘಸಂಜ್ಞಾಕವಾದ ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಬಲವನ್ನು ಶ್ರಮದಿಂದ ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ರಾಮನನ್ನು ಬಾಧಿಸಿರಿ ನಾನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತೇನೆ ಎಂಬು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ತದಪ್ರಧೃಷ್ಯಂ ವರತಃಸ್ವಯಂಭುವೋ | ಯುಗಾಂತಕಾಲಾರ್ಣವಘೂರ್ಣಿತೋಪಮಂ || ಪ್ರಗೃಹ್ಯನಾನಾವಿಧಮಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಂ | ಬಲಂ ಕಪೀಂ ಶೀಘ್ರತಮಂಜಗಾಮ || ೧೮೦ ||

ಅರ್ಥ:—ಸ್ವಯಂಭುವಃ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ವರತಃ-ವರದಿಂದ, ಅಪ್ರಧೃಷ್ಯಂ-ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ, ಯುಗಾಂತಕಾಲ-ಪ್ರಲಯಕಾಲದ, ಅರ್ಣವ-ಸಮುದ್ರದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಘೂರ್ಣಿತೋಪಮಂ - ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ, ತತ್-ರಾವಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಬಲಂ-ಸೈನ್ಯವು, ನಾನಾವಿಧಂ-ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾದ, ಅಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಂ-ಅಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ-ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಕರ್ಪೀಪ್ರತಿ-ವಾನರರನ್ನು ಕುರಿತು, ಶೀಘ್ರತಮಂ-ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ, ಜಗಾಮ-ಬಂದು ಸೇರಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಆ ಸೈನ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ. ವರದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಜಗತ್ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಆ ಸೈನ್ಯವು ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಾನರರ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿತು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಗಚ್ಛಮಾನಂ ತದಪಾರಮೇಯಂ | ಬಲಂ ಸುಘೋರಂ ಪ್ರಲ
ಯಾರ್ಣವೋಪಮಂ || ಭಯಾತ್ಸಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಷಣ್ಣ ಚೇತಸಃ |
ಕಪಿಪ್ರವೀರಾ ನಿತರಾಂ ಪ್ರದುದ್ರುವುಃ || ೧೮೧ ||

ಅರ್ಥಃ—ತತ್=ಆ ರಾವಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಅಗಚ್ಛಮಾನಂ=ತನ್ನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ, ಅಪಾರಮೇಯಂ=ಕೊನೆ ಮೊದಲಿಲ್ಲದೇ ಇರುವ, ಪ್ರಲಯಾರ್ಣವೋಪಮಂ = ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಸುಘೋರಂ = ಅತ್ಯಂತ ಭಯಂಕರವಾದ, ಬಲಂ = ರಾವಣನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ನೋಡಿ, ವಿಷಣ್ಣ ಚೇತಸಃ = ಖೇದಮನಸ್ಕರಾದ, ಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ=ನಾನರ ವೀರರು, ಭಯಾತ್=ಭಯಸಟ್ಟು, ನಿತರಾಂ=ಸವಸ್ತರೂ, ಪ್ರದುದ್ರುವುಃ= ಓಡಿಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ತಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಅಪಾರ ವಾದ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರದ ಹಾಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ, ಆ ರಾವಣನ ಬಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿವೀ ರರೂ ಖಿನ್ನಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಭಯಸಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದರು.

ಅನಂತಾರಿಕೆಃ—ಅಪಾರವಾದ ರಾವಣನ ಸೈನ್ಯವು ಬಹು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತೀ ರ್ಣವುಳ್ಳ ಆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇತ್ತು, ಮತ್ತು ಆ ಕಪಿವೀರರು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕೆ ಓಡಿಹೋದರು, ಎಂಬ ಶಂಕಾಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ವದರಿಂದ, ಆ ಶಂಕಾವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ|| ವರೋಹಿ ದತ್ತೋಸ್ಯ ಪುರಾಸ್ವಯಂಭುವಾ | ಧರಾತಲೇತ್ವೇಪಿ
ನಿನಾಸಶಕ್ತಿಃ | ಅಜೇಯತಾಚೇ ತ್ಯತಯೇವ ಸಾರ್ಕಜಾಃ | ಪ್ಲವಂ
ಗಮಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಪಿಸ್ತನಾಶಕನ್ || ೧೮೨ ||

ಅರ್ಥಃ—ಪುರಾ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಯ=ಈ ಮೂಲ ಬಲಕ್ಕೆ, ಸ್ವಯಂ ಭುವಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಧರಾತಲೇ=ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಲಂಕೆಯು, ಅಲ್ಪೇಪಿ=ಒಂದಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರದೇಶವಾದಾಗ್ಯೂ, ನಿನಾಸಶಕ್ತಿಃ=ನಾಸಮಾಡ ತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ, ಅಜೇಯತಾಚ=ಯಾರಿಂದಲೂ ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯ ವಾಗಿರೋಣವನ್ನೂ ಸಹ, ಹಿ=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ವರಃ = ವಸವು,

ದತ್ತಃ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೀತೋ, ಅತಯೇವ=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಾರ್ಕಜಾಃ= ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಸಹಿತರಾವ, ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ=ಕಪಿಗಳು, ತಂ=ಆ ಬಲ ವನ್ನು, ದ್ರಷ್ಟುಮಪಿ=ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವವಕ್ಕೂ ಸಹ, ನಾಶಕನ್ಸ್ಮ= ಶಕ್ತರಾಗಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಈ ಬಲವು ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲಂಕೆಯು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ವಾಸಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಯಾರಿಂದಲೂ ಅಪಜಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಹಾಗೆ ವರವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಆ ಮಂದ ಮಹತ್ವ ದ್ವಿಶೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಆ ಬಲವನ್ನು ಸುಗ್ರೀವಾದಿ ಸರ್ವ ಕಪಿಗಳೂ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಶಕ್ತ ರಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಅವತಾರಿಕೆಃ—ಈ ಅಸರಿಮಿತವಾದ ಬಲವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮರೇ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತಿಳಿಯಸಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪ್ರಗೃಹ್ಯರಾಮೋಪಿ ಧನುಃ ಶರಾಂಶ್ಚ | ಸಮಂತತಸ್ತಾ ನವಧೀಭ್ಯ
ರೋಘೈಃ || ಸವಿಸರ್ವತ್ರ ಚ ದೃಶ್ಯಮಾನೋ | ವಿದಿಕ್ಷುರಿದಿಕ್ಷು ಪ್ರಜ
ಘಾನಸರ್ವಶಃ || ೧೮೩ ||

ಅರ್ಥಃ—ರಾಮೋಪಿ = ಶ್ರೀರಾಮ.ಚಂದ್ರನೇ, ಧನುಃ=ಧನುಃಸನ್ನಾ ಶರಾಂಶ್ಚ=ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ಧಾರಣಮಾಡಿ, ತ್ವಂ=ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಶರೋಘೈಃ=ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ, ಸಮಂತತಃ=ಸರ್ವತ್ರ, ಅವಧೀರ್ತ್= ಸಂಕಾರ ಮಾಡಿದನು. (ಹೇಗೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ) ಸಯೇವಚ=ಆ ಒಬ್ಬ ರಾಮದೇವನೇ, ವಿದಿಕ್ಷುರಿದಿಕ್ಷು=ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವತ್ರ= ಸಮಸ್ತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ದೃಶ್ಯಮಾನಃ= ಈ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಅನಂತ ರಾಮರೂಪಗಳಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಸರ್ವಶಃ = ಸಮಸ್ತ ರನ್ನೂ, ಪ್ರಜಘಾನ=ಸಂಹರಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಸ್ವತಃ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು, ಆ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕು ವಿದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಳ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಂತ ರಾಮರೂಪದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ | ಕ್ಷಣೇನಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ನಿಹತ್ಯರಾಘವಃ | ಪ್ಲವಂಗಮಾನಾ ಮೃಷಭೈಃ
ಸುಪೂಜಿತಃ || ಅಭಿಷ್ಠುತಃಸರ್ವ ಸುರೋತ್ತಮೈರ್ಮುಧಾ | ಭೃಶಂ
ಪ್ರಸೂನೋ ತ್ವರವರ್ಷಿಭಿಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧೮೪ ||

ಅರ್ಥ:- ರಾಘವಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ಕ್ಷಣೇನ = ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ = ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ, ನಿಹತ್ಯ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ಪ್ಲವಂಗಮಾನಃ = ಕವಿಗಳ, ಮೃಷಭೈಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ, ಸುಪೂಜಿತಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಮತ್ತು, ಪ್ರಭುಃ = ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪ್ರಸೂನಃ = ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ, ಉತ್ಕರ = ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ವರ್ಷಿಭಿಃ = ಮಳೆಗರೆ ಯುತ್ತಲಿರುವ, ಸರ್ವಸುರೋತ್ತಮೈಃ = ಸಮಸ್ತ ದೇವತಾಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದಲೂ, ಮುಧಾ = ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಭೃಶಂ = ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ಅಭಿಷ್ಠುತಃ = ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಅನಂತರಾಮರೂಪದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ನಂತರ ಸಮಸ್ತ ಕವಿವೀರರೂ ಇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ದೇವೋತ್ತಮರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾ ಬಹು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಅವತಾರಿಕಾ:- ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಆದ ನಂತರ ರಾಮನು ತಾನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನೆಂದು ವಕ್ಷ್ಯವಾಣ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ | ಅಥಾಯಯಾ ಸರ್ವನಿಶಾಚರೇಶ್ವರೋ | ಹತಾವಸಿಷ್ಟೇನ ಬಲೇನ
ಸಂವೃತಃ || ವಿಮಾನಮಾರುಹ್ಯಚ ಪುಷ್ಪಕಂತ್ವರನ್ | ಶರೀರಣಾ
ಶಾಯ ಮಹಾಯುಧೋದೃತಃ || ೧೮೫ ||

ಅರ್ಥ:- ಅಥ = ಅನಂತರ, ಸರ್ವನಿಶಾಚರೇಶ್ವರಃ = ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ರಾಜನಾದ ರಾಮನು, ಹತಾವಸಿಷ್ಟೇನ = ಸಂಹೃತರಾಗಿ ಕಳೆದು ಉಳಿದಿರತಕ್ಕ, ಬಲೇನ = ರಾಕ್ಷಸ ಬಲದಿಂದ, ಸಂವೃತಃ = ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಪುಷ್ಪಕಂ = ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವೆಂದು ಹೆಸರ. ಳ್ಳ, ವಿಮಾನಂಜ = ವಿಮಾನವನ್ನೇಳಿ

ಅರುಹ್ಯ=ಏರಿ, ಮಹಾಯುಧ=ಶ್ರೇಷ್ಠತರವಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ, ಉದ್ಧತಃ
ಸನ್=ಉನ್ನತನಾಗಿ, ಶರೀರನಾಶಾಯ = ತನ್ನ ದೇಹನಾಶಕ್ಕೋಸ್ಕರ,
ತ್ವರ್ತ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಃ—ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ರಾಕ್ಷಸ ಬಲವನ್ನು
ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಕಳೆದು ಉಳಿದು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಾಕಿ
ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಮಹಾ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಉನ್ನತನಾದ
ರಾವಣೇಶ್ವರನು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತನ್ನ ದೇಹನಾಶಕ್ಕಾಗಿ
ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ವಿಶೇಷಾಂಶಃ—ಇಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಂದನೆಂದು
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಿಮಾನದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಏಕೀಕೃತವಿದೆ ಅದು
ವಿನಂದರೆ:—“ಶಶಾಸತಂ ವೈಶ್ರವಣೋ | ನತ್ವಾನೇತದ್ವಹಿಷ್ಯತಿ ||
ಯಸ್ತುತ್ವಾಂ ಸಮರೇಹಂತಾ | ತಮೈವೈತದ್ವಹಿಷ್ಯತಿ || ಅವಮನ್ಯ ಗುರುಂ
ಮಾಂಚ | ಪ್ರಿಪ್ರಂತ್ವಂ ನಭವಿಷ್ಯತಿ” ಎಂದು ವೈಶ್ರವಣರಿಂದ ಶಾಪ ಪ್ರಾಪ್ತ
ವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀ ಪಂಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ
ತನ್ನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈಗ ಅದನ್ನು ಏರಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಮತ್ತು
ಈ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವು “ಚಕ್ರಯಾನಂ” ಅಂದರೆ ವೈಭವದಿಂದ ಸಂಚಾರ
ಮಾಡತಕ್ಕ ವಾಹನವೇ ಹೊರತು “ನಸಮರಾಯ” ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ
ಅರ್ಹವಲ್ಲವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (“ಪುಷ್ಪಕಂ ಪುಷ್ಪಿನರ್ಧನಂ”) ಎಂದು
ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರೋಣದರಿಂದ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಮಾಡತಕ್ಕ
ವಿಮಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಏತೇನ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವೆಂದರೆ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು
ಕೊಡತಕ್ಕ ರಥವೆಂತ ಹೆಸರಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ|| ವಿರೂಪನೇತ್ರೋ ಭಚಯೂಪನೇತ್ರ | ಸ್ತಥಾ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ
ಮಹೋದರೌಚ || ಯಯುಸ್ತಮಾವೃತ್ಯ ಸಹೈವಮಂತ್ರಿಣೌ |
ಮೃತಿಂ ಪುರೋಧಾಯ ರಣಾಯಯಾಂತಂ || ೧೮೬ ||

ಅರ್ಥಃ—ಮೃತಿಂ=ಮೃತ್ಯುವನ್ನು, ಪುರೋಧಾಯ=ಮುಂದುಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು, ರಣಾಯ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ, ಯಾಂತಂ=ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ತಂ=
ಆ ರಾವಣನನ್ನು, ವಿರೂಪನೇತ್ರಃ = ವಿರೂಪನೇತ್ರನು, ಯೂಪನೇತ್ರಃ=

ಯೂಪನೇತ್ರನು, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ = ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಮತ್ತು ಮಹೋದರೌ=ಮಹೋದರನು ಇವರೇ ಮೊಸಲಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಸವಾನೃತ್ಯ=ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು, ಸಹೈವ=ಅವನ ಸಂಗಡಲೇ, ಯಯೌ = ಹೊರಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿರೂಪನೇತ್ರ, ಯೂಪನೇತ್ರ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ, ಮಹೋದರ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಮುಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ರಾವಣನನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಅವನ ಸಂಗಡಲೇ ಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥಾಸ್ಯಸೈನ್ಯಾನ್ವಿನಿಜಘ್ನರೋಜಸಾ | ಸಮಂತತಃ ಶೈಲಶಿಲಾಭಿ
ವೃಷ್ಟಿಭಿಃ || ಪ್ಲವಂಗಮಾಸ್ತಾ ನಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ವೀರ್ಯವಾಃ |
ಸಸಾರವೇಗೇನ ಮಹೋದರೋರುಷಾ ||೧೮೩||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ-ಅನಂತರ, ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ=ವಾನರರು, ಅಸ್ಯ=ರಾ
ವಣನ, ಸೈನ್ಯಾನ್ವಿ=ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಶೈಲ ಶಿಲಾಭಿವೃಷ್ಟಿಭಿಃ=ವರ್ಷಿತ ಶಿಲಾ
ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಓಜಸಾ=ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ, ಸಮಂತತಃ=ಸರ್ವತೋಮು
ಖವಾಗಿ, ನಿಜಘ್ನಃ=ನಾಶಮಾಡಿದರು. ತೇ=ಆ ಕಪಿಗಳನ್ನು, ಅಭಿವೀ
ಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, ವೀರ್ಯವಾಃ = ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ, ಮಹೋದರಃ =
ಮಹೋದರನು, ರುಷಾ=ಕೋಪದಿಂದ, ವೇಗೇನ=ವೇಗದಿಂದ, ಸಸಾರ=
ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾವಣನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ವಾನರರು ವರ್ಷಿತ, ಶಿಲಾ
ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದರು. ನಂತರ
ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಮಹೋದರ ನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನು ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವನ್ನು
ನಾಶಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಪಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅತಿ ವೇಗದಿಂದ ತಾನು
ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಬಂದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ವೀಕ್ಷ್ಯಾತಿಹಾಯಂ ತಮಭಿದ್ರುವಂತಂ | ಸಕುಂಭಕರ್ಣೋ ಯ
ಮಿತಿಬ್ರುವಂತಃ || ಪ್ರದುದ್ರುವು ವಾನರವೀರಸಂಘಾ | ಸ್ತಮಾಸ
ಸಾದಾಶು ಸುತೋಽಥವಾಲಿನಃ || ೧೮೪ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಭಿದ್ರುವಂತಂ=ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿ
ರುವ, ಅತಿಹಾಯಂ=ದೊಡ್ಡ ಶರೀರವುಳ್ಳ, ತಂ=ಆ ಮಹೋದರನನ್ನು,

ವೀಕ್ಷ್ಯ=ನೋಡಿ, ವಾನರವೀರ=ಕಪಿವೀರರ, ಸಂಘಾಃ = ಸಮೂಹಗಳು, ಅಯಂ=ಈ ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವವನು, ಸಃ=ಹಿಂದೆ ರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಹೃತನಾದ, ಕುಂಭಕರ್ಣಃ=ಕುಂಭಕರ್ಣನೇ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಬ್ರುವಂತಃ ಸಂತಃ=ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿಕೊಂಡವರಾಗಿ. ಪ್ರದುದ್ರವುಃ = ಭಯ ಒಂದ ಓಡಿದರು. ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ವಾಲಿನಃ=ವಾಲಿಯ, ಸುತಃ=ಮಗನಾದ ಅಂಗವನು. ಆಶು = ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ತಂ=ಆ ಮಹೋದರನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಸಸಾದ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಬರುತ್ತಿರುವ ಮಹೋದರನನ್ನು ಈ ಕಪಿವೀರರು ನೋಡಿ, ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವವನು ಹಿಂದೆ ರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಹೃತನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನೇ, ಎಂದು ಪರಸ್ಪರ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋದರು. ಅನಂತರ ವಾಲಿಯ ಸುತನಾದ ಅಂಗವನು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಕಪಿವೀರರನ್ನು ಸಮುದಾಯಿಸಿ, ಆ ಮಹೋದರನೊಡನೆ ತಾನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿದು ನಿಂತನು.

ಶ್ಲೋಕ || ವದನ್ತತಿಷ್ಠಧ್ವ ಮಿತಿಸ್ತವೀರೋ | ಬಿಭೀಷಿಕಾಮಾತ್ರ ಮಿದಂನ
ಯಾತ || ಇತೀರಯನ್ನಗ್ರತವಿವ ಪುಪ್ಲವೇ | ಮಹೋದರಸ್ಯೇಂ
ದ್ರ ಸುತಾತ್ಮಜೋಬಲೀ ||೧೮೯||

ಅರ್ಥ.-ಬಲೀ=ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ, ಇಂದ್ರಸುತಾತ್ಮಜಃ = ಅಂಗವನು, ತಾ=ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಕಪಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ತಿಷ್ಠಧ್ವಂ=ನಿಲ್ಲಿರಿಯೆಂದು, ವದರ್ಸಃ=ಹೇಳಿ, ಇದಂ=ಈ ಪುರೋವೃತ್ತಿಯಾದ ಶರೀರವು ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಭಯಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯಕಾರ, ಬಿಭೀಷಿಕಾಮಾತ್ರಂ=ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಹೊರತು ಬಲಯುಕ್ತವಾದದ್ದಲ್ಲ, ನಯಾತ=ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗಬೇಡಿರಿ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ವೀರಃ = ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಅಂಗವನು, ಈರರ್ಯಸಃ=ಹೇಳಿದವನಾಗಿ, ಮಹೋದರಸ್ಯ=ಮಹೋದರನ, ಅಗ್ರತವಿವ=ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ, ಪುಪ್ಲವೇ=ಹಾರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಬರುತ್ತಿರುವ ಮಹೋದರನ ಅಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಭಯಪಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಕಪಿ

ಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಅಂಗದನು ನಿಲ್ಲಿರಿ ಭಯಪಡ ಬೇಡಿ, ಈ ಮಹೋದರನ ಶರೀರವು ಕೇವಲ ಭಯಪ್ರದವೇ ಹೊರತು ಬಲಯುಕ್ತವಾದದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಾನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಮಹೋದರನ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಾರಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥೋಶರಾನಾಶು ವಿಮುಂಚಮಾನಂ | ಶಿರಃಪರಾವೃತ್ಯ ನಿಪಾತ್ಯ
ಭೂತಲೇ || ಮಮರ್ಧಪದ್ಭ್ಯಾ ಮಭವದ್ಗತಾಸು | ಮರ್ಯೋದ
ರೋ ವಾಲಿಸುತೇನ ಚೂರ್ಣಿತಃ ||೧೯೦||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಅಂಗದನು, ಶರಣ = ಬಾಣಗಳನ್ನು, ವಿಮುಂಚ ಮಾನಂ=ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮಹೋದರನ. ಶಿರಃ = ಶಿರಸ್ಸನ್ನು, ಪರಾವೃತ್ಯ=ಹಿಡಿದು, ಭೂತಲೇ=ನೆಲದಲ್ಲಿ, ನಿಪಾತ್ಯ=ಕೆಡಹಿ, ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಪಾದಗಳಿಂದ, ಮಮರ್ಧ=ತಿಕ್ಕಿದನು, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಮಹೋದರಃ=ಮಹೋದರನು, ವಾಲಿಸುತೇನ=ಅಂಗದನಿಂದ, ಚೂರ್ಣಿತಃ=ವುಡಿ ವುಡಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಗತಾಸುಃ=ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಾಣವುಳ್ಳವನು, ಅಭವತ್=ಆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮಹೋದರನನ್ನು ಅಂಗದನು ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿ ತನ್ನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಉಜ್ಜಿದನು. ಮಹೋದರನು ಚೂರ್ಣಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥೋಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ ಉಪಾಜಗಾಮ | ಪ್ರವರ್ಷಮಾಣೋಸ್ತ
ಶರಾಂಬುಧಾರಾಃ || ಪ್ರಸಹ್ಯಚಾಘ್ನಿದ್ಯ ಧನುಃಕರಸ್ಥಂ | ಸಮಾದ
ದೇಖದ್ಗ ಮಮುಷ್ಯಸೋಂಗದಃ ||೧೯೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, (ಮಹೋದರನ ಸಂಹಾರಾನಂತರ) ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವಃ=ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನೆಂಬ ರಾವಣನ ಮಂತ್ರಿಯು, ಅಸ್ಯ=ಅಂಗದನಮೇಲೆ, ಪ್ರವರ್ಷಮಾಣಃ=ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸುತ್ತಾ, ಉಪಾಜಗಾಮ=ಅಂಗದನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಸಃ-ಆ, ಅಂಗದಃ = ಅಂಗದನು, ಶರಾಂಬುಧಾರಾಃ-ಬಾಣದ ಮಳೆಯನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ಸಹಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಅಮುಷ್ಯ=ಈ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನ. ಕರಸ್ಥಂ = ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ, ಧನುಃ-ಧನುಸ್ಸನ್ನು, ಅಘ್ನಿದ್ಯ = ಛೇದನಮಾಡಿ, ಖದ್ಗಂ=ಖಡ್ಗಾಯುಧ ದಿಂದ, ಸಮಾದದೇ=ಹೊಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಅಂಗದಿಂದ ಮಹೋದರನು ಹೆತನಾದ ನಂತರ ರಾವಣನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಅಂಗದನ ಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು, ಅಂಗದನು ಆದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿಿದ್ದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭೇದನ ಮಾಡಿ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ನಿಗೃಹ್ಯ ಕೇಶೇಷು ನಿಪಾತ್ಯ ಭೂತಲೇ | ಚಕರ್ತವಾಮಾಂಸತ ಔದರಂ ಪರಂ || ಯಥೋಪವೀತಂ ಸತಥಾ ದ್ವಿಧಾಕೃತೋ | ಮಮಾರಮಂತ್ರೀರಜನೀ ಚರೇಶತುಃ ||೧೯೨||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಅಂಗದನು. ತಂ=ಆ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನನ್ನು, ಕೇಶೇಷು=ಕೂದಲನ್ನು, ನಿಗೃಹ್ಯ=ಹಿಡಿದು. ಭೂತಲೇ-ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ. ನಿಪಾತ್ಯ=ಬೀಳಿಸಿ. ವಾಮಾಂಸತಃ=ಎಡ ಭುಜದಿಂದ. ಪರಂಔದರಂ = ಬಲದ ಹೊಟ್ಟೆ ಪರ್ಯಂತ, ಚಕರ್ತ = ಶೀಳಿದನು. ಸಃ = ಆ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು, ಉಪವೀತಂಯಥಾಭವತಿತಥಾ=ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ಹಾಗೆ. ದ್ವಿಧಾಕೃತಃ=ಎರಡಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು, ಅಥ=ಅನಂತರ, ರಜನೀಚರೇಶತುಃ = ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನ, ಮಂತ್ರಿ=ಪ್ರಧಾನಿಯಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು, ಮಮಾರ=ಮೃತನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಂಗದನು ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನ ಕೂದಲು ಹಿಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡಹಿ ಎಡದ ಭುಜದಿಂದ ಬಲದ ಹೊಟ್ಟೆಯಮೂಲಕ ಓರೆಯಾಗಿ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಸೀಳಿದನು, ಆ ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರೋ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿಯಿತ್ತದೆಯೋ ಅರೀತಿ ಎಡ ಭುಜದಿಂದ ಬಲ ಹೊಟ್ಟೆಯ ವರೆಗೆ ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕೂಡಲೇ ಮೃತನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥೈಸಮಾಜಗ್ಮತು ರುದ್ಯತಾಯುಧೌ | ವಿರೂಪನೇತ್ರೋ ಪೃಥಯೂಪನೇತ್ರಃ || ಯಥೈವಮೇಘೋ ದಿವಿತಿಗ್ಮಿರಶ್ಮಿಂ | ತಥಾ ಸ ಮಾಘ್ನಾ ದಯತಾಂ ಶರೌಘೈಃ ||೧೯೩||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಮೃತನಾದ ನಂತರ, ಏನಂ ಪ್ರತಿ=ಈ ಅಂಗದನನ್ನು ಕುರಿತು, ಉದ್ಯತಾ=ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು. ಆಯುಧೌ =

ಆಯುಧಗಳುಳ್ಳ, ವಿರೂಪನೇತ್ರಃ - ವಿರೂಪನೇತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ ತಥಾ=ಮತ್ತು, ಯೂಪನೇತ್ರೋಪಿ=ಯೂಪನೇತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ ಸಹ, ಅಜಗ್ಮತುಃ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು, ತೌ=ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಅಥ = ಅನಂತರ, ಮೇಘಃ=ಮೇಘಗಳು, ದಿವಿ=ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ. ತಿಗ್ಮಿರಶ್ಚಿಂ-ಕ್ರೂರವಾದ ರಶ್ಮಿಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನನ್ನು. ಯಥಾ = ಹೇಗೆ ಮರೆಮಾಡುವವೋ ಹಾಗೆ, ಏನಂ=ಈ ಅಂಗದನನ್ನು, ಶರೋಘೈಃ = ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಸಮಾಘ್ನಿದಯ ತಾಂ=ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಂಗದಿಂದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಹತನಾದ ನಂತರ ರಾವಣನ ಮಂತ್ರಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ವಿರೂಪನೇತ್ರ, ಯೂಪನೇತ್ರರಿಬ್ಬರೂ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು. ಮತ್ತು ಅಂಗದನನ್ನು ಬಾಣ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮೇಘಗಳು ಹೇಗೆ ಮರೆಮಾಡುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ತಾಭ್ಯಾಂಸಬದ್ಧಃ ಶರಪಂಜರೇಣ | ವಿಚೇಷ್ಟಿತುಂ ನಾಶಕದತ್ತವೀರಃ || ಹರೀಶ್ವರಃಶೈಲ ಮತಿಪ್ರಮಾಣ | ಮುಕ್ತಾಟ್ಯಚಿಕ್ಷೇಷತಯೋಃ ಶರೀರೇ || ೧೯೪ ||

ಅರ್ಥ.—ತಾಭ್ಯಾಂ=ಆ ವಿರೂಪನೇತ್ರ ಮತ್ತು ಯೂಪನೇತ್ರರುಗಳಿಂದ, ಶರಪಂಜರೇಣ=ಬಾಣಗಳ ಪಂಜರದಿಂದ, ಬದ್ಧಃ-ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ, ವೀರಃ-ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ, ಸಃ=ಆ ಅಂಗದನು, ಅತ್ರ-ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ವಿಚೇಷ್ಟಿತುಂ-ಶೈಕಾಲುಗಳು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವದಕ್ಕು ಸಹ, ನಾಶಕತ್=ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ, ಅಥ=ಅನಂತರ, ಹರೀಶ್ವರಃ = ಕಪಿರಾಜನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು, ಅತಿಪ್ರಮಾಣಂ=ಬಹು ಬಲವಾದ, ಶೈಲಂ - ಬೆಟ್ಟವನ್ನು, ಉತ್ಪಾಟ್ಯ = ಕಿತ್ತು, ತಯೋಃ ಶರೀರೇ=ಅವರ ಮೇಲೆ, ಚಿಕ್ಷೇಷ-ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ವಿರೂಪನೇತ್ರ, ಯೂಪನೇತ್ರರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಶರಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಅಂಗದನು ಬದ್ಧನಾಗಿ ಅಲ್ಲಾಡುವುದಕ್ಕು ಸಹ ಶಕ್ತನಾಗದೆ ಹೋದನು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಗ್ರೀವನು ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಈ ರಾಕ್ಷಸರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉಭಾಚತಾತೇನವಿಚೂರ್ಣತೇರಣೇ | ರವೇಸುತಸ್ಯೋರು ಬಲೇ
ರಿತೇನ || ನಿಶಾಚರೇಶೋಫಸ ಶರೇಣಸೂರ್ಯಜಂ | ಬಿಭೇದ
ವಕ್ತಸ್ಯಪಿಸೋಪತದ್ಭುವಿ || ೧೯೫ ||

ಅರ್ಥ.—ರವೇಸುತಸ್ಯ=ಸುಗ್ರೀವನ, ಉರುಬಲೇನ = ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಲದಿಂದ, ಈರಿತೇನ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ, ತೇನ=ಆ ಪರ್ಮತದಿಂದ, ತೌ=ಆ ವಿರೂಪನೇತ್ರ, ಯೂಪನೇತ್ರರು, ಉಭೌ = ಇಬ್ಬರೂ, ರಣೇ = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ವಿಚೂರ್ಣತೇ=ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದರು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ನಿಶಾಚರಃ=ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನು, ಸೂರ್ಯಜಂ=ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ಶರೇಣ=ಬಾಣದಿಂದ, ವಕ್ತಸ್ಯ=ಎದೆಯಲ್ಲಿ, ಬಿಭೇದ=ಭೇದನ ಮಾಡಿದನು. ಸೋಪಿ=ಸುಗ್ರೀವನೂ ಸಹ, ಭುವಿ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಪತತ್=ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸುಗ್ರೀವನು ಹೊಡೆದ ಬೆಟ್ಟದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ವಿರೂಪನೇತ್ರ, ಯೂಪನೇತ್ರರು ಇಬ್ಬರೂ ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದರು. ನಂತರ ರಾವಣನು ಬಾಣದಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನ ಎದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿದನು. ಆ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನು ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತಶ್ಚಸರ್ವಾಂಶ್ಚಕಪಿಪ್ರವೀರಾಃ | ವಿಧೂಯಣಾಣೈರ್ಬಲರ್ವಾ
ದಶಾನನಃ || ಜಗಾಮರಾಮಾಭಿಮುಖಸ್ತದೈನಂ | ರುರೋಧ
ರಾಮಾ ವರಜಃಶರೋಘೈಃ || ೧೯೬ ||

ಅರ್ಥ.—ತತಶ್ಚ=ಅನಂತರ, ಬಲರ್ವಾ=ಬಲಶಾಲಿಯಾದ, ದಶಾನನಃ=ದಶಕಂಠನು, ಸರ್ವಾಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಕಪಿವೀರಾಶ್ಚ=ಕಪಿವೀರರನ್ನು ಬಾಣೈಃ=ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ, ವಿಧೂಯ=ಓಡಿಸಿ, ರಾಮಾಭಿಮುಖಃ ಸಃ=ರಾಮರ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ, ಜಗಾಮ=ಹೋದನು. ತದಾ = ಆಗ ಏನಂ=ಇವನನ್ನು, ರಾಮಾವರಜಃ=ರಾಮರ ಸಹೋದರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಶರೋಘೈಃ=ಬಾಣ ಸಮೂಹದಿಂದ, ರುರೋಧ=ತಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ರಾವಣನು ಸಮಸ್ತ ಕಪಿವೀರರನ್ನೂ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಓಡಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಆಗ ಅವನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬಾಣ ಸಮೂಹದಿಂದ ತಡೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತದಾದಶಾಸ್ಯಂ ತಕದಂಡಕಲ್ಪಂ | ಮಯಾಯದತ್ತಂ ಕಮ
ಲೋದ್ಭವೇನ || ಮಯಾದ್ಗೃಹೀತಾಂಚ ವಿವಾಹಕಾಲೇ | ಪ್ರ
ಗೃಹ್ಯಶಕ್ತಿಂ ವಿಸಸರ್ಜಲಕ್ಷ್ಮಣೇ || ೧೯೭ ||

ಶ್ಲೋಕ || ತದಾಸವೀರಃ ಸುವಿದಾರಿಶೋರಃ | ಪಪಾತಭೂಮೌ ಸುಭೃಶಂವಿ
ಮೂರ್ಛಿತಃ || ಮರುತ್ಸುತಃ ಶೈಲಮತಿಪ್ರಮಾಣಂ | ಚಿಕ್ಷೇಪ
ರಕ್ಷಃಪ್ರತಿ ವಕ್ಷಸಿದ್ರುತಂ || ೧೯೮ ||

ಅರ್ಥ.—ತದಾ=ಆಗ, ದಶಾಸ್ಯ=ರಾವಣನು, ಕಮಲೋದ್ಭವೇನ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಮಯಾಯ=ಮಯಾಸುರನಿಗೆ, ದತ್ತಂ = ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ, ವಿವಾಹಕಾಲೇ=ಮಯನ ಮಗಳಾದ ಮಂಡೋದರಿಯ ವಿವಾಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಮಯಾತ್=ಮಯಾಸುರನಿಂದ, ಗೃಹೀತಾಂಚ = ತಾನು ಕೊಂಡಿದ್ದ, ಅಂತಕದಂಡ=ಯಮದಂಡಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಂ = ಸಮಾನವಾದ, ಶಕ್ತಿಂ=ಶಕ್ತಿಯು-ಧನನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ = ತೆಗೆದುಕೊಂಡು. ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ = ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೇಲೆ, ವಿಸಸರ್ಜ=ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು.

ಅರ್ಥ.—ತದಾ=ಆಗ, ಸುವಿದಾರಿತ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಘಾಯಪಟ್ಟ, ಉರಃ=ವಕ್ಷಸ್ಥಳವುಳ್ಳ, ಸವೀರಃ=ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಸುಭೃಶಂ=ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ವಿಮೂರ್ಛಿತಃ=ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ, ಭೂಮೌ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಪಪಾತ=ಬಿದ್ದನು, ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮರುತ್ಸುತಃ=ಹನು ಮಂತದೇವರು, ಅತಿಪ್ರಮಾಣಂ=ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ, ಶೈಲಂ=ಪರ್ವತದಿಂದ, ದ್ರುತಂ=ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ, ರಕ್ಷಃಪ್ರತಿ=ರಾಕ್ಷಸನ ವಕ್ಷಸಿ = ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಷೇಪ = ಹೊಡೆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದೈತ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿಯಾದ ಮಯಾಸುರನಿಗೆ ಅವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ, ನಂತರ ಆ ಮಯಾಸುರನಿಂದ ಮಂಡೋದರಿಯ ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಷಡದಿದ್ದ ಯಮದೇವರ ದಂಡಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶಕ್ತಿಯುಧವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಕ್ಷಸುಳ್ಳವನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ಹೊಂದಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು. ಆ ತಕ್ಷಣವೇ ಹನುಮಂತನು ಮಹೋನ್ನತವಾದ ಪರ್ವತವನ್ನೇತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ರಾವಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತೇನಾತಿಗಾಢಂ ವ್ಯಥಿತೋದಶಾನನೋ | ಮುಖೈರ್ವಮಂ ಶೋ
ಣಿತ ಪೂರಮಾಶು | ತದಂತರೇಚ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಣಂ | ಜಗಾ
ಮಶಕ್ತ್ಯಾ ಸಹರಾಮಸನ್ನಿಧಿಂ || ೧೯೯ ||

ಅರ್ಥ.—ತೇನ=ಹನುಮಂತನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ವತದಿಂದ
ಅತಿಗಾಢಂ=ಬಹುಬಲವಾಗಿ, ವ್ಯಥಿತಃ=ಹೀಡಿತನಾದ, ದಶಾನನಃ=ರಾವ
ಣನು, ಆಶು=ತಕ್ಷಣವೇ, ಮುಖೈಃ=ದಶ ಮುಖಗಳಿಂದಲೂ, ಶೋಣಿತ
ಪೂರಂ=ರಕ್ತ ಪ್ರವಾಹವನ್ನೇ, ವರ್ಮ (ಆಭೂತ್) ವಮನ ಮಾಡಿದನು.
ತದಂತರೇ=ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ, ಹನೂರ್ಮಾ=ಹನುಮಂತನು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ=
ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು, ಶಕ್ತ್ಯಾಸಹ=ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಕ್ತಾಯುಧ ಸಹಿತನಾಗಿ
ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು, ರಾಮಸನ್ನಿಧಿಂ ಪ್ರತಿ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ
ಜಗಾಮ=ಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹನುಮಂತನು ಪರ್ವತದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ
ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಿತನಾಗಿ ರಾವಣನು ತನ್ನ ದಶಮುಖದಿಂದಲೂ ರಕ್ತ ಪ್ರವಾ
ಹಗಳನ್ನೇ ವಮನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಹನುಮಂತನು ಶಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ಬಲವಾದ ಘಾತವಾಗಿ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು
ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಹಿತನನ್ನಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀರಾಮರ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು
ಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮುದ್ಭುಬರ್ಹಾಫಚತಾಂಸರಾಘವೋ | ದಿದೇಶಚಪ್ರಾಣವರಾತ್ಮ
ಜಂ ಪುನಃ || ಪ್ರಭುಃಸಮಾನೇತು ಮಥೋವರಾಷಧೀಃ | ಸಚಾ
ನಿನಾಯಾಶು ಗಿರಿಂಪುನಸ್ತಂ || ೨೦೦ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ಸರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು. ತಾಂ=
ಶಕ್ತಾಯುಧವನ್ನು, ಸಮುದ್ಭುಬರ್ಹಾ=ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದನು, ಅಥ=ಅನಂತರ
ಪ್ರಭುಃ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ವರಾಷಧೀಃ=ಸಂಜೀವಿನಿ
ವೊದಲಾದ ಔಷಧಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳನ್ನು. ಸಮಾನೇತುಂ=ತರುವದಕ್ಕಾಗಿ.
ಪುನಃ=ತಿರಗಿ, ಪ್ರಾಣವರಾತ್ಮಜಂ ಪ್ರತಿ=ವಾಯು ಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತ
ನಿಗೆ, ದಿದೇಶಚ=ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು, ಸಚ=ಆ ಹನುಮಂತನೂ, ಪುನಃ=
ತಿರಗಿ. ತಂಗಿರಿಂ=ಆ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು, ಅಶು=ಜಾಗೃತೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಸಂಜೀವಿನೀ ವೇದಲಾದ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತರುವಂತೆ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಆ ಹನುಮಂತನು ತಿರಿಗೇ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತದ್ಗಂಧಮಾತ್ರೇಣ ಸಮುತ್ಥಿತೋಸೌ | ಸೌಮಿತ್ರಿರಾತ್ಮೋರುಬಲಶ್ಚ ಪೂರ್ವವತ್ || ಶಶಂಸಚಾಶ್ಲಿಷ್ಯ ಮರುತ್ಸುತಂಪ್ರಭುಃ | ಸರಾಘವೋಗಣ್ಯ ಗುಣಾರ್ಣವಃ ಸ್ಮರ್ಯ || ೨೦೧ ||

ಅರ್ಥ.—ತತ್=ಆ ಪರ್ವತ ಸ್ಥಿತವಾದ ಔಷಧಿಗಳ, ಗಂಧಮಾತ್ರೇಣ=ವಾಸನೆ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ, ಆಸೌ=ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿದ್ದ, ಸೌಮಿತ್ರಿಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ಪೂರ್ವವತ್=ಪೂರ್ವದಂತೆ, ಸಮುತ್ಥಿತಃ - ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು, ಆತ್ಮ-ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ, ಉರು = ಉತ್ಪನ್ನವಾದ, (ಹೆಚ್ಚಾದ) ಬಲಶ್ಚ=ಬಲಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅಭೂತ್=ಆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು ತಂದ ಒಡನೆಯೇ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಔಷಧಿಗಳ ವಾಸನೆ ತಗಲಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇನೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದನು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಬಲ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾದನು.

ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಅರ್ಥ.—ಅಗಣ್ಯ = ಎಣಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ, ಗುಣ = ಸದ್ಗುಣಗಳಿಗೆ, ಅರ್ಣವಃ=ಸಮುದ್ರ ಸ್ಥಾನೀಯನಾದ, ಪ್ರಭುಃ=ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಸರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು, ಸ್ಮರ್ಯಸಃ = ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಮರುತ್ಸುತಂ=ಹನುಮಂತನನ್ನು, ಆಶ್ಲಿಷ್ಯ=ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಿ, ಶಶಂಸಚ=ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿದನು.

ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.—ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರಪ್ರಾಯನೂ ಮಹಾ ಸಮರ್ಥನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಆಲಿಂಗನ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಾಕ್ಷಿಪತ್ತಂಗಿರಿವರಂ | ಲಂಕಾಸ್ಥಃ ಸಮಾರುತಿಃ || ಅರ್ಧಲಕ್ಷೇ ಯೋಜನಾನಾಂ | ಯತ್ರಾಸೌಪೂರ್ವಸಂಸ್ಥಿತಃ || ೨೦೨ ||

ಅರ್ಥ.—ಸಮಾರುತಿಃ=ಆ ಹನುಮಂತನು, ತಂಗಿರಿವರಂ = ತಾವು ತಂದಿದ್ದ ಪರ್ವತಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನು, ಲಂಕಾಸ್ಥಃ ಸನ್ನೇವ=ತಾವು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡೇನೇ, ಯೋಜನಾನಾಂ=ಯೋಜನಗಳ, ಅರ್ಧಲಕ್ಷೇ=ಅರ್ಧ ಲಕ್ಷ ದೂರದಲ್ಲಿ, ಅಸೌ=ಈ ಪರ್ವತವು, ಯತ್ರ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೋ, ತತ್ತ್ವೇ=ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳುವಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಕ್ಷಿಪತ್ = ಬಿಸಾಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ಆ ಹನುಮಂತನು ತಾನು ಲಂಕಾ ಪಟ್ಟಣ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡೇ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು (ಅರ್ಧಲಕ್ಷ) ಐವತ್ತು ಸಹ ಸ್ರಯೋಜನ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿತ್ತೋ ಅದೇ ಸ್ಥಳ ದಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳುವಹಾಗೆ ಬಿಸಾಟನು.

ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ.—ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವು ಎರಡು ಸಾವಿರ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಅದರ ಮೈಕಿ ಈ ಔಷಧಿಗಳಿದ್ದ ಸ್ಥಳವು ಒಂದು ನೂರು ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆ ಪರ್ವತದಿಂದ ಪೆಕ್ಕಳಿಸಿ ತಂದಿದ್ದನು. ಈಗ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ತಾನು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡೇ ಯಾವ ಭಾಗದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದನೋ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳುವಂತೆ ಬಿಸಾಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತದ್ಬಾಹುವೇಗಾ ತ್ಸಂಶ್ಲೇಷಂ | ಪ್ರಾಪ ಪೂರ್ವವದೇವಸಃ || ನೃತಾಶ್ಚಯೇ ಶ್ಲವಂಗಾಸ್ತು | ತದ್ಗಂಧಾ ತ್ರೇಪಿಜೀವಿತಾಃ || ೨೦೩ ||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಆ ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವು, ಪೂರ್ವವತ್=ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆಯೇ, ತತ್=ಆ ಹನುಮಂತನ, ಬಾಹುವೇಗಾತ್ - ಭುಜಬಲದಿಂದ, ಸಂಶ್ಲೇಷಂ-ಯಾವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಕಿತ್ತಿದ್ದನೋ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಾಪ-ಹೊಂದಿತು, ತದ್ಗಂಧಾತ್ = ಆ ತಿಕ್ಕಾಟದಿಂದ, ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಔಷಧಿಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ, ಯೇಷ್ಲವಂಗಾಸ್ತು - ಯಾವ ಕಪಿಗಳು, ನೃತಾಶ್ಚ - ಮೃತರಾಗಿದ್ದರೋ, ತೇಪಿ = ಅವರೂಕೂಡ, ಜೀವಿತಾಃ=ಬದುಕಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹನುಮಂತನು ಪರ್ವತವನ್ನು ತರುವಾಗ ಅದು ತನ್ನ ಬಾಹುಗಳಿಂದ ತಿಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟು ವಾಸನೆಯು ಹೊರಟಿತು. ಆ ವಾಸನೆಯ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದಲೇ ರಣದಲ್ಲಿ ಮಡಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಗಳೂ ಬದುಕಿದರು. ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದ ಅವರ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡವು ಮತ್ತು ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಶರೀರ ವರ್ಣವು ಸರಿಯಾದ ವರ್ಣವಾಯಿತು.

ಮೃತರಾಗಿದ್ದ ಕಪಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬದುಕಿ ಸತೇಜಸ್ಕರಾದರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ರಣದಲ್ಲಿ ಮೃತರಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಏತಕ್ಕೆ ಬದುಕಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಾ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಸರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ರಾಮಾಜ್ಞಯಾಹಿ ರಕ್ಷಾಂಸಿ | ಹರಯೋ ಬ್ಧಾನವಾಕ್ಷಿಪ್ಫ ||
ನೋಜ್ವೀವಿತಾ ಸ್ತತಸ್ತೇತು | ವಾನರಾನೀರುಜೋ ಭರ್ವ || ೨೦೪ ||

ಅರ್ಥ.—ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ = ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಹರಯಃ=ಕಪಿಗಳು, ರಕ್ಷಾಂಸಿ = ರಣದಲ್ಲಿ ಮೃತರಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಅಬ್ಧಾ=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಅವಾಕ್ಷಿಪ್ಫ=ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟರು, ತೇತಃ - ಆದ್ದರಿಂದ, ತೇತು=ಆ ರಾಕ್ಷಸರು, ನೋಜ್ವೀವಿತಾಃ=ಬದುಕಲಿಲ್ಲ, ವಾನರಾಸ್ತು=ಕಪಿಗಳಾದರೋ, ನಿರುಜಃ=ರೋಗದಿಂದ ರಹಿತರಾದವರು, ಅಭರ್ವ=ಆದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಭಿನ್ನಪ್ರರೋಹಿಣಶ್ಚೈವ | ವಿಶಲ್ಯಾಃಪೂರ್ವವರ್ಣಿನಃ || ಔಷಧೀ
ನಾಂ ಪ್ರಭಾವೇನ | ಸರ್ವೇಪಿ ಹರಯೋಭರ್ವ || ೨೦೫ ||

ಅರ್ಥ.—ಹರಯಃ - ಕಪಿಗಳು, ಸರ್ವೇಪಿ=ಸಮಸ್ತರೂ, ಔಷಧೀನಾಂ=ಮೃತಸಂಜೀವಿನ್ಯಾದಿ ಔಷಧಿಗಳ, ಪ್ರಭಾವೇನ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ. ಭಿನ್ನ-ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವಯವಗಳ, ಪ್ರರೋಹಃ=ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು, ವಿಶಲ್ಯಾಃ-ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವರೂ, ಪೂರ್ವವರ್ಣಿನಃ=ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆ ಶರೀರ ಕಾಂತಿವುಳ್ಳವರೂ, ಅಭರ್ವ=ಆದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—|| ೨೦೪ || ೨೦೫ || ಹನುಮಂತನು ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತವನ್ನು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತರುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ರಣದಲ್ಲಿ ಮೃತರಾದ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರ ದೇಹವನ್ನೂ ಕಪಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರ ಮೃತ ದೇಹಕ್ಕೆ

ಔಷಧಿಗಳ ಸಂಸರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮೃತರಾದವರು ಬದುಕಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವರಹಿತರೂ ಆದರು, ಮತ್ತು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾದ ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಅವಯವಗಳೂ ಶೇರಿಕೊಂಡವು, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಟ್ಟಿದ್ದ ಬಾಣಗಳು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಇತ್ತೋ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ತೇಜೋ ವರ್ಣರಾದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಅಥಾಸಸಾದೋತ್ತಮ ಪೂರುಷಂ ಪ್ರಭುಂ | ವಿಮಾನಗೋ ರಾವಣ
ಆಯುಧೌಘಾ || ಪ್ರವರ್ಷಮಾಣೋ ರಘುವಂಶನಾಥಂ | ತ
ಮಾತ್ರ ಧನ್ವಾಭಿಯಯೌ ಸರಾಮಃ || ೨೦೬ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ-ಅನಂತರ, ರಾವಣಃ-ರಾವಣನು, ಉತ್ತಮಪೂರು
ಷಂ - ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ, ಪ್ರಭುಂ- ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾದ,
ರಘು-ರಘುಮಹಾರಾಜನ, ವಂಶ-ಸಂತತಿಗೆ, ನಾಥಂ - ಸ್ವಾಮಿಯಾದ,
ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, ವಿಮಾನಗಃ=ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನಾ ರೂಢನಾಗಿ.
ಆಯುಧೌಘಾ-ಬಾಣ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ವರ್ಷಮಾಣಃಸ = ಮಳೆಗರೆ
ಯುತ್ತಾ, ಆಸಸಾದ-ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದನು, ಸರಾಮಃ- ಆ ರಾಮನೂ
ಕೂಡ. ಆತ್ರಧನ್ವಾ-ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ. ತಂಪ್ರತಿ-ಆ ರಾವಣ
ನನ್ನು ಕುರಿತು. ಅಭಿಯಯೌ-ಎದುರಿಗೆ ಹೋದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಗರೆ
ಯುತ್ತಾ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದನು. ಶ್ರೀರಾಮನು
ಅವನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಸನ್ಮಾನಯ ನ್ರಾಘವಮಾವಿಪೂರುಷಂ | ನಿಯಾತಯಾಮಾಸ
ರಥಂ ಪುರಂದರಃ || ಸಹಾಯುಧಂ ಮಾತಲಿಸಂಗೃಹೀತಂ |
ಸಮಾರುರೋಹಾಶು ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಃ || ೨೦೭ ||

ಅರ್ಥ.—ಪುರಂದರಃ-ದೇವೇಂದ್ರನು. ಆದಿಪೂರುಷಂ=ಪುರಾತನ
ಪುರುಷನಾದ. ರಾಘವಂ-ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು. ಸನ್ಮಾನಯೌಸ = ಗೌರವಿಸಿ
ದವನಾಗಿ. ರಥಂ-ರಥವನ್ನು- ನಿಯಾತಯಾಮಾಸ-ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.
ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪೂರ್ವಜನಾದ. ಸಃ - ಆ ಶ್ರೀರಾಮನು.

ಸಹಾಯಧಂ = ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಮಾತಲಿ = ದೇವೇಂದ್ರನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಯಿಂದ, ಸಂಗೃಹೀತಂ = ತರಲ್ಪಟ್ಟ, ರಥಂ = ರಥವನ್ನು, ಆರು = ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಸಮಾರೂಢೇಹ = ಏರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾವಣನು ರಾಮರೂಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ, ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಬಂದನು. ರಾಮರಿಗೆ ರಥವಿಲ್ಲದಿರುವದನ್ನು ಅರಿತು ಅವರ ಮರ್ಯಾದಾರ್ಥವಾಗಿ ದೇವೇಂದ್ರನು ಸಮಸ್ತವಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಯ ಸಮೇತ ಕಳುಹಿಸಿದನು- ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ರಥವನ್ನು ಏರಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಆರುಹ್ಯತದ್ರಥವರಂ ಜಗದೇಕನಾಥೋ || ಲೋಕಾಭಯಾಯ
ರಜನೀಚರನಾಥ ಮಾಶು || ಅಭ್ಯುದ್ಯಯೌ ದಶತಾಂಶುರಿಸಾಂಧ
ಕಾರಂ | ಲೋಕಾನಶೇಷತ ಇಮಾನ್ನಿಗಿರಂತ ಮುದ್ಯೌ || ೨೦೮ ||

ಅರ್ಥ.—ಜಗದೇಕನಾಥಃ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಮುಖ್ಯಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ತದ್ರಥವರಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆ ಇಂದ್ರನ ರಥವನ್ನು, ಆರುಹ್ಯ = ಏರಿ, ಉದ್ಯೌರ್ಷ = ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ, ಲೋಕಾಭಯಾಯ = ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಭಯಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ, ಅಂಧಕಾರಂ = ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು, ದಶತಾಂಶುರಿವ = ಸಹಸ್ರ ರಶ್ಮಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೂರ್ಯನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಇಮಾಃ - ಪಾತಾಳಲೋಕ ಮೊದಲು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಪರಿಯಂತರವಾದ, ಲೋಕಾಃ = ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಅಶೇಷತಃ = ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ, ನಿಗಿರಂತಂ = ನುಂಗುತ್ತಿರುವ, ರಜನೀಚರನಾಥಂಪ್ರತಿ = ರಾಕ್ಷಸ ಸತಿಯಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಭ್ಯುದ್ಯಯೌ = ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಜಗದೇಕಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಇಂದ್ರನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಥವನ್ನು ಏರಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ನುಂಗಿಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಸಹಸ್ರ ರಶ್ಮಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸಿ ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ರಾವಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೋದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಆಯಾಂತನಿಾಕ್ಷ್ಯ ರಜನೀಚರಲೋಕನಾಥಃ | ಶಸ್ತ್ರಾಣ್ಯುಥಾಸ್ತ
ಸಹಿತಾನಿ ಮುನೋಚರಾಮೇ || ರಾಮಸ್ತುತಾನಿ ವಿನಿಕ್ಯಂತ್ಯ
ನಿಜೈರ್ಮಹಾಸ್ತ್ರೈಃ | ಸ್ತಸ್ಮೋತ್ತಮಾಂಗ ದಶಕಂ ಯುಗಪನ್ಯ
ಕೃಂತತ್ || ೨೦೯ ||

ಅರ್ಥ.—ರಜನೀಚರಲೋಕ = ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ, ನಾಥಃ = ರಾಜನಾದ
ರಾವಣನು, ಆಯಾಂತಂ = ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ರಾಮನನ್ನು,
ಈಕ್ಷ್ಯ = ನೋಡಿ. ರಾಮೇ = ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ, ಅಸ್ತುಸಹಿತಾನಿ =
ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ, ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ = ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಮುನೋಚ =
ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು, ಅಥ - ಅನಂತರ, ರಾಮಸ್ತು = ಶ್ರೀರಾಮನು,
ನಿಜೈಃ = ಸ್ವಕೀಯಗಳಾದ, ಮಹಾಸ್ತ್ರೈಃ - ಮಹಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ತಾನಿ =
ರಾವಣನಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಅಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ವಿನಿಕ್ಯಂತ್ಯ - ಛೇದನಮಾಡಿ,
ತಸ್ಯ = ಆ ರಾವಣನ, ಉತ್ತಮಾಂಗ = ಶಿರಸ್ಸುಗಳ, ದಶಕಂ-ಹತ್ತನ್ನೂ,
ಯುಗಪತ್ - ಏಕಬಾಣದಿಂದ, ನಕೃಂತತ್ = ಛೇದನ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾಕ್ಷಸಪತಿಯಾದ ರಾವಣನು ಅಸ್ತ್ರ ಮತ್ತ ಮಂತ್ರ
ಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ
ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಕೂಡ ಆ ಅಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು
ತನ್ನ ಮಹಾಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಛೇದನಮಾಡಿ ರಾವಣನ ಹತ್ತು ತಲೆಗಳನ್ನೂ
ಒಂದೇ ಬಾಣದಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಛೇದನ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕೃಂತಾನಿತಾನಿ ಪುನರೇವ ಸಮುತ್ಥಿತಾನಿ | ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವರಾಘ್ನತ
ಧೃತೇ ಹೃದಯಂಚಿಭೇದ || ಜಾಣೇನವಜ್ರಸದೃಶೇನ
ಸಭಿನ್ನಹೃತ್ಕೋ | ರಕ್ತಂವಮ ನೈವತದಾಶು ಮಹಾವಿನಾ
ನಾತ್ || ೨೧೦ ||

ಅರ್ಥ.—ಕೃಂತಾನಿ = ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ತಾನಿ = ಆ ಶಿರಸ್ಸುಗಳು,
ತತಃಕೇ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ವರಾತ್ - ವರದಿಂದ, ಪುನರೇವ = ಪುನಃ,
ಸಮುತ್ಥಿತಾನಿ = ಉದ್ಭವವಾಗುತ್ತಿರುವದನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ = ನೋಡಿ,
(ರಾಮಃ - ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು), ವಜ್ರಸದೃಶೇನ = ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ
ಸದೃಶವಾದ, ಜಾಣೇನ = ಬಾಣದಿಂದ, ಹೃದಯಂ = ರಾವಣನ ವಕ್ಷ

ಸ್ಥಳವನ್ನು, ಬಿಭೇದ = ಭೇದಿಸಿದನು- ಭಿನ್ನಹೃತ್ಯಃ = ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೃದಯವುಳ್ಳ, ಸಃ = ಆ ರಾವಣನು, ರಕ್ತಂ = ರಕ್ತವನ್ನು, ವಮನಸ್ = ವಮನಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಹಾವಿನಾನಾತ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಿವಾನದಿಂದ, ಅಶು = ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ನೃಪತತ್ = ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಭೇದನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶಿರಸ್ಸುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರದಿಂದ ಪುನಃ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಮ ಣನ ಹೃದಯವನ್ನೇ ವಚ್ಚೆಯುಂಟು ಸದೃಶವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ಭೇದನ ಮಾಡಿದನು. ಆ ಬಾಣದಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ರಕ್ತವನ್ನು ವಮನಮಾಡಿ ತಾನು ಕೂತು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ಮೃತನಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಮಿಹತೇ ತ್ರಿಜಗತಾಂ ಪರಮಪ್ರತೀಪೇ | ಬ್ರಹ್ಮಾಶಿನೇನ
ಸಹಿತಃ ಸಹಲೋಕಪಾಲ್ಯಃ || ಅಭ್ಯೇತ್ಯಪಾದಯುಗಳಂ ಜಗ
ದೇಕಭರ್ತುಃ | ರಾಮಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಭರಿತಃ ಶಿರಸಾನನಾಮ || ೨೦೧ ||

ಅರ್ಥ.—ತ್ರಿಜಗತಾಂ = ಮೂರುಲೋಕಕ್ಕೂ, ಪರಮಪ್ರತೀಪೇ = ಅತ್ಯಂತ ದ್ವೇಷಿಯಾದ, ತಸ್ಮಿ = ಆ ರಾವಣನು, ಹತೇಷತಿ - ಮೃತ ನಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶಿನೇನ = ರುದ್ರನಿಂದಲೂ, ಸಹಲೋಕಪಾಲ್ಯಃ = ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಲೂ, ಸಹಿತಃ = ಸಹಿತ ನಾಗಿ, ಜಗತ್ - ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಏಕಭರ್ತುಃ - ಮುಖ್ಯಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ರಾಮಸ್ಯ = ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ, ಪಾದಯುಗಳಂ - ಪಾದದಿಂದ ಗಳನ್ನು, ಅಭ್ಯೇತ್ಯ = ಹೊಂದಿ, ಭಕ್ತಿಭರಿತಃ - ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರಿತ ನಾಗಿ, ಶಿರಸಾ - ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ, ನನಾಮ - ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಮಹಾ ದ್ವೇಷಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸ ಪತಿಯಾದ ರಾವಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಣದಿಂದ ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಒಡನೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ರುದ್ರದೇವರಿಂದಲೂ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಲೂ ಸಹಿತರಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಯುಗಳ ವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೈನ ಮಸ್ತಾತ್ಪಿತರಂ ಕೃತಾಂಜಲಿ | ಗುಣಾಭಿರಾಮಂ ಜಗತಃ
 ಪಿತಾಮಹಃ || ಜಿತಂಜಿತಂತೇ ಜಿತಲೋಕಭಾವನ | ಪ್ರಪನ್ನ
 ಸಾಲಾಯ ನಮೋನಮಸ್ತೇ || ೨೧೨ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ = ಅನಂತರ, ಜಗತಃ = ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಪಿತಾ
 ಮಹಃ = ಪಿತಾಮಹರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಕೃತಾಂಜಲಿಃ ಸ್ವ - ಬದ್ಧಾಂ
 ಜಲಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಗುಣಾಭಿರಾಮಂ - ಸ್ವರೂಪಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾ
 ನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಭಿರಾಮಂ = ರಮಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಪಿತರಂ =
 ತನಗೆ ತಂದೆಯಾದ, ಏನಂ - ಈ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಹೇ ಅಜಿತ = ಯಾ
 ರಿಂದಲೂ ಅವಜಯವಿಲ್ಲದವನೇ, ಹೇ ಲೋಕಭಾವನ = ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು
 ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವನೇ, ತೇ = ನಿನಗೆ, ಜಿತಂಜಿತಂ = ಜಯವು, ಜಯವು,
 ಪ್ರಪನ್ನಸಾಲಾಯ = ಹೊಂದಿದವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ, ತೇ = ನಿನಗೋಸ್ಕರ,
 ವಯಂ = ನಾವುಗಳು, ನತಾಃ - ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡತಕ್ಕವರು; ಅಸ್ಮ =
 ಆಗಿದ್ದೇವೆ. (ಇತಿ - ಹೀಗೆಂದು), ಅಸ್ತೌತ್ = ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ
 ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಪಿತಾಮಹರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಗಳಾಗಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ
 ಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆನಂದ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾ ಗುಣ
 ಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ, ತಮಗೆ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ
 ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು “ಹೇ ಜಯಶೀಲನೇ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೇ
 ನಿನ್ನಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜಯವೂ ಉಂಟಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನು
 ಹೊಂದಿದವರನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸತಕ್ಕ ಪ್ರಭುವಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು
 ತ್ತೇವೆ.” ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿ
 ದೇವತಾ ಸಮೂಹದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು
 ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತ್ವಮೇಕಃಕುಲೋಸಿ ನಚಾದಿರಂತ | ಸ್ತವೇಡ್ಯಕಾಲೇನ ತಥೈವ
 ದೇಶತಃ || ಗುಣಾಹ್ಯಗಣಾ ಸ್ತವತೇಷ್ಯನಂತಾಃ | ಪ್ರತ್ಯೇಕಶಬ್ದಾದಿ
 ವಿನಾಶವರ್ಜಿತಾಃ || ೨೧೩ ||

ಅರ್ಥ. — (ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ) ತ್ವಂ = ನೀನು, ಏಕಕುಶಲಃ = ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಭುವು, ಅಸಿ-ಆಗಿದ್ದೀಯೆ, ಹೇ ! ಈಡ್ಯಃ = ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಹನಾದ ಮಹಾಪ್ರಭುವೇ, ತವ = ನಿನಗೆ. ಕಾಲೇನ = ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ತಥೈವ = ಅದರಂತೆಯೇ, ದೇಶತಃ = ದೇಶದಿಂದಲೂ, ಆದಿಃ = ಮೊದಲು, ಅಂತಃ = ಕೊನೆ, ನಚ = ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ತವ = ನಿನ್ನ, ಗುಣಾಃ = ಗುಣಗಳು, ಅಗಣ್ಯಾಹಿ = ಗಣನಾತೀತಗಳು, ತೇಹಿ = ಅವುಗಳಾದರೋ, ಅನಂತಾಃ = ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದವುಗಳು, (ಮತ್ತು) ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಶ್ವಾದಿ ವಿನಾಶವರ್ಜಿತಾಃ = ಪ್ರತ್ಯೇಕ-ಆ ಅನಂತಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಒಂದನ್ನೂ, ಶಶ್ವಾದಿ = ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ, ವರ್ಜಿತಾಃ-ರಹಿತವಾದವುಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — (ಹೇ ಪ್ರಭೋ) ನೀನು ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೇ. ಹೇ ಸ್ತುತ್ಯನೇ ! ನಿನಗೆ ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಾಗಲೀ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲೀ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅಥವಾ ನಾಶ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳಾದರೋ ಗಣನಾತೀತವಾದವುಗಳು, ಮತ್ತು ಅದಿ ಅಂತ್ಯಗಳಿಂದ ಅಂದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ ಆಮೇಲೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು ನಾಶವಾಯಿತು, ಇಂತಹ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದವುಗಳು. ಸದೋದಿತವಾದವುಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಇಂತಹ ಗಣನಾತೀತವಾದ ಗುಣಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೂ ಅನಂತಾನಂತವಾದವುಗಳು.

ಶ್ಲೋಕ || ನಜೋದ್ಭವೋ ನೈವ ತಿರಸ್ಕೃತಿಸ್ತೇ | ಕ್ವಚಿದ್ಗುಣಾನಾಂ ಪರತಃ
ಸ್ವತೋವಾ | ತ್ವಮೇಕಾದ್ಯಃ ಪರಮಃ ಸ್ವತಂತ್ರೋ | ಭೃತ್ಯಸ್ತ
ನಾಹಂ ಶಿವಪೂರ್ದಕಾಶ್ಚಯೇ || ೨೧೪ ||

ಅರ್ಥ. — ತೇ = ನಿನ್ನ, ಗುಣಾನಾಂ-ಗುಣಗಳಿಗೆ, ಪರತಃ = ಅನ್ಯರಿಂದಲಾಗಲಿ, ಸ್ವತೋವಾ = ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಆಗಲಿ, ಕ್ವಚಿದಪಿ = ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ, ಉದ್ಭವಃ-ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ನಚ = ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವು. ತಿರಸ್ಕೃತಿಶ್ಚ-ಮರೆಯಾಗೋಣವೂ ಕೂಡ, ನೈವ = ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವು. ತ್ವಂ-ನೀನು, ಏಕಃ = ನೀನು ಒಬ್ಬನೇ, ಆದ್ಯಃ = ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ, ಪರಮಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸ್ವತಂತ್ರಶ್ಚ-ಸ್ವತಂತ್ರನು, ಅತಃ = ಆದ್ದರಿಂದ, ಯೇ = ಯಾವ, ಶಿವಪೂರ್ದಕಾಃ = ರುದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂನೂ, ತೇಸರ್ವೇ - ಆ ಸರ್ವರೂ, ಅಹಂಚ = ನಾನೂ ಸಹ, ತವ-ನಿನಗೆ, ಭೃತ್ಯಃ = ಸೇವಕರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಪರಕೀಯರಿಂದಲೂ ನಿನ್ನಿಂದಲೂ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲವು, ಹಾಗೆಯೇ ಮರೆಯಾಗೋಣವೂ ಇಲ್ಲವು. ಸದೋದಿತಗಳು (ಸರ್ವದಾ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದವುಗಳು) ನೀನು ಒಬ್ಬನೇ ಪುರಾಣಪುರುಷನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೇ. ಆದುದರಿಂದ ರುದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ನಾನೂ ಸಹ ನಿನ್ನ ಸೇವಕರಾಗಿ ದ್ದೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥಾರ್ಚಿಷೋಗ್ನೇಃ ಪವನಸ್ಯವೇಗಾಃ | ಮರೀಚಯೋರ್ಕಸ್ಯ
ನದೀಷುಚಾಪಃ || ಗಚ್ಛಂತಿ ಚಾಯಾಂತಿಚ ಸಂತತಾಶ್ಚ | ತದ್ವ
ನ್ಮದಾದ್ಯಾಃ ಶಿವಪೂರ್ವಕಾಶ್ಚಯೇ || ೨೧೫ ||

ಅರ್ಥ.— ಯಥಾ=ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಅಗ್ನೇಃ=ಅಗ್ನಿಯ, ಅರ್ಚಿಷಃ=ಚ್ವಾಲೆಗಳೂ, ಪವನಸ್ಯ=ಗಾಳಿಯ, ವೇಗಾಃ=ವೇಗವೂ, ಅರ್ಕಸ್ಯ=ಸೂರ್ಯನ, ಮರೀಚಯಃ=ರಶ್ಮಿಗಳೂ, ನದೀಷು=ನದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಆಪಃ=ಉದಕಗಳು (ಇವು ಸರ್ವವೂ) ಆಯಾಂತಿ - ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆಯೋ, ಗಚ್ಛಂತಿಚ=ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತವೆಯೋ. ತದ್ವತ್=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಮದಾದ್ಯಾಃ=ನಾನೇ ಮೊದಲಾದ, ಸಂತತಾಃ=ಅನಾದಿಕಾಲೀನರಾದ, ಯೇ=ಯಾವ, ಶಿವಪೂರ್ವಕಾಃ=ರುದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ, ಸುರಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, ತೇ=ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ಗಚ್ಛಂತಿ=ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆಯಾಂತಿಚ=ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ನಿನ್ನಿಂದ ಬರುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯ ಭೇದವಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ) ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಚ್ವಾಲೆಗಳೂ, ಗಾಳಿಯ ವೇಗಗಳೂ, ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳೂ. ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ, ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತವೆಯೋ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಾನೇ ಮೊದಲಾಗಿ ವೃಳ್ಳ ರುದ್ರ ಪೂರ್ವಕ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರೂ (ದೇವತೆಗಳೂ) ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೇವೆ ಮತ್ತು

ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟರಾಗುತ್ತೇನೆ ಅದುದರಿಂದ ನಾನೇ ನೋದಲಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ನಿನಗೆ ಭೃತ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಯೇಯೇಚಮುಕ್ತಾ ಸ್ವಫಯೇಚಬದ್ಧಾಃ | ಸರ್ವೇತನೇಶೇಶ
ವಶೇಸದೈವ || ವಯಂಸದಾ ತದ್ಗುಣ ಪೂಗಮುಚ್ಚೈಃ | ಸರ್ವೇ
ವದಂತೋಪಿ ನಪಾರಗಾಮಿನಃ || ೨೧೬ ||

ಅರ್ಥ.— ಹೇ ಈಶೇಶ=ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಭುವಾದ ಹೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಯೇ ಯೇ ಮುಕ್ತಾಃ=ಯಾರು ಯಾರು ಮುಕ್ತಜೀವರಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅಥ-ಹಾಗೆಯೇ, ಯೇಬದ್ಧಾಶ್ಚ=ಯಾರ್ಯಾರು ಸಂಸಾರ ಬದ್ಧಜೀವರುಗಳಿದ್ದಾರೆಯೋ, ತೇಸರ್ವೇ=ಆ ಸಮಸ್ತರೂ, ಸದೈವ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ತವ=ನಿನಗೆ, ವಶೇ=ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದಾರೆ, ವಯಂ=ನಾವುಗಳು, ಸರ್ವೇ=ಎಲ್ಲರೂ, ಸದಾ=ಯಾವಾಗಲೂ, ತತ್ ಗುಣ-ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳ, ಪೂಗಂ = ಸಮೂಹವನ್ನು, ಉಚ್ಚೈಃ=ಅವಿಘ್ನವಾಗಿ, ವದಂತೋಪಿ=ಕಥನಮಾಡಿ, ಪಾರ-ಕೊನೆಯನ್ನು, ಗಾಮಿನಃ-ಹೊಂದಿದವರು, ನಭವಾಮುಃ=ಆಗಲಾರೆವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಹೇ! ಸರ್ವ ಪ್ರಭುಗಳಿಗೂ ಪರಮಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೇ, ಮುಕ್ತಜೀವರೂ ಸಂಸಾರ ಬದ್ಧಜೀವರೂ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸರ್ವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿನಗೆ ಅಧೀನರು. ನಾವು ಸರ್ವರೂ ನಿನ್ನ ಅನೃತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸುವ ಪಠನಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ಅವುಗಳ ಕೊನೆ ಕಾಣಲಾರೆವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಿಮೇಷ ಈದೃಗ್ಗುಣಕಸ್ಯತೇಪ್ರಭೋ | ರಕ್ಷೋವಧೋಕೇಷ
ಸುರಪ್ರಪಾಲನಂ || ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಂಹಿ ತಥಾಪಿತದ್ವಯಂ | ಕೃತಂ
ತ್ವಯಾ ತಸ್ಯ ನಮೋನಮಸ್ತೇ || ೨೧೭ ||

ಅರ್ಥ.— ಹೇ, ಪ್ರಭೋ=ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಈದೃಕ್ = ಈ ಪೂರೋಕ್ತಗಳಾದ, ಗುಣಕಸ್ಯ=ಅಪಾರವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ತೇ - ನಿನಗೆ, ಏಷಃ=ಈ, ಅಶೇಷರಕ್ಷೋವಧಃ=ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರವು, ಸುರಪ್ರಪಾಲನಂ=ದೇವತೆಗಳ ರಕ್ಷಣವೂ, ಕಿಂ=ಏನು ಆಶ್ಚರ್ಯವು ? ಏಷಃ = ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯಂಹಿ-ನಿನ್ನ ವಿನಹಾ ಬೇರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವು. ತಥಾಪಿ=ಅದಾಗ್ಯೂ, ತದ್ವಯಂ=ಈ ಉಭಯ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ತ್ವಯಾ=

ನಿನ್ನಿಂದ, ಕೃತಂ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತಸ್ಯ-ಅಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ತೇ-
ನಿನಗೆ, ನಮೋನಮಃ-ನಮಸ್ಕಾರವು, ನಮಸ್ಕಾರವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹೇ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ಪೂರೋಕ್ತಗಳಾದ ಅನಂತಾನಂತ
ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ಈ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರವೂ ದೇವತೆಗಳ ರಕ್ಷಣ
ವೂ ಏನೂ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದುದಲ್ಲವು. ಈ ಕಾರ್ಯವು ನಿನ್ನ ವಿನಹಾ ಮ
ತ್ತಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವು. ಈ ಉಭಯ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ನಿನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪ
ಟ್ಟವು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತೇ ತ್ವಬ್ಜಭವೇನ ಶೂಲೀ | ಸಮಾಹ್ವಯದ್ರಾಘೇನ ಮಾ
ಹವಾಯ || ವರಂ ಮದೀಯಂ ತ್ವಗಣಯ್ಯರಕ್ಷೋ | ಹತಂತ್ಯಯಾ
ತೇನ ರಣಾಯಮ್ಬುಹಿ ||೨೧೦||

ಅರ್ಥ.—ಅಬ್ಜಭವೇನ=ಕಮಲೋದ್ಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಇತಿ
=ಪೂರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಈರಿತೇಸತಿ = ಹೊಗಳುತ್ತಿರಲು, ಶೂಲೀ=
ತ್ರಿಶೂಲಧಾರಿಯಾದ ಯುದ್ರವೇವರು, ರಾಘವಂ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು,
ಮದೀಯಂ=ನನ್ನ, ವರಂ=ವರವನ್ನು, ಅಗಣಯ್ಯು - ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ, ತ್ವ
ಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ರಕ್ಷೋಹತಂ=ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನು ಹತನಾದನು, ತೇ
ನ=ಅ ಕಾರಣದಿಂದ, ರಣಾಯ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಮಾ=ನನ್ನ ಸಂಗಡ,
ಏಹಿ=ಬಾ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ, ಶೂಲೀ=ಯುದ್ರದೇವರು, ರಾಘವಂ=
ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಅಹವಾಯ=ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಸಮಾಹ್ವಯತ್=
ಕತೆದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಪ್ರಕಾರ
ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಯುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಅಸುರಾವೇಶಪ್ರವಿಷ್ಟ
ವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ನನ್ನ ವರವನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಂದೆ ರಾವಣ
ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಿಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಾ
ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತೇಸ್ತುತ್ಯಭಿಧಾಯ ರಾಘವೋ | ಧನುಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಾಶು ಶ
ರಂಚ ಸಂದರ್ಭೇ || ವಿಕೃಪ್ಯಮಾಣೇ ಚಲಿತಾವಸುಂಧರಾ | ಪಪಾತ
ರುದ್ರೋಽಪಿ ಧರಾಪ್ರಕಂಪತಃ ||೨೧೧||

ಅರ್ಥ.— ಇತಿ-ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಈರಿತೇಸತಿ=(ರುದ್ರದೇವರು) ಹೇಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ರಾಘವಃ-ಶ್ರೀರಾಮನು, ಅಸ್ತಿತ್ವತಿ=ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು, ಅಭಿಧಾಯ- (ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ) ಹೇಳಿ, ಆಶು-ತಕ್ಷಣವೇ, ಧನುಃ-ಧನುಃಸ್ಸನ್ನು, ಪ್ರಗೃಹ್ಯ- ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಶರಂ=ಬಾಣವನ್ನು, ಸಂದಧೇ=ಸಂಧಾನಮಾಡಿದನು. ವಿಕೃಷ್ಯಮಾಣೇಚ-ಆ ಬಾಣವನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ವಸುಂಧರಾ=ಈ ಭೂಮಿಯು, ಚಲಿತಾ=ನಡುಗಿತು. ಧರಾ-ಭೂಮಿಯು, ಪ್ರಕಂಪತಃ=ನಡುಗುವಿಕೆಯಿಂದ, ರುದ್ರೋಪಿ = ರುದ್ರದೇವರೂ ಕೂಡ, ವಸಾತ=ಬಿದ್ದು ಮೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭೋತಿ ತಶ್ಚಾ ಸುರಭಾವ ವರ್ಜಿತಃ | ಕ್ಷಮಸ್ವ ದೇವೇತಿ ನನಾಮ
ಪಾದಯೋಃ || ಉವಾಚ ಚತ್ವದ್ವಶಗೋಸ್ಥಿ ಸರ್ವದಾ | ಪ್ರಸೀದ
ಮೇ ತ್ವದ್ವಿಷಯಂ ಮನಃಕುರು ||೨೨||

ಅರ್ಥ.— ಅಥ = ರುದ್ರದೇವರು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಎದ್ದನಂತರ, ಅಸುರಭಾವವರ್ಜಿತಃ=ಅಸುರಭಾವ=ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ, ವರ್ಜಿತಃಸರ್ವ=ಮುಕ್ತನಾದವನಾಗಿ, ಉತ್ಥಿತಃ=ಮೇಲೆಕ್ಕೆ ಎದ್ದು, ಹೇ ದೇವ = ಹೇ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಕ್ಷಮಸ್ವ=ನನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸು, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಪಾದಯೋಃ=ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, ನನಾಮ=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. (ಹೇ ಪ್ರಭೋ=ಮಹಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಅಹಂ=ನಾನು) ಸರ್ವದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ತ್ವದ್ವಶಗಃ=ನಿನ್ನ ಅಧೀನನು, ಅಸ್ತಿ=ಆಗಿದ್ದೇನೆ, ಪ್ರಸೀದ-ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು, ಮೇ = ನನ್ನ, ಮನಃ = ಮನಸ್ಸನ್ನು, ತ್ವದ್ವಿಷಯಂ=ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ, ಕುರು=ಮಾಡು, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಉವಾಚಚ=ರಾಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಬಿದ್ದು ಹೋದ ರುದ್ರದೇವರು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದವರಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ ನನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು, ನಾನು ಸರ್ವದಾ ನಿನ್ನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸರ್ವದಾ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು, ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೇಂದ್ರ ಮುಖ್ಯಾಶ್ಚ ತಮೂಚಿರೇಸುರಾ | ಸ್ವಯಾವಿತಾಸ್ಯೋ
 ದ್ಯು ನಿಶಾಚರಾದ್ವಯಂ || ತಥೈವ ಸರ್ವಾಪದ ಎವನಸ್ತ್ವಂ | ಪ್ರಪಾ
 ಹಿ ಸರ್ವೇ ಭವದೀಯಕಾಸ್ಮಃ ||೨೨೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ಇಂದ್ರಮುಖ್ಯಃ=ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ,
 ಸುರಾಃ=ದೇವತೆಗಳೂನು, ತಪಿ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು (ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ)
 ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ವಯಂ=ನಾವುಗಳು, ಅದ್ಯು=ಈಗ್ಯ, ನಿಶಾಚರಾತ್=
 ರಾಕ್ಷಸನ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಆವಿತಾಸ್ಮಃ=ರಕ್ಷಿತರಾದೆವು. ತಥೈವ=ಅದೇ ರೀತಿ
 ಯಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರವೂ, ನಃ = ನಮ್ಮಗಳನ್ನು. ತ್ವಂ = ನೀನು,
 ಸರ್ವಾಪದಃ=ಸಮಸ್ತ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಪಾಹಿ=ರಕ್ಷಿಸು. ಸರ್ವೇ-
 ನಾವೆಲ್ಲರೂ, ಭವದೀಯಕಾಸ್ಮಃ=ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಕರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಇತಿ=
 ಹೀಗೆಂದು, ಉಚರೇ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ಇಂದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ
 ದೇವತೆಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ:— ಹೇ ಪ್ರಭೋ
 ನಿನ್ನಿಂದ, ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನ ಬಾಧೆಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಿತರಾ
 ದೆವು, ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮಸ್ತ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸು
 ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸೀತಾಕೃತಿಂ ತಾಮಥ ತತ್ರಚಾಗತಾಂ | ದಿವ್ಯಭೃಲೀನಪ್ರಣಿಧಾಯ
 ಪಾನಕೇ || ಕೈಲಾಸತಸ್ತಾಂ ಪುನರೇವಚಾಗತಾಂ | ಸೀತಾಮಗ್ನ
 ಕ್ಷಾಧ್ವಾ ತಭುಕ್ಲಮರ್ಪಿತಾಂ ||೨೨೨||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ತತ್ರ = ತಮ್ಮ
 ಸಮೀಪವನ್ನು ಕುರಿತು, ಆಗತಾಂ-ಬಂದಿರುವ, ತಾಂ=ರಾವಣನಿಂದ ಹೊ
 ತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ, ಸೀತಾಕೃತಿಂ - ಸೀತಾ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು,
 ದಿವ್ಯಭೃಲೀನ=ಅಪವಾದ ವ್ಯಾಜದಿಂದ (ದೋಷದ ಸಂದೇಹ ಇರುವ ಜನ
 ರನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಪರಿಕ್ಷಿಸೋಣ) ಪಾನಕೇ=ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಣಿಧಾಯ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸಿ, ಕೈಲಾಸತಃ=ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದಿಂದ, ಪು
 ನಃ-ತಿರುಗಿ, ಆಗತಾಂ=ಸ್ವಸ್ಥನನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಬಂದವಳಾಗಿಯೂ, ಹುತಭುಕ್-
 ಅಗ್ನಿದೇವರಿಂದ, ಸಮರ್ಪಿತಾಂ = ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ, ತಾ

ಮೇವ=ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾದ, ಸೀತಾಂ=ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು, ಅಗೃಹ್ಣಾತ್-
ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು, ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಈಗ ಅಶೋಕಾ ವನದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಸೀತಾಕೃತಿಯನ್ನು ಲೋಕಾಪವಾದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸಿ, ಪರಿಶುದ್ಧಳೆಂದು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಕೈಲಾಸದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ನಿಜವಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಜಾರ್ಣಗಿರಿಶಾಲಯಗಾಂ ಸಸೀತಾಂ | ಸಮಗ್ರಹೀತ್ವಾವಕೆ ಸಂಪ್ರದತ್ತಾಂ || ಮುನೋದ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯಚತಾಂ ಸರಾಮಃ | ಸಾಚೈವ ದೇವೀ ಭಗವಂತಮಾಪ್ನು ||೨೨||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಪಾವಕ-ಅಗ್ನಿಯಿಂದ, ಸಂಪ್ರದತ್ತಾಂ-ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಸೀತಾಂ=ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು, ಗಿರಿಶಾಲಯ=ರುದ್ರದೇವರ ಆಲಯದಲ್ಲಿ (ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ) ಗಾಂ-ಇದ್ದುಕೊಂಡು, ಜಾರ್ಣ-ತಿಳಿದು, ಸಮಗ್ರಹೀತ್=ಪರಿಗ್ರಹಮಾಡಿದನು. ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ತಾಂಚ=ಆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನೇ, ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ-ಹೊಂದಿ, ಮುಮೋದ=ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು. ಸಾಚದೇವೀ=ಆ ಸೀತಾದೇವಿಯೂ ಕೂಡ, ಭಗವಂತಂ=ವಿಶ್ವರೂಪಿ ಷಡ್ಗುಣ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು, ಅಪ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಮುನೋದ=ಆನಂದಪಟ್ಟಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮನು ಯಜ್ಞಪುರುಷದೇವರಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿಡುವುದು ನಿಜ ಸೀತಾದೇವಿಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು. ರಾಮನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು. ಆ ಸೀತಾದೇವಿಯಾದರೋ ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆನಂದಪಟ್ಟಳು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.—ದಿವ್ಯ ಶೋಧನೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ನಿಜವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸೀತಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸೀತೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ, ಜ್ಞಾನ ಇದ್ದು ದೋಷ ಸಂದೇಹದಿಂದ ಶೋಧನೆ ಮಾಡುವ

ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ, ಮೃತರಾದ ವಾನರರನ್ನು ಯಮಾಲಯದಿಂದ ಕರಿಸಿಕೊಂಡರು. 2. ದಶರಥರಾಜರು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ಇಂದ್ರ ದೇವರ ಸಂಗಡ ಬಂದಿದ್ದರೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ತಥಾ) ಅನುಜಾನಾತ್ಸ ಪಿತರಂ | ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನ ಪರಾನಯ ಇತಿ || ೨೨೫ ||

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರು ವಿಭೀಷಣನಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನಾರೂಢರಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಹನುಮಂತರನ್ನು ಮುಂದಾಗಿ ಹೊರಡುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆಂದು ನಿರೂಪಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕೆ|| ವಿಭೀಷಣೇನಾ ಪಿತಮಾರುರೋಹ | ಸಪುಷ್ಪಕಂ ತತ್ಸಹಿತಃ ಸವಾ ನರಃ || ಪುರೀಂಜಗಾಮಾಶು ನಿಜಾಮಯೋಧ್ಯಾಂ | ಪುರೋಹನೂ ಮಂತ ಮಥೋ ನೈಯೋಜಯತ್ || ೨೨೬ ||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ = ಶ್ರೀರಾಮನು, ವಿಭೀಷಣೇನ = ವಿಭೀಷಣನಿಂದ, ಅರ್ಪಿತಂ = ಸಮರ್ಪಿತವಾದ, ಪುಷ್ಪಕಂ = ಪುಷ್ಪಕನಾಮಕ, ವಿಮಾನಂ = ವಿಮಾನವನ್ನು, ಸಮಾನರಃ = ವಾನರರಿಂದಲೂ, ತತ್ಸಹಿತಃ = ಆ ವಿಭೀಷಣ ನಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ, ಆರುರೋಹ - ಆರೋಹಣ ಮಾಡಿದನು, ನಿಜಾಂ = ಸ್ವಕೀಯವಾದ, ಅಯೋಧ್ಯಾ = ಅಯೋಧ್ಯೆ, ಪುರೀಂಪ್ರತಿ = ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುರಿತು, ಆಶು = ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಜಗಾಮ = ಹೊರಟನು, ಅಥ = ಅನಂತರ, ಪುರಃ = ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಹನುಮಂತಂ = ಹನುಮಂತನನ್ನು, ನೈಯೋಜಯತ್ = ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವನ್ನು ಸಮಸ್ತ ವಾನರರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣನಿಂದಲೂ ಸಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವಗ್ರಾಮವಾದ ಅಯೋಧ್ಯಾ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು. ನೊದಲೇ ಹೊರಡುವಂತೆ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ದದರ್ಶಚಾಸೌ ಭರತಂಹುತಾಶನಂ | ಪ್ರವೇಷ್ಟುಕಾಮಂ ಜಗದೀಶ್ವ
ರಸ್ಯ || ಅದರ್ಶನಾತ್ ತಂ ವಿನಿವಾರ್ಯರಾಮಂ | ಸಮಾಗತಂಚಾಸ್ಯ
ಶಶಂಸಮಾರುತಿಃ || ೨೨೭ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಸೌ - ಮುಂದಾಗಿ ಬಂದ ಹನುಮಂತನು, ಜಗದೀಶ್ವ
ರಸ್ಯ = ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ, ಅದರ್ಶನಾತ್ = ಆ ದಿನದ ವಳ
ಗಾಗಿ ದರ್ಶನವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಹುತಾಶನಂ = ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಪ್ರವೇಷ್ಟು
ಕಾಮಂ = ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದ, ಭರತಂ =
ಭರತನನ್ನು, ದದರ್ಶ = ನೋಡಿದನು, ತಂ = ಆ ಭರತನನ್ನು,
ವಿನಿವಾರ್ಯ = ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದು ತಡೆದು, ಅಸ್ಯ = ಭರತ
ನಿಗೆ, ರಾಮಂಚ = ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು, ಸಮಾಗತಂ - ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ
ಬರುತ್ತಿರುವನೆಂದು, ಶಶಂಸ = ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮುಂದಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತನು
ಭರತನಿರತಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೋಡುವಲ್ಲಿ ಭರತನು ಆ ದಿವಸ ಜಗತ್ಪ್ರಭು
ವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ದರ್ಶನವಾಗದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ
ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಲುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಹನುಮಂತನು ಅವ
ನನ್ನು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಕಾರ್ಣದಿಂದ ತಡೆದು ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ
ಬರುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಶೃತ್ವಾಪ್ರಮೋದೋರುಭರಃ ಸತೇನ | ಸಹೈವಪೌರೈಃ ಸಹಿತಃ
ಸಮಾತ್ಮಕಃ || ಶತ್ಯಘ್ನಯುಕ್ತೋ ಭಿಸಮೇತ್ಯರಾಘವಂ | ನನಾಮು
ಬಾಷ್ಪಾಕುಲ ಲೋಚನಾನನಃ || ೨೨೮ ||

ಅರ್ಥ.—ತೇನ - ಹನುಮಂತನಿಂದ, ಶೃತ್ವಾ - ರಾಮನ ಆಗಮನ
ವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಪ್ರಮೋದೋರುಭರಃ = ಪ್ರಮೋದ = ಸಂತೋಷದ, ಉರು
ಭರಃ = ಮಹಾತಿಶಯವುಳ್ಳ, ಸಃ - ಆ ಭರತನು, ಪೌರೈಃ = ಪುರಜನ
ಗಳಿಂದ, ಸಹಃ = ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಸಮಾತ್ಮಕಃ = ತಾಯಿಯರಿಂ
ದಲೂ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಶತ್ಯಘ್ನ ಯುಕ್ತಃ = ಶತ್ಯಘ್ನನಿಂದ ಕೂಡಿ, ರಾಘವಂ =
ಶ್ರೀರಾಮನ, ಅಭಿಸಮೇತ್ಯ = ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು, ಬಾಷ್ಪಾಕುಲಲೋಚ
ನಾನನಃ ಸಃ = ಬಾಷ್ಪ = ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪದಿಂದ, ಅಕುಲ -

ಯಾವುದೋ ಅದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಇಷ್ಟೇನೆ ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಮುಕ್ತಿಪ್ರದಾನಾತ್ಪ್ರತಿ ಕರ್ತೃತಾಮೇ | ಸರ್ವಸೃಜಾಭೋ ಭವತಾಂ
ಭವೇತ || ಹನೂಮತೋ ನಪ್ರತಿ ಕರ್ತೃತಾಸ್ಯಾ | ಸ್ವಭಾವ
ಭಕ್ತಸ್ಯ ನಿತಾಪಧಂಮೇ || ೨೩೨ ||

ಅರ್ಥ.- ಅಭೋ= ನೀವು ಮಾಡಿದ ಸೇವಾಕ್ಕೆ, ಭವತಾಂ= ನಿಮ್ಮಗಳ, ಸರ್ವಸೃ - ಪೂಜಾಸೇವಾದಿಗಳು ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ, ಮೇ - ನನಗೆ, ಮುಕ್ತಿ ಪ್ರದಾನಾತ್ - ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ, ಪ್ರತಿಕರ್ತೃತಾ - ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವು, ನಿತಾಪಧಂ = ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದದ್ದು, ಭವೇತ್ = ಆಗುತ್ತದೆ, ಸ್ವಭಾವ ಭಕ್ತಸ್ಯ = ಸ್ವಭಾವತಃ = ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಮೇ = ನನ್ನ, ಹನೂಮತಃ = ಹನುಮಂತನಿಗೆ, ಪ್ರತಿ ಕರ್ತೃತಾ = ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವು, ನಿತಾಪಧಂ = ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದದ್ದು, ನಸ್ಯಾತ್ = ಆಗುವದಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.- ನೀವುಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಆರ್ಚನೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸರ್ವರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೇ ನನಗೆ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ, ಸ್ವಭಾವತಃ ನನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವೂ ಸಹಸಾಲದೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಮದ್ಭಕ್ತಾ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ತಾ ವನುಪಧಿಕಬಲ ಪ್ರೋನ್ನತೌ ಸ್ಥೈರ್ಯ
ಧೈರ್ಯ, | ಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾಧಿಕ್ಯತೇಜಃ, ಸುಮತಿದನು ಶಮೇಷ್ವಸ್ಯ
ತುಲ್ಯೋ ನಕಚ್ಛಿತ್ || ಶೇಷೋರುದ್ರಃ ಸುಪರ್ಣೋ, ಪುರುಗುಣ
ಸಮಿತೌ ನೋಸಹಸ್ರಾಂಶ ತುಲ್ಯಾ | ಅಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಮಾ ನ್ಮದೀಶಂ ಪದನು
ಹಮಮುನಾ ಸಾರ್ಥಮೇವೋಪಭೋಕ್ತೇ || ೨೩೩ ||

ಅರ್ಥ.- ಮದ್ಭಕ್ತಾ = ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಪೂರ್ತಾ - ಸರಸ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣತ್ವವೂ = (ಅನುಪಧಿಕಬಲ ಪ್ರೋನ್ನತೌ)= ಅನುಪಧಿಕ = ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ಬಲ = ಪರಾಕ್ರಮದ, ಪ್ರೋನ್ನತೌ - ಅಧಿಕೃದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ಥೈರ್ಯ = ಸ್ಥಿರತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಧೈರ್ಯ = ಧೈರ್ಯ

ರಹಿತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ತೇಜಃ=ದೇಹಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ದಮ= ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೂ, ಶಮೇಷು = ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾದ, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಸ್ಯ - ಈ ಹನುಮಂತನಿಗೆ, ತುಲ್ಯಃ = ಸಮಾನರು, ಕಶ್ಚಿತ್ = ಯಾರೂ, ನ = ಇಲ್ಲವು. ಅಸ್ಯ = ಈ ಹನುಮಂತನಿಗೆ, ಶೇಷಃ = ಶೇಷದೇವರು, ರುದ್ರಃ = ರುದ್ರದೇವರು, ಸುಸರ್ಣೋಪಿ = ಗರುಡ ದೇವರೂ ಸಹ, ಉರುಗುಣಸಮಿತೌ = ಉರುಗುಣ = ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗುಣಗಳ, ಸಮಿತೌ - ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ, ಸಹಸ್ರಾಂಶತುಲ್ಲಾಃ = ಸಹಸ್ರಾಂಶದಲ್ಲಿ, ಒಂದಂಶಕ್ಕೂ, ತುಲ್ಯಃ = ಸಮಾನರು, ನೋಭವಂತಿ = ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ = ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಹಂ - ನಾನು, ಮದೀಶಂ = ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವುಳ್ಳ, ಪದಂ = ಸತ್ಯಲೋಕ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಅಮುನಾ = ಈ ಹನುಮಂತನಿಂದ, ಸಾರ್ಧಮೇವ - ಸಹಕಾರದಿಂದಲೇ (ಇವನ ಸಂಗಡಲೇ), ಭೋಕ್ತೇ = ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತೇನೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಆಹ = ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೂರ್ಣ ಚ್ಛಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ರಹಿತ ವಾದ ಬಲ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಸ್ಥಿರತ್ವ, ಧಾರ್ಮ್ಯತ್ವ, ಮತ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವ ಇವುಗಳ ಅಧಿಕ್ಯವು, ಅನ್ಯವೇಶ ನಿಮಿತ್ತರಹಿತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠತವೂ ಮತ್ತು ಶರೀರಕಾಂತಿ ಅಥವಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಅವಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ, ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಸಮಾನ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವು, ಮತ್ತು ಗರುಡ ಶೇಷ ರುದ್ರರೂ ಹನು ಮಂತನ ಗುಣ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾಂಶದಲ್ಲಿ ಒಂದಂಶಕ್ಕೂ ಸಮಾನರಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯೇ ನನ್ನ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವಲ್ಲವು. ಈ ಹನುಮಂತನು ನನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅವನ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವುಳ್ಳ ಸತ್ಯಲೋಕ ಪದವಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆ ಬಹು ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವೇ ಸಹಭೋಜನವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ಲೋಕ|| ಪೂರ್ವಂಚಿಗಾಯ ಭುವನಂ ದಶಕಂಧರೋಸಾ | ವಬ್ಜೋದ್ಭವಸ್ಯ
ವರತೋ ನತುತಂಕದಾಚಿತ್ || ಕಶ್ಚಿ ಜ್ಜಿಗಾಯ ಪುರುಹೂತಸುತಃ
ಕಪಿತ್ವಾ | ದ್ವಿಷ್ಣೋರ್ವರಾದಜಯದರ್ಜುನ ಏವ ಚೈನಂ || ೨೩೪ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಸೌ = ಈ, ದಶಕಂಧರಃ = ರಾವಣನು, ಅಬ್ಜೋದ್ಭವಸ್ಯ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ವರತಃ = ವರದಿಂದ, ಭುವನಂ = ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನೂ, ಜಿಗಾಯ = ಜಯಿಸಿದನು, ತಂ = ಆ ರಾವಣನನ್ನು, ಕಶ್ಚಿತ್ = ಯಾರೂನೂ, ಕದಾಚಿತ್ = ಯಾವಾಗಲೂ, ನಜಿಗಾಯ = ಜಯಿಸಲಿಲ್ಲವು, (ಆದರೆ) ಪುರುಹೂತಸುತಃ = ಇಂದ್ರಪುತ್ರನಾದ ವಾಲಿಯು, ಕಪಿತ್ವಾತ್ = ವಾನರ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಅರ್ಜುನಃ = ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನು, ವಿಷ್ಣೋಃ = ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ದೇವರ,) ವರಾದೇವ - ವರದಿಂದಲೂ, ಏನಂ- ಈ ರಾವಣನನ್ನು, ಅಜಯತ್ = ಗೆದ್ದನು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮನು ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಏನೆಂದರೆ :—ಈ ರಾವಣನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದನು. ಇವನನ್ನು ಯಾರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಜಯಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಾಲಿಯು ಕಪಿರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನು ದತ್ತಾತ್ರೇಯದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದ ಒಲಿದಿಂದ ಈ ರಾವಣನನ್ನು ಜಯಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ|| ದತ್ತೋವರೋ ನಮನುಜಾಸ್ತ್ರತಿನಾ ನಾಂಶ್ಚ | ಧಾತ್ರಾಸ್ಯತೇನ
ವಿಜಿತೋ ಯುಧಿನಾಲಿನ್ಯಃ || ಅಬ್ಜೋದ್ಭವಸ್ಯ ವರಮಾಶ್ಚ ಭಿ
ಭೂಯರಕ್ಷೋ | ಜಿಗೈತ್ಸಹಂ ರಣಮುಖೇ ಬಲಿಮಾಹ್ವ
ಯಂತಂ || ೨೩೫ ||

ಅರ್ಥ.—ಅಸ್ಯ = ಈ ರಾವಣನಿಗೆ, ಧಾತ್ರಾ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ನಮನುಜಾಸ್ತ್ರತಿ = ನಮನುಜರನ್ನು ಕುರಿತು, ವಾನರಾಸ್ತ್ರತಿಶ್ಚ = ಕಪಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ವರಃ = ಅಜೇಯ ವರವು, ನದತ್ತಃ - ಕೂಡಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವು. ತೇನ = ಆಕಾರಣದಿಂದ, ಏಷಃ = ಈ ರಾವಣನು, ಯುಧಿ - ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ವಾಲಿನಾ = ವಾಲಿಯಿಂದ, ವಿಜಿತಃ - ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಹಂತು = ನಾನಾದರೋ,

ರಣಮುಖೇ=ಯುದ್ಧ ರಂಗದಲ್ಲಿ, ಒಲಿಂ=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು, ಅಸ್ವಯಂ
ತಂ=ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ, ರಕ್ಷಃ-ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನನ್ನು, ಅಬ್ಜೋಘ್ಯವ
ಸ್ಯ=ಕಮಲೋಘ್ಯವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ವರಂ=ವರಪ್ರದಾನವನ್ನು, ಅಭಿ
ಭೂಯ-ನಿರಸನಮಾಡಿ, ಆಶು=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಜಿಗ್ಗೇ-ಜಯಿಸಿದೆನು, ಇತಿ
=ಹೀಗೆಂದು, ರಾವಣಃ=ರಾಮನು, ಆಶು-ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ರಾವಣನಿಗೆ ವರಪ್ರದಾನ
ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾನರರಿಂದಲೂ ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೂ ಅಜೇಯನಾಗಿರು
ವೆಂದು ವರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ವಾಲಿಯು ಕಪಿಯಾದ್ದರಿಂದ
ರಾವಣನನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ಕಾರ್ಕಿವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಷ್ಠನಿಂದ
ತನಗೆ ದತ್ತನಾದ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೂ ಗೆದ್ದನು. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು
ಯುದ್ಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ರಾವಣನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರವನ್ನು
ನಿರಸನ (ತಿರಸ್ಕಾರ) ಮಾಡಿ ಜಯಿಸಿದೆನು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬ್ರಹ್ಮ
ದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ್ದರಿಂದ ಅವರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರವನ್ನು
ಮುರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಬಲೇದ್ವಾರಸೋಹಂ | ವರಮಸ್ಮೈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪೂರ್ವಂತು ||
ತೇನ ಮಯಾರಕ್ಷೋಸ್ತಂ | ಯೋಜನಮಯುತಂ ಪದಾಂಗುಲ್ಯಾ
||೨೩೬||

ಅರ್ಥ.— ಪೂರ್ವಂ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಮೈ=ಈ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ,
ವರಂ - ದ್ವಾರರಕ್ಷಕ ರೂಪವಾದ ವರವನ್ನು, ಸಂಪ್ರದಾಯ = ಕೊಟ್ಟು,
ಬಲೇಃ=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ, ದ್ವಾರಸ್ಥಃ=ಗೃಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದ. ಅ
ಹಂ=ನಾನು, ತೇನ-ದ್ವಾರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂ
ದ, ರಕ್ಷಃ=ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನು, ಪದಾಂಗುಲ್ಯಾ=ನನ್ನ ಪಾದದ ಕನಿ
ಷ್ಟಾಂಗುಲಿಯಿಂದ, ಅಯುತಂಯೋಜನಂ-ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರ ಯೋಜನದಷ್ಟು
ದೂರದಲ್ಲಿ ಬಿಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ನಿನ್ನ ಗೃಹ
ದ್ವಾರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂಬ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅವನ

ಗೃಹದ್ವಾರರಕ್ಷಕನಾಗಿರತಕ್ಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರಾವಣನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದನು, ನಾನು ದ್ವಾರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಆ ರಾವಣನನ್ನು ನಾನೇ ಜೈಸಿ ನನ್ನ ಪಾದದ ಕನಿಷ್ಠಾಂಗುಲಿಯಿಂದ ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರ ಯೋಜನದಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆದೆನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪುನಶ್ಚ ಯುದ್ಧಾಯ ಸಮಾಹ್ವಯಂತಂ | ನೃಪಾತಯಂ ರಾವಣ
ಮೇಘಮುಷ್ಠಿನಾ || ಮಹಾಬಲೋಹಂ ಕಪಿಲಾಖ್ಯರೂಪ | ಸ್ತ್ರೀ
ಕೋಟಿರೂಪಃ ಪವನಶ್ಚ ಮೇ ಸುತಃ ||೨೩೭||

ಅರ್ಥ.— ಕಪಿಲಾಖ್ಯರೂಪಃ—ಕಪಿಲ ಎಂದು ರೂಪವುಳ್ಳ, ಅದಂ= ನಾನು, ಪುನಶ್ಚ—ಮತ್ತೊಂದು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ, ಬಲಂ=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಯಂತಂ = ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ, ರಾವಣಂ = ರಾವಣನನ್ನು, ಮಹಾಬಲಃ - ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ್ದರಿಂದಲೇನೆ, ಏಕಮುಷ್ಟಿನಾ=ಒಂದೇ ಮುಷ್ಟಿ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ, ನೃಪಾತಯಂ=ಕೆಡವಿದೆನು (ಸೋಲಿಸಿದೆನು.) ಮಹಾಬಲಃ—ಅತ್ಯಂತ ಬಲವುಳ್ಳವನಾದ, ಮೇ-ನನ್ನ, ಸುತಃ=ಪುತ್ರನಾದ, ತ್ರಿಕೋಟಿರೂಪಃ = ಮೂರು ಕೋಟಿ ರೂಪವುಳ್ಳ, ಪವನಃ=ವಾಯುದೇವರೂನೂ, ಏನಂ-ಈ ರಾವಣನನ್ನು, ಅಜಯತ್=ಸೋಲಿಸಿದನು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಆಹ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಂದುವೇಳೆ ಈ ರಾವಣನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದನು, ಆಗ ಕಪಿಲರೂಪಿಯಾದ ಮಹಾ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ನಾನು ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಒಂದೇ ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಬೀಳಿಸಿ ಸೋಲಿಸಿದೆನು. ವಾಲಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನರೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅಲ್ಲವು, ನನ್ನ ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದಲೇನೇ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದೆನು. ಮತ್ತು ಕಪಿಲರೂಪಿಯಾದ, ನನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ, ಮೂರುಕೋಟಿ ರೂಪಿಯಾದ, ವಾಯುದೇವರೂನೂ ಮಹಾ ಬಲವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಲೇನೇ ಈ ರಾವಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ. — ತ್ರಿಕೋಟಿ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಾಯು ದೇವರು ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅನೇಕ ರೂಪ ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ರಾವಣನನ್ನು ಜಯಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ವಿಷ್ಣು ಧರ್ಮೋತ್ತರದಲ್ಲಿ) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. — ಹೇಗೆಂದರೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರವಿಶ್ಯಾ ಸದೃಶಸ್ತತ್ರ | ಸರ್ವಾಭರಣ ಭೂಷಿತಾ || ನಿತ್ಯೋತ್ಸ
ವಾಂ ಛಾಂತಭಯಾ | ನಿಷ್ಕೃಳಾ ಸಾವಕವೃಭಾ || ಚತುರ್ಭುಜಾ ಮಹಾ
ರೂಪಾ | ಶ್ರವತ್ಸಕೃತಲಾಂಛನಾ || ಏಕರೂಪಧರಾ ಸರ್ವಾ | ರಕ್ತನಾ
ಲ್ಯಾನುಲೇಪಣಾ ರಾಗದ್ವೇಷವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಾ | ಸರ್ವಶಕ್ತಾ ಜಗತ್ತಿಯಾ
ನೃತ್ಯೇನಗೀತವಾಣ್ಯೇನ | ಸೇವಮಾನಾ ಜನಾರ್ದನಂ || ಮಾನುಷ್ಯ ಪೂಜ
ನಂಕೃತ್ವಾ | ದೇವದೇವಸ್ಯ ಚಪ್ರೀಣ || ಸಮೀಪಂ ಸಮನು ಪ್ರಾಪ್ತಾ | ತ
ಸ್ಯೈವ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಃ || ತಿಸ್ರೋಕೋಽಪ್ಯುಕ್ತವಾತೇಷಾಂ | ದ್ವಿಷ್ಣ್ವಚ ರಜನಿ
ಚರಃ | ಊರ್ಧ್ವಾ ರೋಮಾ ತತಸ್ತಸ್ಮಿ | ದ್ವೇಶಾದ್ವೇಶಮಸಾಸರತ್ ||

ಅರ್ಥ. — ಕಪಿಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನರಮಾತ್ಮನ ಪುತ್ರರಾದ ವಾಯು ದೇವರು ಚತುರ್ಭುಜಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಮೂರುಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ರೂಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದೇವತೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜಾಸೇವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಮೀಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರಾವಣನು ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶವಾಡಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಭುಜಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಮೂರು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಕಪಿಲ ಪುತ್ರರಾದ ವಾಯುದೇವರ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ರಾವಣನು ಭಯಪಟ್ಟು ರೋಮಾಂಚಿತನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಜರುಗಿಕೊಂಡು ಓಡಹೋದನು.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾನು ಮತ್ತು ವಾಯುದೇವರು ಉಭಯತ್ರೂಪ ಸ್ವರೂಪ ಬಲದಿಂದ ಜಯಶೀಲರು. ರುದ್ರದೇವರು ರಾವಣನನ್ನು ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ವರ ಬೇಡಿ ಗೆದ್ದನೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅವಾಂಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ಜಯಿನಾ ವಿತಿಷ್ಠ | ಶಿವೋ ವರಾನ್ಮೇ ಜಯದೇ
ನಮೇವ || ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸುರಾಚೇಯ ಮಿಮಂಹಿವವ್ರೇ | ಹರೋ ಜ
ಯೇಯಾಹ ಮಮುಂ ದಶಾನನಂ ||೨೩||

ಅರ್ಥ.— ಇತಿ ಸ್ತುತೋಕ್ತೀಃ-ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಆವಾಂ = ನಾವಿಬ್ಬರೂ, ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ = ಸ್ವರೂಪಬಲದಿಂದ, ಜಯಿನೌ = ರಾವಣನನ್ನು ಜಯಿಸಿದೆವು. ಹರಃ = ರುದ್ರದೇವರು, ಮೇ = ನನ್ನ, ವರಾದೇವ = ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ, ಏನಂ = ಈ ರಾವಣನನ್ನು, ಅಜಯತ್ = ಗೆದ್ದನು. ಶಿವಃ = ರುದ್ರದೇವರು, ಇಮಂ = ಈ ರಾವಣನನ್ನು, ಸುರಾಜೇಯಂಹಿ = ಸುರಾ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಜೇಯಂ = ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಲ್ಲವೆಂದು, ಇಷ್ಟಾತ್ವಾ-ತಿಳಿದು, ಅಹಂ = ನಾನು, ಅಮುಂ = ಈ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತವನ್ನು ಎತಲಿ ಛಿದ್ರಿಸಿದ, ದಶಾನನಂ = ದಶಮುಖನಾದ ರಾವಣನನ್ನು, ಜಯೇಯಂ = ಜಯಿಸುವನಾಗಬೇಕೆಂದು ವ್ರೇ = ವರವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ರಾಮಃ-ಶ್ರೀರಾಮರು, ಆಹ = ಹೇಳಿದರು,

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ವಾಯುದೇವರೂ ನಾನೂ ಉಭಯತ್ರರೂ ಸ್ವಭಾವ ಬಲದಿಂದ ಜಯಶೀಲರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ರುದ್ರದೇವರು ನನ್ನ ವರದ ಬಲದಿಂದ ಇವನನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ರಾವಣನು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಗೆಲ್ಲಲಸಾಧ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದು ರುದ್ರದೇವರು ಕೈಲಾಸಪರ್ವತವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಲು ದ್ಯುಕ್ತನಾದ ರಾವಣನನ್ನು, ತಾನು ಜಯಿಸಬೇಕೆಂದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಆ ವರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ಅಂದರೆ ರಾವಣನನ್ನು ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವಾಲೀ ಕಾರ್ತೀರ್ಪೀರ್ಯಾರ್ಜುನರು-ರುದ್ರದೇವರು ಇವರುಗಳು ಮಾತ್ರ ವರಪ್ರಸಾದದಿ ಉಪಾಧಿ ಬಲಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಗೆದ್ದರು. ನಾನೂ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ವಾಯುದೇವರೂ ಇಬ್ಬರೇ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ ಭೂತವಾದ ಬಲದಿಂದ ಗೆದ್ದೆನೆಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅತಃ ಸ್ವಭಾವಾಚ್ಚೈಯಿನಾವಹಂಚ | ವಾಯುಶ್ಚ ವಾಯುರ್ದನು
ಮಾಃ ಸಏಷಃ || ಅಮುಷ್ಯ ಹೇತೋಸ್ತು ಪುರಾಹಿವಾಯುನಾ | ಶಿ
ವೇಂದ್ರ ಪೂರ್ವಾ ಅಸಿಕಾಷ್ವನತ್ಕೃತಾಃ ||೨೩೯||

ಅರ್ಥ.— ಅತಃ = ಆದ್ದರಿಂದ, ಸ್ವಭಾವಾತ್ = ಸ್ವಭಾವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ, ಅಹಂಚ = ನಾನೂ, ವಾಯುಶ್ಚ = ವಾಯುದೇವರೂ, ಜಯಿನೌ = ಜಯಶಾಲಿಗಳು, ಏಷಃ = ಈ, ವಾಯುಃ = ವಾಯುದೇವರೇ, ಹನುಮಾಂಶ್ಚ = ಹನುಮಂತನು, (ತಸ್ಮಾತ್) ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಹನುಮಂತನು ತನ್ನ

ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ರಾವಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಪುರಾ=ಈ ಹನುಮಂ
ತನ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಮುಷ್ಯ = ಈ ಹನುಮಂತನ, ಹೇತೋಸ್ತು-
ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ, ವಾಯುನಾ = ವಾಯುದೇವರಿಂದ, ಶಿವೇಂದ್ರಪೂರಾ
ಅಪಿ-ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಕಾಷ್ಠವತ್ಕೃತಾಃ=ಕಾಷ್ಠ
ಪ್ರಾಯರಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—ನಾನೂ ಮತ್ತು ವಾ
ಯುದೇವರೂ, ವರಪ್ರಸಾದಗಳು ಮತ್ತು ಆವೇಶಗಳು ಮೊದಲಾದ ಉ
ಪಾಧಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇನೇ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಬಲದಿಂದ ರಾವಣನನ್ನು
ಸೋಲಿಸಿದೆವು. ಆ ವಾಯುದೇವರೇ ಈ ಹನುಮಂತನು. ಈ ಹನು
ಮಂತನ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮೊದ
ಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಜಡೀಕೃತರಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು.

ವಿಶೇಷಾಭಿಪ್ರಾಯ:—ಅಮುಷ್ಯಹೇತೋಃ ಎಂಬೋಣದರಿಂದ ಶ್ರೀ
ರಾಮರು ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ. ದೇಗಂದರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ || ತಂಪ್ರ ದುದ್ರಾವ ಭಕ್ಷಾರ್ಥಿ | ಸತಕ್ರಂಕುಂಜರೋತ್ತಮಂ || ಪ್ರಾ
ಹರತ್ತ್ವರಯಾವಜ್ರಂ | ತತಸ್ತಸ್ಯ ಸುರಾಧಿಪಃ || ಇತಿ || ಕೃದ್ಧಂಚ
ಜಗತಾಂ ವಾಯುಂ | ಸಾಂತ್ವಯಿತ್ವಾ ಪಿತಾಮಹ ಇತಿಚ ||

ಅಂದರೆ.—ಹನುಮಂತನು ಜನಿಸಿದ ಒಡನೆಯೇ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಸಹಿ
ತವಾದ ದಿಗ್ಗಜಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಣಮಾಡಲು ಎತ್ತಿಸಿದರು. ಆಗ ಇಂದ್ರನು
ಇವನನ್ನು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹಾರಮಾಡಿದನು, ಇವನು ವಾಯುವಾ
ತಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿ ಕೃದ್ಧನಾಗಿ ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು
ನಾಶಮಾಡಲುದ್ಯುಕ್ತನಾದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ವಾಯುದೇವರನ್ನು
ಶಾಂತಪಡಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭೋ ಹನೂರ್ಮಾ ಪದಮೇತು ಧಾತುರ್ಮದಾಜ್ಞಯಾ ಸ್ಯ
ಷ್ಯವನಾದಿ ಕರ್ಮ || ಮೋಕ್ಷಂಚ ಲೋಕಸ್ಯ ಸದೈವಕುರ್ಮ | ನ್ನು
ಕ್ತಶ್ಚ ಮುಕ್ತಾನ್ಸುಖಯ ಪ್ರವರ್ತತಾಂ ||೨೪೦||

ಅರ್ಥ.-ಆರ್ಥೋ-ಶೇಷ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಟನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಹನೂನಾ=ಈ ಹನುಮಂತನು, ಮದಾಜ್ಞಯಾ=ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ಧಾತುಃಪದಂ=ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು) ಯೇತು-ಹೊಂದಲಿ, ಮದಾಜ್ಞಯಾ-ನನ್ನ ಆಪ್ಪಣೆಯಿಂದ (ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು) ಲೋಕಸ್ಯ-ಪ್ರಪಂಚದ, ಸೃಷ್ಟ್ಯನಾದಿ=ಸೃಷ್ಟಿ = ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅವನ-ಪಾಲನ, ಆದಿ-ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿ. ಮೋಕ್ಷಂಚ-ಮೋಕ್ಷ ಪರ್ಯಂತರವಾಗಿ, ಕರ್ಮ=ಯಾವಯಾವ ಕರ್ಮಗಳುಂಟೋ ಅಂತಹ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಸದೈವ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕುರ್ವನ್=ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ಮುಕ್ತಶ್ಚ = ಸ್ವಯಂ ನಿಯತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಮುಕ್ತಾ=ಮುಕ್ತರಾದವರನ್ನು, ಸುಖಯಃ ಸಹ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಗಳಿಂದ ಸುಖಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಪ್ರವರ್ತತಾಂ-ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿಲಿ, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ರಾಮಃ - ಶ್ರೀರಾಮರು, ಆಹ-ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.-ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.-ಹನುಮಂತನು ಶೇಷಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಾಯುದೇವರೇ ಇವನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಹನುಮಂತನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯಾದ ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ. ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಆ ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಲೋಕದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯಂತರವಾಗಿ ಯಾವಯಾವ ಕರ್ಮಗಳುಂಟೋ ಅಂತಹ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವಯಂ ನಿಯಮಿತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಾದವರನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಗಳಿಂದ ಸುಖಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿರಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಭೋಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಸಹಭೋಗವೆಂದರೆ ಯಾವುದೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನೇ ವಿಶದಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.—

ಶ್ಲೋಕ|| ಭೋಗಾಶ್ಚ ಯೇ ಯಾನಿಚ ಕರ್ಮಜಾತಾ | ನೃನಾನ್ಯಂತಾನಿ ಮು
ನೋಹಸಂತಿ || ಮದಾಜ್ಞಯಾತಾನ್ಯಖಿಲಾನಿ ಸಂತಿ | ಧಾತುಃ ಪದೇ

ಅರ್ಥ.--ಮಮ=ನನಗೆ, ಯೇಭೋಗಾಃ = ಯಾವಯಾವ ಭೋಗಗಳೂ, ಅನಾದ್ಯನಂತಾನಿ=ಅನಾದಿ=ಪುರಾತನಗಳಾದ, ಅನಂತಾನಿ-ಅಂತ್ಯರಹಿತ (ಉತ್ಪತ್ತಿ ನಾಶರಹಿತಗಳಾದ) ಯಾನಿ=ಯಾವಯಾವ, ಕರ್ಮಜಾತಾನಿ=ಕರ್ಮಗಳ ಸಮೂಹಗಳು, ಸಂತಿ=ಅವೆಯೋ, ತಾನಿ=ಆ, ಅಖಿಲಾನಿ=ಆ ಸಮಸ್ತವೂ, ಮದಾಜ್ಞಯಾ=ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ಧಾತುಃಪದೇ=ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಸಂತಿ-ಒನೆ, ತತ್=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ (ಆ ಧಾತುಃಪದವೇ) ಸಹಭೋಗ=ಸಹಭೋಗ ಪದವಿಯೆಂದು, ನಾಮಹೇಸರುಳ್ಳದ್ದಾಯಿತು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೇಳಿದನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಮರು ಹನುಮಂತನಿಗೆ ನನ್ನ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಹಭೋಗವನ್ನು ಸರ್ವ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಹನುಮಂತನು ರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನೆಂದು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ--

ಶ್ಲೋಕ || ಏತಾದೃಶಂ ಮೇ ಸಹಭೋಜನಂತೇ | ಮಯಾಪ್ರದತ್ತಂ ಹನುಮಸ್ಸದೈವ || ಇತಿರಿತಸ್ತಂ ಹನುಮಾನ್ಪ್ರಣಮ್ಯ | ಜಗಾದವಾಕ್ಯಂ ಸ್ಥಿರಭಕ್ತಿ ನಮ್ರಃ

ಅರ್ಥ.--ಹೇ ಹನುಮ=ಎಲೈ ಹನುಮಂತನೆ, ಏತಾದೃಶಂ = ಈ ರೀತಿಯಾದ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಸಹಭೋಜನಂ = ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯರೂಪವಾದ ಸಹಭೋಜನವು, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ತೇ = ನಿನಗೆ, ಸದೈವ-ಸರ್ವ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರದತ್ತಂ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಈರಿತಃ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಹನುಮಾಃ=ಹನುಮಂತನು, ತಂ=ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಣಮ್ಯ=ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಸ್ಥಿರಭಕ್ತಿನಮ್ರಃ=ಸ್ಥಿರದೃಢವಾದ, ಭಕ್ತಿ-ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ನಮ್ರಃ-ಬೋಗ್ಗಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ವಾಕ್ಯಃ-ವಕ್ಯಮಾಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಜಗಾದ-ಹೇಳಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀರಾಮನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ದ್ವ ಸಮಸ್ತ ಜನರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಿದನಂತರ ಶ್ರೀಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೇ ಹನುಮಂತನೆ ! ಏಕಾದೃಶವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯರೂಪವಾದ ನನ್ನ ಸಹಭೋಜನವನ್ನು ನಿನಗೆ ಸರ್ವಕಲ್ಪ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹನುಮಂತನು ನಿಶ್ಚಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೊಗ್ಗಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ನಮಿಸ್ಕರಿಸಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ಅನಂತರಿಕೆ. — 243ನೆ ಶ್ಲೋಕದಾರಭ್ಯ 247ನೆ ಶ್ಲೋಕದವರಿವಿಗೆ 5 ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಕಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಕೋನ್ವೀಶತೇ ಪಾದಸರೋಜಭಾಜಾಂ | ಸುದುರ್ಲಭೋರ್ಭೀಷು
ಚತುಷ್ಟಪೀಹ || ತಥಾಪಿನಾಹಂ ಪ್ರಸ್ಯಮೋಮಿ ಭೂಮಃ | ಭವ
ತ್ವದಾಂಭೋಜನಿಷೇವಣಾದೃತೇ ||೨೪೩||

ಅರ್ಥ. — ಹೇ ಈಶ=ವ.ಹಾಸ್ವಾಮಿಯೇ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಪಾದಸರೋಜಭಾಜಾಂ=ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವಕರಿಗೆ, ಇಹ=ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ಚತುಷ್ಟಪಿಅರ್ಥೇಷು=ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ, ಸುದುರ್ಲಭಃ=ದುರ್ಲಭವಾದದ್ದು, ಕೋನು = ಯಾವುದು ಇದೆ ? (ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವು.) ತಥಾಪಿ=ಹಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಹೇ ಭೂಮಃ=ಸಕಲ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನೇ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಭವತ್ವದಾಂಭೋಜ = ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳ, ನಿಷೇವಣಾತ್=ಶೇವಗಿಂತಲೂ, ಋತೇ=ಬೇರೆ ಯಾವುದನ್ನೂ, ನಪ್ರಸ್ಯಮೋಮಿ=ಯಾಚಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತ್ವಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಃ ಸ್ವತಂತ್ರ | ಸ್ವಮೇವಸಾಕ್ಷಾದಖಿ
ಲೋರುಶಕ್ತಿಃ || ತ್ವಮೇವಚಾಗಣ್ಯ ಗುಣಾರ್ಣವಃಸದಾ | ರಮಾ
ವಿರಿಂಚಾದಿಭಿ ರಪ್ಯರೇಷೈಃ ||೨೪೪||

ಅರ್ಥ. — (ಹೇ ಭೂಮಃ=ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ) ರಮಾ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ವಿರಿಂಚಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರೇ, ಆದಿಭಿಃ=ಮೊದಲಾದ, ಅಶೇಷೈಃ=ಸಮಸ್ತರಿಗಿಂತಲೂ, ತ್ವಮೇವ=ನೀನೇನೇ, ಸಾಕ್ಷಾತ್=ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಪರಮಃ=ಉತ್ತಮನು, ಸ್ವತಂತ್ರಃ=ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು, ತ್ವಮೇವ=ನೀನೇನೇ, ಸಾಕ್ಷಾತ್=ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಆಖಿಲ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ, ಉರು = ಉತ್ಪನ್ನನಾದ, ಶಕ್ತಿಃ = ಶಕ್ತಿ ಪರಾಕ್ರಮ

ಉಳ್ಳವನು, ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಗಣ್ಯ=ಎಣಿಸಲಶಕ್ತನಾದ, ಗುಣ=ಗುಣಗಳಿಗೆ, ಅರ್ಣವಃ=ಸಮುದ್ರ ಸ್ಥಾನಾಪನ್ನನಾದವನು, ತ್ವನೇ ವಚ=ನೀನೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮೇತ್ಯ ಸರ್ವೇಪಿ ಸದಾವದಂತೋಪ್ಯನಂತಕಾಲಾಚ್ಛ ನನ್ಯೈ ಸ ಮಾಪ್ನುಯುಃ || ಗುಣಾಂಸ್ತ್ವದೀಯಾಸ್ತರಿಪೂರ್ಣ ಸೌಖ್ಯ | ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ತ್ವಂಹಿ ಸದಾತಿಶುಧಃ ||೨೪||

ಅರ್ಥ.—ತ್ವಂ=ನೀನು, ಹೇ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸೌಖ್ಯಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸೌಖ್ಯ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕನು, ಸದಾ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅತಿಶುಧಃ=ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರಸ್ವರೂಪನು, ತ್ವದೀಯಾ = ನಿನ್ನ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಗುಣಾಂ-ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು, ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದವರು, ಸಮೇತ್ಯ=ಶೇರಿ. ಸದಾಪಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ವದಂತೋಪಿ-ಕಥನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಅನಂತಕಾಲಾಚ್ಛ - ಅಪಾರಕಾಲವಾದರೂ, ವೈಃ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರಿಯೂ, ನಸಮಾಪ್ನುಯುಃ-ಪೂರ್ತಿಮಾಡಲಾರರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಸ್ತೇಕಥಾ ಸೇವಕಃ ಏವಸರ್ವದಾ | ಸದಾರತಿತ್ವಯ್ಯಚಲೈಕ ಭಕ್ತಿಃ || ಸರ್ಜೀವಮಾನೋನಪರಃ ಕಥಂಚಿ | ತ್ವಜೀವನಂ ಮೇ ಸ್ವಧಿಕಂ ಸಮಸ್ತಾತ್ ||೨೫||

ಅರ್ಥ.—ಯಃ-ಯಾವ ಪುರುಷನು, ಸದಾ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಕಥಾಸೇವಕಃ-ಗುಣಕರ್ಮ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು, ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಾ, ತ್ವಯಿ=ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ಸದಾ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ರತಿಃ=ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಿಯೂ, ತ್ವಯಿ = ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ಅಚಲೈಕಭಕ್ತಿಃ = ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಮುಖ್ಯ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಯೋ, ಸಃ - ಅಂತಹ ಪುರುಷನು, ಜೀವಮಾನಏವ=ಜೀವಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವುಳ್ಳವನು. ಪರಃ = ಇತರರು ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲದೂ ಇಲ್ಲದ ಪುರುಷನು, ನಕಥಂಚಿತ್ - ಜೀವಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವಿಲ್ಲದವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಅಂಥ ಜೀವಿಯು ಮೃತಪ್ರಾಯನು) ತತ್-ಆದಕಾರಣ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಜೀವನಂ = ಜೀವನವು (ಒದುಕುವಿಕೆಯು) ಸಮಸ್ತಾತ್=ಎಲ್ಲಾ ಸಫಲ ಜೀವನಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಅಧಿಕಂ=ಅತಿಶಯವಾದ ಸಫಲಕಾರಿಯಾದದ್ದು, ಅಸ್ತು-ಆಗಲಿ, ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಹನೂಮಾ=ಹನುಮಂತನು, ಜಗಾದ=ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರವರ್ಧತಾಂ ಭಕ್ತಿರಲಂ ಕ್ಷಣೇಕ್ಷಣೇ | ತ್ವಯಾಶಮೇಹ್ರಾಸ ವಿವ
ರ್ಜಿತಾ ಸದಾ || ಅನುಗ್ರಹಸ್ತೇ ಮಯಿಚೈವಮೇವ | ನಿರೌಷಧಾ
ತೌಮನುಸರ್ವಕಾಮಃ ||೨೪೭||

ಅರ್ಥ.—ಹೇ ಈಶ=ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ತ್ವಯಿ = ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ಮೇ= ನನಗೆ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಹ್ರಾಸವಿವರ್ಜಿತಾ = ಕಣಿಮೆಯಾಗ ದೇ ಕ್ಷಯಕಾರಿಗಳಾದ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ, ಭಕ್ತಿಯು, ಅಲಂ=ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಪ್ರವರ್ಧತಾಂ=ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ, ಮಯಿ= ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಅನುಗ್ರಹಃ=ಅನುಗ್ರಹವು, ಏವಮೇವ=ಇದೇ ರೀತಿ ಯಾಗಿ, ನಿರೌಷಧಾ=ನಿರ್ದೋಷಗಳಾದ, ತೌ=ಆ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹ ಗಳೇ, ಮನು=ನನಗೆ, ಸರ್ವಕಾಮಃ=ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು.

೨೪೩, ೨೪೪, ೨೪೫, ೨೪೬, ೨೪೭ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪೂರ್ವ (೨೪೨ನೇ) ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೇ! ಹನೂಮಾ ಇಂತಹ ಮಹತ್ತಾದ ಸತ್ಯ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯರೂಪವಾದ ಸಹಭೋಜನವನ್ನು ಸರ್ವಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ನಿಶ್ಚಲ ವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೊಗ್ಗಿತ್ತಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ ನಮ ಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾರ್ಥನಾರೂಪವಾಗಿ ಹನುಮಂತನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ! ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವಕರಾದವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದು ತಾನೆ ಪ್ರಯಾಸ ಸಾಧ್ಯವಾದೀ ತು? ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಹಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವಾಕಾರ್ಯವೆನಿಸಹಾ ಇನ್ಯಾವದನ್ನೂ ನಾನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದಿಲ್ಲವು, ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ||೨೪೩||

ಹೇ ಈಶ! ನೀನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸ್ವತಂತ್ರನು, ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಗಣನಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನೀಯನಾದವನು ನೀನೆ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರನು ಎಂಬ

ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ರಮಾದೇವಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಶೇರಿ ಅನಂತಾನಂತ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಥನಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಹೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕ! ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಥನಮಾಡಿ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲವು. ನೀನಾದರೇ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧಾಂತಃ ಕರಣವುಳ್ಳವನು, ನೀನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸೌಖ್ಯ ಮತ್ತು ಚ್ಛಾನ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು. ||೨೪೪|| ||೨೪೫||

ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಗುಣ ಕರ್ಮ ಪ್ರಶಂಶನ ರೂಪವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಸರ್ವದಾ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ (ಸ್ಥಿರವಾದ) ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೋ ಅಂತಹವನ ಜೀವಮಾನವೇ ಜೀವಯುಕ್ತವಾದದ್ದು, ಜೀವಿಸಿದಕ್ಕೆ ಫಲ, ನಿನ್ನ ಕಥಾಶ್ರವಣ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ರಹಿತನಾದ ಪುರುಷನು ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಜೀವನ್ಮುತನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ ! ಜೀವನ ಸಾಫಲ್ಯಯುಕ್ತರಾದ ಸಮಸ್ತ ಮಹಾ ಪುರುಷರಿಗಿಂತಲೂ ನನ್ನ ಜೀವನವು ಅಧಿಕಸಾಫಲ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಲಿ ಎಂದು ರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ||೨೪೬||

ಮತ್ತೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೇ ಈಶ, ಪ್ರಭುವೇ ! ಹ್ರಾಸಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ ನನಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಭಕ್ತಿಯು ನಾನು ಮುಕ್ತನಾಗುವವರಿಯಂತರವೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಪರಿಪೂರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಲಿ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾದ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ. ಇಂತಹ ಉಪಾಧಿರಹಿತಗಳಾದ ನನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹಗಳೇ ನನಗೆ ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು. ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಗುಣಕಥನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತಸ್ತಸ್ಯ ದದಾಸತದ್ವಯಂ | ಪದಂವಿಧಾತುಃ ಸಕಲಂಚ
ಶೋಭನಂ || ಸಮಾಕ್ಷಿಪಚ್ಚೈನ ಮಥಾರ್ದಯಾಧಿಯಾ | ಯ
ಭೋಚಿತಂ ಸರ್ವಜನಾನ ಪೂಜಯತ್ ||೨೪೭||

ಅರ್ಥ.—ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಈರಿತಃ=ಹೇಳುತ್ತಿರುವ, ತಸ್ಯ=ಆ ಹನುಮಂತನಿಗೆ, ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ತದ್ವಯಂ=ಹನುಮಂತ

ನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ, ವಿಧಾತುಃ=ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ, ಪದಂ=ಪದವಿಯಾದ ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ, ಸಕಲಂ=ಸಮ ಸ್ತವಾದ, ಶೋಭನಂಚ=ಮಂಗಳರೂಪವಾದ ಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ, ದದೌ=ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿದನು. ಏನಂ=ಈ ಹನುಮಂತನನ್ನು, ಆದ್ರ್ಯಾ-ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾದ, ಧಿಯಾ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಸಮಾಶ್ಲಿಷತ್=ಅಲಿಂಗನ ಮಾಡಿದನು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ಸರ್ವಜನಾಃ=ಆಸ್ತಿಸಂಭ್ರಮಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಮಿಕ್ಕ ಜನರನ್ನು, ಯಥೋಚಿತಂ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಅಪೂಜಯತ್=ಮರ्याದೆ ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ--ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಹನುಮಂತನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯು ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಯಾಚಿಸಿಕೊಂಡನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವನಮೇಲೆ ತನ್ನನುಗ್ರಹವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ ಸಮಸ್ತ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಲಿಂಗನ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ನೆರವಿದ್ದ ವಾನರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಪುರನಿವಾಸಿಗಳನ್ನೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದನು.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ

ಶ್ರೀಮಢಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಶ್ರೀ

ರಾಮಚರಿತೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡ ಕಥಾನಿರೂಪಣಂ

ನಾಮ ಅಷ್ಟಮೋಧ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀಮಢಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕಾಂಡ ಕಥಾನಿರೂಪಕರೂಪವಾದ (ಅಷ್ಟಮ) ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಉಪರಮವಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನ ಹನುಮತ್ಸಮೇತ

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಃ ಪ್ರಿಯತಾಮ್.

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ.

ಉತ್ತರಕಾಂಡ ಕಥಾ ಪ್ರಾರಂಭ.

ಈ ಮೊದಲು ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕಾಂಡ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣಮಾಡಿ ಈ ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕಾಂಡ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಯುವರಾಜನಾಗಿರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಪ್ತರಾಜ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಂ | ಜಗಾದರಾಜಾ ತರುಣೋ ಭವಾಶು || ಇತೀರಿತ ಸ್ವಾಹ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣೋಗುರುಂ | ಭವತ್ಪದಾಬ್ಜಾನ್ನ ಪರಂವ್ಯುಷೋಮ್ಯಹಂ ||೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಶ್ರೀರಾಮರು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರಾಗಿ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದನಂತರ, ಆಪ್ತ=ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ, ರಾಜ್ಯಾಃ=ರಾಜ್ಯವುಳ್ಳ, ಸಭಗವಾನ್ - ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ = ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು, ತ್ವಂ-ನೀನು, ಆಶು-ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ತರುಣೋರಾಜಾ-ಯುವರಾಜನು, ಭವ-ಆಗು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಈರಿತಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು, ಗುರುಂ=ಗುರುಗಳಾಗಿಯೂ ಹಿರಿಯರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು, ಭವತ್ಪದಾಬ್ಜಾತ್ = ನಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದ ಶೇವೆಗಿಂತಲೂ, ಪರಂ=ಇತರವಾದ ಯಾವದನ್ನೂ, ಅಹಂ-ನಾನು, ನಮ್ಯೋಮಿ=ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅಹಂ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಮರ್ಯಾದಿಸಿದನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಯುವರಾಜನಾಗಿರು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಣರು ತಮಗೆ ಜೈಷ್ಠ್ಯರಾಗಿಯೂ ಗುರುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು, ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಪಾದ ಕಮಲಗಳ ಸೇವೆ ವಿನಹ ಮತ್ತಾವ ವಿಧವಾದ ವಿಷಯ ಸೇವನೆಗಳನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ನಮಾಂ ಭವತ್ಪಾದ ನಿಷೇವಣೈಕ | ಸ್ಪೃಹಂತದನ್ಯತ್ರ ನಿಯೋಕ್ತು
ಮರ್ಹಸಿ || ನಹೀದೃಶಃ ಕಶ್ಚಿದನುಗ್ರಹಃ ಕ್ವಚಿ | ತದೇವಮೇದೇಹಿ
ತತಃ ಸದೈವ ||೨||

ಅರ್ಥ.—ಭವತ್ಪಾದ-ನಿಮ್ಮ ಪಾದಗಳ, ನಿಷೇವಣ=ಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ
ಏಕಸ್ಪೃಹಂ-ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ತದನ್ಯತ್ರ=
ಬೇರೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನಿಯೋಕ್ತುಂ=ನೇಮಿಸುವದು, ನಾರ್ಹಸಿ - ಬೇಡ,
ಕ್ವಚಿತ್-ಯಾವಾಗಲೂ, ಈದೃಶಃ=ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಾರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರ
ಹಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದದ್ದು, ಕಶ್ಚಿತ್ - ಯಾವ ಅನುಗ್ರಹವೂ, ನಾಸ್ತಿ = ಇಲ್ಲ.
ತತಃ=ಆಮದರಿಂದ, ತದೇವ=ಆ ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಾರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರ
ಹವೇ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮೇ=ನನಗೆ=ದೇಹಿ=ಕೊಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಹೇ ! ಸ್ವಾಮಿ ! ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ
ಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ನನ್ನನ್ನು ಇತರ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ
ನೇಮಿಸಬೇಡ. ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಾರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಿಂತ
ಇನ್ನಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದೇ ನನಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅನುಗ್ರಹವು. ಆದಕಾ
ರಣ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲ ಸೇವಾ ರೂಪದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನೇ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಯೂ ಅಂದರೆ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಾ ಪಾಲಿಸು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿರಿತಸ್ತಸ್ಯ ತದೇವದತ್ವಾ | ದೃಢಂ ಸಮಾಕ್ಷಿಷ್ಯಚ ರಾಘವಃ
ಪ್ರಭುಃ || ಸಯಾವರಾಜ್ಯೇ ಭರತಂ ನಿಧಾಯ | ಜುಗೋಪ ಲೋ
ಕಾನಖಿಲ್ವಾ ಸ್ವಧರ್ಮಕಾರ್ ||೩||

ಅರ್ಥ.—ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಈರಿತಃ = ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ,
ಪ್ರಭುಃ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ರಾಘವಃ = ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು, ತಸ್ಯ-
ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ, ತದೇವ-ತಮ್ಮ ಪಾದಕಮಲ ಸೇವಾರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹ
ವನ್ನೇ, ದತ್ವಾ=ಕೊಟ್ಟು, ತಂ = ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು, ದೃಢಂ - ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ,
ಆಕ್ಷಿಷ್ಯಚ = ಆಲಿಂಗನಮಾಡಿ, ಸಃ = ಆ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಯಾವರಾಜ್ಯೇ=
ಯುವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪದವಿಯಲ್ಲಿ) ಭರತಂ = ಭರತನನ್ನು, ನಿಧಾಯ=
ನೇಮಿಸಿ, ಸ್ವಧರ್ಮಕಾರ್-ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತ ಧರ್ಮನಿರತ
ರಾದ, ಅಖಿಲ್ವಾ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಲೋಕಾರ್=ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ, ಜುಗೋಪ
=ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪಾದಸೇವಾ ರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹಕೊಟ್ಟು ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಭರತನಿಗೆ ಯುವರಾಜಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತ ಧರ್ಮನಿರತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿದರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಶಾಸತೀಶೇ ಪೃಥಿವೀ ಬಭೂವ | ವಿರಿಂಚಲೋಕಸ್ಯ ಸಮಾಗುಣೋನ್ನತಾ || ಜನೋಖಿಲೋ ವಿಷ್ಣುಪರೋಬಭೂವ | ನಥರ್ಮಹಾನಿಶ್ಚ ಬಭೂವಕಸ್ಯಚಿತ್ ||೪||

ಅರ್ಥ.--ಈಶೇ=ಸರ್ವೇಶ್ವರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮ:ಚಂದ್ರದೇವರು, ಪ್ರಶಾಸತಿ=ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪೃಥಿವೀ=ಭೂಲೋಕವು, ಗುಣೋನ್ನತಾ=ಗುಣ=ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಗುಣಗಳ, ಉನ್ನತಾ=ಆಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿರಿಂಚಲೋಕಸ್ಯ-ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ, ಸಮಾ=ಸದೃಶವಾದದ್ದು, ಬಭೂವ=ಆಗಿತ್ತು, ಅಖಿಲಃ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ಜನಃ - ಪ್ರಜೆಗಳೂ, ವಿಷ್ಣುಪರಃ=ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಬಭೂವ-ಆಗಿದ್ದರು. ಕಸ್ಯಚಿತ್-ಯಾರಿಗೂ ಧರ್ಮಹಾನಿಶ್ಚ = ಸ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತಾನುಷ್ಠಾನಹಾನಿಯು, ನಬಭೂವ=ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾಜ್ಯಭಾರನಡೆಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಈ ಲೋಕವು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷನಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಗುಣಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷ ಅಂದರೆ ಏನೆಂಬುವ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.-ರಾಮರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ದೃಢವಾದ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಪ್ರಜೆಗೂ ಸ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹಾನಿ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗುಣೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರುದಿತಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ | ಯಥಾಯಥಾಯೋಗ್ಯತಯೋಚ್ಚನೀಚಾಃ || ಸಮಸ್ತರೋಗಾದಿಭಿರುಚ್ಚಿತಾಶ್ಚ | ಸರ್ವೇಸಹಸ್ರಾಯುಷ ಊರ್ಜಿತಾಧನೈಃ ||೫||

ಅರ್ಥ.--ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತರೂ, ಯಥಾಯಥಾಯೋಗ್ಯತಯಾ=ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಮೀರದೆ, ಉಚ್ಚನೀಚಾಃ=ಉತ್ತಮ ಮ

ಧ್ಯಮ ಅಧಮರಾಗಿರುತ್ತಾರೆಯೋ, ತಥಾತಥಾ=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ, ಸರ್ವೇ-ಸಮಸ್ತರೂ, ಸರ್ವೈ-ಸಮಸ್ತವಾದ, ಗುಣೈಶ್ವ = ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಉದಿತಾಶ್ವ=ಆವಿರ್ಭೂತರಾಗಿವರು, ಸಮಸ್ತ-ಸಮಸ್ತವಾದ, ರೋಗಾದಿಭಿಃ = ರೋಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪೀಡೆಗಳಿಂದಲೂ, ಉದ್ವಿಗತಾಃ=ರಹಿತರಾದವರಾಗಿದ್ದರು. ಧನ್ಯಃ=ಧನಧಾನ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ, ಊರ್ಜಿತಾಃ=ಏಳಿಗೆಯುಳ್ಳವರು, ಮತ್ತು, ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತ ಜನರೂ, ಸಹಸ್ರಾಯುಷಶ್ಚ=ಸಹಸ್ರವರ್ಷ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿಯು, ಅಭೂರ್ವ-ಆಗಿದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಸರ್ವ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಅಧಮರು ಹೇಗೆ ಇರಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ, ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಸರ್ವರೂ ಸಮಸ್ತವಾದ ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವಗಳು ಹಾಗೆಯೇ ಮನಃ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪೀಡಾದಿಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಸಮಸ್ತರೂ ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಊರ್ಜಿತರಾಗಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸಹಸ್ರವರ್ಷ ಆಯುಃಸುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೋಕ || ಸರ್ವೇಜನಾ ನಿತ್ಯಬಲೋಪಪನ್ನಾಃ | ಎಥೇಷ್ಟಸಿಧ್ಧಾಚ ಸದೋಪಪನ್ನಾಃ || ಸಮಸ್ತ ದೋಷೈಶ್ಚ ಸದಾವಿಹೀನಾಃ | ಸರ್ವಸುರೂಪಾಶ್ಚ ಸದಾಮಹೋತ್ಸವಾಃ ||೬||

ಅರ್ಥ.--ಸರ್ವೇಜನಾಃ=ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳೂ, ನಿತ್ಯ=ಯಾವಾಗಲೂ, ಬಲ-ಶರೀರ ಬಲದಿಂದ, ಉಪಪನ್ನಾಃ=ಪೂರ್ಣರಾಗಿಯೂ, ಯಥೇಷ್ಟ=ತಾವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ, ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ=ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಳಿಂದ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಪಪನ್ನಾಃ=ಯುಕ್ತರಾದವರಾಗಿಯೂ, ಸಮಸ್ತ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ದೋಷೈಶ್ಚ=ದ್ವೇಷಾಸೂಯರಾಗಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಹೀನಾಃ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವೇ=ಸರ್ವ

ರೂ, ಸುರೂಪಾಃಶ್ಚ-ಸುರೂಪವುಳ್ಳವರು (ಚೆಲುವರಾಗಿಯೂ) ಮತ್ತು, ಸದಾ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಹೋತ್ಸವಾಃ = ಸಂಭ್ರಮವುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳೂ ನಿಯತವಾದ ಬಲ ಶರೀರದಾಢ್ಯ ಉಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ಯಾವಾಗಲೂ ತಾವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ಸಮಸ್ತವಾದ ರಾಗಾಸೂಯದ್ವೇಷಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾದವರಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವರೂ ಸ್ಫುರಿದ್ರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಯಾವಾಗಲೂ ಮಹಾಸಂಭ್ರಮಯುಕ್ತರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ರಾಮರ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಗುಣಗಳ ಉತ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಸರ್ವೇ ಮನೋವಾಕ್ತನುಭಿಃ ಸದೈವ | ವಿಷ್ಣುಂ ಯಜಂತೇ ನತು ಕಂಚಿದನ್ಯಂ || ಸಮಸ್ತ ರತ್ನೋದ್ಭರಿತಾಚಪೃಥ್ವೀ | ಯಥೇಷ್ಟಧಾನ್ಯಾ ಬಹುದುಗ್ಧಗೋಮತೀ ||೭||

ಅರ್ಥ.—ಸರ್ವೇ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ, ಸದಾ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮನೋ, ವಾಕ್, ತನುಭಿಃ=ಮನಸ್ಸು, ವಚಸ್ಸು, ಶರೀರ, ಈ ಮೂರು, ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಷ್ಣುಂ = ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ, ಯಜಂತೇ-ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನ್ಯಂತು-ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಕಿಂಚಿತ್=ಸರ್ವಥಾ, ನಯಜಂತೇ=ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೃಥ್ವೀ = ಭೂಮಿಯು, ಯಥೇಷ್ಟಧಾನ್ಯಾ-ಬಹುವಾದ, ಧಾನ್ಯವುಳ್ಳದಾಗಿತ್ತು, ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ರತ್ನೋದ್ಭರಿತಾ=ಸರ್ವವಿಧವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ, ಉದ್ಭರಿತಾ=ತುಂಬಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಗೋಮತೀ=ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಹಾಲುಕರೆಯುವ ಪಶುಜಾತಿಗಳೂ ಬಹುದುಗ್ಧ=ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ಕರಾವು ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರಲು ಪ್ರಜೆಗಳು ಸರ್ವರೂ ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದಲೂ (ಮನಸ್ಸು ವಾಕ್ಯ ಶರೀರ) ಪೂಜಾ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಸೇವೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಾದಿ

ಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಿತ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ೨. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸಮಸ್ತ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ವಿಧವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಭರಿತವಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿತ್ತು. ೩, ಗೋವುಗಳು ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷೀರಪ್ರದವಾದ ಪಶುಗಳು ಬಹು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೀರಪ್ರದಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಏತೇನ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಮತ್ತೂ ಆ ರಾಮರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವನ್ನೇ ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮಸ್ತ ಗಂಧಾಶ್ಚ ಸದಾತಿಹೃದ್ಯಾಃ | ರಸಾ ಮನೋಹಾರಿಣಯೇ
ವತತ್ರ || ಶಬ್ದಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಶ್ರವಣಾತಿಹಾರಿಣಃ | ಸ್ಪರ್ಶಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಸ್ಪ
ರ್ಶೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಿಯಾಃ ||೪||

ಅರ್ಥ.--ತತ್ರ-ಆ ರಾಮರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸಮಸ್ತ ಗಂಧಾಶ್ಚ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳೂ, ಅತಿಹೃದ್ಯಾಃ=ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಕರವಾದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು, ರಸಾಶ್ಚ=ರಸಗಳಾದರೂ, ಮನೋಹಾರಿಣವನ=ಬಹು ರುಚಿಯಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಆವಹಾರಮಾಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಸಮಸ್ತ ಶಬ್ದಾಶ್ಚ=ಸಮಸ್ತವಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಶ್ರವಣಾತಿಹಾರಿಣಃ=ಬಹು ಇಂಪಾಗಿ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು, ಮತ್ತು ಸರ್ವೇಸ್ಪರ್ಶಾಶ್ಚ=ಸಮಸ್ತವಾದ ಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ, ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಿಯಾಃ=ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಬಹು ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಾದ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಮನೋಹೃದಯಗಳಿಗೆ ಬಹು ಹಿತಕರವಾಗಿದ್ದವು. ಪೇಯರಸಗಳು ಮನೋಹಾರಕವಾದ ರುಚಿಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಸಮಸ್ತ ವಿಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಬಹು ಇಂಪಾಗಿ ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಬಹು ಹಿತಕರವಾಗಿದ್ದವು. ಮತ್ತು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ಪರ್ಶವಾದಾಗ್ಯೂ ವಿರೋಧ ಕರ್ಕಶವಿಲ್ಲದೆ ಬಹು ಹಿತವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಇದು ಮೊದಲು ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನಗಳು ಯಾವರೀತಿ ಇದ್ದರೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ || ನಕಸ್ಯಚಿದ್ಬಿಮಭೂತ್ಯಥಂಚಿ | ನ್ನವಿತ್ತಹಾನಿಶ್ಚ ಬಭೂವ ಕಸ್ಯ
ಚಿತ್ || ನಾಧರ್ಮಶೀಲೋ ನಚಕಶ್ಚ ನಾಪ್ರಜೋ | ನದುಃಪ್ರಜೋ
ನೈವಕುಭಾರ್ಯಕಶ್ಚ ||೯||

ಅರ್ಥ--ಶ್ರೀರಾಮರ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ, ಕಸ್ಯಚಿತ್=ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ, ಕಥಂಚಿತ್-ಯಾವರೀತಿಯಿಂದಲೂ, ದುಃಖಂ = ವ್ಯಥೆಯು, ನಾಭೂತ್=ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು, ಕಶ್ಚಿತ್=ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ, ವಿತ್ತಹಾನಿಶ್ಚ=ದ್ರವ್ಯನಾಶವೂ, ನಬಭೂವ=ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ, ಅಧರ್ಮಶೀಲಃ=ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಕಶ್ಚ = ಯಾವ ಪುರುಷನೂ, ನಾಪ್ರಜಃ=ಸಂತತಿ ರಹಿತನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯಾವ ಪುರುಷನೂ, ನದುಃಪ್ರಜಃ=ದುಷ್ಟತ್ರ ಸಂತತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕುಭಾರ್ಯಕಶ್ಚ=ಕುತ್ತಿತಳಾದ ಪತ್ನಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಕಶ್ಚಿತ್=ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ಇರಲಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ--ಆ ರಾಮರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪುರುಷನಿಗೂ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ದುಃಖವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು. (ಎಲ್ಲರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿದ್ದರು.) ಯಾವ ಪುರುಷನಿಗೂ ದ್ರವ್ಯನಾಶವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಪುರುಷನು ಯಾವನೂ ಇರಲಿಲ್ಲವು. ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ ಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿರಲಿಲ್ಲವು. ದುಸ್ಸಂತತಿ ಯಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕುರೂಪಿ, ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳ ಪತ್ನಿಯನ್ನುಳ್ಳವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವರೆಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವರೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ತ್ರೀಯೋನಚಾಸನ್ನಿಧವಾಃ ಕಥಂಚಿ | ನ್ನವೈಪುಮಾಂಸೋ ವಿಧು
ರಾ ಬಭೂವುಃ || ನಾನಿಷ್ಟಯೋಗಶ್ಚ ಬಭೂವಕಸ್ಯಚಿ | ನ್ನಚೇಷ್ಟ
ಹಾನಿಸೇಚಪೂರ್ವಮೃತ್ಯುಃ ||೧೦||

ಅರ್ಥ.--ಪ್ರೀಯಃ = ಪ್ರೀಯರು, ವಿಧವಾಃ = ಪತಿಯಿಲ್ಲದವರು, ನಚ=ಇರಲಿಲ್ಲವು, ಪುಮಾಂಸಃ=ಪುರುಷರು, ವಿಧುರಾಃ=ಪತ್ನಿಯಿಲ್ಲದವರು ನೈವಬಭೂವ=ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಕಸ್ಯಚಿತ್=ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ, ಅನಿಷ್ಟಯೋಗಃ=ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ ದುರ್ಯೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ನಬಭೂವ=ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಾಹಾನಿಃ - ತನಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥದ ಹಾನಿಯು, ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಮೃತ್ಯುಶ್ಚ = ಮೃದ್ಧನಸ್ಥಾಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮರಣವು, ಕಸ್ಯಚಿತ್=ಯಾರಿಗೂ, ನಬಭೂವ=ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ರಾಮರ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರೀಯೂ ವಿಧವೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ವಿಧುರನಾಗಲಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ತನಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ದುರ್ಯೋಗವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು ಮತ್ತು ತನಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಹಾನಿಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು ಯಾವ ಪುರುಷ ಪ್ರೀಯರಿಗೂ ಮೃದ್ಧರಾಗುವದಕ್ಕೆ (ಪೂರ್ವ-ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುವಿರಲಿಲ್ಲ.)

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರಲು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾವರೀತಿ ಇದ್ದರೆಂಬುವ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥೇಷ್ಟಮಾಲ್ಯಾ ಭರಣಾನುಲೇಪನಾ | ಯಥೇಷ್ಟಪಾನಾಶನಾಸಸೋಖಿಳಾಃ || ಬಭೂವುರೀಶೇ ಜಗತಾಂ ಪ್ರಶಾಸತಿ | ಪ್ರಕೃಷ್ಟಧರ್ಮೇಣ ಜನಾರ್ದನೇನೈವೇ ||೧೧||

ಅರ್ಥ.--ಜಗತುಂ=ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಿಗೂ, ಈಶೇ = ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಜನಾರ್ದನೇ=ದುಷ್ಟಜನಮರ್ದಕನಾದ, ನೃಪೇ=ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಪ್ರಕೃಷ್ಟಧರ್ಮೇಣ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮದಿಂದ, ಪ್ರಶಾಸತಿ=ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಅಖಿಲಾಃ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ. ಯಥೇಷ್ಟೇ=ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾದ, ಮಾಲ್ಯಾ=ಹಾರಗಳು, ಅಭರಣ = ಭೂಷಣಗಳು, ಅನುಲೇಪನ=ಸುವಾಸಿಕ ಗಂಧಾದಿ ಅನುಲೇಪನಗಳು, ಇವುಗಳುಳ್ಳವರೂ, ಯಥೇಷ್ಟೇ - ಸಮೃದ್ಧವಾದ, ಪಾನ = ಜಲ ಕ್ಷೀರ ಮೊದಲಾದ

ಪಾನೀಯಗಳು, ಆಶನ=ಅನ್ನಾದಿ ಭೋಜನಗಳು, ವಾಸಸಃ-ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ, (ಇವುಗಳುಳ್ಳವರು) ಬಭೂವುಃ=ಆದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ದುಷ್ಟಜನ ಮರ್ದಕನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ತಮತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಪುಷ್ಪಹಾರಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಬೇಕುಬೇಕಾದ ಸುವರ್ಣಮಯಾದಿ ಭೂಷಣಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ತಮತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಾನುಲೇಪನಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ಕ್ಷೇರಾದಿ ಪಾನಪದಾರ್ಥಗಳೂ, ಅನ್ನಾದಿ ಭೋಜನ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ, ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮರುದಶ್ಚ ದಿವಾಕರಾದಿ | ಮೂರ್ಧನ್ಯರತ್ನ ಪರಿಘಟ್ಟಿತ ಪಾದಪೀಠಃ || ನಿತ್ಯಂಸುರೈಃ ಸಹನರೈರಥ ವಾನರೈಶ್ಚ | ಸಂಪೂಜ್ಯ ಮಾನಚರಣೋ ರಮತೇರಮೇಶಃ ||೧೨||

ಅರ್ಥ.— ರಮೇಶಃ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ, ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಮರುತ್, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ದಿವಾಕರ, ಆದಿ, ಮೂರ್ಧನ್ಯ, ರತ್ನ, ಪರಿಘಟ್ಟಿತ, ಪಾದಪೀಠಃ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು, ಮರುದಳಗಳು, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಸೂರ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ, ಮೂರ್ಧನ್ಯ=ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ, ರತ್ನ = ಕಿರೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಖಚಿತವಾದ ನವರತ್ನಗಳಿಂದ, ಪರಿಘಟ್ಟಿತ=ಉಜ್ಜಲ್ಪಟ್ಟ, ಪಾದಪೀಠಃ=ಪಾದಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ, ನಿತ್ಯಂ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸುರೈಃಸಹ=ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ನರೈಃ=ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೂ, ಅಥ=ಮತ್ತು, ವಾನರೈಶ್ಚ-ವಾನರರಿಂದಲೂ ಸಹ, ಸಂಪೂಜ್ಯಮಾನ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜೆಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ, ಚರಣಃಸಃ-ಪಾದಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ, ರಮತೇ=ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು ಏನಂಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿ ಖಚಿತವಾದ ನವರತ್ನಗಳಿಂದ ಉಜ್ಜಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾದಪೀಠಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೂ ವಾನರರಿಂದಲೂ ಸಹ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವವರಾಗಿಯೂ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಯಾಖಿಲೇಶತುರನಾದ್ಯನುಗೃವಲಕ್ಷ್ಮೀಃ | ಸೀತಾಭಿಧಾತ್ವರಮ
ಯತ್ಸ್ವರತಂ ರಮೇಶಂ || ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿ ಪರಮೋಚ್ಚ ನಿಜ ಸ್ವ
ಭಾವ | ಸೌಂದರ್ಯವಿಭ್ರಮ ಸುಲಕ್ಷಣ ಪೂರ್ವಭಾವಾ ||೧೩||

ಅರ್ಥ — ಅಖಿಲೇಶತುಃ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳಾದ, ತಸ್ಯ — ಶ್ರೀ
ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವರ, ಅನಾದ್ಯನುಗಾ-ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅನುಸರಿಸಿ
ಇರತಕ್ಕ, ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿ, ಪರಮೋಚ್ಚ, ನಿಜಸ್ವಭಾವ, ಸೌಂದರ್ಯ
ವಿಭ್ರಮ, ಸುಲಕ್ಷಣ, ಪೂರ್ವ, ಭಾವಾ, ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿ — ನಿರಂತರ
ವಿಯೋಗರಹಿತವಾದ. ಪರಮೋಚ್ಚ = ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ನಿಜಸ್ವಭಾವ =
ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತಗಳಾದ, ಸೌಂದರ್ಯ = ಸುರೂಪವು, ವಿಭ್ರಮ = ಹಾ
ವಭಾವಗಳೂ, ಸುಲಕ್ಷಣ = ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು, (ಇವು
ಗಳೇ) ಪೂರ್ವ = ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ಭಾವ = ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರೇವ =
ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ, ಸೀತಾಭಿಧಾತ್ = “ ಸೀತಾ ” ಎಂಬ ಹೆಸ
ರಿನಿಂದ, ತಂರಮೇಶಂ - ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮರಸಂಗಡ, ಅರಮಯತ್ =
ವಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾ
ಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಅನಾದಿವಿಯೋಗರಹಿತಳಾದ, ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ, ಸ್ವಸ್ವ
ರೂಪಭೂತಗಳಾದ, ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸುಂದರರೂಪವೂ, ಹಾವಭಾವಾದಿ
ವಿಲಾಸಗಳೂ, ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಸುಲಕ್ಷಣಗಳೂ, ಇವುಗಳು
ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳುಳ್ಳ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಯೇ ಶ್ರೀರಾಮರ ಸಂಗಡ
ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಾಗಿ ವಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಶ್ಲೋಕ || ರೇಮೇತಯಾ ಸಪರಮಃಸ್ವರತೋಪಿನಿತ್ಯಂ | ನಿತ್ಯೋನ್ನತ ಪ್ರಮ
ದಭಾರಭೃತಃಸ್ವಭಾವಃ || ಪೂರ್ಣೋಡುರಾಜ ಸುವಿರಾಜಿತ ಸನ್ನಿ
ಶಾಶು | ದೀಪ್ಯನ್ನಶೋಕವನಿಕಾಸು ಸುಪುಷ್ಪಿತಾಸು ||೧೪||

ಅರ್ಥ. — ಸರಮಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮರಾದ, ಸಃ = ಆ ರಾಮಚಂದ್ರ
ದೇವರು, ನಿತ್ಯಂ - ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವರತೋಪಿ = ಸ್ವರಮಣರಾಗಿದ್ದಾ
ಗ್ಯೂ, ನಿತ್ಯ = ನಿರಂತರವಾದ, ಉನ್ನತ = ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಪ್ರಮದಭಾರ
- ಅನಂದಸಮೂಹದಿಂದ, ಭೃತ- ತುಂಬಿರುವ, ಸ್ವಭಾವಃ ಸ್ವ-ಸ್ವರೂಪವು

ಳ್ಳವರಾಗಿ, ಪೂರ್ಣೋಡುರಾಜ = ಪೂರ್ಣಶಕಲಾವರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಚಂದ್ರನಿಂದ, ಸುವಿರಾಜಿತ-ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಸನ್ನಿಶಾಸು = ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರಾತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಪುಷ್ಪಿತಾಸು - ಒಳ್ಳೇ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅಶೋಕವನಿಕಾಸು=ಶೋಕರಹಿತವಾದ (ಆನಂದಕರವಾದ) ಉದ್ಯಾನವನಗಳಲ್ಲಿ, ತಯಾ-ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪಳಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯಿಂದ, ದೀಪ್ಯ (ಸೀ) = ವಿರಾಜಮಾನರಾಗಿ, ರೇನೇ-ವಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಸರ್ವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು, ನಿರಂತರ ಸ್ವರೂಪರಾದಾಗ್ಯೂ, ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ, ಪೂರ್ಣವಾದ, ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಪೂರ್ಣಕಳಾಯುಕ್ತನಾದ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ (ಆನಂದಕರಗಳಾದ) ಉದ್ಯಾನವನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪರಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾಗಿ ವಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗಾಯಂತಿಚೈನ ಮನುರಕ್ತಧಿಯಃ ಸುಕಂಠಾಃ | ಗಂಧರ್ವಚಾರಣ
ಗಣಾಃ ಸಹಜಾಪ್ಸರೋಭಿಃ || ತಂಶುಷ್ಪವುರ್ಮುನಿಗಣಾಃ ಸಹಿತಾ
ಸುರೇಶೈಃ ರಾಜಾನವನಮನುಯಾಂತಿ ಸದಾಪ್ರಮತ್ತಾಃ ||೧೫||

ಅರ್ಥ. — ಏನಂ-ಈ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ, ಅನುರಕ್ತಧಿಯಃ=ಅನುರಾಗವುಳ್ಳ, ಗಂಧರ್ವಚಾರಣಗಣಾಶ್ಚ=ಗಂಧರ್ವರು ಸಿದ್ಧರು ಚಾರಣರ ಸಮೂಹಗಳು, ಅಪ್ಸರೋಭಿಃಸಹ = ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಸುಕಂಠಾಃ-ಸಮೀಚೀನವಾದ ಶಾರೀರವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಗಾಯಂತಿ = ಗುಣವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸುರೇಶೈಃ=ದೇವತಾಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ, ಸಹಿತಾಃ=ಯುಕ್ತರಾದ, ಮುನಿಗಣಾಃ=ಮುನಿಸಮೂಹಗಳು, ತಂ = ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು, ತುಷ್ಪವುಃ=ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು. ಅಪ್ರಮತ್ತಾಃ=ಪ್ರಮಾದರಹಿತರಾದ, ರಾಜಾನಃ=ರಾಜರು, ಏನಂ=ಈ ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅನುಯಾಂತಿ=ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಶ್ರೀ ರಾಮರಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸುಸ್ವರಶಾರೀರವುಳ್ಳ ಗಂಧರ್ವರೂ ಸಿದ್ಧಚಾರಣರ ಸಮೂಹಗಳು ಅಪ್ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ನೃತ್ಯ ಗಾನವಾದ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾಗಿ ಗಾಯನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಋಷಿಗಳ ಸಮೂಹಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜರುಗಳಾದರೋ ಪ್ರಮಾದಾಹಿತರಾಗಿ ವಿನಯದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂತ್ರಯೋದಶ ಸಹಸ್ರಮಸೌ ಸಮಾಸ್ತು | ಪೃಥ್ವೀಂ ರರಕ್ಷ
ವಿಜಿತಾರಿ ರಮೋಘ ವೀರ್ಯಃ || ಅನಂದಮಿಂದುರಿವ ಸಂದಧದಿಂದಿ
ರೇಶೋ | ಲೋಕಸ್ಯ ಸಾಂದ್ರ ಸುಖವಾರಿಧಿರಪ್ರಮೇಯಃ ||೧೬||

ಅರ್ಥ.—ಅಪ್ರಮೇಯಃ - ಸಾಕಲ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯರಾದ, ಸಾಂದ್ರಸುಖವಾರಿಧಿಃ = ನಿರವಕಾಶ ಸುಖಸಮುದ್ರರಾದ, ಇಂದಿರೇಶಃ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗಳಾದ, ಅಮೋಘವೀರ್ಯಃ = ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ವಿಜಿತಾರಿಃ = ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಶತ್ರುಗಳುಳ್ಳ, ಅಸೌ = ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು, ಏವಂ = ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಅಖಿಲಲೋಕಸ್ಯ = ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳಿಗೂ ಇಂದುರಿವ = ಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಅನಂದಂ = ಪರಿಪೂರ್ಣಾನಂದವನ್ನು, ಸಂದಧತ್ (ಸಹ) - ಉಂಟುಮಾಡಿವವರಾಗಿ, ಪೃಥ್ವೀಂ = ಭೂಲೋಕವನ್ನು, ತ್ರಯೋದಶಸಹಸ್ರಸಮಾಸ್ತು = ಹದಿನೂರುಸಾವಿರ ವರ್ಷಕಾಲ, ರರಕ್ಷ-ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಪರಿಮಿತ ಬಲಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಗೆದ್ದಂಥಾ, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ಯರಲ್ಲದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನೀಯರಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ (ತಥಾಲೋಕಕ್ಕೆವೇ) ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂದವನ್ನು ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಹದಿನೂರುಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದೇವ್ಯಾಂಸಚಾಜನಯದಿಂದ್ರಹುತಾಶನಾದ್ವಾ | ಪುತ್ರಾಯಮೌ ಕು
ಶಲನೌ ಬಲಿನೌ ಗುಣಾಡ್ಯೌ || ಶತ್ರುಘ್ನತೋ ಲವಣಮುಲ್ಬಣ ಜಾ
ಣದಗ್ಧಂ | ಕೃತ್ವಾಚಕಾರ ಮಧುರಾಂ ಪುರಮುಗ್ರವೀರ್ಯಃ ||೧೭||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ=ಅ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ದೇವ್ಯಾಂ=ಸೀತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ,
ಇಂದ್ರಹುತಾಶನೌ=ಇಂದ್ರ ಅಗ್ನಿಗಳ ಅಂಶಭೂತರಾದ, ಕುಶಲನೌ=ಕುಶ
ಮತ್ತು ಲವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಬಲಿನೌ=ಬಲಿಷ್ಟರಾದ, ಗುಣಾಡ್ಯೌ - ಅ
ತ್ಯಂತ ಗುಣವಂತರಾದ, ಯಮೌ = ಅವಳಿಜವುಳಿಗಳಾದ, ದೌಪುತ್ರೌ-
ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ಅಜನಯತ್=ಪಡೆದರು. ಉರುವೀರ್ಯಃ=ಸಹಿ
ಸಲಶಕ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಶತ್ರುಘ್ನತಃ=ಶತ್ರುಘ್ನನಿಂದ,
ಲವಣಂ=ಲವಣನಾಮಕ ಅಸುರನನ್ನು, ಉಲ್ಬಣ=ಅತಿ ಕ್ರೂರನಾದ, ಬಾ
ಣ=ಬಾಣದಿಂದ, ದಗ್ಧಂ-ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ, ಮಧುರಾಂ-
ಮಧುರನಾಮಕವಾದ, ಪುರಿಂ=ಪಟ್ಟಣವನ್ನು, ಕಾರಯಾಮಾಸ = ಏರ್ಪ
ಡಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀರಾಮರು ಸೀತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳೂ
ಗುಣಾಡ್ಯರೂ ಆದ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪರಾದ, ಕುಶ ಮತ್ತು
ಲವನಾಮಕರಾದ ಅವುಳಿಜವುಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಮತ್ತು ಸಹಿಸಲ
ಸಾಧ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ರಾಮದೇವರು ಸ್ನಹಸ್ತದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಣದಿಂದ
ಶತ್ರುಘ್ನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಲವಣಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿಸಿ ಮಧುರಾಣಾ
ಮಕ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕೋಟಿತ್ರಯಂ ಸನಿಜಘಾನ ತಥಾಸುರಾಣಾಂ | ಗಂಧರ್ವಜನ್ಮ
ಭರತೇನಸತಾಂಚ ಧರ್ಮಂ || ಸಂಶಿಕ್ಷಯನ್ನಯಜದುತ್ತಮ ಕಲ್ಪ
ಕೃಷ್ಣಂ | ಯಜ್ಞೈರ್ಭವಾಬ್ಜಜಮುಖ ಸತ್ಯಚಿವಾಶ್ಚಯತ್ರ ||೧೮||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ-ಶ್ರೀರಾಮರು, ಗಂಧರ್ವಜನ್ಮ=ಗಂಧರ್ವ ಜನ್ಮವನ್ನು
ಹೊಂದಿದ್ದ, ಅಸುರಾಣಾಂ=ದೈತ್ಯರುಗಳ, ಕೋಟಿತ್ರಯಂ=ಮೂರುಕೋ
ಟಿಯನ್ನು, ಭರತೇನ=ಭರತನಿಂದ, ಸನಿಜಘಾನ - ಸಂಹಾರಮಾಡಿದರು,
ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಸತಾಂಚ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಧರ್ಮಂ = ಸದ್ಧರ್ಮವನ್ನು,
ಶಿಕ್ಷಯತ್-ಶಿಕ್ಷೆನಾಡಿಸುತ್ತಾ, ಯತ್ರ-ಯಾವ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ, ಭವಾಜ

ಮುಖಸತ್ಯಚಿವಾಃ=ಭವ=ರುದ್ರದೇವರು, ಅಜ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಇವರ
ಗಳು, ಮುಖ=ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ಸತ್ಯಚಿವಾಃ=ಸತ್ = ಸಜ್ಜನರುಗಳೇ,
ಸಚಿವಾಃ-ಪರಿಚಾರಕರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೋ, ತತ್ರ=ಅಂತಹ, ಉತ್ತಮಕಲ್ಪ
ಕೈಃ=ಎಫೇಷ್ಟವಾದ ದಕ್ಷಿಣಾ ದಾನಾದಿಗಳುಳ್ಳ, ಯಜ್ಞೈಃ-ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ
ಸ್ವಂ=ವಿಷ್ಣು ಸ್ವರೂಪರಾದ ತನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ಆಯಜತ್ - ಯಜ್ಞ
ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಗಂಧರ್ವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದ
ಮೂರುಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಭರತನಿಂದ ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ
ರು. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಮಾಚೀನವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿದವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ
ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಾಚೀನರಾದ ಹೋತ್ರ ಆಧ್ಯಯು ಮೊದ
ಲಾದ ಪರಿಚಾರಕರುಳ್ಳ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪಭೂತರಾದ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಕುರಿತು ಯಜನಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥ ಶೂದ್ರ ತಪಶ್ಚರ್ಯಾ | ನಿಹತಂ ವಿಪ್ರಪುತ್ರಕಂ || ಉಜ್ಜೀವ
ಯಾಮಾಸವಿಭುಃ | ಹತ್ವಾತಂ ಶೂದ್ರತಾಪಸಂ ||೧೯||

ಅರ್ಥ.—ಅನಂತರ, ಸವಿಭುಃ-ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಶೂ
ದ್ರ = ಶೂದ್ರನು, ತಪಶ್ಚರ್ಯಾತ್=ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವದರ ದೋಷದಿಂದ,
ನಿಹತಂ=ಮೃತನಾದ, ವಿಪ್ರಪುತ್ರಕಂ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಪುತ್ರನನ್ನು, ಉಜ್ಜೀ
ವಯಾಮಾಸ=ಬದುಕಿಸಿದರು, ತಂ=ಅ, ಶೂದ್ರತಾಪಸಂ - ಶೂದ್ರತಪಸ್ಸಿ
ಯನ್ನು, ಹತ್ವಾ=ಸಂಹಾರಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿದನಂತರ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ
ಶೂದ್ರತಪಸ್ವಿಯನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಶೂದ್ರತಪಶ್ಚರ್ಯದ ದೋ
ಷದಿಂದ ಮೃತಪಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪುತ್ರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಜಂಘನಾಮಾಸುರಃ ಪೂರ್ವಂ | ಗಿರಿಜಾವರದಾನತಃ || ಬಭೂವ
ಶೂದ್ರಃ ಕಲ್ಪಾಯುಃ | ಸಲೋಕಕ್ಷಯಕಾಮ್ಯಯಾ ||೨೦||

ಅರ್ಥ.—ಪೂರ್ವಂ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಜಂಘನಾಮಾ = ಜಂಘನಾಮಕ
ನಾದ, ಅಸುರಃ=ಅಸುರನು, ಲೋಕಕ್ಷಯಕಾಮ್ಯಯಾ=ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲಾ
ನಾಶಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಗಿರಿಜಾವರದಾನತಃ=ಗಿರಿಜಾ-ಪಾರ್ವತೀ

ದೇವಿಯ, ವರದಾನತಃ=ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಕಲ್ಪಾಯುಃ=ಕಲ್ಪಾಂತವಾದ
ಆಯುಃಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಶೂದ್ರಃ=ಶೂದ್ರ ಜನ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಬಭಾವ=
ಆದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜುಘಂ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ (ಜಂಘಾಸುರ
ನು) ಗಿರಿಜಾ (ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು) ವರಪ್ರಸಾದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಸಂಚಕ್ಕೆ
ನಾಶನವುಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ್ಯದಿಂದ ಕಲ್ಪಾಂತ ಪರಿಯಂತ
ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಶೂದ್ರ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.—ತಾನು ಶೂದ್ರನಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರತಪಶ್ಚರಣ ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಶೂದ್ರನಾದವನು
ತಪಶ್ಚರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಅನ್ಯಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಲೋಕಕ್ಷಯ
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಆದರಿಂದ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಶಿಥಿಯಾಗುವದೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ
ಆ ಜಂಘಾಸುರನು ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರ ವರದಿಂದ ಕಲಾಂತ ಆಯುಃಪ್ರ
ಮಾಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಶೂದ್ರ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಪಶ್ಚ ಚಾರ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಃ ರಿಚ್ಛನ್ನಾಹೇಶ್ವರಂ ಪದಂ | ಅನನ್ಯವಧ್ಯಂ

ತಂತಸ್ಮಾಜ್ಞಘಾನ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ

||೨೧||

ಅರ್ಥ.—ದುರ್ಬುದ್ಧಿಃ-ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಆ ಜಂಘಾಸುರನು,
ಮಾಹೇಶ್ವರಂ=ರುದ್ರದೇವರ, ಪದಂ-ಪದವಿ (ಪಾರ್ವತೀಪತಿತ್ವ) ಯನ್ನು
ಇಚ್ಛ (ಸ೯) = ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದವನಾಗಿ, ತಪಃ-ತಪಸ್ಸನ್ನು, ಚಚಾರ=ಆಚ
ರಿಸಿದನು. ಅತಃ-ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತಸ್ಮಾತ್-ಪಾರ್ವತಿಯ ವರಪ್ರಸಾದ
ಬಲದಿಂದ, ಅನನ್ಯವಧ್ಯಂ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿನಹಾ ಅನ್ಯರಿಂದ ಸಂಹರಿಸ
ಲಸಾಧ್ಯನಾದ, ತಂ=ಆ ಶೂದ್ರನನ್ನು, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ-ಉತ್ತಮ ಪುರು
ಷರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಜಘಾನ-ಸಂಹಾರಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಜಂಘಾಸುರನು ಪಾರ್ವತೀ
ಪತಿತ್ವರೂಪವಾದ ರುದ್ರದೇವರ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ದುರಾ
ಶೆಯಿಂದ ತಪಶ್ಚರಣವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಶ್ರೀಪಾ
ರ್ವತಿಯ ವರಪ್ರದಾನದ ಬಲದಿಂದ ಕಲ್ಪಾಯುಸ್ಸುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಂದ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರಿಂವಲೂ ಸಂಹರಿಸಲಸಾಧ್ಯನಾದ, ಆ ಶೂದ್ರ

ನನ್ನು ಪರಮಪುರುಷ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದರು. ಶೂದ್ರನಿಗೆ ತಪಶ್ಚರ್ಯವು ನಿಷೇಧವಾದಾಗ್ಯೂ ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜಂಘಾಸುರನನ್ನು ಪುರುಷೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು ಸಂಹರಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶ್ವೇತದತ್ತಾಂ ತಥಾ ಮಾಲಾಂ | ಅಗಸ್ತ್ಯಾ ದಾಪರಾಘವಃ ||೨೨||

ಅರ್ಥ.—ರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಶ್ವೇತ=ಶ್ವೇತರಾಜನಿಂದ, ದತ್ತಾಂ=ತನುಗಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ, ಮಾಲಾಂ=ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು, ಅಗಸ್ತ್ಯಾತ್-ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿಗಳಿಂದ, ಆಪ=ಹೊಂದಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮರು ಶ್ವೇತರಾಜನು ತನಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಅಗಸ್ತರ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿಗಳ ಹಸ್ತದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನನ್ನ ಯಜ್ಞಕೃಘ್ನೇತೋ | ರಾಜಾಕ್ಷುದ್ವಿನಿವರ್ತನಂ || ಕುರ್ವ
ಸ್ವಮಾಂಸೈರ್ಧಾತ್ರೋಕ್ತೋ | ಮಾಲಾಂ ರಾಮಾರ್ಥಮರ್ಪ
ಯತ್ ||೨೩||

ಅರ್ಥ.—ಅನನ್ನ=ಅನ್ನದಾನವಿಲ್ಲದ, ಯಜ್ಞ=ಯಜ್ಞವನ್ನು, ಕೃತ್=ಯಜನಮಾಡಿದ, ಶ್ವೇತ=ಶ್ವೇತನಾಮಕನಾದ, ರಾಜಾ - ರಾಜನು, ಸ್ವಮಾಂಸೈಃ-ತನ್ನ ಶರೀರದ ಮಾಂಸದಿಂದ, ಕ್ಷುತ್=ಹೃದ್ಯಾಭೆಯ (ಹಸಿವನ್ನು) ವಿವಿವರ್ತನಂ=ಪರಿಹಾರವನ್ನು, ಕುರ್ವ (ಸ೯) - ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕಂಡು ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು, ಧಾತ್ರೋಕ್ತಃ (ಸ೯) = ಧಾತ್ರಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಉಕ್ತಃ (ಸ೯) - ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ರಾಮಾರ್ಥಂ=ರಾಮರಿಗೋಸ್ಕರ. ಮಾಲಾಂ = ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು, ಅರ್ಪಯತ್=ಅಗಸ್ತ್ಯರಮೂಲಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಶ್ವೇತರಾಜನು ಅನ್ನದಾನವಿಲ್ಲದೆ ಶುಷ್ಕಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹಸಿವು ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ಆಹಾರಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಯಿತು, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹೃದ್ಯಾಭೆಯುಂಟಾದಾಗ ಅನ್ನಾದಿಗಳು ಶಿಕ್ಕದೆ ತನ್ನ ಶರೀರಗತವಾದ ಮಾಂಸವನ್ನೇ ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತಾ ಹಸಿವು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ

ನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕ್ಷುದ್ಭಾಧಿ ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಉಪಾಯವೇನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಈ ಶ್ವೇತ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಅನ್ನದಾನವಿಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದಕಾರಣ ನಿನಗೆ ಕ್ಷುದ್ಭಾಧಿಯುಂಟಾಗಿದೆ. ಈ ಕ್ಷುದ್ಭಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ ಒಂದು ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡಿಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವನು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಅಗಸ್ತ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ (ಮಾಡಿಸಿ) ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಗಸ್ತ್ಯಾಯನಸಾಕ್ಷಾತ್ಪು | ರಾಮೇದದ್ಯಾದಯಂ ನೃಪಃ || ಕ್ಷುದಭಾವಮಾತ್ರ ಫಲದಂ | ನಸಾಕ್ಷಾದ್ರಾಘವೇರ್ಪಿತಂ ||೨೪||

ಶ್ಲೋಕ || ಕ್ಷುದಭಾವಮಾತ್ರ ಮಾಕಾಂಕ್ಷ | ಮಾಮಸೌ ಪರಿಪೃಛತಿ || ವ್ಯವಧಾನಸ್ತತೋರಾಮೇ | ದದ್ಯಾಛ್ವೇತ ಇತಿಪ್ರಭುಃ || ಮತ್ಸಾ ಬ್ರಂಹ್ಮಾದಿಶನ್ಮಲಾಂ | ಪ್ರದಾತುಂ ಕುಂಭಯೋನಯೇ ||೨೫||

ಅರ್ಥ.—ಅಸೌಶ್ವೇತಃ=ಈ ಶ್ವೇತರಾಜನು, ಕ್ಷುದಭಾವಮಾತ್ರಂ=ಹಸಿವೆಯಭಾಧಿ ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಮಾತ್ರವನ್ನೇ, ಆಕಾಂಕ್ಷ=ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದವನಾಗಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಪರಿಪೃಛತಿ=ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ, ರಾಘವೇ-ಶ್ರೀರಾಮರಲ್ಲಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್-ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ಅರ್ಪಿತಂ=ಅರ್ಪಣಮಾಡೋಣವು, ಕ್ಷುದಭಾವಮಾತ್ರಫಲದಂ=ಕ್ಷುತ್ಪರಿಹಾರ ಮಾತ್ರವೇ ಫಲದಾಯಕವಾದದ್ದು, ನಭವತಿ-ಆಗುವುದಿಲ್ಲವು. ಕಿಂತು-ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಫಲದಂಭವಿತಿ=ಸಮಸ್ತವಾದ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಫಲಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ತತಃ=ಅದಕಾರಣ, ಅಯಂನೃಪಃ=ಆ ರಾಜನು, ರಾಮೇ=ಶ್ರೀರಾಮರಲ್ಲಿ, (ಮಾಲಿಕಾಂ=ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು) ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪು-ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ನದದ್ಯಾತ್=ಕೊಡಬಾರದು. ಅಗಸ್ತ್ಯಾಯ=ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಗೆ, ದದ್ಯಾತ್=ಕೊಡಲಿ (ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ) ||೨೪||

ಅಸೌ-ಈ ಶ್ವೇತರಾಜನು, ಕ್ಷುದಭಾವಮಾತ್ರಂ=ಕ್ಷುದ್ಭಾಧಿ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ, ಆಕಾಂಕ್ಷ-ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಪರಿಪೃಛತಿ=ತತ್ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತತಃ=ಅದುದ

ರಿಂದ, ಪ್ರಭುಃ-ರಾಜನಾದ, ಶ್ವೇತಃ=ಶ್ವೇತನು, ರಾಮೇ=ಶ್ರೀರಾಮರಲ್ಲಿ (ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು) ವ್ಯವಧಾನತ ಏವ=ವ್ಯಕ್ತಿವ್ಯವಧಾನದಿಂದ (ಸ್ವತಃ ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರ ಹಸ್ತದಿಂದ) ದದ್ಯಾತ್-ಕೊಡಲಿ, ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಬ್ರಹ್ಮಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮತ್ಸಾ-ತೀದು, ಮಾಲಾಂ=ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು, ಕುಂಭಯೋನಯೇ=ಕುಂಭನೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಾನವಾಗಿವುಳ್ಳ ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಗೆ, ಪ್ರದಾತುಂ=ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆವಿಶತ್=ಶ್ವೇತರಾಜನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ರಾಮರಿಗೆ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡದೆ ಅಗಸ್ತ್ಯರ ಮೂಲಕ ಕೊಡುವದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದರು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ.—ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸಮರ್ಪಣಮಾಡುವಿಕೆಯಿಂದ ಕೇವಲ ಹೃದ್ಯಾಧಾ ಪರಿಹಾರರೂಪವಾದ ಫಲಮಾತ್ರವೇ ಆಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಫಲದಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ರಾಜನು ಕೇವಲ ಹೃದ್ಯಾಧಾ ಪರಿಹಾರದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಫಲವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ವೇತರಾಜನು ರಾಮರಲ್ಲಿ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಯಂ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡದೇ ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಗೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಾಮಗಸ್ತ್ಯ ಕರಪಲ್ಲವಾರ್ಪಿತಾಂ | ಭಕ್ತ ಏಷ ಮಮ ಕುಂಭಸಂಭವಃ || ಇತ್ಯೇತೈ ಜಗೃಹೇ ಜನಾರ್ದನ | ಸ್ತೇನಸಂಸ್ತುತ ಉಪಾ ಗಮತ್ಪುರಂ ||೨೬||

ಅರ್ಥ.—ಜನಾರ್ದನಃ - ದುಷ್ಟಜನಸಂಹಾರಕರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಏಷಃ=ಕುಂಭಸಂಭವಃ-ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ (ಅಗಸ್ತ್ಯರು) ಮಮ=ನನಗೆ, ಭಕ್ತಃ=ಭಕ್ತರು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅವೇತ್ಯ = ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಗಸ್ತ್ಯ = ಅಗಸ್ತ್ಯಯುಷಿಗಳ, ಕರಪಲ್ಲವ = ಚಿಗುರುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ, ಅರ್ಪಿತಾಂ-ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ತಾಂ=ಆ ಶ್ವೇತರಾಜನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು, ಜಗೃಹೇ = ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ತೇನ=ಆ ಅಗಸ್ತ್ಯಯುಷಿಗಳಿಂದ, ಸಂಸ್ತುತಃ (ಸ್ತ) = ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ, ಪುರಂ-ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರವನ್ನು ಕುರಿತು, ಉಪಾಗಮತ್-ಹೊರಟುಬಂದರು

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ತಂದಿರುವ ಈ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ನನ್ನ ಭಕ್ತರೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ನಾನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಶ್ವೇತದತ್ತವಾದ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವರಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಬಂದರು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಥ ಶಬ್ದವು ಕಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಒಂದು ಕಥೆಯು ನಿರೂಪಣಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಕೇಚಿದಾಸುರಸುರಾಃ ಸುರಾಣಕಾ | ಇತ್ಯುರುಪ್ರಥಿತಪೌರುಷಾಃ
ಪುರಾ || ತೇತಪಃಸ್ಸಮಹದಾಸ್ಥಿತಾವಿಭುಂ | ಪದ್ಮಸಂಭವ ಮನೇ
ಕ್ಷೈ ಚೋಚಿರೇ ||೨೭||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಪುರಾ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಉರುಪ್ರಥಿತ ಪೌರುಷಾಃ=ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪೌರುಷಾಃ=ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ಸುರಾಣಕಾಃ - ಸುರಾಣಕರೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಕೇಚಿತ್=ಕೆಲವು, ಅಸುರಾಃ-ದೈತ್ಯರು, ಆಸುಃ=ಇದ್ದರು. ತೇ-ಆ ದೈತ್ಯರು, ಮಹತ್ = ಪ್ರಬಲವಾದ, ತಪಸ್ಸು=ತಪಸ್ಸನ್ನು, ಅಸ್ಥಿತಾಃ=ಮಾಡಿದವರಾಗಿ, ಪದ್ಮಸಂಭವಂ-ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ, ವಿಭುಂ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು, ಅನೇಕ್ಷೈಃ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಊಚಿರೇ-ಮಾತನಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಸುರಾಣಕ ನಾಮಕರಾದ ಕೆಲವು ದೈತ್ಯರಿದ್ದರು. ಇವರುಗಳು ಮಹತ್ತರಗಳಾದ ತಪಃಸುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಮಲೋದ್ಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾತನಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಭೂರಿಸಾಪ ಕೃತಿನೋಪಿ ನಿಶ್ಚಯಾ | ಸ್ತುಕ್ತಿಮಾಪ್ನುಮ ಉದಾರ
ಪದ್ಗುಣ || ಇತ್ಯುದೀರಿತಮಜೋನಧಾರ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಹಚ ಪ್ರಹಸಿತಾ
ವನಃಪ್ರಭುಃ ||೨೮||

ಅರ್ಥ.— ಹೇ ಉದಾರಸದ್ಗುಣ=ಉತ್ಪಷ್ಟಗುಣದ ಸಮಾಚೀನವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ) (ವಯಂ-ನಾವುಗಳು) ಭೂರಿ=ಬಹಳವಾದ, ಪಾಪ=ಪಾಪಗಳನ್ನು, ಕೃತಿನೋಪಿ=ಮಾಡಿರತಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ನಿಶ್ಚಯಾತ್-ಖಂಡಿತವಾಗಿ, ಮುಕ್ತಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಆಪ್ತುಮಃ=ಹೊಂದಬೇಕು. ಇತಿ-ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಉದೀರಿತಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಚಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ತತ್=ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಅವಧಾರ್ಯ=ಗಮನಿಸಿ, ಪ್ರಹಸಿತಾ=ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತವಾದ, ಆನನಃ=ಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಪ್ರಭುಃ-ಪ್ರಭುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪ್ರಾಹಚ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಆ ಸುರಾಣಕ ದೈತ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಹತ್ತರವಾದ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.— ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೇ ಮಹಾದಾತರಾದ ಉತ್ಪಷ್ಟ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮಹತ್ತರಗಳಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ನಾವುಗಳು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಗುಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಾವದೇವ ರಮಯಾ ರಮೇಶ್ವರಂ | ನೋ ವಿಯೋಜಯಥ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಂ || ತಾವದುಚ್ಚ ಮಪಿ ದುಷ್ಟತಂ ಭವ | ಸ್ತೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಪರಿಪಂಥಿನೋಭವೇತ್ ||೨೯||

ಅರ್ಥ.— ಪ್ರಭುಃ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ತಾ=ಆ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು, ಯೂಯಂ-ನೀವುಗಳು, ಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಂ-ಸಮಾಚೀನವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರಪ್ರಾಯವಾದ, ರಮೇಶ್ವರಂ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು (ರಾಮರನ್ನು) ರಮಯಾಸಹ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ, ಯಾವದೇವ-ಯಾವತ್ಪರ್ಯಂತರವಾಗಿ, ನೋವಿಯೋಜಯಥ-ವಿಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ, ತಾವತ್=ಆವರೆವಿಗೂ, ದುಷ್ಟತಂ-ನಿಮ್ಮಗಳ ಮಹಾಪಾತಕಗಳು, ಉಚ್ಚಮಪಿ=ಮಹಾಪ್ರಬಲಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಭವಸ್ತೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಪರಿಪಂಥಿ-ಭವತ್=ನಿಮ್ಮಗಳಿಗೆ, ಸ್ತೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ-ಸ್ತೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪರಿಪಂಥಿ=ಬಾಧಕವು, ನೋಭವೇತ್=ಆಗುವದಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅಸುರಾಣಕ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ
ನೆಂದರೆ ನೀವುಗಳು ರಮೇಶನಾದ, ಸದ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರಸ್ತಾನೀಯ
ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ (ರಾಮರಿಗೂ) ಮತ್ತು ರಮಾಸ್ವರೂಪಳಾದ ಶೀತಾದೇವಿ
ಗೂ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಯಾವ ಪರಿಯಂತರ ಉಂಟುಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ ಆ
ಸರಿಯಂತರ ನಿಮ್ಮ ಪಾತಕಗಳು ಒಹು ಕ್ರೂರ ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲಗಳಾಗಿ
ವ್ಯಾಗ್ಯೂ ಅವು ನಿಮಗೆ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷಾಭಿಪ್ರಾಯ. — ಈ ಸುರಾಣಕರು ದೈತ್ಯರು ತನೋಯೋ
ಗ್ಯರು, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಸುರರು
ತಾವು ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ ದುಷ್ಟತ್ವಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗ
ಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ತಮಗೆ
ಅನರ್ಹವಾದ ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ
ವುಂಟಾಗಿ ನಗುತ್ತಾ ಉಪಾಯಾಂತರ (ಮರ್ಮವಾದ) ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿ
ರು. ಅದೇನೆಂದರೆ—ನೀವುಗಳು ಸದ್ಗುಣವೂರ್ಣನಾದ, ರಮಾಕಾಂತನಾದ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ (ರಾಮರಿಗೂ) ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಯಾದ ರಮಾಸ್ವರೂ
ಪಳಾದ ಶೀತಾದೇವಿಗೂ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಾರದು. ಹಾಗೆ
ವಿಯೋಗವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಪರಿಯಂತರ ಉಂಟುಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಷ್ಟು ಪರಿ
ಯಂತರ ನಿಮ್ಮಗಳ ಸ್ವಮಾತೃಗಮನ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪಾತ
ಕಗಳು ಎಷ್ಟು ಬಲವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅವು ನಿಮ್ಮ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಅನುಕೂ
ಲವಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತೀರಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಶೀತಾರಾಮರಿಗೆ ವಿಯೋಗ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದೇ
ಆದರೆ ಅದು ಮೂತ್ರ ನಿಮ್ಮ ಮೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆ.
ನಿಮಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಮರ್ಮಯುಕ್ತವಾದ
ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯುದೀರಿತ ಮವೇತ್ಯತೇ ಸುರಾಃ | ಪ್ರಿಪ್ರಮೋಕ್ಷ ಗಮನೋತ್ಸು
ಕಾಃ ಪ್ರಿತೌ || ಸಾಧನೋಪಚಯ ಕಾಂಕ್ಷಿಣೋಹರೌ | ಶಾಸತಿಕ್ಷಿತಿ
ಮ ಶೇಷತೋಭವ ||೩೦||

ಅರ್ಥ.—ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಉದೀರಿತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು, ಅವೇತ್ಯ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಪ್ರವ್ರ=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಮೋಕ್ಷಗಮನ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ, ಉತ್ಪನ್ನಕಾಃ-ಉತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳ, ತೇ-ಆ, ಆಸುರಾಃ=ಸುರಾಣಕ ದೈತ್ಯರು, ಸಾಧನ = ಮೋಕ್ಷಸಾಧನದ, ಉಪಚಯ=ಅಧಿಕೃತವನ್ನು, ಕಾಂಕ್ಷಿಣಃಸಂತಃ=ಅವೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡವರಾಗಿ, ಹರೌ-ಶ್ರೀಕುರಿಯಾದ (ಶ್ರೀರಾಮರು) ಪ್ರೀತಿಂ=ಭೂಲೋಕವನ್ನು, ಶಾಸತಿಸತಿ-ಅಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಪ್ರೀತೌ=ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅಶೇಷತಃ-ಸಮಗ್ರವಾಗಿ, ಭರ್ವ=ಹುಟ್ಟಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ವಾಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಉತ್ಪನ್ನಕರಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ರಾಮರು ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಾವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಹುಟ್ಟಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಾನನಾದಿಕೃತ ದೋಷ ಸಂಚಯೈ | ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಗತಿ
ಯೋಗ್ಯತೋ ಯ್ವಿತ್ತಾ || ಮೃಢಿಲಸ್ಯ ತನಯಾ ವ್ಯಚಾಲಯ |
ಸ್ನಾಯಯಾ ಸ್ವತನುವಾ ಸ್ವಮಾರ್ಗತಃ ||೩||

ಅರ್ಥ.—ಅನಾದಿ - ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ, ಕೃತ - ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ದೋಷ=ಪಾತಕಗಳ, ಸಂಚಯೈ=ಸಮೂಹಗಳಿಂದ, ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ, ಗತಿ-ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ, ಉಯ್ವಿತ್ತಾ = ಭ್ರಷ್ಟರಾದ, ತಾಃ=ಆಸುರಾಣಕರನ್ನು, ಮೃಢಿಲಸ್ಯ - ಜನಕರಾಜನ, ತನಯಾ - ಮಗಳಾದ ಶೀತಾದೇವಿಯರು, ಸ್ವತನುವಾ - ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ದುರ್ಗಾರೂಪವಾದ, ಮಾಯಯಾ=ಮೋಹದಿಂದ (ತಾಃ=ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು) ಸ್ವಮಾರ್ಗತಃ-ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ್ವಿತೆಯಿಂದ, ವ್ಯಚಾಲಯತ್=ತಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾಪಾತಕಗಳ ದೋಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೂರರಾದ ಆ ಸುರಾಣಕ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಶೀತಾದೇವಿಯರು, ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ದುರ್ಗಾ ಮಾಯೆ

ಯಿಂದ ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾದ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಜ್ಞಯೈವಹಿ ಹರೇಸ್ತು ಮಾಯಯಾ | ಮೋಹಿತಾಸ್ತು ದಿತಿಜಾ
ವ್ಯ ನಿಂದಯತ್ || ರಾಘವೋ ನಿಶಿಚರಾಹೃತಾಂ ಪುನಃ | ಜಾನಕೀಂ
ಜಗೃಹ ಇತ್ಯನೇಕಶಃ ||೩೩||

ಅರ್ಥ.—ಹರೇಸ್ತು-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಅಜ್ಞಯೈವ=ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಮಾಯಯಾ=ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರ ಮಾಯೆಯಿಂದ, ಮೋಹಿತಾಃ=ಮೋಹಿತರಾದ, ದಿತಿಜಾಸ್ತು=ಆ ದೈತ್ಯರು, ರಾಘವಃ - ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ನಿಶಿಚರ - ರಾವಣನಿಂದ. ಅಪಹೃತಾಂ = ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ, ಜಾನಕೀಂ=ಶೀತಾದೇವಿಯರನ್ನು, ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, ಜಗೃಹೇ-ಪರಿಗ್ರಹಮಾಡಿದರು. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಅನೇಕಶಃ-ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ವ್ಯನಿಂದಯತ್=ನಿಂದನೆಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ದುರ್ಗಾಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾದ ಅಸುರಾಣಕ-ಅಸುರರು, ಶ್ರೀರಾಮರು ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಪುನಃ ತಾನು ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ವಿಧವಾಗಿ ನಿಂದನೆ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯ ಮೃತ ಮೇವಕಾರಯ | ನೃಪತಯಂಸ್ತಮಸಿ ಚಾಂಧ
ಆಸುರಾಃ || ನಿತ್ಯಮೇವ ಸಹಿತೋಪಿ ಸೀತಯಾ | ಸೋಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ
ಮಭೂ ದ್ವಿಯುಕ್ತವತ್ ||೩೪||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ-ಶ್ರೀರಾಮರು, ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಂ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಋತಂ=ಸತ್ಯವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿ, ಕಾರಯನ್ನೇವ-ಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರಲೂ, ಆಸುರಾಃ=ಅಸುರರನ್ನು, ಅಂಧಂತಮಸಿ=ಅಂಧತಮಃಸ್ಥನಲ್ಲಿ, ಪಾತರ್ಯ-ಬೀಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರಲೂ, ಸೀತಯಾ=ಸೀತಾದೇವಿಯರಿಂದ, ನಿತ್ಯಮೇವ-ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಹಿತೋಪಿ=ಕೂಡಿತಕ್ಕವರಾದಾಗ್ಯೂ, ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕಂ=ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮೂಲಕ, ವಿಯುಕ್ತವತ್-ಸೀತೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದವರೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಅಭೂತ್=ಅದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸುರಾಣಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ವರವನ್ನು ಸತ್ಯವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಈ ಅಸುರರನ್ನು ಅಂಧಂ ತಮಃಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೂ, ಶ್ರೀರಾಮರು ಸೀತಾದೇವಿಯರಿಂದ ನಿರಂತರದಲ್ಲೂ ಕೂಡಿದ ತಕ್ಕವರಾದಾಗ್ಯೂ ಸೀತಾದೇವಿಯರನ್ನು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸುವದರ ಮೂಲಕ ತಾವು ಸೀತಾದೇವಿಯರಿಂದ ನಿಯೋಗವುಳ್ಳವರ ಹಾಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತೇನಶಾಂಧ ತನು ಈಯುರಾಸುರಾಃ | ಯಜ್ಞಮಾಹ್ವಯ ದಸೌ
ಚಮೈಥಿಲೀಂ | ತತ್ರಭೂಮಿ ಶಪಥಛಲಾನ್ಮುಣಾಂ | ದೃಷ್ಟಿಮಾ
ರ್ಗ ಮಪಹಾಯ ಸಾಸ್ಥಿತಾ ||೩೪||

ಅರ್ಥ.—ಅಸೌ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಮೈಥಿಲೀಂಚ=ಸೀತಾದೇವಿಯರನ್ನು ಯಜ್ಞಂ=ಯಜ್ಞ ಕ್ಕಾಗಿ, ಆಹ್ವಯಚ್ಚ-ಕರಿಸಿದರು. ತತ್ರ = ಆ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಭೂಮಿಪಥಛಲಾತ್-ಭೂಮಿಶಪಥ = ಭೂಮಿದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ, ಛಲಾತ್ = ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಾ=ಆ ಸೀತಾದೇವಿಯರು, ನೃಣಾಂ=ಜನಗಳ, ದೃಷ್ಟಿಮಾರ್ಗಂ=ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಣುವಿಕೆಯನ್ನು, ಅಪಹಾಯ=ಬಿಟ್ಟವರಾಗಿ, ಸ್ಥಿತಾ-ಶ್ರೀರಾಮರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕವರಾದರು. ತೇನ=ಆ ಸೀತಾರಾಮರುಗಳ ವಿಯೋಗದಿಂದ, ಅಸುರಾಃ = ಆ ಸುರಾಣಕ ದೈತ್ಯರು, ಅಂಧತಮಃ = ಅಂಧಂತವೋಲೋಕವನ್ನು, ಈಯುಃ = ಹೊಂದಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಯಜ್ಞಮಾಡಿ ಆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯರು ಶಪಥ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಜನಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಗೋಚರರಾಗಿ ರಾಮರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು. (ನಿತ್ಯಾ ವಿಯೋಗಿನೀಂ ದೇವೀಂ ಎಂಬಂತೆ) ಆ ಶಪಥವಾದರೋ ನಾನು ರಾಕ್ಷಸಗಾಮಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿದೇವಿಯು ನನ್ನನ್ನು ನುಂಗಿಹಾಕಲಿ ಎಂದು ಶಪಥಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗುರುಂಹಿ ಜಗತೋ ವಿಷ್ಣು | ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಚತ್ಸ್ವಯಂ || ತೇ
ನ ತದ್ವಚನಂ ಸತ್ಸು | ನಾನೃತಂ ಕುರುತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ||೩೫||

ಅರ್ಥ.—ವಿಷ್ಣುಃ=ರಾಮರೂಪರಾದ ವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮರು, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು, ಜಗತಂ=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಗುರುಂ=ಗುರುವನ್ನಾಗಿ, ಸ್ವಯಂ=ತಾನೇ, ಅಸೃಚತ್=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿ=ನಿಶ್ಚಯವು. ತೇನ=ಅದುದರಿಂದ, ತದ್ವಚನಂ=ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಸತ್ಸು=ಸದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕ್ವಚಿತ್=ಯಾವಾಗಲೂ, ಅನೃತಂ=ಸುಳ್ಳನ್ನಾಗಿ, ನಕುರುತೇ=ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮ ರೂಪಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುವನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸದ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಹಪರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಸುಳ್ಳನ್ನಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವನ್ನಾಗಿಸಿಮಾಡುವದೂ ಉಂಟು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ನಾಸತ್ಸಪ್ಯನೃತಂ ಕುರ್ಯಾ | ದ್ವಚನಂಪಾರಲೌಕಿಕಂ || ಐಹಿಕಂ ತ್ವ ಸುರೇಷ್ಟೇವ | ಕ್ವಚಿದ್ಧಂತಿ ಜನಾರ್ದನಃ ||೩||

ಅರ್ಥ.—ಜನಾರ್ದನಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಸತ್ಸಪಿ=ಅಯೋಗ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪಾರಲೌಕಿಕಂ=ಪರಲೋಕ ಸಂಬಂಧವಾದ, ವಚನಂ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಅನೃತಂ=ವ್ಯರ್ಥವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿ, ಕುರ್ಯಾತ್=ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (ಸಜ್ಜನೇಷು=ಸಜ್ಜನರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನ=ವ್ಯರ್ಥಮಾಡುವದಿಲ್ಲವು. ಐಹಿಕಂತು - ಅವಧ್ಯಾದಿ-ಭೂಲೋಕ ಸಂಬಂಧವಾದ, (ವಚನಂ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು) ಅಸುರೇಷ್ಟೇವ=ದೈತ್ಯರುಗಳಲ್ಲೇ, ಕ್ವಚಿತ್=ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಹಂತಿ-ನಾಶ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಚನವನ್ನು ಮಾನ್ಯವೂ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೋಕ್ಷ ಉಂಟಾಗಲಿಯೆಂಬ ಪರಲೋಕ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ದೈತ್ಯರುಗಳಾದ

ದುಷ್ಟರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಜ್ಜನರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲವು. ಮತ್ತು (ಭೂ) ಇಹಲೋಕ ಸಂಬಂಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅವಧ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯವೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ನಿಜಾಧಿಕೃತ್ ವಿಜ್ಞಪ್ತೈಃ | ಕ್ವಚಿದ್ವಾಯುಸ್ತದಾಜ್ಞಯಾ || ಹಂತಿ
ಬ್ರಹ್ಮತ್ವನಾತ್ಮೀಯ | ಮದ್ಧಾಜ್ಞಾಪಯಿತುಂಪ್ರಭುಃ ||೩೬||

ಅರ್ಥ.—ಪ್ರಭುಃ=ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಿಜಾಧಿಕೃತ್ಯ-ನಿಜ-ತನ್ನ, ಆಧಿಕೃತ್ಯ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಗಿಂತಲೂ, ಅಧಿಕೃತ್ಯ=ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು, ಸತಾಂ=ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ವಿಜ್ಞಪ್ತೈಃ-ಜ್ಞಾಪನಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹ್ಮವಚನಂ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಹಂತಿ = ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ವಾಯುಃ=ವಾಯುದೇವರೂನೂ, ತದಾಜ್ಞಯಾ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ಆತ್ಮೀಯಂ=ಸ್ವಕೀಯವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ=ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಸತಾವಿಜ್ಞಾಪ್ತೈಃ-ಸಜ್ಜನರ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಪ್ರಭುಃ - ವಾಯುದೇವರು, ಅದ್ಧಾ-ನಿಶ್ಚಯತ್ವದಿಂದ ಜ್ಞಾಪನಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಕ್ವಚಿತ್=ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಹಂತಿ-ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಜ್ಞಾಪನಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಂದೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಚನವನ್ನು ಮುರಿದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ವಾಯುದೇವರೂನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಜ್ಞಾಪನಮಾಡುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಐಹಿಕ ಸಂಬಂಧವಾದ ವರರೂಪವಾದ ವಚನವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಮುರಿದುಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ನಾನ್ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ತದ್ವರಣಾಂ | ಶಾಪಾನಾಮಪ್ಯತಿಕ್ರಮಾ || ಆಯೋಗ್ಯೇ
ಷ್ಠತುರುದ್ರಾದಿ | ವಾಕ್ಯಂತಾ ಕುರುತೋಮೃಷಾ ||೩೭||

ಅರ್ಥ.—ತದ್ವರಾಣಾಂ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಶಾಪಾನಾಮಪಿ-ಶಾಪಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಅತಿಕ್ರಮಿಸತಕ್ಕ, ಕಶ್ಚಿದನ್ಯಃ = ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು ಉಭಯರಿಗಿಂತಲೂ ಯಾರೂ ಪರಕೀಯರು, ನಾಸ್ತಿ - ಇಲ್ಲವು.

ಅಯೋಗ್ಯೇಷಿತು=ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ದೈತ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ, ಯೋಗ್ಯತಾಧಿಕರಾದ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ, ವಾಕ್ಯಂ-ಶಾಪಾನುಗ್ರಹಾದಿ ವಚನಗಳನ್ನು, ತೌ=ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುರುಗಳು, ಮೃಷಾ - ಸುಳ್ಳಾದದನ್ನಾಗಿ, ಕುರುತಃ=ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುರುಗಳ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹಾದಿ ವಚನಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸತಕ್ಕವನು ಯಾವ ಪುರುಷನು ಇಲ್ಲವು. ಅಯೋಗ್ಯರುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಯೋಗ್ಯತಾಧಿಕರಾದ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ವಾಕ್ಯಗಳ (ಶಾಪ ಮತ್ತು ವರಗಳನ್ನೂ) ಈ ಪರಮಾತ್ಮ ವಾಯುರುಗಳುಭಯತ್ರರೂ (ಸುಳ್ಳು) ವ್ಯರ್ಥವಾದವುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ|| ಏಕದೇಶೇನಸತ್ಯಂತು | ಯೋಗ್ಯಷ್ಟಪಿಕದಾಚನ|| ಸವಿಷ್ಣೋರ್ವಚನಂ ಕ್ವಾಪಿ ಮೃಷಾಭವತಿಕಸ್ಯಚಿತ್ || ಯೇತದಭೋವತಾರಸ್ತು ವಿಷ್ಣೋರ್ಭವತಿ ಸರ್ವದಾ ||೩೯||

ಅರ್ಥ.—ವಿಷ್ಣೋಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ವಚನಂ = ಶಾಪಾನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವು, ಕಸ್ಯಚಿತ್ = ಯಾವ ಪುರುಷನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಕ್ವಾಪಿ=ಯಾವ ಕಾಲದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮೃಷಾ-(ಸುಳ್ಳು) ವ್ಯರ್ಥವಾದದ್ದು, ನಭವತಿ-ಆಗುವದಿಲ್ಲವು. ಯೋಗ್ಯಷ್ಟಪಿ=ಸಜ್ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕದಾಚನ=ಒಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಏಕದೇಶೇ=ಬಹಳ ಅಪರೂಪವಾಗಿ, ಸತ್ಯಂತು=ನೈಜವಾದದ್ದು, ನಭವತಿ=ಆಗುವದಿಲ್ಲವು. ವಿಷ್ಣೋಃ=ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ, ಅವತಾರಸ್ತು-ಅವತಾರವಾದರೋ, ಏಕದೇವ=ಸ್ವವರ ರಕ್ಷಣ, ಅನ್ಯವರ ವಿನಾಶನ ರೂಪವಾದ, ಅರ್ಥಃ = ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದು, ವಿಷ್ಣೋಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ (ಇಂತಹ ಅವತಾರವು) ಸರ್ವದಾ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಭವತಿ=ಆಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಯಾವ ಪುರುಷನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದಿಗೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವು. ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸಜ್ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಾದರೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವವರರಕ್ಷಣ ಅನ್ಯವರ,

ಸ್ವಂಸ ರೂಪವಾದ ವಚನವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದೂ ಉಂಟು. ಯೇವಂಚ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರವು ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದು ಇಂತಹ ಅವತಾರವು ಸರ್ವದಾ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲಿರುತ್ತದೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಕೃತ ಕಥಾವನ್ನು ನಿರೂಪಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಭೂಮೌ ಸಾದೇವೀ | ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯನುಸಾರತಃ || ರೇಮೇ ರಾಮೇಣಾನಿಯುಕ್ತಾ | ಭಾಸ್ವರೇಣಪ್ರಭಾಯಥಾ ||೪||

ಅರ್ಥ.—ಸಾದೇಶೀ - ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಸೀತಾದೇವಿಯು, ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯನುಸಾರತಃ=ಲೋಕದೃಷ್ಟಿ=ಇಹಲೋಕ ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಪಥ ವನ್ನು, ಅನುಸಾರತಃ=ಅನುಸರಿಸಿ, ಭೂಮೌ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಿಶ್ಯ= (ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮೂಲಕ) ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಭಾಸ್ವರೇಣ-ಸೂರ್ಯನಿಂದ, ಪ್ರಭಾ=ಅದ್ಧ ಕಾಂತಿಯು, ಯಥಾ=ಹ್ಯಾಗೋ ಹಾಗೆ (ಈ ಸೀತಾದೇವಿಯು ರಾಮೇಣ=ಶ್ರೀರಾಮರಿಂದ, ಅವಿಯುಕ್ತಾ=ವಿಯೋಗವಿಲ್ಲದೆ (ಎಡೆಬಿಡದೆ) ರೇಮೇ=ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸೀತಾದೇವಿಯರು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮೂಲಕ ಲೋಕ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅದರ ಕಾಂತಿಯು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸಿರುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಸೀತಾದೇವಿಯರು (ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಯರಾದ್ದರಿಂದ) ಶ್ರೀರಾಮರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿಯೇ ಎಡೆಬಿಡದೆ ವಿಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂರಮಾ ಲಾಲಿತ ಪಾದಪಲ್ಲವಃ | ಪುನಶ್ಚ ಯಜ್ಞೈರಯಜ ತ್ವನೇವ || ವರಾಶ್ಚ ಮೇಧಾದಿಭಿರಾಪ್ತ ಕಾಮೋ | ರೇಮೇಭಿ ರಾ ಮೋ ನೃಪತೀ ವಿಶಿಕ್ಷಯ ||೫||

ಅರ್ಥ.—ಏವಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ರಮಾಲಾಲಿತಪಾದಪಲ್ಲವಃ= ರಮಾದೇವಿಯರಿಂದ, ಲಾಲಿತ=ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಪಾದಪಲ್ಲವಃ-ಚಿಗರಿನೋ ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ, ಅಭಿರಾಮಃ = ಮನೋಹರ ನಾದ ರಾಮನು, ಪುನಶ್ಚ-ತಿರಿಗಿತಿರಿಗಿ, ನೃಪತೀ-ರಾಜರುಗಳನ್ನು, ವಿಶಿ

ಕ್ಷಯಃ=ಶಿಕ್ಷಣಮಾಡತಕ್ಕವರಾಗಿ, ವರಾಶ್ವಮೇಧಾದಿಭಿಃ=ವರಾ=ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಾದ, ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಭಿಃ-ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿ ಯಜ್ಞವೇ ನೊದಲಾದ, ಯಜ್ಞೈಃ=ಯಾಗಗಳಿಂದ, ಸ್ವಮೇವ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ತನ್ನನ್ನೆ, ಅಯಜತ್=ಯಜ್ಞಮಾಡಿದರು. (ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು) ಆಪ್ತಕಾಮಃಸಃ=ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಪುರುಷಾರ್ಥಾದಿ ಇಷ್ಟಶಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ರೇಮೇ=(ಸೀತಾದೇವಿಯರಿಂದಕೂಡಿ) ವಿಹರಿತಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸೀತಾರಾಧಿತ ಕಿಸಲ ಯೋಪಮಾವಾದವುಳ್ಳ ಮನೋಹರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಪುನಃ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮತೈನ ತಮ್ಮನ್ನ ತಾವೇ ಯಾಗಮಾಡಿ, ಇದರಿಂದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಡಿ ಸಕಲ ಪುರಸಾರ್ಥಾದಿ ಇಷ್ಟಶಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸೀತಾದೇವಿಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಬಹುಕಾಲ ವಿಹರಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ರಾಮಸ್ಯದೃಶ್ಯಾತ್ಪ್ರಸಂಗೇನಾ | ಮದೃಶ್ಯಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ || ಭೂಮಿಪ್ರವೇಶಾದೂರ್ಧ್ವಂಸಾ | ರೇಮೇಸಪ್ತಶತಂ ಸಮಾಃ ||೪೨||

ಅರ್ಥ.—ಜನಕಾತ್ಮಜಾ=ಜನಕರಾಜನ ಕುಮಾರಿಯಾದ, ಸಾ = ಆ ಸೀತಾದೇವಿಯರು, ಭೂಮಿಪ್ರವೇಶಾತ್=(ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶದ ಮೂಲಕ) ಭೂಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ, ಉರ್ಧ್ವಂ=ಅನಂತರ, ರಾಮಸ್ಯ-ರಾಮರಿಗೆ, ದೃಶ್ಯಾ-ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಳಾಗಿ, ಅನ್ಯೇಷಾಂತು=ಇತರರಿಗೆ, ಅದೃಶ್ಯಾ=ದೃಷ್ಟಿಪಥಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರಳಾಗಿ, ಸಪ್ತಶತಂಸಮಾಃ-ಎಳುನೂರು ವರ್ಷಗಳು, (ರಾಮರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ,) ರೇಮೇ-ವಿಹಾರಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸೀತಾದೇವಿಯರು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶದ ಮೂಲಕ ಭೂಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನಂತರ ರಾಮರಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರರಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಪಂಚದ ಇತರರಿಗೆ ಅಗೋಚರರಾಗಿಯೂ ಎಳುನೂರು ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ಪರಿಯಂತ ಶ್ರೀರಾಮರೊಡನೆ ವಿಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂವಿಧಾನ್ಯ ಗಣಿತಾನಿ ಜನಾರ್ದನಸ್ಯ | ರಾಮಾವತಾರ ಚರಿತಾನಿ ತದನ್ಯಪುಂಭಿಃ || ಶಕ್ಯಾನಿನ್ಯೇವ ಮನಸಾಪಿ ಹಿತಾನಿಕರ್ತುಂ | ಬ್ರಹ್ಮೇಶಶೇಷ ಪುರುಹೂತ ಮುಖ್ಯೈಃ ಸುರೈಶ್ಚ ||೪೩||

ಅರ್ಥ.—ಜನಾರ್ದನಸ್ಯ = ಶ್ರೀಸರಮಾತ್ಮನ, ಏವಂವಿಧಾನಿ - ಈ ವರೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಗಣಿತಾನಿ-ಗಣನಾಶಕ್ಯಗಳಾದ, ರಾಮಾವತಾರದ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು, ಹಿ-ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ, ಸುರೈಶ್ವ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ, ಮನಸಾಪಿ-ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡ, ಕರ್ತೃಂ-ಗಣನಮಾಡಲು, ನೈವಶಕ್ಯಾನಿ=ಶಕ್ಯವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲವೋ, ತಾನಿ-ಅಂತಹ ರಾಮಾವತಾರದ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮೇಶ ಶೇಷ ಪುರುಹೂತ ಮುಖೈಃ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು, ಗರುಡದೇವರು, ಶೇಷದೇವರು, ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಅನ್ಯ=ಅನ್ಯರಾದ (ಅವರರಾದ)ಪುಂಭಿಃ=ಋಷ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ, ತಾನಿ=ಆ ರಾಮಾವತಾರ ಚರಿತೆಗಳನ್ನು, ಮನಸಾಪಿ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡ, ಕರ್ತುಂ-ಗಣನಮಾಡಲು, ನೈವಶಕ್ಯಾನಿ-ಶಕ್ಯವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು, ಕಿಂವಕ್ತವ್ಯಂ=ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಸರಮಾತ್ಮನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮಾವತಾರಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮ, ಋದ್ರ, ಶೇಷ, ಗರುಡ ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಗಣನ ಮಾಡಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವಾಗ್ಯೆ ತದಪರರಾದ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮಾವತಾರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಗಣನಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಯೈವಮಬ್ಜ ಭವಲೋಕ ಸಮಾಮಿನಾಂಕ್ಷಾಂ ಕೃತ್ವಾನುಶಾ
ಸತ ಉದೀಕ್ಷ್ಯ ಗುಣಾರ್ಥರಾಯಾಃ || ನೈಶೇಷ್ಯಮಾತ್ಮಸದನಸ್ಯ
ಹಿ ಕಾಂಕ್ಷಮಾಣಾ ಬೃಂದಾರಕಾಃ ಕಮಲ ಜಂಪ್ರತಿತಘ್ನಶಂಕುಃ

||೪೪||

ಅರ್ಥ.—ತಸ್ಯ=ಅಗಣಿತಗುಣಯುಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರ, ಇಮಾಂಕ್ಷಾಂ=ಈ ಭೂಲೋಕವನ್ನು, ಅಬ್ಜ ಭವಲೋಕಸಮಾಂ=ಅಬ್ಜ ಭವ=ನಾಭಿ ಕಮಲೋದ್ಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ಲೋಕ=ಲೋಕವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಂ=ಸಮಾನವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿ, ಕೃತ್ವಾ=ಮಾಡಿ, ಅನುಶಾಸತಃ (ಧರಾಯಾಃ) ಸತಃ - ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಏವಂ = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ದ್ವರನ್ನು, ವೃಂದಾರಕಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, ಧರಾಯಾಃ - ಭೂಲೋಕದ, ಗು

ಣಾ=ಗುಣಗಳನ್ನು, ಉದೀಕ್ಷ್ಯ - ನೋಡಿ, ಆತ್ಮಸದನಸ್ಯ=ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿ ದೇವಲೋಕ ಪಟ್ಟಣಗಳ, ವೈಶೇಷ್ಯಂಹಿ = ಭೂಲೋಕ ಕಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷ ಹೆಚ್ಚಿ ಗೆಯಾಗಿರುವದರನ್ನಾಗಿ, ಕಾಂಕ್ಷಮಾಣಾಃಸಂತಃ- ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ, ಕಮಲಜಂಪ್ರತಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು, ತತ್ ಆ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು, ಶಶಂಸುಃ-ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಆ ಅಗಣಿತಗುಣಸಂಪನ್ನರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಈ ಭೂಲೋಕವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ, ದೇವತೆಗಳು ಈ ಭೂಲೋಕದ ಗುಣವೈಭವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವಲೋಕಗಳಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿ ಅರು ಉರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳ ಉತ್ತೇಜನ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಭೂಲೋಕದ ವೈಭವಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ದೇವತಾಲೋಕದ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಆಮಂತ್ರೈಶೈಸಹ ವಿಭುರ್ಭಗವತ್ಪ್ರಯಾಣಂ | ಸ್ವೀಯಾಯಸದ್ವ
ಸ ಇಯೇಷದಿದೇಶಚಾಥ || ರುದ್ರಂ ಸ್ವಲೋಕ ಗಮನಾಯ ರಘೂ
ತ್ತಮಸ್ಯ | ಸಂಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಸಚ ಸಮೇತ್ಯ ವಿಭುಂಯಯಾಚೇ ||೪೫||

ಅರ್ಥ.—ವಿಭುಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶೈಸಹ = ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಆಮಂತ್ರೈ=ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಸ್ವೀಯಾಯ-ತಮ್ಮ ಸ್ವಕೀಯವಾದ, ಸದ್ಮನೇ=ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ, ಭಗವತ್ಪ್ರಯಾಣಂ=ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮರ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು, ಇಯೇಷ=ಇಲ್ಲಿ ಸಿದರು. ಅಥ=ಅನಂತರ, ಸಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರಘೋತ್ತಮಸ್ಯ=ರಘುಕುಲ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರ, ಸ್ವಲೋಕಗಮನಾಯ - ತಮ್ಮ ಸ್ವಕೀಯವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವದಕ್ಕಾಗಿ. ಸಂಪ್ರಾರ್ಥನ=ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ, ರುದ್ರಂ=ರುದ್ರದೇವರನ್ನು. ದಿದೇಶ-ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು. ಸಚ = ಆ ರುದ್ರದೇವರಾದರೋ, ವಿಭುಃ=ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು, ಸಮೇತ್ಯ-ಹೊಂದಿ (ಬಂದು) ಯಯಾಚೇ=ಯಾಚನೆ (ಪ್ರಾರ್ಥನೆ) ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಬಂದಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಶ್ರೀರಾಮರ ವೈಕುಂಠಲೋಕ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪೇಕ್ಷಾಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ವಕೀಯಪಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಆ ರುದ್ರದೇವರು ರಾಮರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಇಲ್ಲಿಂದ ರುದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಯಾಚನ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಏಕಾಂತಮೇತ್ಯ ರಘುಪೇಣ ಸಮಸ್ತಕಾಲೋ | ರುಹ್ಯೋ ಜಗಾದವಚನಂ ಜಗತೋ ವಿಧಾತುಃ || ವೈಶೇಷ್ಯಮಾತ್ಮ ಸದನಸ್ಯ ಹಿಕಾಂಕ್ಷಮಾಣಾ | ಸ್ತಾನುರ್ಧಯಂತಿ ವಿಬುಧಾಃ ಸಹಿತಾ ವಿಧಾತ್ರಾ ||೪೬||

ಅರ್ಥ.— ಸಮಸ್ತಕಾಲಃ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ, ಕಾಲಃ - ನಾಶ ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾಲನಾಮಕನಾದ, ರುದ್ರಃ - ರುದ್ರದೇವರು, ರಘುಪೇಣ = ರಘುಪತಿಯಾದ ರಾಮದೇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಏಕಾಂತಂ = ಅಂತರಂಗ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕುರಿತು, ಏತ್ಯ=ಬಂದು, ಜಗತಃ=ಜಗತ್ತಿಗೆ, ವಿಧಾತುಃ - ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ, ವಚನಂ=ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಜಗಾದ=ಹೇಳಿದರು, ಕಿಮಿತಿ=ಎನೆಂದರೆ, ವಿಧಾತ್ರಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಸಹಿತಾಃ=ಸಹಿತರಾದ, ವಿಬುಧಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, ಆತ್ಮಸದನಸ್ಯ-ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳವಾದ ಉಧ್ವಲೋಕಗಳ, ಭೂಮೇರಪಿ=ಭೂಲೋಕಕ್ಕಿಂತಲೂ, ವೈಶೇಷ್ಯಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕಾಂಕ್ಷಮಾಣಾಃಸಂತಃ=ಅಪೇಕ್ಷಾವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಸ್ತಾನು-ನಿನ್ನನ್ನು, ಕುರಿತು ಅರ್ಧಯಂತಿ=ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಎಂದು ರುದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಮಸ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾಲನಾಮಕ ರುದ್ರದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಜ್ಞಾಪಕಾರ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಬಳಿ ಬಂದು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ

ವೈಕುಂಠಾದಿ ದೇವಲೋಕಗಳನ್ನು ಈ ಭೂಲೋಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳದ್ದರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಚನವನ್ನು ಕಾಲನಾಮಕ ಋದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ.--ಸಮಸ್ತಕಾಲಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಲಯತಿ ನಾಶಗುತೀತಿ ಸಮಸ್ತ ಕಾಲಃ, ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವದೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಕಲಘ್ನೀದಃ, ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ದೇಸೆಯಿಂದ ನಾಶ ಮಾಡತಕ್ಕವನು (ಕಾಲ) ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ (ಕಾಲಃ ಪ್ರಾರ್ಥಯಾಮಾಸ) ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಏನೆಂಬ (ಸಮಸ್ತಕಾಲಃ ಋದ್ರಃ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣಮಾಡಿರುವ ಸಮಸ್ತಕಾಲಃ=ಕಾಲನಾಮಕಋದ್ರಃ -ಕಾಲನಾಮಕ ಋದ್ರದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮರಿಗೆ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆಂದು ತತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅವತಾರಿಕೆ.--ಋದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.-
ಶ್ಲೋಕ || ಪುತ್ರಸ್ತವೇಶ ಕಮಲ ಪ್ರಭವಸ್ತಥಾಹಂ | ಪೌತ್ರಸ್ತು ಪೌತ್ರಕವಚೋ ಯದಪಿಹ ಯೋಗ್ಯಂ || ಸಂಭಾವಯಂತಿ ಗುಣಿನಸ್ತದಹಂ ಯಯಾಚೇ | ಗಂತುಂ ಸ್ವಸದ್ಗುಣಿ ಪೂರ್ವಮಿತೋಭವಂತಂ ||೪||

ಅರ್ಥ.--ಹೇ ಈಶ=ಎಲಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಕಮಲಪ್ರಭವಃ=ಬ್ರಹ್ಮನು, ತವ=ನಿನಗೆ, ಪುತ್ರಃ=ಕುಮಾರನು, ತಥಾ-ಹಾಗೇನೆ, ಅಹಂ=ನಾನೂ, ಪೌತ್ರಸ್ತು-ಮೊಮ್ಮಗನೇವೇ, ಪೌತ್ರಕವಚಃ=ಮೊಮ್ಮಗನ ಮಾತು, ಯದ್ಯಪಿ-ಒಂದುವೇಳೆ, ಅಯೋಗ್ಯಂ=ಅಸಂಭಾವಿಕವಾದರೆ, ಗುಣಿನಃ = ಗುಣವಂತರು, ಸಂಭಾವಯಂತಿ=ಸಮದಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ತತ್=ಅದ್ದರಿಂದ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಭವಂತಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಇತಃ=ಈ ಭೂಲೋಕದ್ದೇಶೆಯಿಂದ, ಸ್ವಸದ್ಗುಣಿ - ನಿನ್ನ ಸ್ವಂತವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ಗಂತುಂ=ತೆರಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನತಿಪೂರ್ವಂ=ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಯಯಾಚೇ=ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಯತ್ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನಕೃತೇ ವಿಬುಧಾರ್ಥಿತಸ್ತ್ವಂ | ಪ್ರಾದುಶ್ಚ ಕರ್ಥನಿಜರೂಪ ಮಶೇಷಮೇವ || ತತ್ಸಾಧಿತಂಹಿ ಭವತಾ ತದಿತಿ ಸ್ವಧಾಮ | ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರಯಾಹಿ ಹರ್ಷಂ ವಿಬುಧೇಷು ಕುರ್ವನ್ ||೫||

ಅರ್ಥ.—ಯತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧನಕೃತೇ-ಯಾವ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗೋ ಸ್ವರ, ವಿಭುಧಾರ್ಥತಃ-ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ತ್ವಂ = ನೀನು, ನಿಜರೂಪಂ=ನಿನ್ನ ಈ ರೂಪವನ್ನು, ಪ್ರಾತುಶ್ಚಕರ್ತ-ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದೆಯೋ ತತ್ಅಶೇಷಂ=ಆ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸವೂ, ಭವತಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಸಾಧಿತಮೇ ವ=ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತತ್=ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದರಿಂದ, ವಿಭುದೇಷು-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಹರ್ಷಂ=ಸಂತೋಷವನ್ನು, ಕುರ್ವತಃ=ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಇತಃ-ಈ ಭೂಲೋಕದ ದಿಶೆಯಿಂದ, ಸ್ವಧಾಮ=ನಿನ್ನ ಮನೆಯಾದ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ, ಕ್ಷಿಪ್ರಃ=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಪ್ರಯಾಹಿ-ಹೊರಡು.

ಶ್ಲೋಕ || ಓಮಿತ್ಯನಾಚ ಭಗವಾಂಸ್ತದ ಶೇಷಮೇವ | ಶ್ರುತ್ವಾ ರಹಸ್ಯಥ ತ
ನುಸ್ತ್ವಪರಾಹರಸ್ಯ || ದೂರ್ವಾಸ ನಾಮಯುಗಿಹಾಗಮದಾಶು
ರಾಮಂ | ಮಾಂಭೋಜಯಿ ಕ್ಷುಧಿತಮಿತ್ಯಸಕೃದ್ಭುವಾಣಾ ||೪೯||

ಅರ್ಥ.—ಭಗವಾಃ-ಶ್ರೀರಾಮರು, ತದಶೇಷಂ=ಋದ್ರದೇವರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಶಿಷ್ಟವನ್ನೂ, ರಹಸಿ-ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ, ಶ್ರುತ್ವಾ(ಎವ)-ಕೇಳಿ, ಓಂ=ತಥಾಸ್ತು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದರು. ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಹರಸ್ಯ-ಋದ್ರದೇವರ, ಅಪರಾ = ಬೇರೆ, ತನುಃ = ರೂಪರಾದ, ದೂರ್ವಾಸನಾಮಯುಕ್-ದೂರ್ವಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮುನಿಯು, ಇಹ-ಇಲ್ಲಿಗೆ, ಅಗಮತ್=ಬಂದರು. ರಾಮಂ - ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಕ್ಷುಧಿತಂ=ಹಸಿದಿರುವ, ಮಾಂ-ನನ್ನನ್ನು, ಆಶು-ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಭೋಜಯಿ=ಭೋಜನಮಾಡಿಸು, ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಅಸಕೃತ್=ಪದೇಪದೇ, ಬ್ರುವಾಣಾ=ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಿದ್ಧಂನದೇಯ ಮುತಸಾಧ್ಯಮಪೀತಿನಾಚಂ | ಶ್ರುತ್ವಾಸ್ಯವಾಕ್ ಸ
ಮಯಜಾತ ಮುರುಸ್ವಹಸ್ತಾತ್ || ಅನ್ನಂಚತುರ್ಗುಣ ಮದಾದಮ್ನ
ತೋಪಮಾನಂ | ರಾಮಸ್ತದಾಪ್ಯಭುಜೇಥ ಮುನಿಸುತುಷ್ಯಃ
||೫೦||

ಅರ್ಥ.—ರಾಮಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಅಸ್ಯ=ಆ ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯು, ಸಿದ್ಧಂ=ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಮಾಡಿರುವ (ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ) ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಕೂಡದು, ಉತ=ಮತ್ತು, ಸಾಧ್ಯಮಪಿ=ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಪಚನಮಾಡುವ ಅನ್ನವನ್ನೂ, ನದೇಯಂ=ಕೊಡಕೂಡದು. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂಬ, ಅಸ್ಯ=

೫ ಮುನಿಯು, ವಾಚಂ=ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ=ಕೇಳಿ, ವಾಕ್ಯಮಯಯೇ
 ಸ=ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ, ಜಾತಂ=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಉ
 ಸು=ಉತ್ಪನ್ನವಾದ, ಅಮೃತೋಪಮಾನಂ=ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ, ಚ
 ಶುರ್ಗುಣಂ=ಭಕ್ಷ್ಯ, ಭೋಜ್ಯ, ಲೇಹ್ಯ, ಪೇಯವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ
 ಅನ್ನಂ=ಅನ್ನವನ್ನು, ಸ್ವಹಸ್ತಾತ್=ತಮ್ಮ ಹಸ್ತದಿಂದ, ಅದಾತ್=ಕೊಟ್ಟರು
 ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಮುನಿಃ=ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯು ಸುತುಷ್ಠಃಸರ್ಗ=ಅ
 ತ್ಯಂತ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ, (ತದಾ=ಅಗ) ಅದನ್ನು, ಬುಭುಜೇ=ಭುಂಜಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತೃಪ್ತೋಯಯೌಚ ಸಕರ್ತಾ ಪ್ರತಿ ಕೋಪಯಾನಃ | ಕಶ್ಚಿನ್ನ
 ಮೀರ್ಘಿತವರಂ ಪ್ರತಿದಾತುಮಿಾಶಃ || ಏವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಕ ಋಷಿಃ
 ಸಹಿತತ್ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ | ಮೋಘಾಂಚಕಾರ ಭಗವಾನ್ನತು ಕಶ್ಚಿದನ್ಯಃ

||೫೧||

ಅರ್ಥ.—ಮೇ=(ಮಯಾ) - ನನ್ನಿಂದ, ಅರ್ಘಿತ=ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾದ,
 ವರಂ=ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು, ಪ್ರತಿದಾತುಂ=ಕೊಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಕಶ್ಚಿತ್=
 ಯಾವ ಪುರುಷನೂ, ಈಶಃ=ಸಮರ್ಥನು, ನ-ಇಲ್ಲವು. ಏವಂ=ಹೀಗೆಂದು,
 ಪ್ರತಿಜ್ಞಕ-ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರಾಗಿಯೂ, ಸಕರ್ತಾಂತಿ=ಸಮಸ್ತ
 ರಲ್ಲೂ, ಕೋಪಯಾನಃ (ಸರ್ಗ) - ಕೋಪಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವರಾ
 ಗಿಯೂ ಇರುವ, ಋಷಿಃ=ದೂರ್ವಾಸರು, ಯಯೌಚ=ಹೊರಟುಹೋದರು
 ಭಗವಾಃ-ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ತತ್ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ=ಆ ದೂರ್ವಾಸಋಷಿ
 ಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು, ಮೋಘಾಂಚಕಾರ - ವ್ಯರ್ಥವನ್ನಾಗಿಮಾಡಿದರು,
 ಸಹಿ=ಅ ದೂರ್ವಾಸಋಷಿಗಳಾದರೋ, ತೃಪ್ತಃ=ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ
 ದರು. ಅನ್ಯಃ=ರಾಮರ ಹೊರತು ಬೇರೆ, ಕಶ್ಚಿತ್=ಯಾವ ಪುರುಷನೂ,
 ನತುಚಕಾರ = (ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗವನ್ನು) ಮಾಡ
 ಲೇಲಾರನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ದೂರ್ವಾಸರು, ನಾನು ಬೇಡುವ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು
 ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ಪೂರ್ಣಮಾಡಲಾರನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ತಾಳಿರುವರಾಗಿಯೂ
 ಸಮಸ್ತರಲ್ಲೂ ಕೋಪಮಾಡಿದವರಾಗಿ ಅತ್ಯಪ್ತರಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿ
 ದ್ದರು. ಅಂತಹ ಕೋಪಿಷ್ಠರಾದ ದೂರ್ವಾಸರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮರು
 ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು. ಶ್ರೀರಾಮರು ಆ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋ

ಜನಮಾಡಿಸುವದರಮೂಲಕ ದೂರ್ವಾಸರ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಸ್ತು ವೃಥಾಮಾಡಿ ದರು. ಶ್ರೀರಾಮರ ವಿನಹಾ ಅನ್ಯರಾದ ಮತ್ಯಾರಿಗೂ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಕುಂತೀತು ತಸ್ಯಹಿ ಮುನೀರ್ವ ರತೋಜಯತ್ತಂ | ರಾಮಃ ಸ ಕೃಷ್ಣ ತನುವಾ ಸ್ವಬಲಾಜ್ಜಿಗಾಯ || ತಸ್ಮಿಂಚ್ಛಿನೇ ಪ್ರತಿಗತೇ ಮು ನಿರೂಪ ಕೇಚ | ಯಾಹೀತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮುನಾಚ ರಮಾಪತಿಸಃ ||೫೩||

||೫೩||

ಅರ್ಥ.—ಕುಂತೀತು=ಕುಂತೀದೇವಿಯಾದದೋ, ತಸ್ಯಮುನೇಃ - ಆ ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಗಳಿಗೆ, ವರಶಃ=ತನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ವರದ ಬಲ ದಿಂದ, ತಂ=ಆ ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು, ಅಜಯತ್-ಜಯಿಸಿದಳು. ಸಃರಾಮಃ (ತು) ತಂ=ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು, ಕೃಷ್ಣತನುತ್ವಾತ್ - ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲೂನು ಸ್ವಬಲಾ - ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಡನೆ, ತಂ=ಆ ಮುನಿಯನ್ನು ಜಗಾಯ=ಗೆದ್ದರು. ಅಥ-ಅನಂತರ, ಮುನಿರೂಪಕೇ-ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ರೂಪವುಳ್ಳ, ತಸ್ಮಿಂಶಿನೇ=ಆ ರುದ್ರದೇವರು, ಪ್ರತಿಗತೇಚ=ತ್ಯಪ್ತರಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ, ಸ ರಮಾಪತಿಸಃ=ಶ್ರೀರಮಾಪತಿಯಾದ ರಾಮರು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂಪ್ರತಿ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಾಹೀತಿ-ಬಾಯೆಂದು, ಉವಾ ಚ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕುಂತಿದೇವಿಯು ಮುನಿಗಳ ವರದ ಬಲದಿಂದ ಆ ದೂರ್ವಾಸರಿಗೆ ಮನೋಭಿಷ್ಠವಾದ ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರ ಪ್ರತಿ ಜ್ಞಾಭಂಗಮಾಡಿ ಗೆದ್ದಳು. ಶ್ರೀರಾಮರು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಶರೀರವುಳ್ಳ ವರಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಮುನಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದರು. ಮುನಿರೂಪವುಳ್ಳ ಋದ್ರ ದೇವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಾಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಸಮಾ ಪಕ್ಕೆ ಬಾರೆಂದು ಕರೆದದ್ದೇನಂದರೆ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೋಕ || ಏಕಾಂತೇತು ಯದಾರಾಮ | ಶ್ಚಕ್ರೇ ರುದ್ರೇಣ ಸಂವಿಡಂ || ದ್ವಾರ ಸಾಲಂ ಸಕೃತರ್ವಾ | ತದಾಲಕ್ಷ್ಮಣಮೇವಸಃ ||೫೪||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ರಾಮರು, ಯದಾ-ಯಾವಾಗ, ಏಕಾಂತೇತು=ರಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಋದ್ರೇಣ-ಋದ್ರದೇವರ ಸಂಗಡ, ಸಂವಿದಂ=ವಿಚಾರವನ್ನು ಚಕ್ರೇ=ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೊ, ತದಾ=ಆಗ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಮೇವ-ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ, ದ್ವಾರಪಾಲಂ=ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನಾಗಿ, ಕೃತವಾ=ಮಾಡಿದ್ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಋದ್ರದೇವರ ಸಂಗಡ ಮಾತನಾಡತಕ್ಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ದ್ವಾರಪಾಲಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯದ್ಯತ್ರ ಪ್ರವಿಶೇತ್ಕುಠ್ಠಿ | ಧ್ವಂಸಿತ್ವೇತಿವಚೋಬ್ರವ || ತದಂತ ರಾಗತಮ್ಪುಷ್ಪಿದೃಷ್ಟ್ವಾಮನ್ಯತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ||೫೪||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ರಾಮರು, ತಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅತ್ರ-ಈ ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ, ಪ್ರವಿಶೇದ್ಯದಿ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರೆ. ತ್ವಾ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಹ ನಿತ್ರಿತಿ-ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆಂಬ, ವಚಃ=ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಬ್ರುವ - ಹೇಳಿದ್ದರು. ತದಂತರಾಗತಂ=ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದ, ಪುಷ್ಪಂ=ದೂರ್ವಾಸರ ನ್ನು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ-ನೋಡಿ, ಅಮನ್ಯತ=ಯೋಚಿಸಿ ದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು, ನಾವು ಉಭಯತ್ರೂ ವಿಚಾರಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಅಂತರಂಗಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯು ಬಂದದನ್ನು ನೋಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಯೋಚನೆಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದೂರ್ವಾಸಸಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತು ರಾಮಂಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಭಜ್ಯತಾಂ ||

ಅನ್ಯಥಾತ್ವಯಶೋರಾಮೇ | ಕರೋತ್ಕೇಷ ಮುನಿರ್ಧೃವಂ ||೫೫||

ಅರ್ಥ.—ದೂರ್ವಾಸಸಃ=ದೂರ್ವಾಸರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಾದರೋ, ರಾ ಮಂ=ರಾಮರನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯೈವ=ಹೊಂದಿಯೇನೇ, ಭಜ್ಯತಾಂ = ನಾಶ ವಾಗಲಿ, ಅನ್ಯಥಾತು=ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಭಂಗವಾಗದೆ ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಏಷ ಮುನಿಃ=ಈ ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯು, ರಾಮೇ=ಶ್ರೀರಾಮರಲ್ಲಿ, ಅಯಶಃ= ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಧೃವಂ=ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ, ಕರೋತಿತು=ಉಂಟು

ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರು, ಅಮನ್ಯತ-
ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ದೂರ್ವಾಸಋಷಿಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು (ನಿಯಮವು)
ಶ್ರೀರಾಮರಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಂಗವಾಯಿತು. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀರಾಮರು ಅವರಿಂದ
ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡದೇ ಇದ್ದದ್ದೇ ಆದರೆ ಈ ದೂರ್ವಾಸ
ಮುನಿಗಳು ರಾಮರಿಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ತರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಯೋ
ಚಿಸಿದರೆಂದು ಭಾವವು.

ಶ್ಲೋಕ || ರಾಘವೋಘನೈವಿತಿಮಾಂ | ಕರೋತ್ಯೇವದಾಯಾಂ ಮಯಿ ||

ಇತಿಮತ್ವಾದದಾ ಮಾರ್ಗಂ | ಸತು ದೂರ್ವಾಸಸೇ ತದಾ ||೫೩||

ಅರ್ಥ.—ರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಘ್ನನ್ನಿತಿತು=
ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆಂದು, ವದನ್ನಪಿ=ಹೇಳಿದವರಾದಾಗ್ಯೂ, ಮಯಿ - ನನ್ನಲ್ಲಿ,
ದಯಾಂ=ಕರುಣೆಯನ್ನು, ಕರೋತ್ಯೇವ-ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ-
ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಮತ್ವಾ = ತಿಳಿದು (ಯೋಚಿಸಿ,) ಸತು=ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು,
ತದಾ-ಆಗ, ದೂರ್ವಾಸಸೇ=ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಗಳಿಗೆ, ಮಾರ್ಗಂ=ರಾಮರ
ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ದಾರಿಯನ್ನು, ದದಾ=ಕೊಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವಲೋಕಗಮನಾಕಾಂಕ್ಷೀ ಸ್ವಯಮೇವತು ರಾಘವಃ ||

ಇಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತುಃಸ್ಯಾ | ದಿತಿಹನ್ನೀತಿಸೋಕರೋತ್ ||೫೪||

ಅರ್ಥ.—ಸರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಸ್ವಲೋಕ=ತಮ್ಮವೈಕುಂಠ
ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ಗಮನಾಕಾಂಕ್ಷೀ-ಹೋಗಲಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ,
ಸ್ವಯಮೇವ-ತಾವೇನೇ, ಇಯಂ=ಇದೇನೇ, ಹೇತುಃಸ್ಯಾದಿತಿ=ಕಾರಣ
ವಾಗಲೆಂದು, ಅಪಧಾರ್ಯ-ಭಾವಿಸಿ, (ತ್ವಾಂ) ಹನ್ನೀತಿ=ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲು
ತ್ತೇನೆಂದು, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ=ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ತಾವು ಸ್ವಲೋಕವಾಗ ವೈಕುಂಠಲೋ
ಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಡತಕ್ಕವರಾದ್ದರಿಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವ
ಲೋಕವಾದ ಶೇಷಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಡಲೆಂಬುದಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ
ಅದರ ಕಾರಣಭೂತವಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು
ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅತ್ಯಂತಬಂಧು ನಿಧನಂ | ತ್ಯಾಗಯೇವೇತಿ ಚಿಂತಯ || ಯಾ
ಹಿ ಸ್ವಲೋಕಮುಚಿರಾ | ದಿತ್ಯುನಾಚ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ||೫೮||

ಅರ್ಥ.--ಸಃ-ಶ್ರೀರಾಮರು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು, ಅತ್ಯಂತ ಬಂಧು ನಿಧನಂ=ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳ ಬಂಧುವಿನ ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ಎಂಬುದು, ತ್ಯಾಗಯೇವ-ಅವನ ತ್ಯಾಗವೇನೇ, ಇತಿ - ಹೀಗೆಂದು, ಚಿಂತಯೇತ್=ಯೋಚಿಸಿದವರಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಚಿರಾತ್-ತಕ್ಷಣವೇ, ಸ್ವಲೋಕಂಪ್ರತಿ=ನಿನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಾಹಿ = ಹೊರಟುಹೋಗು, ಇತಿ - ಹೀಗೆಂದು, ಉನಾಚ=ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.--ಶ್ರೀರಾಮರು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತನಾದ ಬಂಧುವಿನ ತ್ಯಾಗವೇ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲೋಣವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು ತಕ್ಷಣವೇ ನಿನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟು ಹೋಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸಯಯಾ ಜಗದ್ಭವಭಯಧ್ವಾಂತಛಿದಂ ರಾಘವಂ |
ಧ್ಯಾಯನ್ನಾಪಚ ತತ್ಪದಂ ದಶಶತೈರ್ಯುಕ್ತೋ ಮುಖಾಂಭೋರು
ಹೈಃ || ಅಸೀಛೈಷ ಮಹಾಘಣೇ ಮುಸಲಭೃದ್ಧಿವ್ಯಾಕೃತೀಲಾಂ
ಗಲೀ | ಪರ್ಯಂಕತ್ವ ಮನಾಪ ಯೋಜಲನಿಧೌ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶಯಾ
ನಸ್ಯಚ ||೫೯||

ಅರ್ಥ.--ಇತ್ಯುಕ್ತಃ=ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರು, ಜಗತ್=ಜಗತ್ತಿನ, ಭವ=ಸಂಸಾರದ, ಭಯ=ಭಯನೆಂಬ, ಧ್ವಾಂತ=ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು, ಛಿದಂ = ಛೇದನ (ಪರಿಹಾರ) ಮಾಡತಕ್ಕ, ರಾಘವಂ=ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು, ಧ್ಯಾಯೇ=ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ, ಯಯಾ=ಹೊರಟುಹೋದರು. (ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ) ದಶಶತೈಃ=ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಾತವಾದ, ಮುಖಾಂಭೋರುಹೈಃ-ಮುಖಕಮಲಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ, ತತ್ಪದಂ-ಶ್ರೀರಾಮರ ಪಾದವನ್ನು (ವೈಕುಂಠಸ್ಥಾನವನ್ನು) ಆಪಚ=ಹೊಂದಿ (ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಪಾದವನ್ನು) ದರು. ಮುಸಲಭೃದ್ಧಿವ್ಯಾಂಗುಲೀ=ದುಂಡಗಾದ, ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಃ=ದೇವಸ್ವರೂಪವಾದ ಪುಟ್ಟವುಳ್ಳ, ಮಹಾಘಣ-ಮಹತ್ತರವಾದ ಹೆಡೆ

ಗಳುಳ್ಳ, ಶೇಷಃ-ಶೇಷರೂಪವುಳ್ಳವರಾದರು, ಯಃ=ಯಾವ ಶೇಷದೇವರು, ಪಯೋಜಲನಿಧೌ-ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಶಯನಸ್ಯ=ಮಲಗತಕ್ಕ, ವಿಷ್ಣೋ-ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಪರ್ಯಂಕತ್ವಂ=ಹಾಸಿಗೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಅವಾಪ=ಹೊಂದಿದರೋ, ಸಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರು, ತತ್ಪದಂ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಪಾದವನ್ನು, ಆಪಚ=ಪರ್ಯಂಕ ರೂಪದಿಂದ, ಮೂಲ ಶೇಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯರಾದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿ ರಾಮರನ್ನ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರ ಪಾದವನ್ನು-ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಮತ್ತು ಶೇಷದೇವರ ಹಾಗೆ ಸಹಸ್ರ ಫಣಿ, ದಿವ್ಯಶರೀರದೇವತಾರೂಪವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪರ್ಯಂಕರೂಪದಿಂದ ಮೂಲ ಶೇಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯರಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥರಾಘವಃ ಸ್ವಭವನೋಪಗತೌ | ವಿದಧೇನುತಿಸಹಜನೈರಖಿಳೈಃ
ಸಮಘೋಷಯಚ್ಚ ಯ ಇಹೇಛೈತಿ | ತ್ವದಮಕ್ಷಯಂ ಸಪದಿ
ಮೈತ್ವಿಸಃ ||೬೦||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಗಮನಾನಂತರ, ರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಅಖಿಳೈಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ, ಜನೈಃ=ಭಕ್ತ ಜನರಿಂದ, ಸಹ=ಸಹಿತರಾಗಿ, ಸ್ವಭವನೋಪಗತೌ=ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ಉಪಗತೌ-ಹೋಗುವದರಲ್ಲಿ, ಮತಿಸಹಜೇ-ಮನೋನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದರು. ಅಸಿ=ಮತ್ತು, ಸಃ-ಶ್ರೀರಾಮರು, ಇಹ= ಈ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕವರಲ್ಲಿ, ಯಃ=ಯಾವನು, ಅಕ್ಷಯಂ - ನಾಶರಹಿತವಾದ, ತತ್ಪದಂ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವೈಕುಂಠಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಇಛೈತಿ=ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಸಃ=ಅಂತಹ ಅದಿಕಾರಿಯು, ಸಪದಿ-ಕೂಡಲೇ, ಮ=ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು, ಏತು=ಬಂದು ಶೇರಲಿ, ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು ಸಮಘೋಷಯಚ್ಚ=ಡಂಗೋರ ಹಾಕಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶ್ರುತ್ವಾತುತದ್ಯ ಇಹಮೋಕ್ಷ ಪದೇಛ್ಛವಸ್ತೇ | ಸರ್ವೇ ಸಮಾ
ಯಯು ರಥಾತ್ಯಣಮಾಪೀಲಂ || ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ ಗಮನಶಕ್ತಿ
ರಭೂತ್ಪ್ರಣಾದೇ | ಯತತ್ರದೀರ್ಘಭವಿನೋ ನಹಿತೇತದೈಛ್ಛ ||

ಅರ್ಥ.—ಶ್ರುತ್ವಾತು=ಅಹ್ವಾನಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಇಹ=ಈ ಕರ್ಮ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಮೋಕ್ಷಪದೇಭ್ಯಃ=ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ, ಆತ್ಮ ಣಂ=ತ್ಯುಣಪರ್ಯಂತ ಜಡಜೀವಿಗಳು, ಅಪಿಪೀಲಂ = ಇರುವೆಗಳಾದ ಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಚೇತನರುಗಳೂ ಸಹ, ಇಹ-ಈ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ, ಸಮಾಯಯುಃ=ಬಂದರು, ಅಧ-ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತೃಣಾದೇಃ=ತೃಣಾದಿ ಜಡ ಗಳಿಗೂ ಕೂಡ, ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಶಾಸನದಿಂದ, ಗಮನಶಕ್ತಿಃ -ಚಲನಶಕ್ತಿಯು, ಅಭೂತ್ = ಉಂಟಾಯಿತು. ತತ್ರ - ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಯೇದೀರ್ಘಭವಿನಃ=ಯಾರು ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೋ, ತೇ=ಅವರು, ನತದ್ವೈ ಭೃಃ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ಕುಶಂ ಸ್ವರಾಜ್ಯೇ | ತೈಃ ಸಾಕಮೇವಚ ಲ
ವಂ ಯುವರಾಜಮಿಶಃ || ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ವಾಲಿತನಯಂ ಕಪಿರಾಜ್ಯ ಆ
ಶು | ಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜೋಪಿ ರಘುವೀರ ಸಮಾಪಮಾಯಾತ್ ||೬೨||

ಅರ್ಥ.—ಈಶಃ=ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಆಶು=ಶೀಘ್ರ ದಲ್ಲಿಯೇ, ಸ್ವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕುಶಂ=ತಮ್ಮ ಜೀಷ್ಠಪುತ್ರನಾದ ಕುಶನನ್ನು ಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿ, ಲವಂ=ಲವನನ್ನು ಯುವರಾಜನನ್ನಾಗಿಮಾಡಿ, ಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನುಮಾಡಿದರು. ಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜೋಪಿ=ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀ ವನೂಕೂಡ, ವಾಲಿತನಯಂ=ವಾಲಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನನ್ನು, ಕಪಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿ ಅವನನ್ನು ಕಪಿರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನಮಾಡಿ ಅನಂತರ, ಸಮಾಪಂ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಸಮಾಪವನ್ನು ಕುರಿತು, ಆಶು=ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ, ಆಯಾತ್=ಬಂದು ಶೇರಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಂದವರವನಹಾ ಉಳಿದಿರತಕ್ಕ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀಷ್ಠಪುತ್ರನಾದ ಕುಶನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿ ಲವನನ್ನು ಯುವರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಕಪಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಗದನನ್ನು ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀರಾಮರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಬಂದನು.

ಅವತಾರಿಕೆ—ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮೊದಲು ಮುಂದೆ ವೈಕುಂಠಗಮನಾ ಕಾಂಕ್ಷೆಯಾದ ರಾಮರು ಬಾಕಿ ಇರತಕ್ಕ ಹನುಮಂತನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವ ತೆಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಹನುಮಂತರಿಗೆ ವಕ್ಷನಾಜಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಹ ವಾಯುನಂದನಂ | ಸರಾಘವಃ ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಠಃ || ತವಾಹ
ಮಕ್ಷಿಗೋಚರಃ | ಸದಾಭವಾಮಿ ನಾನ್ಯಥಾ ||೬೩||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ = ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸರಾಘವಃ = ಶ್ರೀರಾಮರು, ವಾಯುನಂದನಂ = ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಅಂಜನೇಯ (ಹನುಮಂತರ) ರನ್ನು ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಠಃ - ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಲಿಂಗನಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅಹಂ = ನಾನು, ತವ = ನಿನಗೆ, ಸದಾ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅನ್ಯಗೋಚರಃ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರನು ಭವಾಮಿ = ಆಗುತ್ತೇನೆ. ನಾನ್ಯಥಾ = ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಥಾಯಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು, ಅಹ-ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತ್ವಯಾ ಸದಾ ಮಹತ್ತಪಃ | ಸುಕಾರ್ಯ ಮುತ್ಸಮೋತ್ತಮಂ ||
ತದೇವಮೇ ಮಹಪ್ರಿಯಂ | ಚಿರಂ ತಪಸ್ತ್ವಯಾಕೃತಂ ||೬೪||

ಅರ್ಥ.—(ಹೇ ವಾಯುನಂದನ = ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನೇ) ತ್ವಯಾ = ನಿನ್ನಿಂದ, ಸದಾ = ಸರ್ವದಾ, ಉತ್ತಮೋತ್ತಮಂ = ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ, ಮಹತ್ತಪಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು, ಸುಕಾರ್ಯಂ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು, ತ್ವಯಾ = ನಿನ್ನಿಂದ (ಯತ್-ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ,) ಚಿರಂ = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ, ಯತ್ತಪಃ-ಯಾವ ತಪಸ್ಸು, ಕೃತಂ = ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ, ತದೇವ = ಅದೇ, ಮೇ = ನನಗೆ, ಮಹತ್ತ್ರಿಯಂ = ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಕರವಾದದ್ದು (ಇತಿ = ಹೀಗೆಂದು) ವಾಯುನಂದನಂ ಪ್ರತಿಅಹ = ಹನುಮಂತರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದಶಾಸ್ಯ ಕುಂಭಕರ್ಣಕೌ | ಯಥಾ ಸುಶಕ್ತಿ ಮಾನಸಿ || ಜಘಂಛ
ನ ಪ್ರಿಯಾಯಾಮೇ | ತದ್ವಿವ ಜೀನಕಲ್ಪಕಂ ||೬೫||

ಅರ್ಥ.—(ಹೇ ವಾಯುನಂದನ = ಹನುಮಂತನೇ) ತ್ವಂ = ನೀನು, ಸುಶಕ್ತಿ ಮಾನಸಿ = ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ, ಯಥಾ-ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಮೇ-ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಾಯಾ = ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ, ದಶಾಸ್ಯಕುಂಭ

ಕರ್ಣಕೌ=ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರನ್ನು, ನಜಘೃಥ-ಸಂಹಾರಮಾಡಲಿಲ್ಲವೋ ತಥೈವ=ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ತ್ವಂ-ನೀನು, ಕಲ್ಪಕಂ-ಕಲ್ಪಾವದಿ ಪರ್ಮಂತರ ಜೀವ=ಜೀವಿಸು, ಇತ್ಯಾಹಿ-ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನುಮಂತರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೇ ವಾಯುನಂದನ ! ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾವಣಕುಂಭಕರ್ಣ ರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಲು ನೀನು ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ನನಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾಂತವಾಗಿ ನೀನು ಜೀವಿಸು, (ಚಿರಂಜೀವಿಯಾಗಿರು.)

ಶ್ಲೋಕ || ಪಯೋಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯಗಂಚಮೇ | ಸುಸದ್ವಚಾನ್ಯದೇವವಾ || ಯಥೇ
ಷ್ಠತೋಗಮಿಷ್ಯಸಿ | ಸ್ವದೇಹ ಸಂಯುತೋಪಿಸಹ ||೬೬||

ಅರ್ಥ.—ಅಪಿಚ - ಮತ್ತು, ಪಯೋಬ್ಧಿ=ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ, ಮಧ್ಯ ಗಂ=ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಸುಸದ್ವ = ಸಮೀಚೀನ ಮನೆಯಾದ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನಾಗಲೀ, ಅನ್ಯದೇವವಾ=ಇತರವಾದ ಅನಂತಾಸನ ಅಥವಾ ವೈಕುಂಠವನ್ನಾಗಲಿ, ಸ್ವದೇಹಸಂಯುತಸನ್ನಪಿ = ಈ ದೇಹದಿಂದಲೇ, ಯಥೇಷ್ಟತಃ=ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ, ಗಮಿಷ್ಯಸಿ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತೀ.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥೇಷ್ಟ ಭೋಗ ಸಂಯುತಃ | ಸುರೇಶಗಾಯಕಾದಿಭಿಃ || ಸ
ಮಿಾಡ್ಯಮಾನ ಸದ್ಯಶಾ | ರಮಸ್ವಮತ್ಪುರಃ ಸದಾ ||೬೭||

ಅರ್ಥ.—ಸುರೇಶಗಾಯಕಾದಿಭಿಃ=ದೇವೇಂದ್ರನ ಗಾಯಕರು, ವಂ ದಿನಾಗಧರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾ ಸಮೂಹದಿಂದ, ಸಮೀಡ್ಯಮಾನಃ= ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲರ್ಹವಾದ, ಸದ್ಯಶಾಃ=ಸಮೀಚೀನವಾದ ಕೀರ್ತಿ ಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸದಾ=ಸರ್ವದಾ, ಯಥೇಷ್ಟ ಭೋಗಸಂಯುತಃ ಸಹ=ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಭೋಗಸುಖಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನಾಗಿ, ಸದಾ = ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ಪುರಃ=ನನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ, ರಮಸ್ವ=ವಿಹರ ಮಾಡು.

ಶ್ಲೋಕ || ತವೇಪ್ಸಿತಂ ನ ಕಿಂಚನ | ಕ್ವಚಿತ್ಕಥಾಚಿ ದೇವವಾ | ಮೃಷಾಭವೇ
ತ್ವಿಯಶ್ಚ ಮೇ | ಪುನಃಪುನರ್ಭವಿಷ್ಯಸಿ ||೬೮||

ಅರ್ಥ.—(ಹೇ ಹನುಮಾ=ಹನುಮಂತನೇ) ತವ=ನಿನಗೆ, ಈಪ್ಪಿ ತಂ=ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದದ್ದು, ಕಿಂಚನ=ಯಾವದೇ ಆಗಲಿ, ಕ್ಷಚಿದಪಿ-ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ, ಕದಾಚಿದೇವನಾ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಮೃಣಾ=ವ್ಯರ್ಥವು (ದುರ್ಲಭವು) ನಭವೇತ್=ಆಗುವದಿಲ್ಲವು. ತ್ವಂ=ನೀನು, ಮೇ-ನನಗೆ, ಪುನಃಪುನಃ = ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಿಯಶ್ಚ = ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರನೇ, ಭವಿಷ್ಯಸಿ=ಆಗುತ್ತೀಯೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತೋ ಮರುತ್ಸುತೋ | ಜಗಾದ ವಿಶ್ವನಾಯಕಂ || ವಿಧೇ
ಹಿ ಪಾದಪಂಕಜೇ | ತವೇಶ ಭಕ್ತಿ ಮುತ್ತಮಾಂ ||೬೯||

ಅರ್ಥ.—ಇತೀರಿತಃ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಾಮರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಮರುತ್ಸುತಃ - ನಾಯುವುತ್ರರಾದ ಹನುಮಂತರು, ವಿಶ್ವನಾಯಕಂ=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೆ ! ಈಶ-ಎಲಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಮೇ - ನನಗೆ, ತವ-ನಿನ್ನ, ಪಾದಪಂಕಜೇ=ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ, ವುತ್ತಮಾಂ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಭಕ್ತಿಂ - ಭಕ್ತಿಯನ್ನು, ವಿಧೇಹಿ-ದಯಪಾಲಿಸು, (ಎಂದು) ಜಗಾದ-ಹೇಳಿದರು (ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.)

ಶ್ಲೋಕ || ಸದಾಪ್ರವರ್ಧಮಾನಯಾ | ತತೋರಮೇ ಹ ಮಂಜಸಾ || ಸಮ
ಸ್ತ ಜೀವ ಸಂಚಯಾ | ತ್ಸದಾಧಿಕಾ ಹಿ ಮೇಸ್ತು ಸಾ ||೭೦||

ಅರ್ಥ.—ಎಲಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಅಹಂ-ನಾನು, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಯಾ-ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಲಿರುವ, ತಯಾ-ಆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ಅಂಜಸಾ=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ರಮೇ=ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿರುವೆನು. ತಯೈವಭಕ್ತ್ಯಾ=ಆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ಸದಾ = ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮಸ್ತಜೀವಸಂಚಯಾತ್ ಹಿ=ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಸಾ=ಆ ಭಕ್ತಿಯು, ಅಧಿಕಾ=ಹೆಚ್ಚಾದದ್ದು, ಅಸ್ತು=ಆಗಲಿ, ಇತಿ ಜಗಾದ-ಈ ರೀತಿ ಕೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ನಮೋ ನಮೋ ನಮೋ ನಮೋ | ನತೋಸ್ಥಿತೇ ಸದಾಪದಂ ||
ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣೋಽಘ್ರತಂ | ನಮಾಮಿತೇ ಪದಂ ಪುನಃ ||೭೧||

ಅರ್ಥ.—(ಹೇ ಈಶ) ತೇಪದಂ=ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳಿಗೆ, ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನಮೋ ನಮೋ ನಮೋ=ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ನತೋಸ್ತಿ=ಬಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣೋಭ್ರಿತಂ=ಸಮಾಚೀನವಾದ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ, ತೇಪದಂ=ನಿನ್ನ ಪಾದವನ್ನು, ಪುನಃ=ತಿರಿಗೀ, ನಮಾಮಿ=ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತೇ ತಥೇತಿತಂ | ಜಗಾದಪುಷ್ಕರೇಕ್ಷಣಃ || ಜಗಾಮಧಾಮ ಚಾತ್ಮನ | ಸ್ತೃಣಾದಿನಾ ಸಹೈವಸಃ ||೨||

ಅರ್ಥ.—ಹನುಮಂತರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಈರಿತೇಸತಿ=ಹೇಳುತ್ತಿ ರಲಾಗೆ, ತಂ=ಆ ಹನುಮಂತರನ್ನು ಕುರಿತು, ಪುಷ್ಕರೇಕ್ಷಣಃ=ಕಮಲನೇತ್ರ ನಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ತಥೇತಿ=ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು, ಜಗಾದ-ಹೇಳಿದರು. ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಆತ್ಮನಃಧಾಮ = ತಮ್ಮ ಮನೆಯಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಕುರಿತು, ತೃಣಾದಿನಾಸಹೈವ=ತೃಣಾದಿ ಜಡಜೀವರುಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಜಗಾಮಚ=ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಖಗಾಮೃಗಾ ಸ್ತೃಣಾದಯಃ | ಪಿಪೀಲಿಕಾಶ್ಚ ಗರ್ದಭಾಃ | ತದಾಸು ರುತ್ತಮಾಯತೋ | ನೃನಾನರಾಸ್ತು ಕಿಂಪುನಃ ||೩||

ಅರ್ಥ.—ತದಾ=ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಯತಃ=ಯಾವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಖಗಾಃ=ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮೃಗಾಃ=ಚತುಷ್ಪಾದ ದ್ವಿಪಾದದ ಮೃಗಗಳು, ಗರ್ದಭಾಃ=ಕತ್ತಿಗಳೂ, ಪಿಪೀಲಿಕಾಃ = ಇರುವೆ ಗಳೂ, ತೃಣಾದಯಶ್ಚ - ತೃಣಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜಡಜೀವಜಂತುಗಳೂ ಸಹ, ಉತ್ತಮಾಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಿವ್ಯಶರೀರ ಸಂಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರು ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್=ಆದ್ದರಿಂದ, ನೃ - ಮನುಷ್ಯರು, ನಾನರಾಸ್ತು= ಕಪಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕಿಂಪುನಃ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಅನುಗ್ರಹದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸದೈವರಾಮಭಾವನಾ | ತ್ವದಾಸುತತ್ವವೇದಿನಃ || ಯತೋ ಭವಂ ಸ್ತುತಸ್ತುತೇ | ಯಯುಃಪದಂ ಹರೇಸ್ತದಾ ||೪||

ಅರ್ಥ.—ತೇ - ಆ ತೃಣಾದಿ ಸಕಲ ಜೀವಜಂತುಗಳೂ, ಯತಃ= ಯಾವಕಾರಣದ್ದಿಶೆಯಿಂದ, ಸದಾ=ಸರ್ವದಾ, ರಾಮಭಾವನಾದೇವ=ಶ್ರೀ

ರಾಮರಚಿತನಾದಿಂದಲೂ, ಸದಾ-ಸರ್ವದಾ, ಸುತತ್ವವೇದಿನಃ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಶ್ರೀರಾಮತತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿಯೂ, ಅಭರ್ವ = ಅದರೋ, ತತಃ=ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ತೇ=ಅವರಿಲ್ಲರೂ, ತದಾ=ಶ್ರೀರಾಮರು ನೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಹರೇಃಸದಂ=ನೈಕುಂಠಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಯಯುಃ=ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸತೈಃ ಸಮಾವೃತೋನಿಭು | ಯಯಾದಿಶಂ ತದೋತ್ತರಾಂ ||
ಅನಂತಸೂರ್ಯದೀಧಿತಿ | ದುರಂತ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಃ ||೭೫||

ಅರ್ಥ.— ದುರಂತಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಃ=ಅಸಾರವಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನೀಯರಾದ, ಸಃವಿಭುಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ತೈಃ=ಆ ಜನಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ಅನಂತಸೂರ್ಯದೀಧಿತಿಃ (ಸಃ) - ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ವುತ್ತರಾದಿಶಂ=ಉತ್ತರದಿಕ್ಕನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಯಯಾ=ನೈಕುಂಠವನ್ನು ಕುರಿತು ತೆರಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯಮಂಡಲ | ಜ್ವಲತ್ಕಿರೀಟಮೂರ್ಧಜಃ ||
ಸುನೀಲಕುಂತಲಾವೃತಾ | ಮಿತೇಂದು ಕಾಂತಿ ಸನ್ಮುಖಃ ||೭೬||

ಅರ್ಥ.— ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯಮಂಡಲ=ಸಹಸ್ರ ಸೂರ್ಯ ಸಮೂಹದ ಹಾಗೆ, ಜ್ವಲತ್-ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಕಿರೀಟಃ=ಕಿರೀಟದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಮೂರ್ಧಜಃ-ತಲೆ ಕೂದಲುಗಳುಳ್ಳ, ಸುನೀಲಿ = ಅತ್ಯಂತ ಕಪ್ಪಾದ, ಕುಂತಲ-ಮುಂಗುರುಳಿನಿಂದ, ಆವೃತಾ=ಸುತ್ತುಕೊಂಡಿರುವ, ಅಮಿತೇಂದು ಕಾಂತಿ=ಅನೇಕ ಚಂದ್ರರ ಕಾಂತಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿವುಳ್ಳ, ಸನ್ಮುಖಃ=ಸಮೀಚೀನವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳ, ಪ್ರಭುಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸುರಕ್ತಪದ್ಮಲೋಚನಃ || ಸುವಿದ್ಯುದಾಭಕುಂಡಲಃ || ಸುಹಾಸವಿದ್ರುಮಾಧರಃ | ಸಮಸ್ತವೇದವಾಗ್ರಸಃ ||೭೭||

ಅರ್ಥ.— (ವಿಭುಃ-ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು,) ಸುರಕ್ತಪದ್ಮ=ಸಮೀಚೀನವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಪದ್ಮಗಳೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಲೋಚನಃ-ನೇತ್ರವುಳ್ಳವರು, ಸುವಿದ್ಯುದಾಭಕುಂಡಲಃ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಮಿಂಚಿನ ಹಾಗೆ ಕಾಂತಿವುಳ್ಳ ಕರ್ಣಭೂಷಣಗಳುಳ್ಳವರು, ಸುಹಾಸ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಮಂದಹಾಸದಿಂದಯುಕ್ತವಾದ, ವಿದ್ರುಮಾಧರಃ-ಹವಳದೋಪಾದಿ

ಯಲ್ಲಿರುವ, ಅಧರಃ-ತುಟಿಯುಳ್ಳವರೂ, ಸಮಸ್ತವೇದವಾಗ್ರಸಃ=ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳ ವಾಕ್ಯದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದಿವಿಕತೌಘಕೌಂಸ್ತುಭ | ಪ್ರಭಾಸಕೋರು ಕಂಧರಃ || ಸುಪೀಪ ರೋನ್ನತೋರು ಸ | ಜಗದ್ಭರಾಂಸಯುಗ್ಮಕಃ ||೭೮||

ಅರ್ಥ.--ದಿವಾಕರಾಣಾಂ-ಸೂರ್ಯ ಸಮೂಹಗಳೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ, ಕೌಂಸ್ತುಭಪ್ರಭಾಸಕ-ಕೌಂಸ್ತುಭಮಣಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಉರು=ಉತ್ಪ್ರಸವಾದ, ಕಂಧರಃ=ಕೊರಳು ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವರು, ಸುಪೀವ ರೋನ್ನತ=ಅತ್ಯಂತ ಪುಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಉನ್ನತವಾಗಿಯೂ, ಉರು=ಉತ್ಪ್ರಮಗಳಾಗಿಯೂ, ಸತ್=ನಿರ್ಮುಷ್ಕವಾದ, ಜಗದ್ಭರಂ = ಜಗತ್ಪೋಷಕಗಳಾದ, ಅಂಸಯುಗ್ಮಕಃ=ಭುಜದ್ವಯಗಳುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸುವೃತ್ತದೀರ್ಘಪೀವರೋ | ಲ್ಲಸದ್ಭಜದ್ವಯಾಂಕಿತಃ || ಜಗದ್ವಿ ಮಧ್ಯ ಸಂಭೃತಃ | ಶರೋಸ್ತದಕ್ಷಿಣೇಕರೇ ||೭೯||

ಅರ್ಥ.--ಸುವೃತ್ತ-ಅತ್ಯಂತ ಗುಂಡಗೂ, ದೀರ್ಘ-ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಪೀವರ=ಪುಷ್ಟವಾಗಿಯೂ, ಉಲ್ಲಸತ್-ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಭುಜದ್ವಯ-ಬಾಹುದ್ವಯಗಳಿಂದ, ಅಂಕಿತಃ=ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅಸ್ಯ=ಶ್ರೀರಾಮರ ದಕ್ಷಿಣೇಕರೇ=ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ, ಜಗದ್ವಿಮಧ್ಯ=ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮಥನಮಾಡೋಣದರಲ್ಲಿ, ಸಂಭೃತಃ=ಸಮರ್ಥವಾದ, ಶರಃ=ಬಾಣವು (ಇತ್ತು.)

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವಯಂ ಸತೇನ ನಿರ್ಮಿತೋ | ಹತೋ ಮಧುಶ್ಚ ಕೈಟಭಃ || ಶರೇಣಯೇನ ವಿಷ್ಣುನಾ ದದಾಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾನುಜೇ ||೮೦||

ಅರ್ಥ.--ಸಃ=ಆ ಧನುಃಸ್ಸಿ, ಸ್ವಯಂ=ತಾವೇ (ರಾಮರೇ) ತೇನ ವಿಷ್ಣುನಾ=ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ, ನಿರ್ಮಿತಃ=ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಯೇನಶರೇಣ-ಆ ಧನುಃಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ, ಮಧುಃ=ಮಧುನಾಮಕ ದೈತ್ಯನೂ, ಕೈಟಭಶ್ಚ=ಕೈಟಭನಾಮಕ ದೈತ್ಯನೂ ಕೂಡ, ಹತಃ=ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ತತಃ=ಅಂತಃ ಬಾಣವನ್ನು, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾನುಜೇ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನತಮ್ಮನಾದ ಶತ್ರುಘ್ನನಿಗೆ, ದದಾಚ-ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಶತ್ಯಸೂದನೋವಧೀನ್ಮಥೋ ಸುತಂ ರಸಾಹ್ವಯಂ || ಶರೇಣಯೇನಾಕರೋ | ತ್ಪರಿಂಚ ಮಾಧುರಾಭಿಧಾಂ ||೮೧||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಅನುಜನಾದ, ಶತ್ಯಸೂದನಃ=ಶತ್ಯಸ್ಥನು, ಯೇನ ಶರೇಣ=ಆ ಬಾಣದಿಂದಲೇ, ಮಧೋಃಸುತಂ-ಮಧುನಾಮಕದೈತ್ಯನ ಮಗ ನಾದ, ರಸಾಹ್ವಯಂ=ರಸನೆಂದು ನಾಮಧೇಯವುಳ್ಳ (ಲವಣಾಸುರನನ್ನು,) ಅವಧೇತ್=ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, (ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ) ಮಾಧುರಾಭಿಧಾಂ=ಮಾಧುರಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಪುರೀಂ=ಪಟ್ಟಣವನ್ನು, ಚಕಾರಚ - ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮಸ್ತಸಾರ ಸಂಭವಂ ಶರಂದಧಾರತಂಕರೇ ||೮೨||

ಅರ್ಥ.—ತಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಸಮಸ್ತ=ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥ ಗಳ, ಸಾರ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಂಶದಿಂದ ಅಂದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಸ್ವರೂಪ ದಿಂದ, ಸಂಭವಂ-ನಿರ್ಮಿತವಾದ, ಶರಂ+ಬಾಣವನ್ನು, ಕರೇ=ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ, ದಧಾರ-ಧಾರಣಮಾಡಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸವಾಮು ಬಾಹುನಾಥನು | ದಧಾರ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಂಜ್ಞಿತಂ || ಉದಾ ರಬಾಹುಭೂಷಣ | ಶ್ರುಭಾಂಗದಃ ಸುಕಂಕಣಃ || ಮಹಾಂಗುಳೀಯ ಭೂಷಿತ | ಸ್ವರಕ್ತ ಸತ್ಕರಾಂಬುಜಃ ||೮೩||

ಅರ್ಥ.—ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ವಾಮುಬಾಹುನಾ=ಎಡಗೈಯ್ಯಲ್ಲಿ, ಶಾರ್ಙ್ಗಸಂಜ್ಞಿತಂ-ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸನ್ನು, ದಧಾರ=ಧಾರಣಮಾಡಿದ್ದರು. ಉದಾರ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಬಾಹುಭೂಷಣ=ಬಾಜೋಬಂದಿಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು ಸುಕಂಕಣಃಶ್ರುಭಾಂಗದಃ-ಶುಭಕರಗಳಾದ ತೋಳು ಬಳೆಗಳೂ ಕಂಕಣಗಳು ಳ್ಳವರೂ, ಮಹಾಂಗುಳೀಯಭೂಷಿತಃ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಉಂಗುರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಸ್ವರಕ್ತ ಸತ್ಕರಾಂಬುಜಃ=ಅತ್ಯಂತ ತಾಮ್ರ ವರ್ಣವುಳ್ಳ ಅಂಗೈಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನಘ್ರ್ಯರತ್ನಮಾಲಯಾ | ವನಾಖ್ಯಯಾಚ ಮಾಲಯಾ || ವಿ ಲಾಸಿ ವಿಸ್ತೃತೋರಸಾ | ಬಭಾರಚ ಶ್ರಿಯಂಪ್ರಭುಃ ||೮೪||

ಅರ್ಥ.—ಅನಘ್ರ್ಯರತ್ನಮಾಲಯಾ = ಆಮೌಲ್ಯಗಳಾದ ರತ್ನಗಳ ಮಾಲಿಕೆಯಿಂದ, ವನಾಖ್ಯಯಾಚ=ವನಮಾಲಾ ನೈಜಯಂತೀಮಾಲೆಯಿಂದಲೂ ಸಹ, ವಿಲಾಸಿ=ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ವಿಸ್ತೃತೋರಸಾ = ವಿಸ್ತಾರ ವಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಭುಃ=ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮರು, ಶ್ರಿಯಂಚ=ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು, ಬಭಾರ-ಧಾರಣಮಾಡಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಭೂತಿವತ್ಸಭೂಷಣ | ಸ್ತನೂದರೇವಳಿತ್ರಯಾ ||

ಉದಾರಮಧ್ಯಭೂಷಣೋ | ಲಸತ್ತಡಿತ್ಯಭಾಂಬರಃ ||೮೫||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಭೂತಿವತ್ಸ=ಶ್ರೀವತ್ಸನೇ, ಭೂಷಣಃ=ಅಲಂಕಾರವಾಗಿವುಳ್ಳವರು, ತನೂದರೇ - ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಉದರದಲ್ಲಿ, ವಳಿತ್ರಯಾ-ಮೂರು ರೇಖೆವುಳ್ಳವರು, ಉದಾರ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಮಧ್ಯಭೂಷಣಃ=ಉಡುದಾರವುಳ್ಳವರು, ಉಲ್ಲಸತ್=ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ತಡಿತ್ಯಭಾ=ಮಿಂಚಿನ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ, ಅಂಬರಃ=ಹೊದಿಯುವ ವಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕರೀಂದ್ರ ಸತ್ಕರೋರುಯು | ಕ್ಷಿಪ್ರವೃತ್ತಜಾನುಮಂಡಲಃ || ಕ್ರ

ಮಾಲ್ಪವೃತ್ತ ಜಂಘಕಃ | ಸುರಕ್ತಪಾದಪಲ್ಲಿನಃ ||೮೬||

ಅರ್ಥ.—(ಪ್ರಭುಃ) ಕರೀಂದ್ರ ಸತ್ಕರೋರುಯುಕ್ = ಗಜೇಂದ್ರನ ತೊಂಡಲದಹಾಗೆ ಸಮೋಚೀನವಾದ ಕೊಡೆಗಳುಳ್ಳವರು, ಸುನ್ಯವೃತ್ತಜಾನುಮಂಡಲಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುಂಡಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮೊಣಕಾಲುಗಳುಳ್ಳವರು, ಕ್ರಮಾಲ್ಪವೃತ್ತ = ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಸಣ್ಣಗಾಗುವ ಗುಂಡಾಗಿರುವ, ಜಂಘಕಃ=ಮಿನಾಖಂಡಗಳಿಂದಲೂ, ಸುರಕ್ತಪಾದಪಲ್ಲಿನಃ=ಅತ್ಯಂತ ಕೆಂಪಾಗಿರುವಚಿಗುರಿನಹಾಗಿರುವ ಪಾದಗಳುಳ್ಳವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಲಸದ್ಧರಿನ್ಮಣಿದ್ಯುತಿ | ರರಾಚ ರಾಘವೋಧಿಕಂ || ಅಸಂಖ್ಯ ಸ

ತ್ಸುಖಾರ್ಣವಃ | ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿ ಸತ್ತನುಃ ||೮೭||

ಅರ್ಥ.— ಸರಾಘವಃ=ಶ್ರೀರಾಮರು, ಅಸಂಖ್ಯ ಸತ್ಸುಖಾರ್ಣವಃ-ಗಣನಮಾಡಲಾಗದ ಶುದ್ಧವಾದ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಸಮಾನವಾದ, ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿ ಸತ್ತನುಃ=ಪ್ರಪಂಚದ ಸಮಸ್ತ ವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವರಾಗಿಯು, ಲಸದ್ಧರಿನ್ಮಣಿದ್ಯುತಿಃ = ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಶರೀರಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿ, ಅಧಿಕಂ = ಅಧಿಕವಾಗಿ, ರರಾಚ=ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಜ್ಞಾನಂ ನೇತ್ರಾಬ್ಜಯುಗ್ಮಾನ್ಮುಖವರಕಮಲಾತ್ಸರ್ವ ನೇದಾರ್ಥ

ಸಾರಾಂ | ಸ್ತನ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಬಾಹ್ಯಾಂ ತರಮುಧಿಕರುಚಾ ಭಾಸರ್ಯ

ಭಾಸುರಾಸ್ಯಃ || ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಠಾಭಯೇಚ ಸ್ವಕರವರಯುಗೇನಾರ್ಥಿ

ನಾಮಾದಧಾನಃ | ಪ್ರಾಯಾದ್ವೇವಾಧಿದೇವಃ ಸ್ವಪದಮುಖಮುಖ

ಶ್ಲೋತ್ರ ರಾಕಾಂವಿಶೋಕಾಂ ||೮೮||

ಅರ್ಥ.—ಅಧಿಕರುಚಾ-ಅತ್ಯಂತ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ತನ್ವಾ = ಶರೀರ ದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಬಾಹ್ಯಾಂತರಂ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ, ಭಾಸರ್ಯ=ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ವಕರವರಯುಗೇನ=ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ, ಅರ್ಥಿನಾಂ-ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕವರಿಗೆ, ಸರ್ವಾಭಿಷ್ಠ-ಸಮ ಸ್ತುತುನೋರಥಗಳನ್ನೂ, ಅಭಯೇಚ=ಅಭಯವನ್ನೂ, ಆದಧಾನಃ-ಕೊಡ ತಕ್ಕವರಾಗಿ, ವಿಶೋಕಾಂ-ಸಂಸಾರ ಬಂಧನಾದಿ ಶೋಕಗಳಿಂದ ರಹಿತ ವಾದ, ಉತ್ತರಾಶಾಂ=ಉತ್ತರದಿಕ್ಕನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಪ್ರಾಯಾತ್-ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳು ಸ್ವಪದಸ್ಥಾನವಾದ ವೈಕುಂಠದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ನೇತ್ರಯುಗ್ಮಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ವನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಕಮಲದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಖದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ (ವುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾ) ತಮ್ಮ ಅತ್ಯಂತ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಉ ದಕಾವರಣವೇ ನೊದಲಾದ ನವಾವರಣಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅಂತರದ ಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ ಕರಕಮಲಯುಗ್ಮ ಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಅಭಯವನ್ನೂ ಅಂದರೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾವ್ಯಾವದು ಇಷ್ಟವೋ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದಧ್ರೇಛೈತ್ಯಂ ಹನೂರ್ಮಾ | ಸ್ರವದಮೃತಮಯಂಪೂರ್ಣಚಂ ದ್ರಾಯುತಾಭಂ | ಸೀತಾಸೈವಾಖಿಳಾಕ್ಷಾಂ ವಿಷಯಮುಪಗತಾ ಶ್ರೀ ರಿತಿಹ್ರೀರಥೈಕಾ || ದ್ವೇಧಾಭೂತಾದುಧಾನ ವ್ಯಜನಮುಭಯತಃ ಪೂ ರ್ಣಚಂದ್ರಾಂಶುಗೌರಂ | ಪ್ರೋದ್ಯದ್ಭಾಸ್ವತ್ವಭಾಭಾ ಸಕಲಗುಣತನು ಭೂಷಿತಾ ಭೂಷಣೈಸ್ತ್ವೈಃ ||೮೯||

ಅರ್ಥ.—ಹನೂರ್ಮಾ=ಹನುಮಂತರು, ಸ್ರವದಮೃತಮಯಂ=ಸ್ರ ವತ್=ದ್ರವಿಸುತ್ತಲಿರುವ, ಅಮೃತಮಯಂ=ಅಮೃತಮಯವಾದ, ಪೂ ರ್ಣಚಂದ್ರಾಯುತಾಭಂ=ಹತ್ತುಸಹಸ್ರ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರರ ಕಾಂತಿಯಹಾಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಛತ್ರಂ=ಶ್ವೇತಛತ್ರವನ್ನು, ದಧ್ರೇ=ಹಿಡಿದರು. ಪ್ರೋ

ದೃಷ್ಟಾಪ್ತೃಭಾಭಾ-ಜಿನ್ನಾಗಿ ಉದಯಿಸಿರುವ ಸೂರ್ಯ ಕಾಂತಿಯೋಪಾ
ದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ಸಕಲಗುಣತನುಃ=ಸಮಸ್ತ ಗುಣಯುಕ್ತನಾದ ಭಕ್ತಿ
ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳೇ ಶರೀರವಾಗಿವೆ, ಸ್ವೈಃ=ಸ್ವಕೀಯಗಳಾದ, ಭೂಷ
ಣೈಃ=ಭೂಷಣಗಳಿಂದ, ಭೂಷಿತಾ-ಅಲಂಕೃತಳಾದ, ಸೈವ - ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ
ಲೋಕದ್ರಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯವಾದ, ಏಕಶೀತಾ-ಒಬ್ಬಳೇ ಸಿತಾದೇವಿಯು,
ಅಜಿಲಾಕ್ಷ್ಮಂ=ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳ ದೃಷ್ಟಿಪಥಕ್ಕೆ, ಅಥ=ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀ
ರಿತಿ-ಶ್ರೀದೇವಿಯಂತಲೂ, ಹ್ರೀರಿತಿ=ಹ್ರೀದೇವಿಯಂತಲೂ, ದ್ವೇಧಾ=ಎರ
ಡುಪ್ರಕಾರ, ಭೂತಾ=ರೂಪವ್ಯವಳಾಗಿ, ಉಪಗತಾಸತೀ=ರೂಪವಸ್ತು
ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳಾಗಿ, ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಾಂರುಗೌರಂ=ಸಂಪೂರ್ಣಕಳಾ
ಯುಕ್ತ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಬೆಳಗಿರುವ, ವ್ಯಜನಂ=ಬೀಸ
ಣೆಗೆರುನ್ನು, ಉಭಯತಃ-ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳ ಎಡಬಲ ಉಭಯ ಪಾಶ್ವ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದುಧಾನ=ಬೀಸಿದಳು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಚಕ್ರತನುಸ್ತಥೈವಭರತಶ್ಚಕ್ರಂ ದಧದಕ್ಷಿಣೇ | ನಾಯಾತ್ಮ
ವ್ಯತ ಏವರಂಖ ವರಭೃಘ್ನಂಶಾತ್ಮಕೇ ಶತ್ರುಹಾ || ಅಗ್ರೇಬ್ರಹ್ಮಪು
ರೋಗನಾಃಸುರಗಣಾ ವೇದಾರ್ಥ ಸೋಂಕಾರಕಾಃ | ಪಶ್ಚಾತ್ಸರ್ವ ಜ
ಗಜ್ಜಗಾಮು ರಘುಪಂ ಯಾಂತಂ ನಿಜಂಧಾಮತಂ ||೯೦||

ಅರ್ಥ.—ನಿಜಂಧಾಮ=ಸ್ವಂತಸ್ಥಾನವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಕುರಿತು,
ಯಾಂತಂ=ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ತಂರಘುಪಂ-ರಘುಕುಲಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾ
ಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು, ಅನು=ಅನುಸರಿಸಿ, ಚಕ್ರತನುಃ=ಚಕ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ
ಭರತನು, ತಥೈವ-ಚಕ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ,
ಸಾಕ್ಷಾತ್=ತಾನೇನೇ, ದಕ್ಷಿಣೇ=ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳ (ಬಲದಕಡೆ) ಚಕ್ರಂ=
ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು, ದಧತ್=ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಆಯಾತ್=ಹೊರಟನು.
ಶಂಖಾತ್ಮಕಃ=ಶಂಖಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಶತ್ರುಹಾ=ಶತ್ರುಗಳನ್ನು, ಶಂಖವರಭೃ
ತ್ ಸ್=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶಂಖಾಯುಧವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸತ್ಯತ
ಯೇವ=ಎಡದಕಡೆ ನಡೆದನು, ಅಗ್ರೇ-ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಬ್ರಹ್ಮಪುರೋಗನಾಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ವೊದಲಾದ, ಸುರಗಣಾಃ=ದೇವತಾ
ಸಮೂಹಗಳೂ, ಸೋಂಕಾರಕಾಃ=ಓಂಕಾರವಿಂದ ಸಹಿತಗಳಾದ, ವೇದಾ

ಶ್ಲೋಕ-ವೇದಗಳೂ, (ವೇದಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ) ಹೊರಟರು. ಪಶ್ಚಾತ್=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಜಗತ್=ಅಣುರೇಣು ತೃಣಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವು, ಜಗಾಮ=ಹೊರಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸುತ ಪೂರ್ವವಾನರಾ | ದಕ್ಷಿಣೇನ ಮನುಜಾಸ್ತು ಸ
ವ್ಯತಃ || ರಾಮಜನ್ಮಚರಿತಾನಿ ತಸ್ಯತೇ | ಕೀರ್ತಯಂತ ಉಚಘ್ನ
ದ್ಯುತಂಯಯುಃ ||೯೦||

ಅರ್ಥ.—ತಸ್ಯ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ, ದಕ್ಷಿಣೇನ-ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಮಜನ್ಮಚರಿತಾನಿ=ರಾಮಾವತಾರದ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು, ಉಚಘ್ನೇ=ಗಟ್ಟಿ ಯಾಗಿ, ಸ್ತುವಂತಃಸ್ವಂತಃ = ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡತಕ್ಕವರಾಗಿ, ಸೂರ್ಯಸುತ ಪೂರ್ವ=ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರ ಸುಗ್ರೀವನೇ ಮೊದಲಾದ, ವಾನರಾಃ = ವಾನರರು, ತಸ್ಯ = ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಸವ್ಯತಃ = ಎಡಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ಮನು ಜಾಸ್ತು-ಮನುಷ್ಯರು, ದ್ಯುತಂ = ವೇಗವಾಗಿ, ಯಯುಃ=ಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳ ರಾಮಾವತಾರದ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ (ಉಚ್ಚಧ್ವನಿಯಿಂದ) ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ ನಾದ ಸುಗ್ರೀವ ಮೊದಲಾದ ವಾನರರೂ ಬಲಗಡೆಯಿಂದಲೂ, ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳು ಎಡಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗಂಧರ್ವೈರ್ಗೀಯಮಾನೋ | ವಿಭುಧಮುನಿಗಣೈರಬ್ಜ ಸಂಭೂತಿ
ಪೂರ್ವೈಃ | ವೇದೋದಾರಾರ್ಥವಾಗ್ನಿಃ ಪ್ರಣಿಹಿತಸುಮನಾಃ ಸರ್ವ
ದಾಸ್ತುಯಮಾನಃ || ಸರ್ವೇಭೂತೈಶ್ಚ ಭಕ್ತಾಃ ಸ್ವನಿಮಿಷನಯನೈಃ
ಕೌತುಕಾದ್ವೀಕ್ಷಮಾಣಃ | ಪ್ರಾಯಾಘ್ನೇಷಗರುತ್ತದಾದಿಕ ನಿಜೈಃ
ಸಂಸೇವಿತಂ ಸ್ವಂಪದಂ ||೯೧||

ಅರ್ಥ.—ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳು ಗಂಧರ್ವೈರ್ಗೀಯಮಾನಃ-ಗಂಧರ್ವರು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಲೂ, ವೇದೋದಾರಾರ್ಥವಾಗ್ನಿಃ=ವೇದಗಳ ಉತ್ಪನ್ನಾರ್ಥವೇ ನಾಶ್ಯಪ್ರತ್ಯ, ಅಬ್ಜ ಸಂಭೂತಿಪೂರ್ವೈಃ=ಕಮಲೋದ್ಭವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ, ವಿಭುಧಮುನಿಗಣೈಃ-ದೇವತೆಗಳೂ ಋಷಿಗಳೂ,

ಇವರ ಸಮೂಹದಿಂದ, ಸರ್ವದಾ-ಸದಾಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ತೂಯಮಾ-
ನಃ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಪ್ರಣಹಿತಸುಮನಾಃ=ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಮಾ-
ಡಿಸಿಕೊಂಡವರಾಗಿ, ಸರ್ವೈರ್ಭೂತೈಃ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದಲೂ, ಸುಭ-
ಕ್ತ್ಯಾ=ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಅನಿಮಿಷನಯನೈಃ = ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಮುಚ್ಚಿ-
ರುವ ನೇತ್ರಗಳಿಂದ, ಕೌತುಕಾತ್=ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ, ವಿಕ್ಷ್ಯಮಾಣಃ-
ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ, ಶೇಷಗರುಡಾದಿಕೇಜೈಃ=ಶೇಷದೇವರು, ಗರುಡ-
ದೇವರು ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಕೀಯರಿಂದ, ಸಂಸೇವಿತಂ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿ-
ರುವ, ಸ್ವಂಪದಂ=ಸ್ವಕೀಯವಾದ ವೈಕುಂಠಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಾ-
ಯಾತ್=ಹೊರಟುಹೋದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗಂಧರ್ವರು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ
ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳು ಸರ್ವ ವೇದಾರ್ಥ ವಿಶೇಷ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿಲಾಗಿ, ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು
ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ ರೆಪ್ಪೆಗೆ ರೆಪ್ಪೆಹಾಕದೇ ಇರುವ ನೇತ್ರಗಳಿಂದ
ಸಮಸ್ತ ಭೂತಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಅತಿ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ನೋಡು-
ತ್ತಿರಲು ಶೇಷ ಗರುಡ ಋದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಕೀಯ
ವೈಕುಂಠಪದವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವೈಭವದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳು ಹೊ-
ರಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಗರುಡೈಃ ಸಶೇಷಕೈಃ | ಪ್ರೋಚ್ಛ್ಯಮಾನ ಸುಗುಣೋ
ರುನಿಸ್ತರಃ || ಅರುರೋಹ ವಿಭುರಂಬರಂ ಶನೈಃ | ಸ್ತೇಚ ದಿವ್ಯವಪು
ಷೋಭವಂಸ್ತದಾ ||೯||

ಅರ್ಥ.—ವಿಭುಃ=ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳು, (ಸಶೇಷಕೈಃ=ಶೇಷದೇವ-
ರು, ಕೈಃ=ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಈ ಉಭಯತ್ರರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ) ಬ್ರಹ್ಮ
ಋದ್ರಗರುಡೈಃ=ಬ್ರಹ್ಮ, ಋದ್ರ, ಗರುಡ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ,
ಪ್ರೋಚ್ಛ್ಯಮಾನ=ಸ್ತುತಿ ಸಲ್ಲಡುವ, ಸುಗುಣಃ=ಸದ್ಗುಣಗಳ, ಉರುನಿಸ್ತರಃ
ಸರ್ವ-ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಅಂಬರಂ = ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವಾಗಿ,
ಶನೈಃ=ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ, ಅರುರೋಹ-ಆರೋಹಣಮಾಡಿದರು. ತದಾ=ಆ-
ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತೇಚ-ಅವರ ಸಂಗಡ ಬರುತ್ತಲಿದ್ದ ಸಕಲ ಪಕ್ಷಿ ಅಣುರೇಣು
ತೃಣಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು, ದಿವ್ಯವಪುಷಃ=ಉತ್ತಮವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವರಾದರು

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಬ್ರಹ್ಮಾ ಹರಿಂಸ್ತುತ್ವಾ | ಜಗಾದೇವಂವಚೋವಿಭುಂ || ತ್ವ
ದಾಜ್ಞಯಾ ಮಯಾದತ್ತಂ | ಸ್ಥಾನಂ ದಶರಥಸ್ಯಹಿ ||೯೪||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ಬ್ರಹ್ಮಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಹರಿಂ=ಶ್ರೀ
ಹರಿಯನ್ನು, ಸ್ತುತ್ವಾ=ಸ್ತುತಿಸಿ, ವಿಭುಂಪ್ರತಿ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರನ್ನು
ಕುರಿತು, ಇದಂವಚನಂ-ಈ ಪ್ರಕಾರ, ವಚಃ=ವರದಿಯನ್ನು, ಜಗಾದ=
ಹೇಳಿದರು. ಏನೆಂದರೆ, ಮಯಾ-ನನ್ನಿಂದ, ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾ=ನಿಮ್ಮ ಆ
ಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ, ದಶರಥಸ್ಯ=ದಶರಥರಾಯರಿಗೆ, ಸ್ಥಾನಂ=ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಾನ
ವು, ದತ್ತಂಹಿ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಮಾತ್ಮಾಣಾಂಚತಲ್ಲೋಕ | ಸ್ವಯಂತಾಬ್ಜಾದಿತೋಗ್ರತಃ || ಅ
ನೃರ್ಹಾಯಾಸ್ತ್ವಯಾಜ್ಞಪ್ರೋಕ್ತೇಕೇಯ್ಯಾ ಅಪಿ ಸದ್ಗತಿಃ || ಸೂ
ತ್ವಾತು ಭರತಂನೈಷಾ | ಗರ್ಭೇತನಿರಯಾನಿತಿ ||೯೫||

ಅರ್ಥ.—ಮಾತ್ಮಾಣಾಂಚ=ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಯರೇ ಮೊದಲಾದ ತಾ
ಯಿಯರಿಗೂ, ತಲ್ಲೋಕಃ=ಆ ದಶರಥರಾಯನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕ
ವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಕಾಲಾರಭ್ಯ ಮುಂದೆ ಹತ್ತುಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳ
ಕಾಲ ಈ ದಶರಥಾದಿಗಳಿಗೆ ಈ ಲೋಕವು, ಕೈಕೇಯಿಗೆ ಮಾತ್ರತ್ವಯಾ
ಅಜ್ಞಪ್ರತೀಕ್ಷಾ=ನಿನ್ನಿಂದ ಅಜ್ಞಪ್ತನಾದವನಾಗಿ, ಏಷಾ-ಈಕೆಯು, ಭರತಂ
ಭರತನನ್ನು, ಸೂತ್ವಾ-ವಡದವಳಾದಕಾರಣ, ನಿರಯಾ=ನರಕಾದಿ ಪಾಪ
ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ನಗರ್ಭೇದಿಸಿ - ಹೋಗಬಾರದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ದಿಂದ, ಅನರ್ಹಾಯಾಃಕೈಕೇಯ್ಯಾ ಅಪಿ-ಅರ್ಹಳಲ್ಲದ ಕೈಕೇಯಿಗೆ, ಸ
ದ್ಗತಿಃ=ಸಮೀಚೀನವಾದ, ಗತಿಃ=ಸತ್ಯಲೋಕವಾಸವು, ದತ್ತಂ=ಕೊಡಲ್ಪ
ಟ್ಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಥಾಪಿಸಾ ಯದಾವೇಶಾ | ಚ್ಚಕಾರತ್ವಯ್ಯ ಶೋಭನಂ | ನಿಕ್ಕೃತಿ
ನಾಮಸಾಕ್ಷಿಹ್ತಾ | ಮಯಾತಮಸಿ ಶಾಶ್ವತೇ ||೯೬||

ಅರ್ಥ.—ಸಾ-ಆ ಕೈಕೇಯಾದೇವಿಯು, ಯದಾವೇಶಾತ್=ಯಾವ
ದೈತ್ಯಾನ್ವೇಶದ್ದೆಶೆಯಿಂದ, ತ್ವಯಿ-ನಿನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅಶೋಭನಂ-ಅನುಂ
ಗಳವನ್ನು, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದಳೋ, ತಥಾಪಿ=ಅಂತಹ ಆನ್ವೇಶಕಳಾದ, ನಿಕ್ಕೃ

ಶಿ=ನಿಕ್ಕುತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ, ಅಸಾ-ದೈತ್ಯಳು ಮಾತ್ರ, ಮಯಾ-ನನ್ನಿಂದ, ಶಾಶ್ವತ=ನಿರಂತರವಾಗಿ, ತಮಸಿ-ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಕ್ಷಿಸ್ತಾ = ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಾತೃಶ್ರೀಯರಿಗೂ ಸತ್ಯಲೋಕವನ್ನೇ ಈ ಕಾಲಾರಭ್ಯ ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹಳಾದ ಕೈಕೇಯಿಯು ಭರತನನ್ನು ಪಡೆದದ್ದರಿಂದ ತುಳ್ಳಿತ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆಕೆಗೂ ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಕೈಕೇಯಾದೇವಿಯು ದೈತ್ಯಾವೇಶಯುಕ್ತಳಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ ವಿಷಯವಾಗಿ ವಿಘ್ನವಾದಿಳು. ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಕಾರದ ನಿಕ್ಕುತಿನಾಮಕ ದೈತ್ಯಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ||೯೫|| ||೯೬||

ಶ್ಲೋಕ || ಕೈಕೆಯಾತು ಚರ್ಲಾ ಲೋರ್ಕಾ | ಪ್ರಾಪ್ತಾನೈವಾಚರ್ಲಾ ಕೈ
ಚಿತ್ || ಪಶ್ಚಾ ದ್ಭಕ್ತಿ ಮತೀಯಸ್ಸಾತ್ವಯಿ ಸಾಯುಕ್ತಮೇವತತ್ ||
||೯೭||

ಅರ್ಥ.—ಕೈಕೆಯಾತು=ಕೈಕೇಯಾದೇವಿ ಮಾತ್ರ, ಚರ್ಲಾಲೋರ್ಕಾ-ಅಶಾಶ್ವತಗಳಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ತಾ=ಪಡೆದಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅಚರ್ಲಾ-ಕೌಸಲ್ಯಾ, ಸುಮಿತ್ರಾದೇವಿಯರ ಹಾಗೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ನೈವಪ್ರಾಪ್ತಾ=ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ಸಾ=ಆ ಕೈಕೇಯಾದೇವಿಯು, ಯಸ್ಮಾತ್=ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಪಶ್ಚಾತ್=ಅಸುರಾವೇಶ ಬಿಟ್ಟನಂತರ, ಭಕ್ತಿಮತೀ-ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳಾಗುತ್ತಾಳೆಯೋ, ತತ್=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತ್ವಯ್ಯೇವ=ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ, (ನಿನ್ನ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ) ಸಾಯುಕ್ತಮೇವ-ನಿನ್ನ ಲೋಕವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಮಂಥರಾತು ತಮಸ್ಯಂಧೇ | ಪತಿತಾದುಷ್ಟಚಾರಿಣೀ || ಸೀತಾರ್ಥಂ
ಯೇತ್ಯನಿಂದಂಸ್ತ್ವಾಂ | ತೇ ಚಯಾತಾ ಮಹತ್ತಮಃ ||೯೮||

ಅರ್ಥ.—ಮಂಥರಾತು=ಮಂಥರೆಯಾದರೋ (ಮಂಥರೆಯು ಕೈಕೇಯಾದೇವಿಯ ದಾಸಿ) ದುಷ್ಟಚಾರಿಣೀ=ದುಶ್ಚರಿತ್ರಳಾದ್ದರಿಂದ, ಅಂಧೇತ

ಮುಸಿ=ಅಂಧಂತಮಸ್ಸೆಂಬ ತಮೋಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪತಿತಾ=ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಳು,
(ಅಪಿ-ಮತ್ತು) ಯೇ=ಯಾವ ಅಸುರರು, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನ, ಸೀತಾರ್ಥಂ
ಸೀತಾದೇವಿಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ನಿಂದೇ=ನಿಂದಾಮಾಡಿದರೋ, ತೇಚ-ಆ
ಅಸುರರು, ಮಹತ್ತಮಃ=ಮಹತ್ತಮವಾದ ತಮೋಲೋಕವನ್ನು, ಯಾ
ತಾಃ=ವಿರಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಾಯಶೋ ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚೈವ | ತ್ವಯಿಕ್ಯಷ್ಟ ತ್ವನಾಗತೇ || ಶೇ
ಷಾಯಾಸ್ಸಂತಿ ತಘ್ನೇಷಾ | ಅಷ್ಠಾವಿಂಶೇ ಕಲಾಯುಗೇ ||೯೯||
ಗತೇಚತುಃ ಸಹಸ್ರಾಬ್ದೇ | ತಮೋಗಾಸ್ತ್ರಿಶಶೋತ್ತರೇ ||೧೦೦||

ಅರ್ಥ.—ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚೈವ=ರಾಕ್ಷಸರುಗಳು, ಪ್ರಾಯಶಃ=ಪ್ರಾಯ
ಶಃ=ಎಲ್ಲರೂ, ತಮೋಯಾತಾ=ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದರು, ಶೇಷಾಃ
=ಉಳಿದ ಅಸುರರು, ತ್ವಯಿ=ನೀನು, ಕೃಷ್ಣತ್ವಂ=ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು,
ಆಗತೇ-ಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, (ಯಾಸ್ಯಂತಿ - ಅಂಧಂತಮೋಲೋಕಕ್ಕೆ
ಹೋಗುತ್ತಾರೆ) ತಘ್ನೇಷಾಃ=ಆಗಲೂ ಬಾಕಿ ಉಳಿದ ಅಸುರರು, ಅಷ್ಠಾ
ವಿಂಶೇ-ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ, ಕಲಾಯುಗೇ=ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ, ತ್ರಿಶಶೋತ್ತ
ರೇ=ಮೂರುನೂರು ಉತ್ತರವಾಗಿವುಳ್ಳ, ಚತುಃಸಹಸ್ರಾಬ್ದೇ=ನಾಲ್ಕು ಸಹ
ಸ್ರ ವರ್ಷಗಳು, ಗತೇಸತಿ-ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಅಂದರೆ ೪೩೦೦ ವರ್ಷಗ
ಳು ಕಳೆದನಂತರ, ತಮೋಗಾಃ - (ಭವಂತಿ) ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂ
ದುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇ
ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೇ ಪ್ರಭೂ ! ಪ್ರಾಯಶಃ ಸುರಾಣಕಾದಿ ಬಹುಮಂದಿ ಅಸು
ರರು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಬಾಕಿ ಉಳಿದಿರುವ ಅಸು
ರರು ನೀನು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋ
ಗುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕಳೆದುಳಿದ ಅಸುರರು ಮಹಾಯುಗಾವೇಕ್ಷೆಯೂ ಇಪ್ಪ
ತ್ತೆಂಟನೆಯ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ ಮುನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆ
ದನಂತರ ಮೈವಸ್ವತಮಸ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವದೈತ್ಯರೂ ಅಸುರರೂ ಮಹಾ
ಅಂಧಂತಮೋಲೋಕವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ||೯೯|| ||೧೦೦||

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥ ಯೇ ತ್ವತ್ಪದಾಂಭೋಜ | ಮಕರಂದೈಕಲಿಪ್ತವಃ || ತ್ವಯಾ
ಸಹಾಗತಾಸ್ತೇಷಾಂ | ವಿಧೇಹಿಸ್ಥಾನಮುತ್ತಮಂ ||೧೦೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ, ಯೇ=ಯಾರ್ಯಾರು, ತ್ವತ್ಪದಾಂಭೋಜ=ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳ, ಮಕರಂದ=ಸ್ವಾದು ರಸವನ್ನು, ಏತ=ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿ, ವಿಪ್ಲವಃಸಂತಃ=ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವರಾಗಿ, ತ್ವಯಾಸಹ=ನಿನ್ನ ಸಂಗಡ, ಆಗತಾಃ=ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆಯೋ, ತೇಷಾಂ=ಆ ತೃಣ, ಖಗ, ಮೃಗಾದಿಚೇತನಾಚೇತನಾಖ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ, ಉತ್ತಮಂಸ್ಥಾನಂ-ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಿಧೇಹಿ=ತಾವೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಹಂಭವಃ ಸುರೇಶಾದ್ಯಾಃ | ಕಿಂಕರಾಸ್ಮತನೇತ್ಸರ || ಯಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಮಿಹಾಸ್ಮಭಿ | ಸ್ತದಪ್ಯಾಜ್ಞಾಪಯಾಶುನಃ ||೧೦೨||

ಅರ್ಥ.—(ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮರನ್ನು ಕುರಿತು,) ಹೇ ಈಶ=ಎಲಾ ಸ್ವಾಮಿಯೇ, ಅಹಂ = ನಾನು, ಭವಃ=ಬುದ್ಧದೇವರು, ಸುರೇಶ=ಇಂದ್ರ, ಆದ್ಯಾಃ=ಮೊದಲಾದವರು, ತವ=ನಿನಗೆ, ಕಿಂಕರಾಸ್ಮ-ಭೃತ್ಯರು; ಇಹ=ಈಗ, ಅಸ್ಮಾಭಿಃ=ನಮ್ಮಗಳಿಂದ, ಯಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಮಸ್ತಿ - ಏನು ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕೋ, ತದಪಿ=ಅದನ್ನು ಕೂಡ, ನಃ=ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ, ಅಶು=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಅಜ್ಞಾಪಯ-ಅಜ್ಞಾಪಿಸರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯದೀರಿತಮಾಕರ್ಣ್ಯ | ಶತಾನಂದೇನರಾಘವಃ || ಜಗಾದಭಾವಗಂಭೀರಂ | ಸುಸ್ಥಿತಾಧರಪಲ್ಲವಃ ||೧೦೩||

ಅರ್ಥ.—ರಾಘವಃ=ರಘುಕುಲೋತ್ಪನ್ನರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು, ಶತಾನಂದೇನ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಉದೀರಿತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು, ಆಕರ್ಣ್ಯ-ಕೇಳಿ, ಸುಸ್ಥಿತ=ಅತ್ಯಂತ ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತವಾದ, ಅಧರಪಲ್ಲವಃ (ಸೃ) - ಚಿಗುರಿನಹಾಗಿರುವ ತುಟಿವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಭಾವಗಂಭೀರಂ-ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಂದ ಗಂಭೀರವಾದ, ವಾಕ್ಯಂ=ವಚನವನ್ನು, ಜಗಾದ=ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಜಗದ್ಗುರು ತ್ವಮಾದಿಷ್ಟಂ | ಮಯಾತೇಕಮಲೋದ್ಯವ || ಗುರ್ವಾದೇಶಾನುಸಾರೇಣ | ಮಯಾದಿಷ್ಟಾಚ ಸದ್ಗತಿಃ ||೧೦೪||

ಅರ್ಥ. — ಹೇ ! ಕಮಲೋದ್ಭವಂ=ಎಲೋ ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ತೇ=ನಿನಗೆ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಜಗದ್ಗುರುತ್ವಂ=ಪಿತೃತ್ವ ಜಗದ್ಗುರು ಸದಪಿಯು, ಆದಿಷ್ಠಂ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಗುರಾದೇಶಾನುಸಾರೇಣ=ಗುರುಪ್ರಸಾದವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಸದ್ಗತಿಶ್ಚ=ಸದ್ಗತಿಯೂ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಅನಿಷ್ಠಾ=ಅಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಹೇ ಕಮಲೋದ್ಭವನೇ ನಾನು ನಿನಗೆ ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಗುರುಪ್ರಸಾದಾನುಸಾರ ಸದ್ಗತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೂ ನಿನಗೆ ಅನುಜ್ಞಾ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮ ಪ್ರಭುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅತಸ್ತ್ವಯಾ ಪ್ರದೇಯಾಹಿ | ಲೋಕ ಏಷಾಂಮದಾಜ್ಞಯಾ ||
ಹೃದಿಸ್ಥಿತಂಚಜಾನಾಸಿ | ತ್ವಮೈವೇಕಃ ಸದಾಮಮ ||೧೦೫||

ಅರ್ಥ. — ಅತಃ=ನನ್ನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ, ತ್ವಯಾ - ನಿನ್ನಿಂದ, ಎಷಾಂ ಲೋಕಃ - ಯಾರುಯಾರಿಗೆ ಯಾವಯಾವ ಲೋಕವೋ ಆ ಲೋಕವು, ಮದಾಜ್ಞಯಾ - ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ಪ್ರದೇಯಾಹಿ=ಕೊಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ತ್ವಂ=ನೀನು, ಏಕವಿವ-ಒಬ್ಬನೇ, ಸದಾ - ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಮ - ನನ್ನ, ಹೃದಿಸ್ಥಿತಂಚ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು, ಜಾನಾಸಿ-ತಿಳಿಯುತ್ತೀಯೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ನಿನಗೆ ಅಜ್ಞಾ ಕೊಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ, ಯಾರ್ಯಾರು ಯಾವ್ಯಾವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರೋ ಆಯಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಕೊಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವದಾ ತಿಳಿದವನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿರೀತೋ ಹರೇರ್ಭಾವಂ | ವಿಜ್ಞಾನೀ ಕಂಜಸಂಭವಃ || ಪಿಪೀ
ಲಿಕಾತ್ಮಣಾಂತಾನಾಂ | ದದೌಲೋಕಾನನುತ್ತಮಾಃ ||೧೦೬||

ವೈಷ್ಣವಾಃ ಸಂತತತ್ವಾಚ್ಚ | ನಾಮ್ನಾ ಸಾಂತಾನಿಕೌವಿಭುಃ || ತೇ
ಜರಾಮೃತಿ ಹೀನಾಶ್ಚ | ಸರ್ವದುಃಖ ವಿನರ್ಜಿತಾಃ || ಸಂಸಾರಮು
ಕ್ತಾ ನ ವಸಂ | ಸ್ತುತನಿತ್ಯಸುಖಾಧಿಕಾಃ ||೧೦೭||

ಅರ್ಥ. — ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಈರಿತಃ - ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಕಂಜಸಂಭವಃ = ಕಮಲೋದ್ಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಹರೇ ಭಾವಂ = ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು, ವಿಜ್ಞಾನೀ - ತಿಳಿದವರಾಗಿ, ಪಿಪೀಲಿಕಾ = ಇರುನೆಗಳೇ ವೊದಲುನಾಡಿ, ತೃಣಾಂತಾನಾಂ = ತೃಣಾದಿಗಳೇ ಕೊನೆಯಾದ ಜೀವರಿಗೆ, ಅನುತ್ತರ್ಮಾರ್ಗ - ಉತ್ತಮಗಳಾದ. ವೈಷ್ಣವಾಃ - ವಿಷ್ಣು ಸಂಬಂಧಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಸಂತತತ್ವಾತ್ - ನಿರಂತರಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಸಾಂತಾನಿಕಾಃ - ಸಾಂತಾನಿಕಾಃ, ನಾಮ್ನಾ = ನಾಮಧೇಯದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ದದೌ = ಕೊಟ್ಟರು. ತೇ - ಆ ಜೀವರುಗಳು ತತ್ರ - ಆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಜರಾಮೃತಿಹೀನಾಃ = ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಮರಣ ರಹಿತರಾಗಿ, ಸರ್ವದುಃಖವಿವರ್ಜಿತಾಃ = ಯಾವ ದುಃಖವು ಇಲ್ಲವವರಾಗಿ, ಸಂಸಾರಮುಕ್ತಾಃ - ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದವರಾಗಿ, ನಿತ್ಯಸುಖಾಧಿಕಾರ್ತೃ = ನಿರಂತರವಾದ ಸುಖದಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾಗಿ, ನೃವಸಃ = ವಾಸಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. — ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅರಿತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಹೋಗಿದ್ದ ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿ ತೃಣಾಂತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೂ, ಸಂತತಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಂತಾನಿಕ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ವೈಷ್ಣವ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಜೀವರುಗಳು ಆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಜರಾಮರಣರಹಿತರಾಗಿ ಸಮಸ್ತವಾದ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖಗಳಿಂದ ವರ್ಜಿತರಾಗಿ, ಜನನಮರಣರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಖವುಳ್ಳ ಸ್ವರೂಪಾನಂದದಿಂದ ಅಧಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿ ವಾಸಮಾಡಿದರು. ||೧೦೬|| ||೧೦೭||

ಶ್ಲೋಕ || ಯೇತುದೇವಾ ಇಹೋದ್ಭೂತಾಃ | ನೃವಾನರಶರೀರಿಣಃ || ತೇ ಸರ್ವೇ ಸ್ವಾಂತಿತಾಮಾಪುಸ್ತನ್ಮೈಂದ ವಿವಿದಾವ್ಯತೇ ||೧೦೮||

ಅರ್ಥ. — ಯೇತುದೇವಾಃ = ಯಾವಯಾವ ದೇವತೆಗಳು, ಇಹ = ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ, ನೃವಾನರಶರೀರಿಣಃ = ಮನುಷ್ಯ, ಕಪಿಗಳ ಶರೀರವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಉದ್ಭೂತಾಃ - ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ತೇ ಸರ್ವೇ = ಆ ಸರ್ವರೂ, ತತ್ - ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ, ಮೈಂದವಿವಿದೌ = ಮೈಂದ, ಮತ್ತು ವಿವಿದ, ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಹೊರತು, ಸ್ವಾಂತಿತಾಂ = ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಂಶಗಳನ್ನು (ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು) ಆಪುಃ - ಹೊಂದಿದರು.

೨. ತ್ವರ್ಯ. — ಯಾವ್ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು ರಾಮಾನುಜತಾರದಲ್ಲಿ, ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾನರ, ಮನುಷ್ಯರೂವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೋ, ಆ ದೇವ ತೆಗಳು, ಮೈಂದ, ವಿವಿದ, ಈ ಇಬ್ಬರ ವಿನಹಾ, ಸಮಸ್ತರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಂತಗಗಳನ್ನು (ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.)

ಶ್ಲೋಕ || ಅಸುರಾವೇಶತಸೌತು | ನರಾಮನುಜಗೃತುಃ || ಪೀತಾಮೃತಾ ಪುರಾಯಸ್ಕಾ | ಸ್ಮೃತೈರ್ನುಚಿತೌ ತದಾ ||೧೦೯||

ಅರ್ಥ. — ತೌತು=ಆ ಮೈಂದ ವಿವಿದರು, ಅಸುರಾವೇಶತಃ=ಅಸು ರಾವೇಶವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ, ರಾಮಂ=ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ನಾನುಜಗೃತುಃ=ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ತೌ=ಅವರುಗಳು, ಯಸ್ಮಾತ್ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಪುರಾ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಪೀತಾಮೃತಾ=ಅಮೃತಸಾನಮಾಡಿ ದ್ದರೋ, ತಸ್ಮಾತ್=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತದಾ=ಆಗ, ನಮಮೃತಃ=ಮರಣ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ತಯೋಶ್ಚ ತಪಸಾ ತುಷ್ಕ | ಶ್ಚಕ್ರೇ ತಾವಜರಾಮದಾ || ಪುರಾಸ್ತ ಯಂ ಭೂಸ್ತೇನೋಭೌ | ದರ್ಪಾದಮೃತಮಂಥನೇ ||೧೦೦||

ಅರ್ಥ. — ಸ್ವಯಂಭೂಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಅಮೃತಮಂಥನೇ=ಅಮೃ ತಮಂಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತಯೋಃ=ಆ ಮೈಂದ ವಿವಿದರ, ತಪಸಾಚ=ತಪಃಶ್ವ ಯಾದಿಂದ, ತುಷ್ಕಃಸರ್ಪ=ಸಂತುಷ್ಟರಾದವರಾಗಿ, ತೌ=ಆ ಉಭಯತ್ರರನ್ನು ಅಜರಾಮರಾ=ಜರಾಮರಣವಿಲ್ಲದವರನ್ನಾಗಿ, ಚಕ್ರೇ=ಮಾಡಿದರು. ತೇನ= ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಉಭೌ=ಈ ಉಭಯತ್ರರೂ, ದರ್ಪಾತ್=ಗರ್ವದಿಂದ, (ನಾನುಜಗೃತುಃ-ರಾಮರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ.)

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಸಹ್ಯಾಪಿಬತಾಂಬೇಷು | ಛೇದಾಂಶತ್ವಾದುಪೇಕ್ಷಿತೌ || ಪೀತಾ ಮೃತೇಷು ದೇವೇಷು | ಯುದ್ಧಮಾನೇಷು ದಾನವೈಃ || ತೈರ್ಧತ್ತ ಮಾತ್ಮಹಸ್ತೇತು | ರಕ್ಷಾಂಯೈ ಪೀತಮಾಶುತತ್ ||೧೦೧||

ಅರ್ಥ. — ಪೀತಾಮೃತೇಷು=ಅಮೃತಸಾನಮಾಡಿದ, ದೇವೇಷು=ದೇ ವತೆಗಳು, ದಾನವೈಃ=ಅಸುರರ ಸಂಗಡ, ಯುದ್ಧಮಾನೇಷುಸತ್ತು=ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ರಕ್ಷಾಂಯೈ=ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ, ಆತ್ಮಹಸ್ತೇ=ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ, ತೈಃಸ್ತು=ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ದತ್ತಂ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ತತ್= ಆ ಅಮೃತವು, ಅಶು=ತಕ್ಷಣವೇ ಪ್ರಸಹ್ಯ=ಬಲಾತ್ಪಾರದಿಂದ ಪೀತಂ=

ಈ ಮೈಂದವಿವಿದರಿಂದ ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅನಿಬತಾಂ=ಪಾನನಾಡಕ ಕ್ಕವರನ್ನು ನೋಡಿ, ದೇವಾಂಶತ್ವಾತ್=ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅಂಶರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ದೇವೈಃ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಉದಾಸೀನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ವಿವಿದ ಮೈಂದರಿಗೆ ಅಮೃತವು ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಅವರ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ.—ಅಮೃತಾರ್ಥವಾಗಿ ದೇವ ದಾನನರು ಕಲಿತು ಸಮುದ್ರಮಥನಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಪಾನಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳು ದಾನನರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಆ ಅಮೃತವನ್ನು ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅಂಶಭೂತರಾದ ಈ ಮೈಂದ ವಿವಿದರ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವರು ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಆ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರು. ಈ ರೀತಿ ಅಮೃತಪಾನಮಾಡಿದುದನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ನೋಡಿ, ಇವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅಂಶಭೂತರಾಗಿ ದೇವಾಂಶತ್ವ ಉಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ ಉದಾಸೀನಮಾಡಿ ಸಂಹಾರಮಾಡಬಿಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಮಾದ್ವೋಷಾದಾಪತುಸ್ತು | ಪಾಸುರಂ ಭಾವಮೂರ್ಚಿತಂ

||೧೧೦||

ಅರ್ಥ.—ತಸ್ಮಾದ್ವೋಷಾತ್=ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಮೃತಪಾನಮಾಡಿದ ದೋಷದಿಂದ, ತೌ=ಆ ಮೈಂದ ವಿವಿದರು, ಉರ್ಚಿತಂ=ಕ್ಲೃಪವಾದ, ಅಸುರಂಭಾವಂ=ಅಸುರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು, ಆವತುಃ=ಹೊಂದಿರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಂಗದಃ ಕಾಲತ್ತಸ್ತ್ಯಕ್ತಾ | ದೇಹಮಾಪ ನಿಜಾಂತನುಂ || ರಾಮಾ ಜ್ಞಯೈವಕುರ್ವಾಣೋ | ರಾಜ್ಯಂ ಕುಶಸಮನ್ವಿತಃ ||೧೧೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಂಗದಃ=ಅಂಗದನು, ರಾಮಾಜ್ಞಯೈವ = ಶ್ರೀರಾಮರ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ, ಕುಶಸಮನ್ವಿತಃ=ಕುಶನಿಂದ ಸಮೇತನಾಗಿ, ರಾಜ್ಯಂಕುರ್ವಾಣಃ=ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಾ ಇದ್ದು, ಕಾಲತಃ=ಕಾಲಕ್ರಮವಿಂದ, ದೇಹಂತ್ಯಕ್ತಾಃ=ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಿಜಾಂತನುಂ=ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪವೆಂದ್ರಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಆಪ=ಹೊಂದಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಭೀಷಣಶ್ಚ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ | ರಾಘವಾಜ್ಞಾ ಪುರಸ್ಕೃತಃ || ಪತಿರ್ಧನೇ ಶಸ್ಯ | ಕಲ್ಪಮಾಪಾಂತ್ಸರಾಕ್ಷಸಾಃ ||೧೧೨||

ಅರ್ಥ.—ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ=ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾದ, ವಿಭೀಷಣಶ್ಚ-ವಿಭೀಷಣನಾದರೋ, ರಾಘವಾಜ್ಞಾ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು, ಪುರಸ್ಕೃತಃಸಃ=ಪುರಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಧನೇಶಸ್ಥ=ಕುಭೇರನ, ಸೇನಾಪತಿಃ=ಸೇನೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯು, ಆಪಾತ್=ಆಗಿ, ರಾಕ್ಷಸಾಃ=ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಕಲ್ಪಂತಂ-ಆ ಕಲ್ಪ ವತ್ಯಂತರವಾಗಿ, ಆಪಾತ್ (ಸಃ) = ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ ಜಾಂಬವಾಂಶ್ಚ | ನೃವಸತ್ಪೃಥಿವೀತಲೇ || ಉತ್ಪತ್ಯರ್ಥಂ ಜಾಂಬವತ್ಯಾ | ಸ್ತದರ್ಥಂ ಸುತಪಶ್ಚರಣ್ ||೧೧೫||

ಅರ್ಥ.—ಜಾಂಬವಾಂಶ್ಚ=ಜಾಂಬವಂತನಾದರೋ, ಜಾಂಬವತ್ಯಾಃ=ಜಾಂಬವತಿಯು, ಉತ್ಪತ್ಯರ್ಥಂ=ದುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ರಾಮಾಜ್ಞಯಾಚ=ಶ್ರೀರಾಮರ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ, ಸ್ತದರ್ಥಂ-ಜಾಂಬವತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ, ಸುತಪಶ್ಚರಣ್ (ಸಃ)= ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ತಪಃಸನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತ, ಪೃಥಿವೀತಲೇ=ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ, ನೃವಸತ್-ವಾಸಮಾಡಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೋರಘೂಣಾಂ ಪ್ರವರಃ ಸುರಾರ್ಚಿತಃ | ಸ್ವಯೈಕತನ್ವಾನ್ಯವಸತ್ಪರಾಲಯೇ || ದ್ವಿತೀಯಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸದಸ್ಯಧೀಶ್ವರ | ಶ್ರೀನಾರ್ಚಿತೋಫಾಪರಯಾ ನಿಜಾಲಯೇ ||೧೧೬||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರ, ರಘೂಣಾಂಪ್ರವರಃ=ರಘುಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು, ಸ್ವಯೈಕತನ್ವಾನ್ಯವಸತ್ಪರಾಲಯೇ=ಸ್ವಕೀಯವಾದ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ, ಸುರಾಲಯೇ-ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಸುರಾರ್ಚಿತಃಸಃ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಂಡವರಾಗಿ, ನೃವಸತ್-ವಾಸಮಾಡಿದರು- ದ್ವಿತೀಯಯಾ=ಎರಡನೆಯ ರೂಪದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಸದಸಿ=ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ, ತೇನಾರ್ಚಿತಃಸಃ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ನೃವಸತ್=ವಾಸಮಾಡಿದರು. ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಅಪರಯಾ = ಮೂರನೆಯ ರೂಪದಿಂದ, ನಿಜಾಲಯೇ=ಸ್ವಕೀಯವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕದಲ್ಲಿ, ನೃವಸತ್ = ವಾಸಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತೃತೀಯ ರೂಪೇಣ ನಿಜಂಪದಂಪ್ರಭುಂ | ವ್ರಜಂತಮುಚ್ಚೈರನುಗಮ್ಯ ದೇವತಾಃ || ಅಗಮ್ಯ ಮರ್ಯಾದ ಮುಪೇತ್ಯಚಕ್ರಮಾ | ದ್ವಿಲೋಕಯಂತೋತಿ ವಿದೂರತೋಸ್ತು ವಃ ||೧೧೭||

ಅರ್ಥ. — ತೃತೀಯರೂಪೇಣ-ಮೂರನೆಯ ರೂಪದಿಂದ, ನಿಜಂಪದಂ-ತಮ್ಮ ನೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ವ್ರಜಂತಂ=ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ಪ್ರಭುಂ-ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು, ಅನುಗಮ್ಯ=ಅನುಸರಿಸಿ, ದೇವತಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, ಅಗಮ್ಯಮರ್ಯಾದಂ-ತಾವು ಯಾವಸ್ತುಲಸರ್ಯಂತ ಹೋಗಬಹುದೋ ಅಷ್ಟು ಪರ್ಯಂತಹೋಗಿ, ಕ್ರಮಾತ್=ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಉಪೇತ್ಯಚ-ನಿಂತು, ಅತಿವಿದೂರತಃ=ಬಹಳದೂರದವರೆವಿಗೂ, ವಿಲೋಕಯಂತಃ (ಸಂತಃ) ನೋಡುತ್ತಾ. ಉಚ್ಚೈಃ-ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ, ಸ್ತುರ್ವ-ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮರುನ್ಮಾರುತ ಸೂನುರೀಶಃ | ಶೇಷೋ ಗರುತ್ಮಾ ಹರಿಜಃ ಶಕ್ರಕಾದ್ಯಾಃ || ಕ್ರಮಾದನುಸ್ರಜ್ಯತು ರಾಘವಸ್ಯ | ಶಿರಸ್ಥಥಾ ಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಣಿಧಾಯ ನಿರ್ಯಯುಃ ||೧೧೮||

ಅರ್ಥ. — ಬ್ರಹ್ಮಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮರುತ್ = ವಾಯುದೇವರು, ಮಾರುತಸೂನುಃ=ಹನುಮಂತದೇವರು, ಈಶಃ=ಶುದ್ರದೇವರು, ಶೇಷಃ=ಶೇಷದೇವರು, ಗರುತ್ಮಾ=ಗರುಡದೇವರು, ಹರಿಜಃ=ಮನ್ಮಥ, ಶಕ್ರಕಾದ್ಯಾಃ=ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಕ್ರಮಾತ್=ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಅನುಸ್ರಜ್ಯ=ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಭುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಹೋಗಿ, ಅಥ - ಅನಂತರ, ರಾಘವಸ್ಯ=ಶ್ರೀರಾಮರ, ಆಜ್ಞಾಂ=ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು, ಶಿರಸಿಪ್ರಣಿಧಾಯ=ಶಿರಸಾಧಾರಣಮಾಡಿ, ನಿರ್ಯಯುಃ=ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವಂಸ್ವಂಚಸರ್ವೇ ಸಹನಂ ಸುರಾಯಯುಃ | ಪುರಂದರಾದ್ಯಾಶ್ಚ ವಿರಂಚ ಪೂರ್ವಕಾಃ || ಮರುತ್ಸುತೋ ಘೋ ಬದರೀಮವಾಪ್ಯ | ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪದಂ ಶಿಷೇವೇ ||೧೧೯||

ಅರ್ಥ. — ವಿರಂಚಪೂರ್ವಕಾಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವಗೇ ಮೊದಲಾದ, ಪುರಂದರಾದ್ಯಾಶ್ಚ-ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಆದಿಯಾಗಿ, ಸರ್ವೇಸರಾಃ-ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ, ಸ್ವಂಸ್ವಂಸದನಂಚ - ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಯೌ-ಹೊರಟುಹೋದರು. ಅಥೋ-ಅನಂತರ, ಮರುತ್ಸುತಃ=ಶ್ರೀಹನುಮಂತದೇವರು, ಬದರೀಂ=ಬದರೀಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ನಾರಾಯಣಸ್ಯ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ, ಪದಂ-ಪಾದಕಮಲವನ್ನು, ಶಿಷೇವೇ = ಸೇವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರೋದ್ಭರಿತಂ ಹರೇವೃಣೋ | ಮುದಾತವಾ ಶ್ರೋತ್ರ
ಪುಟೇನ ಸಂಭರಣ || ವದಂಶ್ಚ ತತ್ತ್ವಂ ನಿಭುಧರ್ಷಭಾಣಾಂ | ಸದಾ
ಮುನೀನಾಂಚ ಸುಖಂಹ್ಯವಾಸ ||೧೨೦||

ಅರ್ಥ.—ಮರುತ್ಸುತಃ—ಶ್ರೀಹನುಮಂತದೇವರು, ತದಾ-ಆ ಬದರಿ
ಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಹರೇಃ—ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ, ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರ=ಸಮಗ್ರ
ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಉದ್ಭರಿತ=ನಿರ್ಣೀತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಪೂರ್ಣವಾದ,
ವಚಃ=ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು, ಮುದಾ=ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಶ್ರೋತ್ರಪುಟೇನ=ಕಿವಿ
ಗಳಿಂದ, ಸಂಭರಣ=ಸಂತೋಷದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ನಿಭುಧರ್ಷಭಾಣಾಂ
-ದೇವತಾಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೂ, ಮುನೀನಾಂಚ=ಋಷಿಗಳಿಗೂ ಸಹ, ಸದಾ=ಸರ್ವ
ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ತತ್ತ್ವಂ-ಹರಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ವದತೀ-ಉಪದೇಶಮಾ
ಡುತ್ತಾ, ಸುಖಂ=ಸುಖವಾಗಿ, ವುನಾಸ=ವಾಸಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ ಕಿಂಪುರುಷೇಷುರಾಜ್ಯಂ | ಚಕಾರರೂಪೇಣ ತ
ಥಾಪರೇಣ || ರೂಪೈಶ್ಚ ಥಾನ್ಯೈಶ್ಚ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ || ನೃವಾಸವಿಷ್ಣೋಃ
ಸತತಂಯಥೇಷ್ವಂ ||೧೨೧||

ಅರ್ಥ.—ಮರುತ್ಸುತಃ=ಹನುಮಂತದೇವರು, ರಾಮಾಜ್ಞಯಾ—ಶ್ರೀ
ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ಕಿಂಪುರುಷೇಷು=ಕಿಂಪುರುಷಖಂಡದಲ್ಲಿ
ರಾಜ್ಯಂ=ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು, ಆಪರೇಣರೂಪೇಣ=ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ
ಚಕಾರ=ಪರಿಪಾಲನೆಮಾಡಿದರು. ತಥಾ - ಅದರಂತೆಯೇ, ಅನ್ಯೈಃರೂ
ಪೈಶ್ಚ=ಬೇರೆ ಹನುಮದ್ರೂಪಗಳಾದ, ವಿಷ್ಣೋಃ=ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ
ಸಮಸ್ತ ಸದ್ವಿನಿಶ್ಚೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಸಮಸ್ತ
ವಿಷ್ಣುಮಂದಿರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸತತಂ-ಸರ್ವದಾ, ಯಥೇಷ್ವಂ = ಸ್ವೇಭ್ಯಃ
ಸಾರವಾಗಿ, ಉವಾಸ-ವಾಸಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಥಂ ಸಗಾಯಂಭತಕೋಟಿ ವಿಸ್ತರಂ | ರಾಮಾಯಣಂ ಭಾರತ
ಪಂಚರಾತ್ರಂ || ವೇದಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾಸಹಿತಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಃ | ವ್ಯಾಜ
ಕ್ನಾಣೋ ನಿತ್ಯ ಸುಖೋದ್ಭರೋಭೂತ್ ||೧೨೨||

ಅರ್ಥ.—ಇತ್ಥಂ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಸಃ=ಶ್ರೀಸನುಮಂತವೇನರು, ಸತಕೋಟಿಪಸ್ತುರಂ=ಶತಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ, ರಾಮಾಯಣಂ=ವ್ಯಾಸರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂಲರಾಮಾಯಣವನ್ನು, ಕೀರ್ತಯ=ಗಾಯನಮಾಡುತ್ತಾ, ಸರ್ವಾನೇದರ್ಶ=ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳನ್ನೂ, ಭಾರತಸಂಚರಾತ್ರಂ=ಭಾರತ, ಸಂಚರಾತ್ರ, ಸಹಿತ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾ=ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ, ವ್ಯಾಚಕ್ವಣಿಸ್=ವಾಚ್ಯನಮಾಡುತ್ತಾ, ನಿತ್ಯ=ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಸುಖೋದ್ವರಃ = ಸುಖದಿಂದ ಪೂರ್ಣರು ಅಭೂತ್=ಆದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ರಾಮೋಪಿ ಸಾರ್ಥಂ ಪವನಾತ್ಮಜೇನ | ಸಸೀತಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪೂರ್ವಕೃತ್ || ತಥಾಗರುತ್ಮತ್ಪ್ರಮುಖೈಶ್ಚ ಸಾರ್ವಭೌಃ | ಸಂಸೇವ್ಯ ಮಾನೋನ್ಯವಸತ್ಪಯೋಚ್ಛಾ ||೧೨೩||

ಅರ್ಥ.—ರಾಮೋಪಿ=ಶ್ರೀರಾಮರೂ ಸಹ, ಪವನಾತ್ಮಜೇನ=ಹನುಮಂತದೇವರಿಂದಲೂ, ಸಸೀತಯಾ=ಸೀತಾದೇವಿಯಿಂದಲೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪೂರ್ವಕೃತಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ತಥಾ=ಹಾಗೇವೇ, ಗರುತ್ಮತ್ಪ್ರಮುಖೈಶ್ಚ=ಗರುಡದೇವನೇ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿವುಳ್ಳ, ಸಾರ್ವಭೌಃ=ಸರ್ವವಾರದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಸಂಸೇವ್ಯಮಾನಃಸರ್ವಃ=ಸೇವೆಗೊಳ್ಳುವವಾಗಿ, ಪಯೋಚ್ಛಾ=ಪ್ರೇರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ನ್ಯವಸತ್=ವಾಸಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕದಾಚಿದೀಶಃ ಸಕಲಾವತಾರಾ | ನೇಕಂ ವಿಧಾಯಾಹಿಪತೌಚ ಶೇತೇ || ಪೃಥುಕ್ ಸಂವ್ಯಾಹ್ಯ ಕದಾಚಿದಿಭ್ಯಯಾ | ರೇನೋರನೋ ಶೋ ಮಿತಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಃ ||೧೨೪||

ಅರ್ಥ.—ಅಮಿತಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಃ=ಅಸಾರ ಉತ್ತಮಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣರಾದ, ರಮೇಶಃ=ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನು, ಕದಾಚಿತ್=ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಈಶಃ=ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾಗಿಯೂ, ಕದಾಚಿತ್=ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸಕಲಾವತಾರಾ=ಸಮಸ್ತ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ, ಏಕಂ=ಒಂದೇರೂಪವನ್ನಾಗಿ, ವಿಧಾಯ=ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅಹಿಪತೌಚ=ತೇಷದೇವರ ವೇಲಿ, ಶೇತೇ=ಮಲಗುತ್ತಾನೆ. ಕದಾಚಿತ್=ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇಭ್ಯಯಾ=ತನ್ನ ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಕಾರ, ಪೃಥುಕ್=ವಾಸುದೇವಾದ್ಯನಂತರೂಪಗಳಿಂದ

(ವೃಧುಕ್ಪುಧುಕ್) ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ = ಬೇರೆಬೇರೆ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಗಿ ಮಾರಿಕೊಂಡು, ರೇಮೇ = ಕ್ರೀಡಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯೇಷ ಪುರಾಣೇಭ್ಯಃ | ಸಂಚರಾತ್ರೇಭ್ಯ ಏವಚ ಭಾರತಾ
ಚ್ಛೈವ ವೇದೇಭ್ಯೋ | ಮಹಾರಾಮಾಯಣಾದಪಿ ||೧೨೫||
ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಸ್ಯ | ಹಾನಾನ್ನಿರ್ಣಯತತ್ವತಃ ||
ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿಬಲಾಚ್ಛೈವ | ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಸಾದತಃ ||೧೨೬||
ಬಹುಕಲ್ಪಾನುಸಾರೇಣ | ಮಂಮೇಯಂ ಸತ್ಯಘೋದಿತಾ ||
ಸೈಕಗ್ರಂಥಾಶ್ರಯಾ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಶಂಕ್ಯಾತ್ರ ವಿರುದ್ಧತಾ ||೧೨೭||

ಅರ್ಥ.— ಇತಿ = ಈ ಪೂರೈಕ್ಷೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ, ಅಶೇಷಪುರಾಣೇಭ್ಯಃ = ಸಮಸ್ತ ಪುರಾಣಗಳಿಂದಲೂ, ಸಂಚರಾತ್ರೇಭ್ಯಃ ಏವಚ = ಸಂಚರಾತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಭಾರತಾಚ್ಛೈವ = ಭಾರತದಿಂದಲೂ, ವೇದೇಭ್ಯಃಚ್ಛೈವ = ವೇದಗಳಿಂದಲೂ, ಮಹಾರಾಮಾಯಣಾದಪಿ = ಮಹಾರಾಮಾಯಣದಿಂದಲೂ, ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಸ್ಯ = ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಹಾನಾತ್ = ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿ, ಯುಕ್ತ್ಯಾ = ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಬುದ್ಧಿಬಲಾಚ್ಛೈವ = ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಬಲದಿಂದಲೂ, ವಿಷ್ಣೋರೇವ = ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ, ಪ್ರಸಾದತಃ = ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ, ಬಹುಕಲ್ಪಾನುಸಾರೇಣ = ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ತತ್ವತಃ = ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ, ನಿರ್ಣಯ = ಇದೇ ಪ್ರಕಾರವೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ಇಯಂ = ಈ ಪೂರೈಕ್ಷೋಕ್ತವಾದ, ಸತ್ಯಘಾ-ವಿರೋಧಾದಿ ದೋಷರಹಿತವಾದ ಕಥಾನಿರೂಪಣವು, ಉದಿತಾ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಯಸ್ಮಾತ್ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಏಕಗ್ರಂಥಾಶ್ರಯಾತ್ = ಒಂದೇ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ನೋದಿತಾ = ಇದು ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವೋ, ತಸ್ಮಾತ್ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅತ್ರ = ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದವುಗಳು ಇವೆಯೆಂದು, ನಾಶಂಕ್ಯಾ = ಅನುಮಾನಪಡತಕ್ಕದ್ದಿಲ್ಲ. (ಸಂಶಯಪಡಬಾರದು)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಮ. ದಾಚಾರ್ಯ ಸ್ವೋಕ್ತವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನೂ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ— ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಾರ್ಥಗಳು ಕಂಡುಬ

ರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಸಿರೋಧಗಳ ಸರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಅವರಿ ಸಮಸ್ತ ಪುರಾಣಗಳಿಂದಲೂ, ವಂಚರ-ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಭಾರತ, ಪೇದಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಸರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಬುದ್ಧಿಬಲದಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಸರಸಾತ್ಮನ ಕೇವಲ ಪ್ರವಾದದಿಂದಲೂ ಮಹಾಕಲ್ಪ, ಅವಂತರ ಕಲ್ಪಗಳ ಅನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಿ ನನ್ನಿಂದ ಈ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ದೋಷರಹಿತವಾದ ಕಥೆಯು “ ಅಯಮೇವಾರ್ಥಃ ” ಇದೇ ದೃಢವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ (ನಿರ್ಣಯ) ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂಬುದು. ಇದು ಒಂದೇ ಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರವಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥದ ಕಥೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ ಶಂಕಾನಾಶತಕ್ಕಿಲ್ಲ || ೧೨೫ || || ೧೨೬ || || ೧೨೭ ||

ಶ್ಲೋಕ || ಕ್ವಚಿನ್ನೋಹಯಾಸರಾಣಾಂ | ವ್ಯತ್ಯಾಸಃ ಪ್ರತಿಲೋನುತಾ ||
ಉಕ್ತಾ ಗ್ರಂಥೇಷು ತಸ್ಮದ್ಧಿ | ನಿರ್ಣಯೋಯಂ ಕೃತೋಮಯಾ ||೧೨೮||

ಅರ್ಥ.—ಕ್ವಚಿತ್-ಕೆಲವು, ಗ್ರಂಥೇಷು=ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ಅಸುರಾಣಾಂ=ದೈತ್ಯರ, ಮೋಹಾಯ=ಮೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿ, ವ್ಯತ್ಯಾಸಃ=ಕಾಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಪುರುಷವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ, ಪ್ರತಿಲೋನುತಾ=ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಾರ್ಥವೂ, ಉಕ್ತಾ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಸ್ಮಾತ್=ಆದ್ದರಿಂದ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಅಯಂನಿರ್ಣಯಃ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ (ನಿರ್ಣಯ) ವು, ಕೃತಂ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.— ಭಾರತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರಮೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸ ಪುರುಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ಎಥಾಸ್ಥಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು (ಪ್ರತಿಲೋನುತವೂ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಈ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇಷು | ನೈವಾಶಂಕ್ಯಾ ವಿರುದ್ಧತಾ |
ಸರ್ವಕಲ್ಪ ಸಮುತ್ಪಾದಯಂ | ಪಾರಂಪರ್ಯಕ್ರಮಃ ಸದಾ ||೧೨೯||

ಅರ್ಥ.—ವಿವಂಚ=ಈ ವಕ್ಷನಾಣಪ್ರಕಾರ, ವಕ್ಷನಾಣೇಷು-ವೇನ ವ್ಯಾಸಾದ್ಯವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ, ಅಯಂ-ಈ ನನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯವು, ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾರಂಪರೈಕ್ರಮಃ=ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಪಾರಂಪರಾಕ್ರಮವು, ಸರ್ವಕಲ್ಮಸಮುಚ್ಚ=ಸಾಧಾರಣ ಕಲ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಅವಾಂತರ ಕಲ್ಮ ಸಮೂಹವಾದದ್ದು, ತಸ್ಮಾತ್=ಆದುದರಿಂದ, ಸಶಂಕೈವ-ಸಂಶಯಪಡತಕ್ಕದ್ದಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೇ ವಿರೋಧಶಂಖಾನಾಡಬಾರದು. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪಾರಂಪರಾಕ್ರಮವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಮಗಳಿಗೂ ಸಮವಾದದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪುಂವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ ಚೋಕ್ತಿಸ್ಯಾತ್ಪುರಾಣಾದಿಷು ಕುತ್ರಚಿತ್ |

ಕೃಷ್ಣಮಾದಯಥಾ ಕೃಷ್ಣೇ | ಧನಂಜಯಶರೈರ್ಹರ್ತಾ ||೧೩||

ಅರ್ಥ.—ಪುರಾಣಾದಿಷು=ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ಕುತ್ರಚಿತ್-ಕೆಲವುಕಡೆ, ಪುಂವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ=ಪುರುಷವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ, ಉಕ್ತಿಸ್ಯಾತ್ - ನಿರ್ಣಯಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಯಥಾ=ಹೇಗೆಂದರೆ.—ಕೃಷ್ಣಃ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಕೃಷ್ಣಾಂ ಪ್ರತಿ=ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ಧನಂಜಯಶರೈರ್ಹರ್ತಾ=ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಸರ್ವರೂ ಹತರಾದರೆಂದು ಆಪ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪುರುಷವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸರ್ವಕುರುಸೈನ್ಯವೂ ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣದಿಂದ ಹತರಾದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನು ಕ್ವಚಿತ್ ಮಾತ್ರ ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನು. ಬಾಕಿ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಭೀಮಸೇನನೇ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣದಿಂದ ಹತರಾದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದೇ ಪುರುಷವ್ಯತ್ಯಾಸವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶತಂ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಂಸ್ತೇ | ದರ್ಶಯಿಷ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಭುಃ ||

ಭೀಮಸೇನ ಹತಾಸ್ತೇತು | ಜ್ಞಾಯಂತ ಬದುನಾಕೃತಃ ||೧೪||

ಅರ್ಥ.—ತೇ-ನಿನಗೆ, ಶತಂದುರ್ಯೋಧನಾದೀ-ದುರ್ಯೋಧನಾ
ದಿಸರ್ವರನ್ನೂ, ದರ್ಶಯಿಷ್ಯೆ-ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ, ತೇತು=ಅವರುಗಳಾದ
ರೋ ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹತರಾದವರು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಪ್ರಭುಃ=ಶ್ರೀ
ಕೃಷ್ಣನು, ಕೃಷ್ಣಾಂಪ್ರತಿ - ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ಆಸ=ಹೇಳಿದರು.
ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಬಹುಸಾಕೃತಃ=ಬಹಳ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ
ಜ್ಞಾಯಂತೇ=ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಕೃಷ್ಣನು, ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ಭೀಮಸೇನ
ನಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಅನೇಕರು ಹತರಾದರು. ಅವರುಗಳನ್ನು ನಿನಗೆ
ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ರೀತಿ ಬಹು ಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಗ
ಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಸ್ತಾರೇ ಭೀಮನಿಹತಾಃ | ಸಂಕ್ಷೇಪೇರ್ಜುನಸಾತಿತಾಃ ||

ಉಚ್ಯಂತೇ ಬಹವಶ್ಚಾನ್ಯೇ | ಪುಂವ್ಯತ್ಯಾಸ ಸಮಾತ್ರಯಾತ್ ||೧೩೧||

ಅರ್ಥ.—ವಿಸ್ತಾರೇ=ಬಹು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ಭೀಮನಿಹತಾಃ-(ಬಹು
ಮಟ್ಟಿಗೆ) ಭೀಮನಿಂದ ಹತರಾದರು ಎಂತಲೂ, ಸಂಕ್ಷೇಪೇ=ಯಾವುದೋ
ಒಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನಾತ್ರ, ಅರ್ಜುನಸಾತಿತಾಃ-ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಹತರಾದ
ರು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಬಹವಃ-ಬಹು ಜನರು, ಪುಂವ್ಯತ್ಯಾಸ ಸಮಾತ್ರ
ಯಾತ್=ಪುಂವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ, ಅನ್ಯೇ=ಇತರರು, ಉಚ್ಯಂತೇ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬಹು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಸರ್ವರೂ
ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹತರಾದರೆಂತಲೂ, ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಂದ
ಹತರಾದರೆಂತಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬಹುಶ್ಚಿ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ,
ಅಲ್ಲೋಕ್ತಿ (ಸ್ವಲ್ಪ) ಅಸುರಮೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದು
ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಸ್ತಾರೇ ಕೃಷ್ಣನಿಹತಾ | ಬಲಭದ್ರಹತಾ ಇತಿ || ಉಚ್ಯಂತೇಚ
ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಲ | ವ್ಯತ್ಯಾಸೋಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ಭವೇತ್ ||೧೩೨||

ಅರ್ಥ.—ವಿಸ್ತಾರೇ = ಬಹು ಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣನಿಹ
ತಾಃ=ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತರಾದರು ಎಂತಲೂ, ಕ್ವಚಿತ್=ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ
ನಾತ್ರ, ಬಲಭದ್ರಹತಾಃ-ಬಲರಾಮನಿಂದ ಹತರಾದರು, ಇತಿ = ಹೀಗೆಂ

ದು, ಉಚ್ಚಂತೇ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸೋಪಿ=ಕಾಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೂ, ಭವೇತ್=ಆಗುತ್ತವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವರನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ಬಲರಾಮದೇವರು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇದು ಪುರುಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥಾಸುಯೋಧನಂ ಭೀಮಃ | ಪ್ರಾಹಸತ್ಕೃಷ್ಣ ಸನ್ನಿಧೌ ||

ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇಷು ಬಹುಷು | ಜ್ಞಾಯಂತೇ ನಿರ್ಣಯಾದಪಿ ||೧೩೪||

ಅರ್ಥ.—ಯಥಾ=ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ, ಭೀಮಃ = ಭೀಮಸೇನನು, ಸುಯೋಧನಂ=ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ-ನೋಡಿ, ಕೃಷ್ಣ ಸನ್ನಿಧೌ=ಕೃಷ್ಣದೇವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಹಸತ್=ನಕ್ಕನೋ, ಇತಿ=ಆ ಪ್ರಕಾರವೇ, ಬಹುಷುವಾಕ್ಯೇಷು = ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ, ನಿರ್ಣಯಾದಪಿ-ನಿರ್ಣಯದ್ದೆ ಶೆಯಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾಯಂತೇ=ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಬಹು ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನದೇವರು, ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾರಿಬಿದ್ದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ನಕ್ಕಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನಿರ್ಣಯೇತು ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ | ಪೂರ್ವಮುಕ್ತಾಗತಿಶ್ಚತಃ | ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಸ್ವೇವಮಾದ್ಯಾಶ್ಚ | ಪ್ರತಿಲೋಮ್ಯಾದಯಶ್ಚಾ ||೧೩೫||

ಅರ್ಥ.—ಅನಿರ್ಣಯೇತು=ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯಾದರೋ, ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಗತಿಃ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಮನವು, ತತಃ=ಆ ಭೀಮಸೇನದೇವರ ನಗುವಿಕೆಯ, ಪೂರ್ವಂ=ಮೊದಲೇ ಎಂದು, ಉಕ್ತಾ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯೇವಮಾದ್ಯಾಃ=ಈ ರೀತಿಯಾದ, ವ್ಯತ್ಯಾಸಾಸ್ವೇವ=ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೂ ತಥಾ-ಹಾಗೆಯೇ, ಪ್ರತಿಲೋಮ್ಯಾದಯಶ್ಚ=ಪ್ರತಿಲೋಮಾದಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೂ ಸಹ, ಉಚ್ಚಂತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ದೃಶ್ಯಂತೇ ಭಾರತಾದ್ಯೇಷು | ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥತಶ್ಚತೇ ||

ಜ್ಞಾಯಂತೇ ಬಹುಭಿರ್ವಾಕ್ಯೈ | ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥತಶ್ಚಾ ||೧೩೬||

ತಸ್ಮಾದ್ಧಿ ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಾ | ನಾಶ್ರಿತ್ಯೇವಚ ಲಕ್ಷಣಂ ||

ಬಹುವಾಕ್ಯಾನುಸಾರೇಣ | ನಿರ್ಣಯೋಯಂ ಮಯಾಕೃತಃ||೧೩೭||

ಅರ್ಥ.—ಭಾರತಾದ್ಯೇಷು ಗ್ರಂಥಶ್ಚ = ಭಾರತವೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷವೃತ್ತಾಸ, ಪ್ರಾತೀಲೋಮ್ಯಾದಿ ವೃತ್ತಾಸಗಳು, ದೃಶ್ಯಂತೇ = ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ತೇ-ಅವುಗಳು, ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥತಃ = ವ್ಯಾಸೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥದಿಂದಲೂ, ಬಹುಭಿರ್ವಾಕ್ಯೈಃ = ಇತರ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಗಳಿಂದಲೂ, ತಥಾ-ಹಾಗೇ, ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಕಶ್ಚ = ನಿರ್ಣಯರೂಪಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾಯಂತೇ-ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ||೧೩೬||

ಅರ್ಥ.—ತಸ್ಮಾದ್ಧಿ = ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಾಃ = ನಿರ್ಣಿತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ, ಲಕ್ಷಣಂಚ = ವ್ಯಾಸೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ, ಆಶ್ರಿತೈವ-ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ, ಒಹುವಾಕ್ಯಾನುಸಾರೇಣ = ಬಹುಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ, ಅಯಂನಿರ್ಣಯಃ-ಈ ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥವು, ಮಯಾ-ನನ್ನಿಂದ, ಕೃತಃ = ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಪುರುಷವೃತ್ತಾಸ, ಕಾಲವೃತ್ತಾಸ, ಪ್ರಾತೀಲೋಮ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು, ಭಾರತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆ ವೃತ್ತಾಸಗಳು ಇವೆ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ಸಂಗತಿಯು, ವ್ಯಾಸೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ, ಇತರ ಬಹುಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ವಚನಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ವ್ಯಾಸೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಹುಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ನನ್ನಿಂದ ಈ ನಿರ್ಣಯವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರೇಚ | ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನೋದಿತೇ || ತ್ರಿಭಾಷಾಂಯೋನಜಾನಾತಿ | ರೀತೀನಾಂಶತಮೇವಚ ||೧೩೭||

ವೃತ್ತಾಸಾದೀ ಸಪ್ತಭೇದಾಃ | ವೇದಾದ್ಯರ್ಥಂತು ಯೋನದೇತ್ || ಸಯಾತಿ ನಿರಯಂ ಘೋರಂ | ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಸಂಭವಂ ||೧೩೮||

ಅರ್ಥ.—ಯಃ = ಯಾವ ಪುರುಷನು, ತ್ರಿಭಾಷಾಂ = ಭಾಷಾತ್ರಯವನ್ನೂ, ರೀತೀನಾಂಶತಂ = ರೀತಿಗಳ ಶತಕವನ್ನೂ, ವೃತ್ತಾಸಾದೀ = ಕಾಲಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತವೃತ್ತಾಸಗಳನ್ನೂ, ನಜಾನಾತಿಯದಿ = ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದವ

ನಾಗಿ, ವೇದಾದ್ಯರ್ಥಂತು=ವೇದಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು, ವದೇತ್ಯದಿ - ತನ್ನ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಆದರೆ, ಸಃ=ಅವನು, ಅನ್ಯಥಾಚ್ಛಾಸಮಾಧಿ ವಂ=ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುವ, ಘೋರಂ = ಕ್ಷೋರನಾಗು, ನಿರಯಂ=ನರಕವನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಾತಿ-ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇತಿ=ಹೀಗಂದು ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನೋದಿತೇ-ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಿಂದ ಉದಿತವಾದ, ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರೇ=ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ವುಕ್ತಂಚ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಯಾವ ಪುರುಷನು, ಸಮಾಧಿ, ದರ್ಶನ, ಗುಹ್ಯ, ಎಂಬ ಭಾಷಾತ್ರಯಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡತಕ್ಕ ನೂರುಪದಗಳನ್ನೂ, ಕಾಲಾ ಪುರುಷಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತ ಭೇದಗಳನ್ನೂ, ತಿಳಿಯದೆ ಅಥವಾ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ, ವೇದ, ಭಾರತ, ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು, ಸ್ವಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುವ ಮಹಾ ಕ್ರೂರವಾದ ನರಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

|| ೧೩೮ || || ೧೩೯ ||

ಶ್ಲೋಕ || ಇತ್ಯನ್ಯೇಷುಚಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು | ತತ್ರತತ್ಪ್ರೇದಿತಂ ಬಹು ||೧೪೦||

ಅರ್ಥ.—ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥಗಳು, ಅನ್ಯೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರೇಷುಚಿ=ಲಕ್ಷಣ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲದ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ, ತತ್ರ ತತ್ರಪ್ರಸಂಗೇ=ಆಯಾಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಬಹು=ಬಹು ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಉದಿತಂ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟು, ಅಸ್ತಿ=ಇವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥಗಳು ವ್ಯಾಸೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲದ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆಯಾಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ವೃತ್ತಾಸಃ ಪ್ರತಿಲೋಮ್ಯಂಚಿ | ಗೋಮೂತ್ರೀ ಪ್ರಘಸಸ್ತಥಾ ||
ಉಕ್ಷಣಃ ಸುಧರಃ ಸಾಧುಃ | ಸಪ್ತಭೇದಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ || ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯತ್ರ | ನೋಚ್ಯಂತೇನ್ಯ ಪ್ರಸಂಗತಃ ||೧೪೧||

ಅರ್ಥ.—ವೃತ್ತಾಸಕ್ತ, ಪ್ರತಿಲೋಮ್ಯುಃ, ಗೋಮೂತ್ರೀ, ಸ್ವಪ್ನಸಃ
ತಥಾ-ಹಾಗೇವೇ, ಉಕ್ಷಣ, ಸುಧನ, ಸಾಧು, (ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು) ನಸ್ತು
ಭೇದಾಃ=ಏನು ಭೇದಗಳು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಇತ್ಯಾದಿಲ
ಕ್ಷಣಾನಿ=ಇವೇ ವೇದವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಅತ್ರ-ಈ ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ
ಅನ್ಯಪ್ರಸಂಗತಃ=ಶ್ರೀಹೃದ್ಯನತಾರ ಕಥಾರ್ಣಯ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದರಿಂದ
ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ನೋಚ್ಯಂಕೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿವಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನುಸಾರೇಣ ತೇಷಾಂತು | ನಿರ್ದಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಮಯಾ ||

ತಸ್ಮಾನ್ನಿರ್ದಯಶಾಪ್ರತ್ಯಾ | ದ್ವಾಪ್ರಹ್ಮಮೇತದ್ವಭೂಷುಭಿಃ ||೧೪೩||

ಅರ್ಥ.—ತೇಷಾಂ=ಆ ಲಕ್ಷಣ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ, ಅನುಸಾರೇಣ=ಅನುಸಾರ
ವಾಗಿ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ನಿರ್ದಯಃ=ನಿರ್ಣಯವು, ಕ್ರಿಯತೇ=ಮಾಡ
ಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಸ್ಮಾತ್=ಆದ್ದರಿಂದ, ಉ-ತ್=ಈ ಗ್ರಂಥವು, ನಿರ್ಣಯಶಾಸ್ತ್ರ
ತ್ವಾತ್=ನಿರ್ಣಯಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಬುಭೂಷುಭಿಃ=ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾ
ಸೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರಿಂದ, ಗ್ರಾಹ್ಯಂ=ಗ್ರಹಣಮಾಡಲ್ಪಡುವುದು, ಎಂತು ಶ್ರೀ
ಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಆನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದರು ಶಾಕನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ
ಹರಿ ವರಮಾತೃನ ಕಥೆಯನ್ನು ಏತತ್ಪರ್ಯಂತ ನಿರೂಪಣಮಾಡಿ, ತತ್ಕಥಾ
ಪಠನಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಸಾದಕಮಲ ಸನ್ನಿಧಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲ
ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಈ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿರಿತಾ ರಾಮಕಥಾ ಪರಾಮಯಾ | ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸೃತೇ
ಭವಾಪಗಾ || ಪಠೇದಿಮಾಂ ಯಃಪ್ರಣುಯಾದಥಾಪಿವಾ | ವಿಮು
ಕ್ತಬಂಧಶ್ಚರಣಂ ಹರೇವ್ರಜೇತ್ ||೧೪೪||

ಅರ್ಥ.—ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸೃತೇ=ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರಿಯ
ಗಿರುವುದರಿಂದ, ಭವಾಪಗಾ=ಸಂಸಾರಬಂಧಪರಿಹಾರಕವಾದ, ಪರಾ=ಅತಿ
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಶ್ರೀರಾಮಕಥಾ=ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಕಥೆಯು, ಇತಿ=
ಈ ಉಕ್ತರೀತಿಯಾಗಿ, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ಈರಿತಾ - ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು,
ಇಮಾಂ=ಈ ರಾಮಕಥಾವನ್ನು, ಯಃ-ಯಾವ ಪುರುಷನು, ಪಠೇತ್=

ಪಠನಮಾಡುತ್ತಾಪೋ, ತಥಾ=ಅಥವಾ, ಶೃಣುಯಾದ್ವಾಪಿ = ಶ್ರವಣವನ್ನಾ
ದರೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ, ಸಃ=ಅವನು, ವಿಮುಕ್ತಬಂಧಃ (ಸಃ) ಜನನ
ಮರಣಾಖ್ಯ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಹರೇಃ=ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರಮಾತ್ಮನ,
ಚರಣಂ-ಪಾದವನ್ನು (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು) ಪ್ರಜೇತ್=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.— ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.— ಸಮಸ್ತ ಲಕ್ಷಣ
ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಸಾರಬಂಧಪರಿಹಾರಕವಾದ,
ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಶ್ರೀರಾಮಕಥೆಯು ನನ್ನಿಂದ ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿ
ನಿರೂಪಣಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಪಠನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರೀಮಃಮಹಾಭಾರತ
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಯಾವ ಪುರುಷನು ಪಠನ ಪಾರಾಯಣ,
ಪುರಾಣಕಥನಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹ ಸತ್ಪುರುಷನು, ಜನನ
ಮರಣಾಖ್ಯ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ (ಹರೇಶ್ವರಣಂ)ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು
ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದವನ್ನು (ಶ್ಲೋಕ.— ಸ್ವೋತ್ಪತ್ಯಂಗೇಷು ದೇವಾನಾಂ |
ಮನ್ಯೇಷಾಂ ಪಾದಮೂಲತಃ || ಮುಕ್ತಿಸ್ತು ಪಿಹಿತಾವಿಷ್ಟೋ | ನಿರ್ದಿ
ಷ್ಟೇಷುಯಥಾವಚಃ, ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಯಾವಯಾವ ಅಂಗ
ಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದರೋ ಅವರವರಿಗೆ ಆಯಾ ಅಂಗಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪ
ಮೋಕ್ಷವು ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ಇತರ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ
ಪಾದಮೂಲಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.) ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಮುಕ್ತಿ
ರೂಪವಾದ ವರದಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಶ್ರೀರಾಮ

ಚರಿತೇ ಉತ್ತರಕಾಂಡಕಥಾ ನಿರೂಪಣೋನಾಮ

ಸವಮೋಘ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ

||ಶ್ರೀರಾಮಾಯನಮಃ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರವರು ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೃತಿ ಸ್ಮೃತಿವಚನಗಳನ್ನದಾಹರಿಸಿ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ೪ ರಿಂದ ೯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮೂಲರಾಮಾಯಣ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಅವತಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಓಂ ದ್ವಾಪರೇ ಥಯುಗೇಪ್ರಾಪ್ತೇತ್ಯಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಮೇ ಪುನಃ ||

ಸ್ವಯಂಭು ಶರ್ವಶಕ್ರಾದ್ಯಾಮಗ್ನಾಭೇಸ್ತೀರಮಾಯಯುಃ ||೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತೀವೇ=ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ, ದ್ವಾಪರೇಯುಗೇ=ದ್ವಾಪರಯುಗವು, ಪ್ರಾಪ್ತೇ (ಸತಿ)=ಸಮುಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, ಸ್ವಯಂಭುಶರ್ವಶಕ್ರಾದ್ಯಾಃ=ಸ್ವಯಂಭುಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶರ್ವ=ರುದ್ರದೇವರು, ಶಕ್ರಃ=ಇಂದ್ರನೇ, ಆದ್ಯಾಃ=ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳು, ದುಗ್ವಾಭೇಃ=ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ, ತೀರಂ=ದಡವನ್ನು (ಕುರಿತು), ಆಯುಯುಃ=ಹೊಂದಿದರು.

ವಿಶೇಷಾಂಶ.—ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು “ ಭೈಮೀತನುರ್ಮರುತ ಆಹ ಕಥಾಃ ಪರಸ್ಯ ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ, “ ವ್ಯೃಥಶ್ಚತುರ್ಥಾಭಗವಾ ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯುತ್ಕಮೂರ್ತಿಗಳ ಕಥನವನ್ನಾಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ, “ ಕದಾಚಿದೀಶಃ ಸಕಲಾವತಾರಾಃ ” ಎನ್ನುವ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ವರಾಹ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವತಾರ ಕಥನಮಾಡಿ, ಈಗ ವ್ಯಾಸಾವತಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ “ ಪುನಃ ” ಎಂದರೆ “ ತೃತೀಯೇ ಸಪ್ತಮೇಚೈವ ಷೋಡಶೇ ಪಂಚವಿಂಶಕೇ ” “ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶಯುಗೇ ಕೃಷ್ಣಃ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಮಜಾಯತ ” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯವಚನಾನುಸಾರ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ೩ನೇ, ೭ನೇ, ೧೬ನೇ, ೨೫ನೇ, ೨೮ನೆಯ ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದರು.

೨೮ನೆಯ ದ್ವಾಪರಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರು ನಾಲ್ಕಾರ್ತಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರು. ಇನ್ನೇ ಆವರ್ತಿ ಅವತರಿಸಲು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪಯೋಜ್ವೀರುತ್ತರಂ ತೀರಮಾಸಾದ್ಯ ವಿಬುಧರ್ಷಭಾಃ ||

ತುಷ್ಟವುಃ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಮಕ್ಷಯಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ||೨||

ಅರ್ಥ.—ವಿಬುಧರ್ಷಭಾಃ=ಆ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಪಯೋಜ್ವೀಃ=ಪ್ರೇರಸಾಗರದ, ಉತ್ತರಂತೀರಂ=ಉತ್ತರತೀರವನ್ನು, ಆಸಾದ್ಯ=ಸೇರಿ, ಅಕ್ಷಯಂ=ನಾಶರಹಿತವಾದ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ=ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಂ=ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು, ತುಷ್ಟವುಃ=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ನಮೋ ನಮೋ ಗಣ್ಯಗುಣೈಕಧಾನ್ನೇ | ಸಮಸ್ತವಿಜ್ಞಾನ ಮರೀಚಿಮಾಲಿನೇ || ಅನಾದ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ ತನೋ ನಿಹಂತ್ರೇ | ಪರಾಮೃತಾನಂದಪದ ಪ್ರದಾಯಿನೇ ||೩||

ಅರ್ಥ.—ಅಗಣ್ಯ=ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ, ಗುಣ=ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ, ಏಕಧಾನ್ನೇ=ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯವಾದ, ಸಮಸ್ತ=ಸಕಲ, ವಿಜ್ಞಾನ=ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ, ಮರೀಚಿ=ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಂತೆ, ಮಾಲಿನೇ=ಶೋಭಿಸತಕ್ಕಂಥಾ, ಅನಾದಿ=ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ, ಅವಿಜ್ಞಾನ=ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ, ತಮಃ=ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು, ನಿಹಂತ್ರೇ=ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕಂಥಾ, ಪರಾಂ=ಉತ್ತಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ, ಅಮೃತ=ನಾಶರಹಿತವಾದ, ಅನಂದ=ಆನಂದವುಳ್ಳ, ಮೋಕ್ಷ=ಮೋಕ್ಷಪದವಿಯನ್ನು, ಪ್ರದಾಯಿನೇ=ಕರುಣಿಸತಕ್ಕ ಶೀಲಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳಂಥಾ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೋಸ್ಕರ, ನಮೋನಮಃ=ಅನಂತಾನಂತ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

ಅವತಾರಿಕಾ—ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವದತ್ತಮಾಲಾಭುನಿಸಾತಕೋಪತೋ | ದುರ್ವಾಸಸಃ ಶಾಪತ
ಆರುಹಿಪ್ರಿಯಾ || ಶಕ್ರೇವಿಹೀನೇ ದಿತಿಜೈಃ ಪರಾಜಿತೇ | ಪುರಾಣ
ಯಂ ತ್ವಾಂ ಶರಣಂಗತಾಃಸ್ಮ ||೪||

ಅರ್ಥ.—ಪುರಾ=ಹಿಂದೆ. ದುರ್ವಾಸಸಃ=ದುರ್ವಾಸಮುಷಿಗಳಿಂದ, ಸ್ವದತ್ತ=ಅನುಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಮಾಲಾ=ಮಾಲಿಕೆಯು, ಭುನಿ-ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಸಾತ=ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವ ಉಂಡಾದ, ಕೋಪತಃ=ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಶಾಪತಃ=ಶಾಪದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಆರು=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ, ಶಕ್ರೇ=ಇಂದ್ರನು, ಪ್ರಿಯಾ=ಇತ್ಯದಿಂದ, ವಿಹೀನೇ (ಸತಿ) =ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ, ದಿತಿಜೈಃ=ದೈತ್ಯರಿಂದ, ಪರಾಜಿತೇಸತಃ=ನೋಲಿಸಲ್ಪಡಲಾಗಿ, ಪುರಾಣ=ನಾವುಗಳು, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಶರಣಂ=ಶರಣಾಗತನನ್ನಾಗಿ ಗತಾಃಸ್ಮ=ಹೊಂದಿರುತ್ತೇವೆ. (ಹಿ=ತಪಸ್ವಿಗಳ ಶಾಪ ಪ್ರದಾನ ಶಕ್ತಿಯು ಅದ್ಭುತವು !)

ವಿಶೇಷಾಂಶ.—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ, ಒಂದು ದಿನ ಇಂದ್ರನು ಬಹು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಐರಾವತದಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿರಲು, ದುರ್ವಾಸರು ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇಂದ್ರನು ಅದು ಎಕ್ಕೇ ಹೂ ಎಂಬ ತಿರಸ್ಕಾರಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಆನೆಯ ಕುಂಭದಮೇಲೆ ಎಸೆದನು. ಆ ಮಾಲೆಯು ಆನೆಯ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಕೈಲಾಸಶಿಖರದಮೇಲೆ ಗಂಗೆಯು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ, ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು. ಆನೆಯು ಆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ನೆಲದಮೇಲೆ ಎಸೆದು ಬಿಡಲು, ದುರ್ವಾಸರು ಕೋಪಗೊಂಡು, “ ಐಶ್ವರ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗು” ಎಂದು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಶಪಿಸಿದರು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ದೈತ್ಯರು ಇಂದ್ರನಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು, ಇಂದ್ರನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾದನು.

ಅವತಾರಿಕಾ.—ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಐಶ್ವರ್ಯ ಮತ್ತು ಪದವಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಬಲಿಚಕ್ರನರ್ತಿಯೊಡನೆ ಸ್ನೇಹ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಸಮುದ್ರಮಂಥನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ದೇವರಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತರಾದರೆಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾ ಬಲಿನಾ ಸಂದಧಾನಾವರಾದ್ಗಿರೀಶಸ್ಯ ಪರೈರಜಾಲ್ಯಂ |
ಬೃಂದಾರಕಾ ಮಂದರಮೇತ್ಯ ಜಾಹುಭಿ | ಸರ್ಶೇಕುರುದ್ಧರ್ತುನಿ
ಮೇಸಮೇತಾಃ ||೫||

ಅರ್ಥ.—ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾ=ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ, ಬಲಿನಾ=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಂಡ, ಇಮೇ=ಈ, ಬೃಂದಾರಕಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, (ದೈತ್ಯರುಗಳಿಂದ) ಸಮೇತಾಃ=ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಗಿರೀಶಸ್ಯ=ಋದ್ರದೇವರ, ವರಾತ್=ವರದ ದೆಶೆಯಿಂದ, (ನಿನ್ನ ಹೊರತು) ಪರೈಃ=ಇತರರಿಂದ, ಅಜಾಲ್ಯಂ=ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ, ಮಂದರಂ=ಮಂದರಪರ್ವತದ, ಏತ್ಯ=ಸಮಾಪಕ್ಕೆಬಂದು, ಜಾಹುಭಿಃ=ಜಾಹುಗಳಿಂದ, ಉದ್ಧರ್ತುಂ=ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ, ನಶೇಕುಃ=ಸಮರ್ಥರಾಗಲಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಡನೆ ಸಂಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡ ದೇವತೆಗಳೂ, ಋದ್ರದೇವರ ವರಬಲದಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ದೈತ್ಯರೂ ಕೂಡಿ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಸಮರ್ಥರಾಗಲಿಲ್ಲ. ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಸಮರ್ಥನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಮಂದರಪರ್ವತವು ಆದಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎನ್ನುವ ಗ್ರಂಥಾಂತರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ತದಾತ್ವಯಾ ನಿತ್ಯ ಬಲತ್ವಹೇತುತೋ | ಯೋ ನಂತನಾಮಾ
ಗರುಡಸ್ತದಂಸಕೇ || ಉತ್ಪಾಟ್ಯ ಚೈಕೇನ ಕರೇಣ ಮಂದರೋ |
ನಿಧಾಪಿತಸ್ತಂ ಸಸಹತ್ವಯಾವಹತ್ ||೬||

ಅರ್ಥ.—ತದಾ=ಆಗ, ನಿತ್ಯ=ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಬಲತ್ವಹೇತುತಃ=ನಿರವಧಿಕ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿರುವ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಯಃ=ಯಾವನು, ಅನಂತನಾಮಾ=ಅನಂತನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಗರುಡಃ=ಗರುಡನೋ, ತತ್=ಅವನ, ಅಂಸಕೇ=ಭುಜದಮೇಲೆ, ಏಕೇನ=ಒಂದೇ, ಕರೇಣ=ಕೈಯಿಂದ ಉತ್ಪಾಟ್ಯ=ಕಿತ್ತು, ಮಂದರಃ=ಮಂದರಪರ್ವತವು, ನಿಧಾಪಿತಃ=ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸಃ=ಆ ಗರುಡನು, ತ್ವಯಾಸಹ=ನಿನ್ನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ತಂ=ಆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನೂ, ಆಹವತ್=ಹೊತ್ತುಕೊಂಡನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಅನಂತನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗರುಡದೇವರಮೇಲೆ, ನಿನ್ನ ಒಂದೇ ಕೈಯಿಂದ ಕಿತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ.

ಆ ಮಂದರಪರ್ವತವು ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆಗಗರುಡದೇವರು ನಿನ್ನನ್ನೂ ಆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡುಹೋದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪುನಃ ಪರೀಕ್ಷದ್ವಿರಸೌ ಗಿರಿಃ ಸುರೈಃ | ಸಹಾಸುರೈರುನ್ಮ ಮಿತಸ್ತ
ದಂಸತಃ || ವ್ಯಚೋರ್ಣಯತ್ರಾನಖಿಲಾನ್ಪುನಶ್ಚತೇ | ತ್ವದೀಕ್ಷಯಾ
ಪೂರ್ವವದುತ್ಥಿತಾಃ ಪ್ರಭೋ ||೭||

ಅರ್ಥ.-ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, (ಗರುಡನಮೇಲೆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಹೊರಿಸಿದಮೇಲೆ) (ತಮ್ಮಿಂದ ಮಂದರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? ಎಂಬುದಾಗಿ) ಪರೀಕ್ಷದ್ವಿಃ - ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ, ಅಸುರೈಃಸಹ-ದೈತ್ಯರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುರೈಃ=ದೇವತೆಗಳು, ತತ್=ಆ ಗರುಡನ, ಅಂಸತಃ=ಭುಜದಮೇಲಿನಿಂದ, ಉನ್ಮಿತಃ=ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಸೌ=ಈ, ಗಿರಿಃ=ಮಂದರಪರ್ವತವು (ಬಿದ್ದು) ತಾ-ಅಂಥಾ, ಅಖಿಲಾಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ ದೇವಾಸುರರನ್ನು, ವ್ಯಚೋರ್ಣಯತ್=ವುಡಿವುಡಿಮಾಡಿತು, ಪ್ರಭೋ-ಸರ್ವ ಸಮರ್ಥನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ! ತ್ವತ್=ನಿನ್ನ, ಈಕ್ಷಯಾ=ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣದಿಂದ, ತೇ=ಆ ದೇವಾಸುರರು, ಪೂರ್ವವತ್-ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ದೃಢಾಂಗರಾಗಿದ್ದರೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಪುನಶ್ಚ=ಮತ್ತೆ, ಉತ್ಥಿತಾಃ=ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವರಾದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪುನಶ್ಚ ವಾಮೇನ ಕರೇಣ ವೀಶ್ವರೇ ನಿಧಾಯತಂಸ್ಕಂಧಗತಸ್ತ್ವ
ಮಸ್ಯ || ಅಗಾಃಪಯೋಬ್ಧಿಂ ಸಹಿತಃ ಸುರಾಸುರೈರ್ಮಥಾಚತೇ
ನಾಬ್ಧಿಮಥಾಪ್ಯಮಥಾಃ ||೮||

ಅರ್ಥ.-ಪುನಶ್ಚ=ಮತ್ತೆ, ಅಸ್ಯ=ಈ ಗರುಡನ, ಸ್ಕಂಧ=ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ, ಗತಃ=ಇರುವ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ತಂ = ಆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು, ವಾಮೇನಕರೇಣ=ಎಡಗೈಯಿಂದ, ವೀನಾಂ=ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ, ಈಶ್ವರೇ-ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಗರುಡನಲ್ಲಿ, ನಿಧಾಯ-ಇಟ್ಟು, ಸುರಾಸುರೈಃಸಹ=ದೇವಾಸುರರಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಪಯೋಬ್ಧಿಂ-ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಗಾಃ=ಬಂದವನಾಗಿ, ಮಥಾಃ=ಕಡೆಗೋಲು ಸ್ಥಾನಾಪನ್ನವಾದ, ತೇನ=ಆ ಮಂದರಪರ್ವತದಿಂದ, ಸುರಾಸುರೈಃ=ದೇವಾಸುರರಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅಬ್ಧಿಂಅಪಿ-ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನೂ ಕೂಡ, ಅಮಥಾಃ=ಕಡೆಯುವವನಾಗಿರುತ್ತೀ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಗರುಡಾರೂಢನಾದ ನೀನು ಪುನಃ ಮಂದರವರ್ಸತ ವನ್ನು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಎಡಗೈಯ್ಚಿಂದ ಎತ್ತಿ ಗರುಡನಮೇಲಿಟ್ಟು, ದೇವಾಸುರರಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿ, ಅಸುರಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನೀನೂ ಮಂದರವರ್ಸತವನ್ನು ಕಡೆಗೋಲನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥನಮಾಡುವವನಾದೆಯೋ ? ಸ್ವಾಮಿ.

ಶ್ಲೋಕ || ಕೃತಶ್ಚ ಕರ್ತಾ (ದ್ರೋ) ಸ್ತನಯೋತ್ರವಾಸುಕಿರ್ನೇತ್ರಂ ತ್ವಯಾ
ಕಶ್ಯಪ ಜಃ ಸನಾಗರಾಟ್ || ಮಮಂಥುರಬ್ಧಿಂ ಸಹಿತಾಸ್ತ್ವಯಾ
ಸುರಾಃ ಸಹಾಸುರಾ ದಿವ್ಯಪಯೋಘೃತಾಧಿಕಂ ||೧||

ಅರ್ಥ.—ಆತ್ರ-ಈ ಸಮುದ್ರಮಥನದಲ್ಲಿ, ಕಶ್ಯಪಜಃ-ಕಸ್ಯಪರಿಂದ ಕರ್ತೋ - ಕರ್ತೃದೇವರು, ತನಯಃ - ಮಕ್ಕಳಾದ ಸರ್ವಗದಲ್ಲಿ, ಸನಾಗರಾಟ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಸಃ - ಆ, ವಾಸುಕಿಃ=ವಾಸುಕಿಯೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸಾಗರಾಜನು, ತ್ವಯಾ-ನಿನ್ನಿಂದ, ನೇತ್ರಂ=ಮಂದರವೆಂಬ ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಗ್ಗವಾಗಿ, ಕೃತಃ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಸುರಾಃಸಹ=ದೈತ್ಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಸುರಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, ತ್ವಯಾ-ನಿನ್ನಿಂದ, ಸಹಿತಾಃ=ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ದಿವ್ಯ=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಪಯೋಘೃತಾಧಿಕಂ=ಹಾಲಿನಿಂದಲೂ, ತುಪ್ಪದಿಂದಲೂ, ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ತುಂಬಿರುವ ಅಬ್ಧಿಂ=ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು, ಮಮಂಥುಃ=ಮಥನಮಾಡಿವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ನೈಚ್ಛಂತ ಪುಚ್ಛಂದಿತಿಜಾ ಅನುಂಗಳಂ | ತದಿತ್ಯಥಾಗ್ರಂಜಗೃಹು
ವಿಷೋಲ್ಬಣಂ || ಶ್ರಾಂತಾಸ್ತು ತೇತೋ ವಿಬುಧಾಸ್ತು ಪುಚ್ಛಂ |

ತ್ವಯಾಸಮೇತಾ ಜಗೃಹುಸ್ತ್ವದಾಶ್ರಯಾಃ ||೧೦||

ಅರ್ಥ.—ದಿತಿಜಾಃ=ದೈತ್ಯರು, ತತ್-ಆ, ಪುಚ್ಛಂ=ವಾಸುಕಿಯ ಬಾಲವನ್ನು, ಅನುಂಗಳಂ ಇತಿ=ನೀಚವಾದ ಅಂಗವೆಂದು ತಿಳಿದು, ನೈಚ್ಛಂತ=ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ. ವಿಷ=ವಿಷದಿಂದ, ಉಲ್ಬಣಂ=ಕ್ರೂರವಾದ, ಅಗ್ರಂ=ಮುಖವನ್ನು, ಜಗೃಹುಃ=ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು, ಅತಃ=ಮುಖವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ, ತೇ-ಆ ದೈತ್ಯರು, ತು=ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಶ್ರಾಂತಾಃ-ಕಂಗೆಟ್ಟವರಾದರು, ತ್ವಯಾ-ನಿನ್ನಿಂದ, ಸಮೇತಾಃ=ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ತ್ವತ್=ನೀನೇ, ಆಶ್ರಯಃ=ಆಶ್ರಯವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ವಿಬುಧಾಸ್ತು=ದೇವತೆಗಳಾದರೋ, ಪುಚ್ಛಂ-ಆ ಸರ್ವದ ಬಾಲವನ್ನು, ಜಗೃಹುಃ=ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾತಿಭಾರಾದವಿಶತ್ಸುಕಾಂಚನೋ | ಗಿರಿಃ ಸಸಾತಾಲಮುಛತ್ಸ
ಮೇವ || ತಂ ಕಚ್ಚಪಾತ್ಮಾತ್ವಭರಃ ಸ್ವಪ್ನಷ್ಠೇ | ಹೃನನ್ಯಧಾರ್ಯಂ ಪು
ರುಲೀಲಯೈವ ||೧೧||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಆ ಸರ್ವದ ಬಾಲ ಮತ್ತು ಮುಖವನ್ನು ಬಿಡಿದು
ಕೊಂಡಮೇಲೆ, ಸು=ಉತ್ತಮವಾದ, ಕಾಂಚನಃ = ಬಂಗಾರದ, ಗಿರಿಃ=
ಮಂದರಪರ್ವತವು, ಅತಿಭಾರಾತ್=ಬಹಳಭಾರವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಪಾತಾ
ಲಂ=ಪಾತಾಳವನ್ನು, ಅಪಿತತ್-ಮುಳುಗಿ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಶೇರಿತು. ಅಥ=
ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ತ್ವಂಋ=ನೀನೇ, ಕಚ್ಚಪ-ಕೂರ್ಮ (ಆನೆ,) ಆತ್ಮಾ
=ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅಸನ್ಯಧಾರ್ಯಂ=ಇತರಿಂದ ಧರಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ,
ತಂ=ಆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು, ಪುರು=ಉತ್ಪನ್ನವಾದ, ಲೀಲಯೈವ=ಲೀ
ಲಾಚಾಲವಾಗಿ (ಅನಾಯಾಸವಿಂದ,) ಸ್ವ-ನಿಷ್ಠ, ಸ್ಪೃಷ್ಠೇ=ಬೆನ್ನಿನಮೇಲೆ,
ಅಭರಃ=ಧರಿಸುವನಾದೆಯೋ ಸ್ವಾಮಿ ! ಹಿ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉಪರೈಧರ್ಮಾತ್ಮನಿನೇತ್ರಗೋತ್ರಯೋ | ಸ್ವಯಾಪರೇಣಾವಿತ
ತಾ ಸಮೇಧಿತಾಃ || ಮಮಂಧುರದ್ಧಿಂ ತರಸಾಮದೋತ್ಕಟಾಃ | ಸು
ರಾಸುರಾಃ ಕ್ಷೋಭಿತನಕ್ರಚಕ್ರಂ ||೧೨||

ಅರ್ಥ.—ಉಪರಿ=ವರ್ವತದಮೇಲೂ, ಅಧಶ್ಚ=ಕೆಳಗೂ, ಆತ್ಮನಿ
=ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ, ನೇತ್ರಗೋತ್ರಯೋಃ=ನೇತ್ರ=ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ, ಹಗ್ಗಸ್ಥಾ
ನೀಯ ಸರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಗೋತ್ರಯೋಃ=ವರ್ವತದಲ್ಲಿಯೂ, ಪರೇಣ=
ಸಮೋತ್ತಮನಾದ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಆಪಿತತಾ = ಪ್ರವೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟು,
ಸಮೇಧಿತಾಃ-ಸಮ್ಯಕ್-ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಏಧಿತಾಃ=ಬಲದಿಂದ, ಅಭಿವೃದ್ಧರಾಗಿ
ಯೂ, ಮದ=ಮದದಿಂದ, ಉತ್ಕಟಾಃ-ಉತ್ಪನ್ನರಾದ, ಸುರಾಸುರಾಃ=
ದೇವತೆಗಳೂ ಮತ್ತು ದೈತ್ಯರೂ, ತರಸಾ=ವೇಗದಿಂದ, ಕ್ಷೋಭಿತ=ಕ್ಷೋಭೆ
ವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ನಕ್ರ=ಮೊಸಳೆಯೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಜಲಚರಗಳ,
ಚಕ್ರಂ=ಸಮೂಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಬ್ಧಿಂ-ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು, ಮಮಂ
ಥಾಃ-ಮಥನಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸ್ವಾಮಿ ! ಆ ಮಂದರಪರ್ವತದಮೇಲೂ, ಕೆಳಗೂ,
ಒಳಗೂ, ಹೊರಗೂ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ, ವಾಸುಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಬಲಪ್ರದ

ನಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನೀನು ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ
ಬಲವುಳ್ಳ ದೇವಾಸುರರು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥನಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶ್ರಾಂತೇಷು ತೇಷ್ವೇಕ ಉರುಕ್ರಮಸ್ತ್ವಂ | ಸುಧಾರಸಾಪ್ತೈ ಮುದಿ
ತೋಹ್ಯಮಥಾಃ || ತದಾ ಜಗದ್ಗ್ರಸಿ ವಿಷಂ ಸಮುತ್ಥಿತಂ | ತ್ವ
ದಾಜ್ಞಯಾ ವಾಯುರಧಾತ್ಯರೇ ನಿಜೇ ||೧೩||

ಅರ್ಥ.—ತೇಷು=ಆ ದೇವಾಸುರರು, ಶ್ರಾಂತೇಷು=ಬಹಳವಾಗಿ
ಬಳಲುತ್ತಿರಲು, ಉರುಕ್ರಮಃ=ಉತ್ಪಷ್ಟ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ ನೀನು, ಮುದಿ
ತಃ=ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ತ್ವಂವಿಕಃ=ನೀನೊಬ್ಬನೇ, ಸುಧಾರಸಃ
=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅಮೃತದ, (ದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ಆಪ್ತೈ = ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ
ವಾಗಿ (ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವನ್ನು) ಅಮುಥಾಃ - ಮಥನಮಾಡುವವನಾದೆಯೋ
ಸ್ವಾಮಿ ! ಹಿ=ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು, ತದಾ-ಆಗ, ಜಗತ್=ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆ
ಲ್ಲಾ, ನಾಶಿ=ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕ, ವಿಷಂ=ಹಾಲಾಹಾಲವೆಂಬ ವಿಷವು, ಸಮು
ತ್ಥಿತಂ=ಹುಟ್ಟಿತು, (ತಂ=ಆ ವಿಷವನ್ನು) ತ್ವತ್-ನಿನ್ನ, ಆಜ್ಞಯಾ=ಅಪ್ಪ
ಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ, ವಾಯುಃ=ವಾಯುದೇವರು, ನಿಜೇ=ತನ್ನ, ಕರೇ = ಕೈ
ಯ್ಯಲ್ಲಿ, ಅಧಾತ್ - ಧರಿಸಿದನು, (ಹಿ=ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು)

ಶ್ಲೋಕ || ಕಲೀಃ ಸ್ವರೂಪಂ ತದತೀವದಸ್ಸಹಂ | ವರಾಧ್ವಿಧಾತುಃ ಸಕಲ್ಪಿ
ಶ್ಚ ದುಃಸ್ಪೃಶಂ || ಕರೇವಿಮುಢ್ಯಾಸ್ತಬಲಂ ವಿಧಾಯ | ದದೌಸಕಿಂಚಿ
ದ್ಗಿರಿಶಾಯವಾಯುಃ ||೧೪||

ಅರ್ಥ.—(ಆ ವಿಷವು) ಕಲೀಃ=ಕಲಿಯು, ಸ್ವರೂಪಂ=ಸ್ವರೂಪವು (ಕಲಿ
ಯೇ ವಿಷವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ) ವಿಧಾತುಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ವರಾತ್=ವರ
ದದಿತೆಯಿಂದ, ತತ್-ಆ ವಿಷವು, ಅತೀವ-ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ, ದುಃಸ್ಸಹಂ=
ಸಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದದ್ದು. ಸಕಲ್ಪಿಶ್ಚ=ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಕೂಡ,
ದುಃಸ್ಪೃಶಂ=ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಸಹ ಅಶಕ್ಯವಾದದ್ದು. ಅಂಥಾ ವಿಷವನ್ನು
ಸವಾಯುಃ=ಆ ವಾಯುದೇವರು ಸ್ವ=ತನ್ನ, ಕರೇ=ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ, ವಿಮು
ಢ್ಯ-ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುರ್ದಿಸಿ, ಆಸ್ತಬಲಂ=ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾರವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ,
ವಿಧಾಯ=ಮಾಡಿ, ಕಿಂಚಿತ್-ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಷವನ್ನು, ಗಿರಿಶಾಯ=ಮುದ್ರದೇವ
ನಾಗಿ, ದದೌ=ಕೊಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸತತ್ಪ್ರಬಂಧಂ ಗತೇನತೇನ | ನಿಪಾತಿತೋ ಮೂರ್ಛಿತ ಆಶುರು
ದ್ರಃ || ಹರೇಃ ಕರಸ್ಪರ್ಶಬಲಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾ | ಮನಾಪ್ಯನೀಲೋಷ್ಯಗ
ಲಸ್ತದಾಸೀತ್ ||೧೫||

ಅರ್ಥ-—ತತ್=ಆ ವಿಷವನ್ನು, ಪಿರ್ಬ=ಪಾನಮಾಡಿದ, ಸಃ=ಆ ರು
ದ್ರದೇವರು, ಕಂಠಗತೇನ=ಕಂಠದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ತೇನ=ಆ ವಿಷದಿಂದ, ರುದ್ರಃ=
ರುದ್ರದೇವರು, ಆಶು=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಮೂರ್ಛಿತಃ=ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿದವರಾಗಿ,
ನಿಪಾತಿತಃ=ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವವರಾದರು. ಹರೇಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಕರ
ಸ್ಪರ್ಶಬಲಾತ್=ಹಸ್ತ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ, ಸಂಜ್ಞಾಂ=ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಅವಾಪ-
ಹೊಂದಿದರು. ಸಃ=ರುದ್ರದೇವರು, ತದಾ=ವಿಷಪಾನದಿಂದ, ಅಸ್ಯ=ಋ
ದ್ರದೇವರ, ಗಲಃ=ಕಂಠವು, ನೀಲಃ=ನೀಲವರ್ಣ ಎರಿಷ್ಟವಾಗಿ, ಅಸೀತ್
=ಆಯಿತು. (ಆತನವ ಮಹದೇವರಿಗೆ “ ನೀಲಕಂಠ ” ನೆಂಬ ಹೆಸರು
ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ ಪುರತೋ ನಿಧಾಯ | ನಿಧಾಯಪಾತ್ರೇ ತಪನೀ
ಯ ರೂಪೇ || ಸ್ವಯಂ ತ್ವ ನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋಪಪನ್ನಂ | ಪಪಾ
ಸವಾಯುಸ್ತದತಾಸ್ಯ ಜೀರ್ಣಂ ||೧೬||

ಅರ್ಥ-—ಅಥ=ಅನಂತದಲ್ಲಿ, ಸವಾಯುಃ=ಆ ವಾಯುದೇವರು,
ತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ=ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು, ಪುರತೋನಿಧಾಯ = ಮುಂದೆಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು, (ಮುನ್ನಿಸಿ) ತಪನೀಯರೂಪೇ=ಬಂಗಾರದ, ಪಾತ್ರೇ = ಪಾತ್ರೆ
ಯಲ್ಲಿ, (ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಷವನ್ನು) ನಿಧಾಯ=ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಸ್ವಯಂತು
=ತಾನೂ ಕೂಡ, ಅನಿರ್ಮಥ್ಯ=ಮರ್ದನಮಾಡದೇನೇ, ಬಲೋಪಪನ್ನಂ=
ಬಹುಸಾರವತ್ತಾದ ಆ ವಿಷವನ್ನು, ಪಪಾ=ಪಾನಮಾಡಿದರು. ತತ್=ಆ,
ಉತ=ವಿಷವೂ ಕೂಡ, ಅಸ್ಯ=ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ಜೀರ್ಣಂ=ಜೀರ್ಣವಾಗಿ
ಹೋಯಿತು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ-—ವಾಯುದೇವರು ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಕೈ
ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಲಾಹಲವನ್ನು ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಮರ್ದಿಸದೇನೇ
ಪಾನಮಾಡಿ ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಅವತಾರಿಕೆ — ಈ ವಿಷಪಾನದಿಂದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಏನೂ ಆಗಿ
ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪಾನಾಚ್ಚ ಬಭೂವರೂಲಾ | ಶಿವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣ್ಯಸ್ಯ ಕರಾ
ವಶಿಷ್ಠಂ || ಅಭೂತ್ಕಲಿಃ ಸರ್ವಜಗತ್ಸು ಪೂರ್ಣಂ | ಖೀತ್ವಾ ವಿಕಾ
ರೋ ನಬಭೂವವಾಯೋಃ ||೧೭||

ಅರ್ಥ. — ಅತ್ಯಲ್ಪಪಾನಾಚ್ಚ = ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಲ್ಪ
ವಾದ ಆ ವಿಷಪಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ, ಶಿವಸ್ಯ = ಗುಪ್ತದೇವರ, ಶೀರ್ಷ್ಣ್ಯ = ತಲೆ
ಯಲ್ಲಿ, ರೂಲಾ = ವ್ಯಥೆಯು, ಬಭೂವ = ಉಂಟಾಯಿತು. ಅಸ್ಯ = ಗುಪ್ತ
ದೇವರ, ಕರಾವಶಿಷ್ಠಂ = ಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ, ಕಲಿಃ = ಕಲ್ಯಾಣಕ ವಿಷ
ದಬಿಂದುಗಳು, ಸರ್ವಜಗತ್ಸು = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅಭೂತ್ = ನಾಸ್ತ
ವಾಯಿತು. ಪೂರ್ಣಂ = ಪೂರ್ಣವನ್ನೂ, ಖೀತ್ವಾ = ಕುಡಿದರೂಕೂಡ,
ವಾಯೋಃ = ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ಏಕಾರಃ = ಯಾವ ಏಕಾರವೂ, ನಬ
ಭೂವ = ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಅವತಾರಿಕೆ. — ವಿಷಾತ್ಮಕನಾದ ಕಲಿಗೆ ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾ
ಪಕತ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಕಲೀಃ ಶರೀರಾದಭವನ್ಕುನಾಗಾಃ | ಸವೃಕ್ಷಿ ಕಾಃ ಶ್ವಾಸದಯಾತು
ಧಾನಾಃ || ಅಥತ್ವಯಾಚ್ಛೌತು ವಿಮುಢ್ಯ ಮಾನೇ | ಸುರಾಭವತ್ತಾಮು
ಸುರಾ ಅವಾಪುಃ ||೧೮||

ಅರ್ಥ. — ಕಲೀಃ = ಕಲಿಪುರುಷನ, ಶರೀರಾತ್ = ಸ್ವರೂಪವಾದ ವಿಷ
ದಿಂದ, ಕುನಾಗಾಃ = ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಸರ್ಪಗಳೂ, ಸವೃಕ್ಷಿ ಕಾಃ = ಚೇಳುಗಳಿಂ
ದ ಕೂದಿದವುಗಳಾಗಿ, ಶ್ವಾಸದಾಃ = ತೋಳ, ಹುಲಿಗಳೇ ಮುಂತಾದವೂ,
ಯಾತುಧಾನಾಃ = ರಾಕ್ಷಸರೂ, ಅಭವಃ = ಹುಟ್ಟಿದವರಾದರು. ಅಥ = ವಿಷವು
ಹುಟ್ಟಿದನಂತರದಲ್ಲಿ, ತ್ವಯಾತು = ನಿನ್ನಿಂದಲೇ, ಅವೃಕ್ಷಿ = ಸಮುದ್ರವು,
ವಿಮುಢ್ಯ ಮಾನೇ (ಸತಿ) — ಮುಢಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಸುರಾ = ಮದ್ಯವು
ಅಭವತ್ = ಹುಟ್ಟಿತು. ತಾಂ = ಆ ಮದ್ಯವನ್ನೂ, ಅಸುರಾಃ = ದೈತ್ಯರು, ಅವಾ
ಪುಃ = ಹೊಂದಿದರು.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಶ್ರೀರಾಬ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಧನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಉಚ್ಛ್ರಿತ್ರವಾ ನಾಮತುರಂಗಮೋಭೂ | ತ್ವರಿತಧೈರಾವತ ನಾ
ಮಧೇಯಃ || ಅನೈಚಿಕವಿಕ್ವಾಲಗಜಾ ಬಭೂವು | ವರಂ ತಥೈವಾ
ಸ್ವರಸಾಂ ಸಹಸ್ರಂ ||೧೯||

ಅರ್ಥ. — ಉಚ್ಛ್ರಿತ್ರವಾಃ=ಉಚ್ಛ್ರಿತ್ರವಸ್ತು ಎಂಬ, ನಾಮ=ಹೆಸರುಳ್ಳ, ತುರಂಗವಾಃ=ಕುಮಾರಿಯು, ಅಭೂತ್=ಹುಟ್ಟಿತು, ತಥಾ=ಹಾಗೇನೇ, ಐರಾವತ=ಐರಾವತವೆಂಬ, ನಾಮಧೇಯಃ=ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಕರೀ=ಆನೆಯು, ಅಭೂತ್=ಹುಟ್ಟಿತು. ಅಸ್ಯೇ=ಅದರ, ವಿಕ್ರಾಂಶು - ದಿಕ್ಪಾಲಕನ, ಗಜಾಃ=ಆನೆಗಳು, ಬಭೂವು=ಹುಟ್ಟಿದವು, ತಥೈವ ಹಾಗೇನೇ, ವರಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಅಸ್ಸ=ಸಾಂ-ಒಂದರ್ಧವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ವರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಸಹಸ್ರಂ=ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯೆಯು, ಅಭೂತ್=ಹುಟ್ಟಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಥಾಯುಧಾನ್ಯಭರಣಾನಿ ಜೈವ | ದಿವಾಕೇಸಾಂ ಪಾರಿಜಾತಸ್ತು
ರುಕ್ಷ || ತಥೈವಗಾಕ್ಷಾತ್ಸರಭಿರ್ನಿರೀಲೋ | ಬಭೂವತತ್ಪಾಸ್ತುಭಂ
ಲೋಕಸಾರಂ ||೨೦||

ಅರ್ಥ. — ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಆಯುಧಾನಿ=ಆಯುಧಗಳೂ, ಅಭರಣಾನಿ=ಅಭರಣಗಳೂ, ದಿವಾಕಸಾಂ=ದೇವತೆಗಳ, ತರುಃ=ವೃಕ್ಷವಾದ ಪಾರಿಜಾತಶ್ಚ=ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬದೂ, ತಥೈವ=ಹಾಗೇನೇ, ಸಾಕ್ಷಾತ್=ಮುಖ್ಯ, ಸುರಭಿಃ=ಕಾಮಧೇನುವೂ, ನಿಶಿ=ರಾತ್ರಿಗೆ, ಈಶಃ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಚಂದ್ರನೂ, ಲೋಕಸಾರಂ=ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಕೌಸ್ತುಭಂ=ಕೌಸ್ತುಭವೆಂಬ ರತ್ನವೂ ಕೂಡ, ಬಭೂವ=ಹುಟ್ಟಿದವು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ. — “ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸುರಭಿಃ ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾಮಧೇನು ಎಂದರ್ಥವು. ನಂದಿನೀಧೇನು ಮುಂತಾದವು ಅಲ್ಲವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ತಥಾ ಶ್ರೀಧನ್ವಂತರೀರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆವಿರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. —

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭೇಂದಿರಾಯವ್ಯಪಿ ನಿತ್ಯದೇಹಾ | ಬಭೂವತಪ್ರಾ ಪರಯಾಸ್ವತ
ನ್ಯಾ || ತತೋಭವಾನ್ ದಕ್ಷಿಣಬಾಹುನಾಸುಧಾ | ಕಮಂಡಲುಂ ಕ
ಲಶಂ ಚಾಪದೇಹ ||೨೦||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಇಂದಿರಾ=ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ
ಯರು, ಯದ್ಯಪಿನಿತ್ಯದೇಹಾ=ನಾಶಹಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವರಾದಾ
ಗ್ಯೂ, ಅಪರಯಾ=ಇತರವಾದ, ಸ್ವತನ್ವ=ತನ್ನ ದೇಹದಿಂದ, (ಎರಡನೇ
ರೂಪದಿಂದ,) ತತ್ರ=ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಬಭೂವ-ಆವಿರ್ಭೂತರಾದರು
ತತಃ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಭವಾನ್=ನೀನು, ದಕ್ಷಿಣಭಾಹುನಾ=ಬಲಗೈಯಿಂದ
ಕಲಶಂ=ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಮಂಡಲವನ್ನೂ, ಅಪರೇಣ=ಮತ್ತೊಂದು
ಕೈಯಿಂದ (ಎಡಗೈಯಿಂದ) ಸುಧಾಕಲಶಂ=ಅಮೃತದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ
ಕಲಶವನ್ನೂ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತಸ್ಮನ್ನಿರಗಾತ್ಸಮುದ್ರಾ | ಧ್ವಂಸ್ತಂತರಿರ್ನಾಮಹರಿನ್ಮಣಿ
ದ್ಯುತಿಃ || ತತೋಭವದ್ಧಸ್ತಗತಂದಿತೇಃ ಸುತಾಃ | ಸುಧಾಭರಂ ಕ
ಲಶಂಚಾಪಜಹ್ವುಃ | ಮುಕ್ತಂತ್ವಯಾ ಶಕ್ತಿಮತಾಪಿದೈತ್ಯಾ | ನ್ನತ
ಚ್ಯುತಾನ್ಕಾರಯಿತುಂವಧಾಯ ||೨೧||

ಅರ್ಥ.—ಪ್ರಗೃಹ್ಯ=ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮುದ್ರಾತ್=
ಆ ಸಮುದ್ರದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಹರಿನ್ಮಣಿಃ=ಇಂದ್ರ ನೀಲಮಣಿಯಂತೆ, ದ್ಯು
ತಿಃ=ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ಧ್ವಂಸ್ತಂತರಿಃ=ಧ್ವಂಸ್ತಂತರೀ ಎಂಬ, ನಾಮ=ಹೆಸರಿನಿಂದ
ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನೀನು, ನಿರಗಾತ್=ಆವಿರ್ಭೂತನಾದೆಯೋ ಸ್ವಾಮಿ ! ತತಃ=
ಆಮೇಲೆ, ಭವತ್=ನಿನ್ನ, ಹಸ್ತಗತಂ=ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಂಥಾ, ಸುಧಾಭರಂ=
ಅಮೃತದಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಕಲಶಂ=ಕಲಶವನ್ನೂ, ದಿತೇಸುತಾಃ = ದೈತ್ಯರು
ಗಳು, ಅಪಜಹ್ವುಃ=ಅಪಹರಿಸಿದರು. ಶಕ್ತಿಮತಃ=ಶಕ್ತಿವುಳ್ಳವನಾದರೂ,
ತ್ವಯಾ-ನಿನ್ನಿಂದ, ದೈತ್ಯಾಃ=ದೈತ್ಯರುಗಳನ್ನೂ, ವಧಾಯ - ಕೊಲ್ಲುವುದ
ಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಸತ್ಯಚ್ಯುತಾಃ=ಸತ್ಯಭ್ರಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ, ಕಾರಯಿತುಂ=ಮಾಡು
ವದಕ್ಕೂ, ಮುಕ್ತಂ=(ಕಲಶವು) ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.—ಸಮುದ್ರಮುಘನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟಿ ಬಹುದಾದ ವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಮೊದಲೇ ದೈತ್ಯರು ಮಾತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದರಂತೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದ್ವಂಧ ಅಸ್ತುತಕಲಶದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಭಾಗಕ್ಕೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಲಶವನ್ನೇ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ದೈತ್ಯರು ಸತ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾದರು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ವೇದಹಿನೀರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ತತೋಭವಾನನುಪಮುಮುತ್ಸಮಂವಪು | ಬಭೂವ ವಿದ್ಯಸ್ಯ,
ಮದಾತ್ಮಕಂ ತ್ವರನ್ || ಶ್ಯಾಮುನಿತಂಬಾರ್ಪಿತ ರತ್ನಮೇಖಲಂ |
ಜಾಂಬೂನದಾಭಾಂಬರಭೃತ್ಸಮಧ್ಯಮಂ ||೨೩||

ಅರ್ಥ.—ತತಃ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಭವಾನ್=ನೀನು, ತ್ವರನ್=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಅನುಪಮಂ=ಅಸದೃಶವಾದ, ಉತ್ತಮಂ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸ್ವರೂಪ ಕ್ಷಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ, ಶ್ಯಾಮಂ=ನೀಲವರ್ಣದ, ನಿತಂಬಂ = ಕಟಿಪದೇಶದಲ್ಲಿ, ಅರ್ಪಿತ=ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ, ರತ್ನಮೇಖಲಂ=ರತ್ನಗಳ ವದಾರ್ಥಗಳಿಲ್ಲ, ಜಾಂಬೂನದ=ಬಂಗಾರದ, ಅಭಾ=ಕ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ, ಅಂಬರ=ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು, ಭೃತ್=ಧರಿಸಿತಕ್ಕೂ, ಸುಮಧ್ಯಮಂ=ಸುಸಮೀಚೀನವಾದ, ಮಧ್ಯಮಂ=ಸೊಂಟವುಳ್ಳ, ದಿವ್ಯ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಪ್ರಮದಾತ್ಮಕಂ=ಸ್ತ್ರೀಯ, ವಪುಃ=ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ಬಭೂವ=ಆದಯೋ ಸ್ವಪಿಸಿ. ಶ್ಲೋಕ || ಬೃಹನ್ನಿತಂಬಂ ಕಲಶೋಪಮಸ್ತನಂ | ಸತ್ಪುಂಡರೀಕಾಯತನೈಃ
ತ್ರಯುಜ್ವಲಂ || ಸಮಸ್ತಸಾರಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಂ | ದೃಷ್ಟ್ವಾ
ತತ್ಸಂಮುಮುಹುಃ ಸುರಾರಯಃ ||೨೪||

ಅರ್ಥ.—ಬೃಹತ್=ದೊಡ್ಡದಾದ, ನಿತಂಬಂ=ಕಟಿಪಶ್ಚಾದ್ಯಾಂಗಳಿದ್ದಾಗಿಯೂ, ಕಲಶೋಪಮಸ್ತನಂ=ಕುಂಭಗಳಂತೆ ಕುಚಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ, ಸತ್ಪುಂಡರೀಕ=ನಿರ್ದೂಷವಾದ ಕಮಲದಂತೆ, ಸುತಂ=ಸುಪ್ರಸಾದ, ನೇತ್ರಂ=ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ, ಉಜ್ವಲಂ = ಪ್ರಕಾಶವಾದದ್ದಾಗಿಯೂ, ಸಮಸ್ತ=ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾರಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದಾಗಿಯೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ, ಸದ್ಗುಣಂ=ನಿರ್ದೂಷವಾದ

ಗಳುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ, ತತ್=ಇಂಥಾ ದಿವ್ಯ ದೇಹವನ್ನು, ದೃಷ್ಟೈವ=ನೋಡಿ ದೊಡನೆಯೇ, ಸುರಾಃ-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಅರಯಃ-ತತ್ಯಗಳಾದ ದೈತ್ಯರು, ಸಂಮುಮುಹುಃ=ನೋಡಪಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪರಸ್ಪರಂ ತೇನಿಮೃತಹೇತುತೋಽಖಿಲಾಃ | ವಿರುಧ್ಯಮಾನಾಃ ಪ್ರದ
ದುಃಸ್ತತೇಕರೇ || ಸಮಂ ಸುಧಾಯಾಃ ಕಲಶಂವಿಭಜ್ಯ | ನಿಪಾಯ
ಯಾಸ್ಮಾನಿತಿವಂಚಿತಾಸ್ತ್ವಯಾ ||೨೫||

ಅರ್ಥ.—ತೇ=ಅ, ಅಖಿಲಾಃ=ಸಮಸ್ತರಾದ ದೈತ್ಯರು, ತ್ವಯಾ=ನಿ
ನ್ನಿಂದ, ವಂಚಿತಾಃ=ಮೋಸಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು, ಅಮೃತಹೇತುತಃ-ಅಮೃತ
ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಪರಸ್ಪರಂ-ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು, ವಿರುಧ್ಯಮಾನಾಃ=
ವಿರೋಧಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ, ಅಮೃತವನ್ನು, ಸಮಂ=ಸಮವಾಗಿ, ವಿಭಜ್ಯ
=ಭಾಗಮಾಡಿ, ಅಸ್ಮಾಃ=ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ, ನಿಪಾಯಯ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾನಮಾ
ಡಿಸು, ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಸುಧಾಯಾಃ=ಅಮೃತದ, ಕಲಶಂ-
ಕಲಶವನ್ನು, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಕರೇ-ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರದದುಃಸ್ತ=ಕೊಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಧರ್ಮಚ್ಛಲಂಪಾಪಜನೇಷುಧರ್ಮ | ಇತಿತ್ವಯಾ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ
ತದೋಕ್ತಂ || ಯದ್ಯತ್ಯತಂಮೇ ಭವತಾಂಯದೀಹ | ಸಂವಾದ ಏ
ವೋದ್ವಿಭಜೇ ಸುಧಾಮಿಮಾಂ ||೨೬||

ಅರ್ಥ.—ಪಾಪಜನೇಷು-ಪಾಪಿಷ್ಠರಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮಚ್ಛಲಂ=ಧರ್ಮಾ
ಭಾಸವು(ಆಧವಾ ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಕಪಟವನ್ನು ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು)
ಧರ್ಮಃ ಇತಿ=ಧರ್ಮವೆಂದು, ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ=ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೋರಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ, ಯತ್=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಇಹ=ಅಮೃತ ವಿಭಾಗಮಾಡುವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಮೇ=ನನ್ನಿಂದ ಯದ್ಯತ್ಯತಂ-ಯಾವಯಾವ ಕೆಲಸವು
ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಭವತಾಂ-ನಿಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದವಿವ-
ಸಮ್ಮತಿ ಇದ್ದರೆ ಇಮಾಂಸುಧಾಂ=ಈ ಅಮೃತವನ್ನು ಉದ್ವಿಭಜೇ=ಹಂ
ಚುತ್ತೇನೆಂದು ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ ಉಕ್ತಂ-ಹೇಳ
ಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥೇಷ್ಟತೋಹಂ ವಿಭಜಾಮಿ ಸರ್ವಥಾ | ನವಿಶ್ಯ ಸಧ್ವಂನು
ಯಿಕೇನಚಿತ್ಕಚಿತ್ || ಇತಿಪ್ರಹಸ್ಯಾಭಿಹಿತಂ ನಿಶಮ್ಯ | ಸ್ತ್ರೀಭಾವ
ಮುಗ್ಧಾಸ್ತು ತಥೇತಿತೇ ವದನ್ ||೨೭||

ಅರ್ಥ. — ಅಹಂ-ನಾನು, ಯಥೇಷ್ಟತಃ=ನನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರ, ವಿಭಜಾಮಿ=ಹಂಚುತ್ತೇನೆ, (ನೀವು ಮಾತ್ರ) ಮಯಿ-ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಕೇನಚಿತ್=ಯಾವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಕ್ವಚಿತ್=ಕೊಂಚವೂ, ಸರ್ವಥಾ=ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ, ನವಿಶ್ವಸಧ್ವಂ-ಅನುಮಾನಸಹಕೂಡದು. ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಹಸ್ಯ=ಮಂದಹಾಸದಿಂದಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅಭಿಹಿತಂ-ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು, ನಿಶಮ್ಯ=ದೈತ್ಯರು ಕೇಳಿದವರಾಗಿ, ಸ್ತ್ರೀಭಾವಮುಗ್ಧಾಃ=ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟು, ತಥೇತಿ - ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು, ಎದನ್-ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತಶ್ಚ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಪೃಥಕ್ಸುರಾ ಸುರಾಂ | ಸ್ತವಾತಿರೂಪೋಚ್ಚಲಿ
ತಾನ್ಸುರೇತರಾನ್ || ಸರ್ವಾನ್ಪವದ್ಧರ್ಶನ ಈಕ್ಷ್ಯಲಜ್ಜಿತಾ | ಸ್ತ್ಯ
ಹಂದ್ಯಶೋಮಾಲಯತೇತ್ಯವೋಚಃ ||೨೮||

ಅರ್ಥ. — ತತಃ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸುರಾಸುರಾಃ - ದೇವದೈತ್ಯರನ್ನು, ಪೃಥಕ್ - ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ, ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ=ಕೂಡಿಸಿ, ತನ-ನಿನ್ನ, ಅತಿರೂಪೇಣ=ಸುಂದರವಾದ ರೂಪದಿಂದ, ಉಚ್ಚಲಿತಾಃ-ಮೋಹಿತರಾದ, ಸುರೇತರಾಃ ಸರ್ವಾನ್-ಸಮಸ್ತರಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು, ಭವತ್=ನಿಮಗೆ ನನ್ನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಿರಲು, ಈಕ್ಷ್ಯ-ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಹಂ-ನಾನು, ಲಜ್ಜಿತಾಸ್ತಿ-ನಾಚಿಕೆ ಪಡುತ್ತೇನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು, ದೃಶಃ=ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು, ಮಾಲಯತ-ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ಇತಿ-ಹೀಗೆಂದು, ಅವೋಚಃ=ಹೇಳಿದವನಾದಯೋ ಸ್ವಾಮಿ ! (ನೀವುಗಳು ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರಿ ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡರೆ ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಆಗುತ್ತೆ.)

ಶ್ಲೋಕ || ನಿಮಾಲಿತಾ ಕ್ಷೇಷ್ಯ ಸುರೇಷು ದೇವತಾ | ನೃಪಾಯಯಃ ಸಾಧ್ವ
ಮೃತಂತತಃಪುನರ್ವಾ || ಕ್ಷಣೇನಭೂತ್ಪಾಪಿಬತಃ ಸುಧಾಂಶಿರೋ |
ರಾಹೋರ್ನೃಕೃಂತಶ್ಚ ಸುದರ್ಶನೇನ ||೨೯||

ಅರ್ಥ. — ಅಸುರೇಷು=ದೈತ್ಯರು, ನಿಮಾಲಿತಾನಿ=ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಕ್ಷೇಣೇಷು-ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿರಲು, ದೇವತಾಃ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸಾಧ್ವ=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಅಮೃತಂ=ಅಮೃತವನ್ನು, ನೃಪಾಯಯಃ=ಪಾನಮಾಡಿಸಿರುತ್ತೀ, ತತಃ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಕ್ಷಣೇನ=ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಪುನರ್ವಾಭೂತ್ಪಾಪಿ

=ನೀನು ವುರುಷರೂಪಿಯಾಗಿ, ಸುಧಾಂ=ಅಮೃತವನ್ನು, ಪಿಬತಃ=ದೇವ
ಗಳ ಸಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ, ರಾಹೋಃ=ದೈತ್ಯನಾಃ
ರಾಹುವಿನ, ಶಿರಃ=ತಲೆಯನ್ನು, ಸುದರ್ಶನೇನ=ನಿನ್ನ ಸುದರ್ಶನವೆಂದ
ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚಕ್ರದಿಂದ, ನೃಕೃಂತಃ-ಕತ್ತರಿಸುವವನಾಗಿದ್ದ.

ಶ್ಲೋಕ || ತೇನಾಮೃತಾರ್ಥಂಹಿ ಸಹಸ್ರ ಜನ್ಮಸು | ಪ್ರತಪ್ಯ ಭೂಯಸ್ತಪ ಆ
ರಿತೋವರಃ || ಸ್ವಯಂಭುವಸ್ತೇನ ಭವಾನ್ದರೇ ಸ್ಯ | ಬಿಂದುಂಸು
ಧಾಂಪ್ರಾಸ್ಯಶಿರೋಜಹಾರ ||೩೦||

ಅರ್ಥ.—ತೇನ=ಆ ರಾಹುವಿನಿಂದ, ಅಮೃತಾರ್ಥಂ=ಅಮೃತಪ್ರಾ
ಪ್ತಿಗಾಗಿ, ಸಹಸ್ರಜನ್ಮಸು=ಸಾವಿರ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಭೂಯಃ=ಮಹತ್ವಾದ,
ತಪಃ=ತಪಸ್ಸು, ಪ್ರತಪ್ಯ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು, ಸ್ವಯಂಭುವಃ = ಬ್ರಹ್ಮದೇವ
ರಿಂದ, ವರಃ=ಅಮೃತಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ವರವು, ಆರಿತಃ=ಉಂಟಾಯಿ
ತು. ತೇನ=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಭವಾನ್=ನೀನು, ಅಸ್ಯ=ಈ ರಾಹುವಿನ,
ಕರೇ=ಕೈಯಲ್ಲಿ, ಬಿಂದುಂ=ಬಿಂದುಮಾತ್ರ, ಸುಧಾಂ = ಅಮೃತವನ್ನು,
ಪ್ರಾಸ್ಯ=ಇಟ್ಟು, ರಾಹೋಶಿರಃ=ರಾಹುವಿನ ತಲೆಯನ್ನು, ಜಹಾರ=ಭೇದಿ
ಸಿದ, ಹಿ=ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಅನತಾರಿಕೆ.—ರಾಹುವಿನ ಪರಿಣಾಮವೇನಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ.--

ಶ್ಲೋಕ || ಶಿರಸ್ತು ತಸ್ಯಗ್ರಹತಾಮನಾಪ | ಸುರೈಃ ಸಮಾವಿಷ್ಟಮಥೋಸ
ಜಾಹುಃ || ಕ್ಷಿಪ್ತಃಕಬಂಧೋಸ್ಯ ಶುಭೋದಸಾಗರೇ ತ್ವಯಾಸ್ಥಿತೋ
ದ್ವಾಪಿಹಿ ತತ್ರಸಾನ್ಮುತಃ ||೩೧||

ಅರ್ಥ.--ಸುರೈಃ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಸಮಾವಿಷ್ಟಂ=ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದ,
ತಸ್ಯ=ಆ ರಾಹುವಿನ, ಶಿರಸ್ತು=ತಲೆಯಾದರೋ, ಗ್ರಹತಾಂ-ಗ್ರಹತ್ವವನ್ನು
ಅವಾಪ=ಹೊಂದಿತು. ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ಶುಭೋ
ದಸಾಗರೇ=ಶುಭ-ಸ್ವಾಧುವಾದ, ಉದ=ಉದಕಗಳುಳ್ಳ, ಸಾಗರೇ=ಸಮು
ದ್ರದಲ್ಲಿ, ಸಜಾಹುಃ=ಭಾಹುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಸ್ಯ = ಈ ರಾಹುವಿನ,
ಕಬಂಧಃ=ಮುಂಡವು (ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ) ಕ್ಷಿಪ್ತಃ - ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟು,
ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಕಬಂಧವು, ಸಾನ್ಮುತಃ=ಅಮೃತದಿಂದ ಸಹಿತ
ವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅದ್ವಾಪಿ-ಈಗಲೂಕೂಡ, ತತ್ರ=ಆ
ಸ್ಥಾದೋದಕ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಃ=ಇರುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಸುರಾಃ ಪ್ರತ್ಯಪತನ್ನುದಾಯುಧಾಃ | ಸಮಸ್ತ ಶಸ್ತ್ರೇಚಹತಾ
ಸ್ವಯಾರಣೇ || ಕಲಿಸ್ತು ಸಬ್ರಹ್ಮವರಾದ ಜೇಯೋ | ಋತೇಭ
ವಂತಂ ಪುರುಷೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ ||೩೨||

ಅರ್ಥ.- ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಅಸುರಾಃ=ದೈತ್ಯರು, ಉದಾಯು
ಧಾಃ=ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಆಯುಧ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯಪತನ-ಎದುರಾಗಿ
ಬಂದರು. ತೇಸಮಸ್ತ ಶಃ=ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ತ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ರಣೇ - ಯು
ದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ, ಹತಾಃ=ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಬ್ರಹ್ಮವರಾತ್=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ
ವರಬಲದಿಂದ, ಭವಂತಂಯತೇ=ನಿನ್ನ ಹೊರತು, ಅಜೇಯಃ=ಜಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ
ಅಶಕ್ಯನಾದ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಸಃ-ಆ,
ಕಲಿಸ್ತು-ಕಲಿಯಾದರೋ, ಪುರುಷೇಷು-ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ, ಋದ್ರಾದಿ
ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ=ಇರುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ತಸ್ಯಾರ್ಥದೇಹಾಸಮಭೂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ | ಸ್ತತ್ಪುತ್ರಕಾ ದೋಷಗಣಾ
ಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ || ಅಥೇಂದಿರಾವಕ್ಷಸಿತೇ ಸಮಾಸ್ಥಿತಾ | ತ್ವತ್ಕಂಠಗಂ
ಕೌಸ್ತುಭಮಾಸಧಾತಾ ||೩೩||

ಅರ್ಥ.- ಅಲಕ್ಷ್ಮೀಃ-ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿ ದೋಷಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವು
ದರಿಂದ ಅಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಮಕಳು, ತಸ್ಯ=ಆ ಕಲಿಗೆ, ಅರ್ಥದೇಹಾಃ=ಅರ್ಥಾಂ
ಗಿಯಾಗಿ (ಹೆಂಡತಿ) ಸಮಭತ್=ಆದಳು. ದೋಷಗಣಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ-ಕಾ
ಮಾದಿ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ಸಮೂಹಗಳೆಲ್ಲಾ,
ತತ್=ಆ ಕಲಿಗೆ, ಪುತ್ರಕಾಃ=ಮಕ್ಕಳಾದರು, ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಇಂ
ದಿರಾ=ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ತೇ-ನಿನ್ನ, ವಕ್ಷಸಿ = ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
(ಎದೆಯಮೇಲೆ) ಸಮಾಸ್ಥಿತಾ - ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹೊಂದುವವಳಾದಳು.
ಧಾತಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ತ್ವತ್=ನಿನ್ನ, ಕಂಠಗಂ = ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ,
ಕೌಸ್ತುಭಂ=ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಗೆ, ಅಸಃ=ಅಭಿಮಾನಿಯಾದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥಾವಿಭಾಗಂಚ ಸುರೇಷುದತ್ತಾ | ಸ್ವಯಾತಥಾನ್ಯೇಪಿಹಿತ
ತ್ರಜಾತಾಃ || ಇತ್ಥಂತ್ವಯಾಸಾಧ್ಯಮೃತಂಸುರೇಷು | ದತ್ತಂ ಹಿ
ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಿದರ್ಶನಾಯ ||೩೪||

ಅರ್ಥ.- ತತ್ರ=ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಯಲ್ಲಿ, ಜಾತಾಃ=ಹುಟ್ಟಿದ, ಅನ್ಯೇ=ಇತರ
ಮಾದ (ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಕೌಸ್ತುಭ, ಅಮೃತ ಇವುಗಳ ಹೊರತು) ಪದಾರ್ಥ

ಗಳು, ತ್ವಯಾ-ನಿನ್ನಿಂದ, ಸುರೇಷು-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಯಥಾ = ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಭಾಗಂ=ವಿಭಾಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದೆ, ದತ್ತಾಃ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು, ಹಿ=ಈ ವಿಭಾಗವು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು (ಏನೆಂದರೆ:—ಯಾರಿಗೆ ಅಮೃತವು ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು) ಇತ್ಥಂ=ಹೀಗೆ ಸರಿ ಎಂಬುವುದನ್ನು, ನಿರರ್ಶನಾಯ-ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ತ್ರಯಾ-ನಿನ್ನಿಂದ, ಸಾಧ್ಯವ್ಯುತ್ಪತ್ತಂ=ರುಚಿಕರವಾದ ಅಮೃತವು, ಸುರೇಷು=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ದತ್ತಂ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಭವೇದ್ಧಿಮೋಕ್ಷೋನಿಯತಂ ಸುರಾಣಾಂ | ನೈವಾಸುರಾಣಾಂ ಸ ಕಥಂಚನಸ್ಯಾತ್ || ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಪಂ | ಭವೇದ್ಧಿ ರಾಹೋರಿವದುಃಖರೂಪಂ ||೩೫||

ಅರ್ಥ.—ಹಿ=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೆಯಿಂದ, ಸುರಾಣಾಂ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷಃ=ಮೋಕ್ಷವು, ನಿಯತಂ-ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೋ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಅಮೃತವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು) ಅಸುರಾಣಾಂ=ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಕಥಂಚನ=ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ, ನಸ್ಯಾತ್=ಆಗಲಾರದೋ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಅಮೃತವಿಲ್ಲ.) ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತಸ್ಯ=ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಸುರರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೆ, ತತ್=ಅ, ಪ್ರತಿಪಂ=ಕರ್ಮವು, ರಾಹೋರಿವ=ಅಮೃತ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ರಾಹುವಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ತಪಸ್ಸು ಹೇಗೆ, ದುಃಖರೂಪಂ=ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತೋ ಹಾಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ವಿರೋಧವಾಗಿಯೇ, ಭವೇತ್=ಆಗುವದು, ಹಿ=ಇದು ಸಿದ್ಧ.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಲಿಃ ಸ್ವಯಂಬ್ರಹ್ಮವರಾದಿದಾನೀಂ | ಪಿಬಾಧತೇಸ್ಮಾನ್ತಕಲಾಃ (ಲಾಃ) ಪ್ರಜಾಶ್ಚ || ಅಜ್ಞಾನ ಮಿಥ್ಯಾಮತಿರೂಪತೋ ಸೌ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸಜ್ಞಾನ ವಿರುದ್ಧರೂಪಃ ||೩೬||

ಅರ್ಥ.—ಸಜ್ಞಾನ=ಸಜ್ಞಾಸ್ತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ವಿರುದ್ಧರೂಪಃ=ವಿರೋಧಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಸ್ವಯಂಕಲಿಃ=ಈ ಕಲಿಯು, ಅಸ್ಮಾನ್ತಕಲಾಃ=ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ, ಅಜ್ಞಾನ=ಅಭಾವರೂಪ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ, ಮಿಥ್ಯಾಮತಿರೂಪತಃ=ವಿಸ್ಮರಿತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ, ಕೆಲವುನೇಳೆ, ಇದಾನೀಂ ವರಾತ್-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರಬಲದಿಂದ, ಪ್ರಜಾಶ್ಚ=ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಿಶ್ಯ=ವ್ರವೇಶಿಸಿ, ವಿಬಾಧತೇ=ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿ ಬಾಧಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಸ್ವಾಮಿ

ಶ್ಲೋಕ || ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾತಸ್ಯ ವರೋಬ್ಜಜೇನ | ದತ್ತಃ ಸ ಆನಿಶ್ಯ ಶಿವಂಚ
ಕಾರ || ಕದಾಗಮಾಂಸ್ತಸ್ಯ ಕುಯುಕ್ತಿಬಾಧಾನ್ | ನಹಿತ್ವನನ್ಯರ್ದರಿ
ತುಂ ಸಮರ್ಥಃ ||೩೭||

ಅರ್ಥ.—ತ್ವತ್=ನಿನ್ನ, ಅಜ್ಞಯಾ-ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದಲೇ, ತಸ್ಯ=ಆ
ಕಲಿಗೆ, ಅಬ್ಜಜೇನ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ವರಃ=ವರವು, ದತ್ತಃ=ಕೊಡಲ್ಪ
ಟ್ಟಿದೆ. ಸಃ=ಆ ಕಲಿಯು, ಶಿವಂ=ಋದ್ರನಲ್ಲಿ, ಆನಿಶ್ಯ=ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ,
ಕದಾಗಮಾಂ=ಕುಸ್ಥಿತಗಳಾದ ಶಿವಸರ್ವೋತ್ತಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಚಕಾರ=
ಮಾಡಿದನು. ತಸ್ಯ=ಆ ಕಲಿಯು, ಕುಯುಕ್ತಿಬಾಧಾಂ=ಕುಹಕಯುಕ್ತಿಗ
ಳಿಗೆ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು, ಚರಿತುಂ=ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ, ತ್ವದನ್ಯಃ=ನಿನ್ನ ಹೊರ
ತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು, ಸಮರ್ಥಃ-ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರನು, ಹಿ-ಇದು ನಿಜವು

ಶ್ಲೋಕ || ವೇದಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇಸಹಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಘಾ | ಉತ್ಸಾದಿತಾಸ್ತೇನನಸಂತಿ
ತೇಽಸ್ಯ || ತತ್ಸಾಧುಭೂಮಾವವತೀರ್ಯವೇದಾ | ನುದ್ಧೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಾ
ಣಿ ಕುರುಷ್ವಸಮ್ಯಕ್ ||೩೮||

ಅರ್ಥ.—ಸಹಶಾಸ್ತ್ರಸಂಘಃ-ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ಮೂಲರಾಮಾ
ಯಣ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಸಮೂಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸರ್ವೇ
ಸಮಸ್ತವಾದ, ವೇದಾಶ್ಚ=ವೇದಗಳೂ, ತೇನ=ಆ ಕಲಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಸಾ
ದಿತಾಃ-ಕಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ತೇ=ಆ ವೇದಗಳು, ಅದ್ಯ=ಈಗ, ನಸಂತಿ=ಇರು
ವದಿಲ್ಲ. ತತ್=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಾಧುಭೂಮಾ=ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ
ಈ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಅವತೀರ್ಯ-ಅವತಾರಮಾಡಿ, ವೇದಾ=ವೇದಗಳ
ನ್ನು, ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ=ಬ್ರಹ್ಮ
ಸೂತ್ರ, ಭಾರತ, ಪುರಾಣಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಸಮ್ಯಕ್=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಕು
ರುಷ್ವ=ಮಾಡುವವನಾಗು (ಸಂಶಯ ವಿಪರ್ಯಯಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಅನು
ಗ್ರಹಮಾಡು.)

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಸಕಲ ವೇದಗಳೂ, ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳೂ
ಆ ಕಲಿಯಿಂದಲೇ ಅಪಾರ್ಥಾದಿಗಳಿಂದ ಭ್ರಂಶವಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ. ನೀನು ಈ

ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ವೇದಗಳೂ, ಹಾಗೂ ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗೆ ಮಾದಿಗಳೂ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಭಾರತ, ಭಾಗವತ, ಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಸಂಶಯ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅದೃಶ್ಯಮಜ್ಞೇಯಮತರ್ಕ್ಯರೂಪಂ | ಕಲಿಂನಿಲೀನಂ ಹೃದಯೇ
ಖಿಲಸ್ಯ || ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಶಸ್ತ್ರೇಣ ನಿಹತ್ಯ ಶೀಘ್ರಂ | ಪದಂನಿಜಂದೇಹಿ
ಮಹಾಜನಸ್ಯ ||೩೯||

ಅರ್ಥ.—ಅದೃಶ್ಯಂ=ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಗೋಚರನಾಗಿಯೂ, ಅಜ್ಞೇಯಂ - ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಅತರ್ಕ್ಯರೂಪಂ-ಊಹೆ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಇಂತಹ ರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಅಖಿಲಸ್ಯ=ಎಲ್ಲರ, ಹೃದಯೇ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ನಿಲೀನಂ=ಗೋಷ್ಠವಾಗಿರುವ ಕಲಿಂ-ಕಲಿಯನ್ನು, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ-ನಿದೋಷವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ, ಶಸ್ತ್ರೇಣ-ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ, ಶೀಘ್ರಂ=ಇಾಗ್ರತೆಯಲ್ಲಿಯೇ, ನಿಹತ್ಯ-ಸಂಹರಿಸಿ, ಮಹಾಜನಸ್ಯ=ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರುಗಳಿಗೆ, ನಿಜಂ-ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಪದಂ=ಪದವಿಯನ್ನು, ದೇಹಿ=ಕೊಡು.

ಶ್ಲೋಕ || ಋತೇ ಭವಂತಂ ನಹಿತಂ ನಿಹಂತಾ | ತ್ವಮೇಕ ಏವಾಖಿಲಶಕ್ತಿ
ಪೂರ್ಣಃ || ತತೋಭವಂತಂ ಶರಣಂಗತಾವಯಂ | ತಮೋನಿಹ
ತ್ವೈ ನಿಜಬೋಧನಿಗ್ರಹಂ ||೪೦||

ಅರ್ಥ.—ಭವಂತಂ-ನಿನ್ನ, ಋತೇ-ಹೊರತು, ತಂ - ಕಲಿಯನ್ನು, ನಿಹಂತಾ=ಸಂಹರಿಸುವವನು, ನಹಿ-ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಖಿಲಶಕ್ತಿಪೂರ್ಣ=ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನು, ತ್ವಂಏಕಏವ = ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲವೇ ? ತತಃ-ಆದ್ದರಿಂದ, ವಯಂ - ನಾವುಗಳು, ತಮೋನಿಹತ್ವೈ-ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಿಜಬೋಧನಿಗ್ರಹಂ-ಶರೀರವಾಗಿವುಳ್ಳ, ಭವಂತಂ-ನಿನ್ನನ್ನು, ಶರಣಂ=ರಕ್ಷಕನನ್ನಾಗಿ, ಗತಾಂ=ಹೊಂದಿರುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತೀರಿತಸ್ತೈರಭಯಂ ಪ್ರದಾಯ ಸುರೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಪರಮೋಪ
ಮೇಯಃ || ಪ್ರಾದುರ್ಬಭೂವಾನ್ಯತಭೂರಿಲಾಯಾಂ | ವಿಶುದ್ಧ ನಿ
ಜ್ಞಾನಘನ ಸ್ವರೂಪಃ ||೪೧||

అర్థ.— ఇతి-ఈ ప్రకారవాగి, త్రే=ఆ దేవతేగళింద, ఈరి
తః=హేళిసికొల్లట్టంథా, పరమః=సర్వోత్తమనాద, అప్రమే
యః- సాకల్యేన తిళియువుదక్క అశక్యనాదంథ, అమృత-క్షయరహి
తనాద ఆనందాది గుణగళిగే, భూః-ఆశ్రయనాదంథ, (అథవా,
అమృత=ముక్తిరిగే, భూః-ఆశ్రయనాదంథా) విశుద్ధ - ఈషదపి
అజ్ఞానరహితనాద, విజ్ఞాన=విశేషనాద జ్ఞానదింద ఘనపూర్ణ
నాద, స్వరూపః-స్వరూపవల్ల శ్రీహరియ, సురేశ్వరాణాం-ఆ దే
వశ్రేష్ఠురుగళిగే, అభయం=అభయవన్న, ప్రదాయ=కొట్టు, ఇ
లాయాం-ఈ భూమండలదల్లి, ప్రాదుర్బభూవ=ఆవిభూతనాదను.
(అవతారనూడిదను)

శ్లోక ॥ వసిష్ఠనామా కమలొద్భవాత్మజః । సుతొశ్చ శక్తి స్తన
యః పరాశరః ॥ తస్యోత్తమంసోఽపి తపోఽచరద్దరిః । సు
తొమమస్మాదితితద్దర్షదౌ ॥౪౨॥

అర్థ.— వసిష్ఠ=వసిష్ఠనేందు, నామా=హేసరుళ్ళవను, కమ
లొద్భవస్య-బ్రహ్మదేవర, ఆత్మజః=మగను, అస్య=ఈ వసిష్ఠన,
సుతః=మగను, శక్తిః-శక్తి ఎంబాతను, తస్య-ఆ శక్తియ, తనయః
=మగను, పరాశరః=పరాశరరు, సః=ఆ పరాశరరు, హరిరపి=శ్రీ
హరియే, మమ=ననగే, సుతః=మగను, స్యాత్-ఆగలి, ఇతి-ఈ
రిశియాగి, యుత్తమం=శ్రేష్ఠనాద, తపః=శ్రీహరియన్ను శురితు
తపస్సన్ను, అచరత్-నూడిదరు, హరిః=శ్రీపరమాత్మను, తత్=
అవర అభిషేకవన్ను, దదౌ=నేరవేరిసిదను.

శ్లోక ॥ యవాచ జ్యేనం భగవాన్సుతొఽపి తొ ॥ వసోమర్దదీయ
స్య సుతాస్తి తొభనా ॥ వనేన్మృగాభం చరతొశ్చపిర్కం ।
పపాతభార్యాం మనసాగతస్య ॥౪౩॥

అర్థ.— సుతొపి తః-చేన్నాగి సంతొపితనాద (సంతుష్ట
నాద) భగవాన్ - షడ్గుణ్యైశ్వర్య సంపన్ననాద శ్రీనారాయణను,
పనం=పరాశరరన్ను శురితు, మదీయస్య=నన్న భక్తనాద, వసోఽపి

ವಸುರಾಜನಿಗೆ, ಸುತೋಭನಾ=ಬಹು ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಯಾದ, ಸುತಾ=ಮಗಳು
ಆಸ್ತಿ=ಇದ್ದಾಳೆ. ವನೇ=ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಮೃಗಾರ್ಥಂ=ಬೇಟೆಗೋಸ್ಕರ, ಚ
ರತಃ=ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಭಾರ್ಯಾಂ=ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು, ಮನಸಾ=ಮನ
ಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಆಗತಃ=ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡ, ಅಸ್ಯ-ಈ ವಸುರಾಜನ, ವಿರ್ಯಂ=ರೇತ
ಸ್ಸು, ಪಪಾತ=ಕೆಳಗೆ ಬಿತ್ತು.

ಶ್ಲೋಕ || ತಚ್ಚೈನಹಪ್ರೇ ಪ್ರದದೌ ಸತಸ್ಯೈ | ದಾತುಂತದನ್ಯೇನತುಯುಧ್ಯ
ತೋ ಪತತ್ || ಜಗ್ರಾಸ ತನ್ಮತ್ಸ್ಯವಧೂಯಮಸ್ವಸು | ಜಫಲ
ಸ್ಥಮೇನಾಂ ಜಗೃಹುಃಸ್ತದಾಶಾಃ ||೪೪||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ=ಆ ವಸುರಾಜನು, ತತ್=ಆ ವೀರ್ಯವನ್ನು, ತಸ್ಯೈ=
ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ, ದಾತುಂ=ಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ, ತ್ಯೇನ=ಒಂದು ಗಿಡುಗನ,
ಹಪ್ರೇ-ಕೈಯಲ್ಲಿ, (ವಶಕ್ಕೆ) ಪ್ರದದೌ=ಕೊಟ್ಟನು, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯೇನ
ತು=ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಡುಗನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ, ಯುಧ್ಯತಃ=ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರು
ವಾಗ, ತತ್=ಆ ವೀರ್ಯವು, ಆಪತತ್=ಯಮುನಾಜಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತು.
ಯಮುಃ-ಯಮರಾಜನ ಸ್ವಸುಃ=ತಂಗಿಯಾದ ಆ ಯಮುನಾನದಿಯಲ್ಲಿ
ಬಿದ್ದ ತತ್=ಆ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಮತ್ಸ್ಯವಧೂ=ಒಂದು ಹೆಣ್ಣುವಿನಾಣು ಜ
ಗ್ರಾಸ=ನುಂಗಿತು. ಜಲಸ್ಥಂ - ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಏನಾಂ-ಈ ಹೆಣ್ಣುವಿನಾಣನ್ನು
ದಾಶಃ-ಬೆತ್ತರು ಜಗೃಹುಃಸ್ತ-ಹಿಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತದ್ಗರ್ಭತೋ ಭೂನ್ನಿಥುನಂಸ್ವರಾಜ್ಞೇ | ನೃವೇದಯನ್ಮೋಪಿ
ವಸೋಃ ಸಮರ್ಪಯತ್ || ಪುತ್ರಂಸಮಾದಾಯ ಸುತಾಂಸತಸ್ಯೈ |
ದದೌ ಸುತೋಭೂದಹಫ ಮತ್ಸ್ಯರಾಜಃ ||೪೫||

ಅರ್ಥ.— ತತ್=ಆ ಹೆಣ್ಣುವಿನಾಣಿನ, ಗರ್ಭತಃ=ಗರ್ಭದಿಂದ, ಮಿ
ಥುನಂ=ಒಂದು ಗಂಡು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವು, ಅಭೂತ್=ಆದವು. ಆ
ಬೆತ್ತರು, ಸ್ವ-ತಮಗೆ, ರಾಜ್ಞೇ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ದಾತರಾಜನಿಗೆ ಆ ಎರಡು
ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ನೃವೇದಯತ್-ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಮೋಪಿ-ಆ ದಾತರಾಜನಾದ
ರೋ, ಆ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ವಸೋಃ-ವಸುರಾಜನಿಗೆ, ಸಮರ್ಪಯ
ತ್=ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು. ಸಃ=ಆ ವಸುರಾಜನು, ಪುತ್ರಂ=ಆ ಗಂಡುಮಗು
ವನ್ನು, ತಾನು, ಸಮಾದಾಯ=ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸುತಾಂ=ಆ ಹೆಣ್ಣುಮ

ಗುವನ್ನು, ತಸ್ಮೈ-ಆ ದಾಶರಾಜನಿಗೆ, ದದೌ=ಕೊಟ್ಟನು. ಅಥ=ಆ ಕಾರಣದ್ದೆಲೆಯಿಂದ, ಸುತಃ=ಆ ವಸುರಾಜನ ಮಗನು, ಮತ್ಸ್ಯರಾಜಃ=ಮೀನಿನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ರಾಜನಿಗೆ (ಮೀನಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ) ಅಭೂತ್-ಆದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕನ್ಯಾತುಸಾದಾಶ ರಾಜಸ್ಯ ಸದ್ಮ | ನೈವರ್ಧತಾತೀನ ಸುರೂಪಯುಕ್ತಾ || ನಾನ್ಮಾತು ಸಾ ಸತ್ಯವತೀತಿ ತಸ್ಯಾಂ | ತನಾತ್ಮಜೋ ಹಂ ಭವಿತಾಸ್ಮ ಜೋಪಿ ||೪೬||

ಅರ್ಥ.—ಸಾ=ಆ, ಕನ್ಯಾತು=ಹುಡುಗಿಯು, ದಾಶರಾಜಸ್ಯ-ದಾಶರಾಜನ, ಸದ್ಮನಿ=ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಅತೀವ=ಬಹು, ಸುರೂಪಯುಕ್ತಾ=ಸ್ಫುರದ್ರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗಿ, ಅವರ್ಧತಾ=ಬೆಳೆದಳು, ಸಾ=ವಸುರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಆ ಹುಡುಗಿಯು, ನಾನ್ಮಾ-ಹೆಸರು, ಸತ್ಯವತೀ = ಸತ್ಯವತೀ, ಇತಿ-ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಅಜೋಪಿ=ಉತ್ಪತ್ತಿಶೂನ್ಯನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ತಸ್ಯಾಂ=ಆ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ತವ=ನಿನ್ನ, ಆತ್ಮಜಃ-ಮಗನಾಗಿ, ಭವಿತಾಸ್ಮ=ಅವತರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿರಿತಶ್ಚಕ್ರಧರೇಣ ತಾಂ ಮುನಿ | ಜಗಾಮ ಮಾತಾರ್ತಾಂಡ ಸುತಾಂ ಸಮುದ್ರಗಾಂ || ಉತ್ತಾರಯಂತೀಮಥ ತತ್ರವಿಷುಃ | ಪ್ರಾದುರ್ಬಭಾವಾಶು ವಿಶುದ್ಧಚಿದ್ಧನಃ ||೪೭||

ಅರ್ಥ.—ಇತಿ-ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಚಕ್ರಧರೇಣ-ಚಕ್ರವಾಣಿಯಾದ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದ, ಈರಿತಃ-ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು, ಮುನಿಃ-ಆ, ಸಮುದ್ರಗಾಂ ಸಮುದ್ರಗಾಮಿನಿಯಾದ, ಮಾತಾರ್ತಾಂಡ=ಸೂರ್ಯನ, ಸುತಾಂ - ಮಗಳಾದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನು, ಉತ್ತಾರಯಂತೀ-ಜನರನ್ನು ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ದಾಟಿಸತಕ್ಕ, ತಾಂ-ಆ ಸತ್ಯವತಿಯನ್ನು, ಜಗಾಮ=ರಮಿಸಿದರು. ಅಥ=ಕ್ರೀಡಿಸಿದನಂತರದಲ್ಲಿ, ತತ್ರ=ಆ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಶುದ್ಧ-ನಿರ್ಮಲನಾದ, ಚಿತ್=ಸದ್ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಘನಃ-ಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಶು-ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಪ್ರಾದುರ್ಬಭಾವ - ಅವರ್ಭವಿಸಿದನು.

ಅವತಾರಿಕೆ.—ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತ ಸಂಪರ್ಕ ಜನ್ಯದೇಹವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ವಿದೋಷ ವಿಜ್ಞಾನ ಸುಖೈಕರೂಪೋ | ಪೃಜೋ ಜನಾನ್ಮೋಹ
ಯಿತುಂವೃಷ್ಯವ || ಯೋಷಿತ್ಸಪುಂಸೋಹ್ಯ ಜನೀವದೃಶ್ಯತೇ | ನ
ಜಾಯತೇ ಕ್ವಾಪಿಬಲಾದಿ ವಿಗ್ರಹಃ ||೪೮||

ಅರ್ಥ. — ವಿದೋಷ=ನಿದೋಷಗಳಾದ, ವಿಜ್ಞಾನ=ವಿಜ್ಞಾನಗಳೂ
ಸುಖ=ಸೌಖ್ಯಗಳೂ, ಇವುಗಳೇ, ಏಕ=ಒಂದೇ; ರೂಪಃ - ರೂಪವಾಗಿ
ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಜೋಪಿ=ಜನ್ಮರಹಿತನಾದಾಗ್ಯೂ, ಜನಾ-ಜನರ
ನ್ನು, ಮೋಹಯಿತುಂ=ಭ್ರಾಂತಿಸಡಿಪುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವೃಷ್ಯವ=ಬೇಕೆಂದು,
ಪುಂಸಃ=ಪುರುಷನ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಯೋಷಿತ್ಸ=ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ಅಜನೀವ=
ಹುಟ್ಟಿದವನಂತೆ, ದೃಶ್ಯತೇ=ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಿ=ಆದಕಾರಣದ್ದೆ
ಯಿಂದ, ಬಲಾದಿವಿಗ್ರಹಃ=ಒಲಾದಿ-ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರ
ಹಃ=ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕ್ವಾಪಿ=ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಅವತಾ
ರದಲ್ಲಿಯೂ, ನಜಾಯತೇ=ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ದೇವರ ಅವತಾರವು ಶುಕ್ಲ ಶೋಣಿತ ಸಂಬಂಧದ್ದಲ್ಲ
ವೆಂದು ಸವೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಯಥಾನ್ಯಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀ | ತ್ವಂಭಾತ್ತಥಾ ನಿತ್ಯತನುತ್ವ
ತೋ ವಿಭುಃ || ಆವಿರ್ಭವೇದ್ಯೋಷಿತಿನೋಮಲೋತ್ಥ | ಸ್ತಥಾಪಿ
ಮೋಹಾಯ ನಿದರ್ಶಯೇತ್ತಥಾ ||೪೯||

ಅರ್ಥ. — ಯಥಾ=ಹೇಗೆ, ನೃಸಿಂಹಾಕೃತಿಃ=ನೃಸಿಂಹರೂಪಿಯಾದ
ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸ್ತಂಭಾತ್=ಕಂಭದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಆವಿರಾಸೀತ್=ಆವಿರ್ಭ
ವಿಸಿದನೋ, ತಥಾ-ಹಾಗೆಯೇ, ವಿಭುಃ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಕನಾದ ಶ್ರೀಹರ
ಿಯು, ನಿತ್ಯ-ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಿಲ್ಲದ, ತನುತ್ವತಃ = ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ್ದ
ರಿಂದ, ಯೋಷಿತಿ-ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ, ಆವಿರ್ಭವೇತ್=ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದನು. ಮಲ
ಶುಕ್ಲ ಶೋಣಿತಾಖ್ಯವಾದ ಕಶ್ತಲದಿಂದ, ಉತ್ಥಾನ-ಹುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ, ತಥಾ
ಪಿ=ಆದಾಗ್ಯೂ, ತಥಾ-ಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಂತೆಯೇ, ಮೋಹಾಯ=
ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ, ನಿದರ್ಶಯೇತ್=ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ
ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ತ್ರೀಪುಂ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ಪರತೋಯತೋಹರಿಃ | ಪ್ರಾದುರ್ಭವತ್ಯೇ
ಷ ವಿನೋಹಯನ್ತನಂ || ಅಥೋಮಲೋತ್ಥೋಯಮಿತಿ ಸ್ಮನು
ನ್ಯತೇ | ಜನೋಪಶುಭಃ ಪೂರ್ಣಗುಣೈಕವಿಗ್ರಹಂ ||೫೦||

ಅರ್ಥ.—ಪ್ರೀತಿಪ್ರಿಯರು, ಪುಂಪುರುಷರು, ಇವರುಗಳ, ಪ್ರಸಂಗಾತ್-ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಪುಂಪುರುಷರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಯತಃ=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಹರಿಃ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಜನಂ=ಜನರನ್ನು, ವಿಮೋಹಯಃ=ಮೋಹಪಡಿಸುವವನಾಗಿ, ಪ್ರಾದುರ್ಭವತಿ-ಆವಿರ್ಭವಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅತಃ=ಆ ಕಾರಣದ್ದೇಶಿಯಿಂದ, ಏಷಃ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮಲೋತ್ಥಃ=ಪ್ರೀತುಷರ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು, ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಅಶುಭಃ=ದುಷ್ಟರಾದ, ಜನಾಃ=ಜನರು, ಪೂರ್ಣ=ತುಂಬಿದ, ಗುಣೈಕ-ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳೇ, ವಿಗ್ರಹಂ-ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು, ಮನ್ಯತೇಸ್ಮ-ತಿಳಿಯುವರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ.--ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.-

ಶ್ಲೋಕ || ದ್ವೀಪೇ ಭಗಿನ್ಯಾತ್ಯ ಯಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಕೃತ್ಪ್ರಕಾಶೇ ಜ್ಞಾನಮರೀಚಿ ಮಂಡಲಃ || ಪ್ರಭಾಸಯನ್ಮಂಡ ಬಹಿಸ್ತಥಾಂತಃ | ಸಹಸ್ರಲಕ್ಷಾ ಮಿತಭಾನುದೀಧಿತಃ ||೫||

ಅರ್ಥ.-- ವಿಶ್ವಕೃತ್=ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಜನಕನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ಮರೀಚಯಇವ-ಕಿರಣಗಳಂತೆ ಇರತಕ್ಕ ಜ್ಞಾನಗಳ, ಮಂಡಲಃ=ಸಮೂಹವುಳ್ಳವನು, ಅಂಡಸ್ಯ=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ, ಬಹಿಃ=ಹೊರಗೂ, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಅಂತಃ=ಒಳಗೂ, ಪ್ರಭಾಸಯನ್-ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವನು, ಸಹಸ್ರ=ಒಂದುಸಾವಿರ, ಲಕ್ಷ=ಒಂದುಲಕ್ಷ, ಅಮಿತ-ಅಪರಿಮಿತ, ಭಾನು=ಸೂರ್ಯ, ದೀಧಿತಃ-ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಸ್ವಾಮಿಯು, ಯಮಶ್ಚ=ಯಮದೇವರ, ಭಗಿನ್ಯಾಃ-ತಂಗಿಯಾದ ಯಮುನಾನದಿಯ, ದ್ವೀಪೇ=ಡುಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ, (ದ್ವೀಪ) ಪ್ರಕಾಶತೇ=ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅನತಾರಿಕೆ.-ಅನತಾರಮಾಡಿದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಗಣ್ಯ ದಿವ್ಯೋರುಗುಣಾರ್ಣವಃ ಪ್ರಭುಃ | ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧಿಪಃ ಜಗದ್ಗುರುಃ || ಅನಂತಶಕ್ತಿರ್ಜಗದೀಶ್ವರೇಶ್ವರಃ | ಸಮಸ್ತದೊಷಾತಿವಿದೂರವಿಗ್ರಹಃ ||೬||

ಅರ್ಥ.—ಅಗಣ್ಯಾಃ-ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ, ದಿವ್ಯಾಃ=ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ, ಉರವಃ-ಉತ್ತಮಗಳಾದ, ಗುಣಾಃ=ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಿಗೆ, ಅರ್ಣವಃ=ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇರತಕ್ಕವನು, ವಿಭುಃ=ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಅಥವಾ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನು, ಸಮಸ್ತ=ಸಕಲ, ವಿದ್ಯಾಧಿಪತಿಃ - ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯು, ಜಗದ್ಗುರುಃ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುವಾದವನು, ಅನಂತಶಕ್ತಿಃ=ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನನು, ಜಗತ್=ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಈಶ್ವರಾಃ=ನಿಯಾಮಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ, ಈಶ್ವರಃ-ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಸಮಸ್ತ=ಸಕಲ, ದೋಷೇಭ್ಯಃ=ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ, ಅತಿ=ಆತ್ಯಂತ, ವಿದೂರ=ದೂರವಾದ, ವಿಗ್ರಹಃ=ಶರೀರವುಳ್ಳವನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶುಭಮರಕತವಣೋ ರಕ್ತಪಾದಾಬ್ಜನೇತ್ರಾ | ಧರ (ಕರ) ನಖ ರಸನಾಗ್ರಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣಶಂಖಾಬ್ಜರೇಖಾಃ || ರವಿಕರವರಗೌರಂ ಚರ್ಮಚೈ ಣವಸಾನ || ಸ್ತುಟಿದಮಲಜಟಾಸಂದೀಪ್ತಚೂಡಂದಧಾನಃ ||೫||

ಅರ್ಥ.—ಶುಭ=ಶುದ್ಧವಾದ, ಮರಕತವರ್ಣ-ಇಂದ್ರ ನೀಲಮಣಿ ಯಂತೆ ಒಣ್ಣುವುಳ್ಳವನು, ರಕ್ತಪಾದಾಬ್ಜನೇತ್ರಾಃ=ರಕ್ತ=ಕೆಂಪಾದ, ಪಾದಾ ಬ್ಜಃ=ಪಾದಕಮಲಗಳೂ, ನೇತ್ರಾಃ=ಕಣ್ಣುಗಳೂ, ಅಧರಃ-ಕೆಳಗಿನ ತುಟಿಯೂ, ಕರಃ=ಕೈಗಳೂ, ನಖರಃ=ಉಗುರುಗಳೂ, ರಸನಾಗ್ರಃ=ನಾಲಿಗೆಯ ತುದಿಯೂ ಉಳ್ಳವನು, ಚಕ್ರಶಂಖಾಬ್ಜರೇಖಃ-ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಕಮಲ ಇವುಗಳಂತಿರುವ, ರೇಖಃ=ಗೆರೆಗಳುಳ್ಳವನು, ರವಿಕರವರಗೌರಂ=ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶುಭ್ರ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ, ಏಣಂ-ಜಿಂಕೆಯ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಚರ್ಮ=ಚರ್ಮವನ್ನು (ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನವನ್ನು) ದಸಾನಃ-ಧರಿಸಿರುವವನು, ತಟಿತ್=ಮಿಂಚಿನಂತೆ, ಅಮಲ=ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಜಟಾಃ=ಜಟೆಗಳಿಂದ, ಸಂದೀಪ್ತಾಃ=ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಚೂತಂ=ಕೂದಲುಗಳುಳ್ಳ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು, ದಧಾನಃ=ಧರಿಸಿರುವವನು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಕ್ಷಾಃ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷೋ | ಬೃಹದ್ಭುಜಃ ಕಂಬು ಸಮಾನ ಕಂಠಃ || ಸಮಸ್ತವೇದಾನ್ಮುಖತಃ ಸಮದ್ಗಿರನ್ | ಅನಂತ ಚಂದ್ರಾಧಿಕಾಂತಿ ಸನ್ಮುಖಃ ||೫||

ಅರ್ಥ. — ವಿಸ್ತೀರ್ಣ = ವಿಶಾಲವಾದ, ವಕ್ಷಾ = ಎದೆಯುಳ್ಳವನು, ಕಮಲ-ಕಮಲದಂತೆ, ಆಯತ-ವಿಶಾಲವಾದ, ಅಕ್ಷಾ = ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು, ಬೃಹತ್ = ದೊಡ್ಡದಾದ, ಭುಜಾ = ಭುಜಗಳುಳ್ಳವನು, ಕಂಬುಸಮಾನಕಂಠಃ = ಶಂಖದಂತೆ ರೇಖಾತ್ರಯೋಪೇತಮುಳ್ಳ ಉನ್ನತವಾಗಿರುವ ಕಂಠವುಳ್ಳವನು, ಸಮಸ್ತ = ಸಕಲವಾದ, ವೇದಾರ್ಥ-ವೇದಗಳನ್ನು, ಮುಖತಃ-ಮುಖದಿಂದ, ಸಮ್ಯಕ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಉದ್ಧಿಗ್ಧ = ಉಚ್ಚರಿಸುವವನು, ಅನಂತಚಂದ್ರೇಭ್ಯಃ-ಅನಂತಾನಂತ ಚಂದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ, ಅಧಿಕಕಾಂತಿಃ - ಅತ್ಯಂತ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ಸನ್ಮುಖಃ = ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ನಿರ್ದುಷ್ಠವಾದ ಮುಖುಳ್ಳವನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಭೋಧ ಮುದ್ರಾಭಯದೋದ್ವಯಾನ್ವಿತೋ | ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾಜಿನಮೇಖಲೋಲ್ಲಸಃ || ದೃಶಮಹಾಜ್ಞಾನ ಭುಜಂಗದಷ್ಟ | ಮುಜ್ಜೀವಯಾನೋ ಜಗದತ್ಯರೋಚತ ||೫೫||

ಅರ್ಥ. — ಪ್ರಭೋಧಮುದ್ರಾ = ಜ್ಞಾನಸಮುದ್ರ, ಅಭಯಮುದ್ರ, ಇವುಗಳಿಗಿರುವ, ದೋದ್ವಯಾನ್ವಿತಃ - ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾಜಿನಮೇಖಲಾಭಿಃ = ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ, ಮಾಂಜಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉಲ್ಲಸಃ = ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿರುವನು, ದೃಶಾ = ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಮಹಾ = ಮಹತ್ತಾದ, ಅಜ್ಞಾನ = ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ, ಭುಜಂಗದಷ್ಟಂ - ಸರ್ಪದಿಂದ ಕಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಭಕ್ತವೃಂದವನ್ನು, ಉಜ್ಜೀವಯಾನಃ = ಬದುಕಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ಜಗತಿ-ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅತ್ಯರೋಚತ = ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಲೋಕ ಧರ್ಮಾಭಿರಿಕ್ಷಯಾಪಿತು | ದ್ವಿಜತ್ವಮುಷ್ಕಾರುಪಿತುರ್ದದಾನಿಜಂ || ಜ್ಞಾನಂ ತಯೋಃ ಸಂಸ್ಕೃತಿಮಾತ್ರತಸ್ತದಾ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭಾವಂವರಮಾತ್ಮನೋದಧೌ ||೫೬||

ಅರ್ಥ. — ಸಃ = ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ಲೋಕಧರ್ಮ-ಲೋಕಮರ್ಯಾದೆಗಳ, ಅಭಿರಿಕ್ಷಯಾ = ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಪಿತುಃಸಕಾರಾತ್ = ತಂದೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಆಶು = ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ದ್ವಿಜತ್ವಂ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು, ಆಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ ಪಿತುಃ = ತಂದೆಗೆ, ನಿಜಂ = ತನ್ನ, ಜ್ಞಾನಂ = ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ದದೌ = ಕೊಟ್ಟರು. ತಯೋಃ = ಆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ, ಸದಾ

ಯಾವಾಗಲೂ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಮಾತ್ರತಃ=ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ, ಆತ್ಮನಃ-
ತನ್ನ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭಾವಂ-ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ, ವರಂ-ವರವನ್ನೂ, ದದೌ-
ಕೊಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದ್ವೈಪಾಯನಃ ಸೋಧ ಜಗಾಮನೇರುಂ | ಚತುರ್ಮುಖಾದ್ವೈ-
ರನುಗಮ್ಯ ಮಾನಃ || ಉದ್ಧೃತ್ಯವೇದಾನಪಿಲಾನ್ಸರೇಭ್ಯೋ | ದ-
ದೌ ಮುನಿಭೃಶ್ಚ ಯಥಾದಿಸೃಷ್ಟೌ ||೫೯||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಃ=ಆ, ದ್ವೈಪಾಯನಃ=ಶ್ರೀವೇದ-
ವ್ಯಾಸರು, ಚತುರ್ಮುಖಾದ್ವೈ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಅನುಗಮ್ಯ
ಮಾನಃ=ಅನುಸರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ, ಮೇರುಂ=ಮೇರುವರ್ವತವನ್ನು
ಕುರಿತು, ಜಗಾಮ=ಹೋದರು. ಯಥಾ=ಹೇಗೆ, ಆದಿಸೃಷ್ಟೌ=ಆದಿ-
ಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇತ್ತೋ ಹಾಗೆ, ವೇದಾಃ=ವೇದವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳ್ಳ
ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ದದೌ=ಉಪದೇಶಿಸಿದರೋ, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಉದ್ಧೃ-
ತ್ಯ=ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ, ಸುರೇಭ್ಯಃ=ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಮುನಿಭೃಶ್ಚ=ಮುನಿ-
ಗಳಿಗೂ ಕೊಟ್ಟರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಅಮೇಲೆ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ಅನುಸರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ ಮೇರುವರ್ವತವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುವನ-
ರಾದರು. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು
ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ ವೇದಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ
ನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುನಿಗಳಿಗೂ
ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸರ್ವಾಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ತಥೈವ ಕೃತ್ವಾ ವಿನಿರ್ಣಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-
ಚಕಾರ || ತಚ್ಚುಶ್ರುವುರ್ಬ್ರಹ್ಮಗಿರೀಶ ಮುಖ್ಯಾಃ | ಸುರಾಮುನಿ-
ನಾಂಪ್ರವರಾಶ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ||೬೦||

ಅರ್ಥ.—ಅ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ಸರ್ವಾಣಿ-ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಶಾಸ್ತ್ರಾ-
ಣಿ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಕೃತ್ವಾ=ಮಾಡಿ, ತಥೈವ=ಹಾಗೆಯೇ, ವಿ=ವಿಶೇಷ-
ಕಾರವಾಗಿ, ನಿರ್ಣಯಂ=ವೇದಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ=
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರೀಶಮುಖ್ಯಾಃ=ಬ್ರಹ್ಮ

ಮದ್ರ ವೇದಲಾದ, ಸುರಾಃ=ದೇವತೆಗಳೂ, ಮನೀನಾಂ=ಯುಷಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸರಾಚ=ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರೂ ಕೂಡ, ತಸ್ಮಾತ್=ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರ ದೇವಿಯಿಂದ, ತತ್=ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು, ತುಶ್ರುಷ್ಯಃ=ಕೇಳುವವರಾದರು (ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರು.)

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ಮಕಂ | ಚಕ್ರೇಮುಪಾಭಾರತನಾ ಮಥೇಯಂ || ವೇದೋತ್ತಮಂ ತಚ್ಚ ನಿಧಾತೃತಂಕರ | ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಸ್ತ ಸ್ತುತಿತಃ ಸುರೈಶ್ಚತಂ ||೫||

ಅರ್ಥ.—ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ-ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ, ಅರ್ಥ - ಅರ್ಥಕ್ಕೂ, ನಿರ್ದೇಶನಾತ್ಮಕಂ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂತರೂಪವಾದ, ವೇದೋತ್ತಮಂ-ವೇದಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ, ಮುಪಾಭಾರತನಾಮಥೇಯಂ=ಮುಪಾಭಾರತನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥವನ್ನು, ಚಕ್ರೇ=ವಾಚಿಸಿದರು. ತತ್=ಆ ಭಾರತವು, ನಿಧಾತೃತಂಕರಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ=ಪ್ರಥಮ, ಪ್ರಥಮ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಸುರೈಃ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ತಸ್ತುತಿತಃ=ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದಲೇ ಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿ, ಶ್ರುತಂ=ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೋಗಿರಿಶಾದಿನುನೋನುಶಾಯಿ | ಕಲಿರ್ಮಮಾರಾತುಸು ವಾಜ್ಞಯೈಶ್ಚರೈಃ || ನಿಕ್ವತ್ತಶೀರ್ಷೋ ಭಗವನ್ಮುಖೇರಿತೈಃ | ಸು ರಾಕ್ಷ ಸಜ್ಞಾನ ಸುಧಾರಸಂಪಪ್ತಃ ||೬||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಗಿರಿಶಾದಿನುನೋನುಶಾಯಿ = ಮುದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆನಂದಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಕಲಿಃ=ಕಲಿಯು, ಭಗವನ್ಮುಖೇ ಈರಿತೈಃ=ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ಚರೈಃ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ, ಸುವಾಜ್ಞಯೈಃ=ವೇದ, ಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸದ್ವಿಶ್ವಕೂಸ, ಶರೈಃ=ಬಾಣಗಳಿಂದ, ನಿಕ್ವತ್ತಶೀರ್ಷಃ=ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ತಿರಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಆಶು=ಶೀಘ್ರದಲಿಯೇ, ಮಮಾರ=ಮೃತನಾದಂತೆ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತನಾದನು. ಸುರಾಕ್ಷ=ದೇವತೆಗಳಾದರೋ ಸುಧಾರಸಂಪವ-ಅಮೃತದಂತೆ ಇರುವ, ಸಜ್ಞಾನ=ಸಮಾಚೀನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ವಪಾ=ವಾಸಮಾಡಿದರು. (ಸಮಾಚೀನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು)

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥೋಮನುಷ್ಯೇಷು ತಥಾಸುರೇಷು ರೂಪಾಂತರೈಃ ಕಲಿರೇವಾ
ವಶಿಷ್ಠಃ || ತತೋಮನುಷ್ಯೇಷು ಚ ಸತ್ಪುಸಂಸ್ಥಿತೋ | ವಿನಾತ್ಮ
ಇತ್ಯೇವ ಹರಿವ್ಯಚಿಂತಯತ್ ||೬೦||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ದೇವತೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಲಿಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ
ಹೊರಡಿಸಿದನೇಲಿ, ಮನುಷ್ಯೇಷು-ತ್ರಿವಿಧ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ, ತಥಾ=
ಹಾಗೆಯೇ, ಅಸುರೇಷು=ಅಸುರರಲ್ಲಿಯೂ, ರೂಪಾಂತರೈಃ = ಬೇರೆಬೇರೆ
ರೂಪಗಳಿಂದ, ಕಲಿಃ=ಕಲಿಯು, ಅವಶಿಷ್ಠಃಎವ-ಉಳಿದುಕೊಂಡೇ ಇರು
ತ್ತಾನೆ. ತತಃ-ಆ ಕಾರಣದ್ದೆಲೆಯಿಂದ, ಸತ್ಪುಮನುಷ್ಯೇಷು=ಮನುಷ್ಯೋ
ತ್ತಮರಲ್ಲಿ, ಸಂಸ್ಥಿತಃ=ಇರತಕ್ಕ, ಆ ಕಲಿಯು ನನ್ನಿಂದ, ವಿನಾತ್ಮಃ=ನಾಶ
ಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು, ಇತಿವ-ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಹರಿಃ-ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು
ರು, ವ್ಯಚಿಂತಯತ್=ಅಲೋಚಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ದೇವತೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಲಿಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಮಾ
ಡಿದನೇಲಿ, ಕಲಿಯು ಇನ್ನೂ ರೂಪಾಂತರಗಳಿಂದ, ತ್ರಿವಿಧ ಮನುಷ್ಯರ
ಲ್ಲಿಯೂ, ಅಸುರರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮಂಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಲಿ
ಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಅ
ಲೋಚಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತತೋನೃಣಾಂ ಕಾಲಬಲಾತ್ಪುಮಂಛ | ಮಾಯುರ್ಮತಿಂ ಕರ್ಮ
ಚವಿಕ್ಷ್ಯ ಕೃಷ್ಣಃ || ವಿವ್ಯಾಸ ಪೇದಾನ್ವ ನಿಭುತ್ವ ತುರ್ಧಾ | ಚಕ್ರೇ
ತಥಾ ಭಾಗವತಂ ಪುರಾಣಂ ||೬೧||

ಅರ್ಥ.—ತತಃ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ನಿಭುಃ=ಸರ್ವಸಮರ್ಥರಾದ, ಕೃ
ಷ್ಣಃ-ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ನೃಣಾಂ=ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಕಾಲಬಲಾತ್=ಕಲಿ
ಕಾಲದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ, ಸುಮಂದಂ=ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ, ಆಯುಃ=ಆಯಸ್ಸು
ಮತಿಂ=ಬುದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಕರ್ಮಚ-ಕರ್ಮಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಪನನ್ನು
ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಪೇದಾನ್ವ=ಮೂಲವೇದಗಳನ್ನೂ, ಚತುರ್ಧಾ=ಯುಗ್ಮೇದವೇ
ನೋದಲಾದ ಸಾಲ್ಕುಭಾಗವಾಗಿ, ವಿವ್ಯಾಸ=ವಿಭಾಗಮಾಡಿದರು. ತಥಾ=
ಹಾಗೆಯೇ, ಭಾಗವತಂ-ಭಾಗವತನೆಂಬ, ಪುರಾಣಂ-ಪುರಾಣವನ್ನು, ಚಕ್ರೇ
ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯೇಯೇಚ ಸಂತಸ್ತಮಸಾನುನಿಷ್ಠಾ | ಸ್ತಾಂಸ್ತಾನೈವಾಕ್ಯೈಸ್ತ
ಮುಖೋವಿಮುಂಚಣ್ || ಚಚಾರಲೋಕಾನ್ಸಪಥಿಪ್ರಯಾಂತಂ | ಕೀ
ಟಿಂವ್ಯಪತ್ಯತ್ತಮುವಾಚಕೃಷ್ಣಃ ||೬೩||

ಅರ್ಥ.— ಯೇಯೇ=ಯಾವಗಾವ, ಸಂತಃ=ಸಜ್ಜನರು, ತಮಸಾ
=ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅನುನಿಷ್ಠಾಃ=ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರೂ, ತಾನ್ತಾನ್=ಅಂ
ಥವಃನ್ನು, ಸುಸಾಕೃತ್ಯಃ=ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಣಯಕ
ಸದ್ವೈಕ್ಯಗಳಿಂದ, ತಮಸಃ=ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ವಿಮುಂಚನ್=ಬಿಡಿಸಿದವರಾ
ಗಿ, ಲೋಕಾಃ=ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಚಚಾರ=ಸಂ
ಚರಿಸಿದರು. ಒಂದಾನೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣಃ=ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರು,
ಪಥಿ=ದಾರಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯಾಂತಂ=ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ, ಕೀಟಿಂ=ಕೀಟಿಂಕೃಷ್ಣನನ್ನು
ಹೊಂದಿದ್ದ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನನ್ನು, ವ್ಯಪಕತ್=ನೋಡಿದರು. ತಂ=ಆ
ಕುಳುಕೇಷದ ಪುರುಷನನ್ನು ಕುರಿತು, ಬುವಾಚ=ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಭವನ್ವ ರಾಜಾ ಕುಶರೀರಮಂತ | ತ್ವತ್ಕೈತಿನೈಚ್ಛತ್ತದಸಾತತ
ಸ್ತಂ | ಅತ್ಯಕ್ತದೇಹಂ ನೃಪತಿಂ ಚಕಾರ | ಪುರಾಸ್ವಭಕ್ತಂ ವೃಷಲಂ
ಸುಲುಬ್ಧಂ ||೬೪||

ಅರ್ಥ.— ಏತತ್=ಈ, ಕುಶರೀರಂ=ಸಿದ್ಧನಾದ ಶರೀರವನ್ನು, ತ್ವ
ಕ್ತಾ=ಬಿಟ್ಟು, ರಾಜಾ=ರಾಜನು, ಭವನ್ವ=ಆಗು, ಇತಿ=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ
ನೇಳಿದರೂ, ಆಸೌ=ಆ ಕ್ರಿಯೆಯು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ, ನೈ
ಚ್ಛತ್=ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪುರಾ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಸ್ವ-ತನ್ನ, ಭಕ್ತಂ=ಭಕ್ತ
ನಾಗಿಯೂ, ಮೃಷಲಂ=ಶೂದ್ರನಾಗಿಯೂ, ಸು-ಬಹಳ, ಉಬ್ಧಂ=ಲೋ
ಭಾಖ್ಯದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು, ಈಗ, ಅತ್ಯಕ್ತದೇಹಂ
=ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳ, ತಂ=ಕೀಟಿಂವನ್ನು, ನೃಪತಿಂ=ರಾ
ಜನನ್ನಾಗಿ, ಚಕಾರ=ಮಾಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—“ ಎಲೈ ಕೀಟಿವೇ ! ಈ ನೀಚದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ರಾಜನಾಗುವೆಯಾ ” ಎಂದು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಕೇಳಲು, ಆ ಕೀಟಿವು ಆ
ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರು ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ
ಶೂದ್ರನಾದ, ಅತಿ ಲೋಭಾಖ್ಯದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಜೀವಿಯನ್ನು ಆ
ದೇಹದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಲೋಭಾತ್ಸಕೀಟಿತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ಕೃಷ್ಣ | ಪ್ರಸಾದತಶ್ಚಾಕುಬಭಾವ
ರಾಜಾ || ತದೈವತಂ ಸರ್ವಸೃಪಾಃ ಪ್ರಣೇಮು | ದೇವಃ ಕರಂಜಾ
ಸ್ಯ ಯಥೈವ ವೈಶ್ಯಾಃ ||೬೫||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ - ಆ ಭಕ್ತನೂ, ಉಬ್ಬನೂ ಆಗಿದ್ದ ಆ ಶೂದ್ರನು, ಲೋಭಾತ್-ಲೋಭದ ದೇಯಿಂದ, ಕೀಟಿತ್ವಂ=ಕೀಟಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಉಪೇತ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಕೃಷ್ಣಪ್ರಸಾದತಶ್ಚ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಆಶು=ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ, ರಾಜಾ=ದೊರೆಯು, ಬಭಾವ=ಆದನು, ತದೈವ=ಅಗಲೇ, ತಂ=ಆ ಹುಳುರೂಪಿಯಾದ ರಾಜನನ್ನು, ಸರ್ವಸೃಪಾಃ=ಸಮಸ್ತ ರಾಜರೂ, ಪ್ರಣೇಮುಃ=ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು, ಮತ್ತು, ಯಥೈವ=ಹೇಗೆ, ವೈಶ್ಯಾಃ=ವೈಶ್ಯರು ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ರಾಜನಿಗೆ, ಕರಂ=ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ರೂಢಿ, ತಥೈವ-ಹಾಗೆಯೇ, ಆಸ್ಯ-ಕೀಟರೂಪಿಯಾದ ರಾಜನಿಗೆ ಕಪ್ಪವನ್ನು, ದೇವಃ=ಕೊಟ್ಟರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉವಾಚ ತಂ ಭಗವಾನ್ಮುಕ್ತಿ ಮಸ್ತಿಂ | ಸ್ತವಕ್ಷಣೇದಾತುಮಹಂ
ಸಮರ್ಥಃ || ತಥಾಪಿ ಸೀಮಾರ್ಥಮವಾಪ್ಯ ವಿಪ್ರ | ತನುಂ ವಿನು
ಕ್ತೋಭವಮುತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ||೬೬||

ಅರ್ಥ.— ಭಗವಾನ್=ಪೂಜ್ಯರಾದ (ವಡ್ಡು) ಶೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನರಾದ) ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ತಂ=ಆ ಕೀಟಿ ಸ್ವರೂಪ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು, ಉವಾಚ=ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು, ಏನೆಂದರೆ, ತವ=ನಿನಗೆ, ಅಸ್ಮಿತ್ಪ್ರಣೇ=ಈ ಕ್ಷಣ ಪಲ್ಲಿಯೇ, ಮುಕ್ತಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ದಾತುಂ=ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಸಮರ್ಥಃ=ಸಮರ್ಥನು, ತಥಾಪಿ=ಆದಾಗ್ಯೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು, ಬೇರೆ ವರ್ಣದವರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯು ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ, ಎಂಬ, ಸೀಮಾರ್ಥಂ=ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಿಪ್ರತನುಂ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶರೀರವನ್ನು, ಅವಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಮುತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್=ನನ್ನನುಗ್ರಹದಿಂದ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ವಿನುಕ್ತೋಭವ-ಮುಕ್ತನಾಗು.

ಶ್ಲೋಕ || ಜ್ಞಾನಂ ಚ ತಸ್ಮೈ ವಿಮಲಂ ದದೌ ಸಃ | ಮಹೀಂಚ ಸರ್ವಾಂ
ಬುಭುಜೇತದಂತೇ || ತೃಕ್ತ್ವಾ ತನುಂ ವಿಪ್ರವರತ್ನನೇತ್ಯ | ಪದಂ
ಹರೇರಾಪ ಸುತತ್ಸನೇದೀ ||೬೭||

ಅರ್ಥ.— ಸಃ=ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ತಸ್ಮೈ=ಆ ಕೀಟರಾಜನಿಗೆ, ವಿ
ಮಲಂ-ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಜ್ಞಾನಂ=ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ದ
ದಾ=ಉಪದೇಶರೂಪದಿಂದ ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಕೀಟನು, ಸರ್ವಾಂ-ಸಮ
ಸ್ತವಾದ, ಭೂಮಿಂ=ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು (ಸಾರ್ವಭೌಮಪದವಿಯನ್ನು)
ಬುಭುಜೇ-ಅನುಭವಿಸಿದನು. ತದಂತೇ-ಸಾರ್ವಭೌಮಪದವಿಯನ್ನು ಅನು
ಭವಿಸಿದನಂತರದಲ್ಲಿ, ತಸುಂ=ಆ ಕೀಟವೇದವನ್ನು, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ=ಬಿಟ್ಟು,
ವಿಪ್ರನರತ್ನಂ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮ ಜನ್ಮವನ್ನು, ವಿತ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ಸು=ಚೆ
ನ್ನಾಗಿ, ತತ್ತ್ವಂ-ಹರಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ವೇದೀ-ತೀರದವನಾಗಿ, ಹರೇಃಪದಂ=
ಪರಮಪದವಿಯನ್ನು, (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು) ಅಪ=ಹೊಂದಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂಬಹೂನ್ಯಂಸೃತಿಬಂಧತಃ ಪ್ರಭು | ವ್ಯಮೋಚಯಾದ್ವ್ಯಾಸ
ತನುರ್ಜನಾರ್ದನಃ || ಬಹೂನ್ಯ ಚಿಂತಾಚಿತ್ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಾ | ಣ್ಯರೇ
ಷದೇವೇಶಸದೋದಿತಾನಿ ||೬೮||

ಅರ್ಥ.— ಪ್ರಭುಃ=ಸಮರ್ಥನಾದ, ವ್ಯಾಸತನು=ವ್ಯಾಸಾಖ್ಯ ಶರೀ
ರವುಳ್ಳ, ಜನಾರ್ದನಂ-ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ಏವಂ=ಈ ಕೀಟದಂತೆಯೇ,
ಬಹೂನ್ಯ=ಅನೇಕಮಂದಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು, ಸಂಸೃತಿ-ಸಂಸಾರದ, ಬಂ
ಧಿತಃ=ಬಂಧನದಿಂದ, ವ್ಯಮೋಚಯತ್=ಬಿಡಿಸಿದನು. ಅರೇಷಃ=ಸಮಸ್ತ
ರಾದ, ದೇವೇಶ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ,
(ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ಉದಿತಾನಿ=ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಅಚಿಂತ್ಯಾನಿ-ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವದಕ್ಕೂ ಅಶಕ್ಯಗಳಾದ, ಬಹೂನಿ-
ಅನೇಕ, ಕರ್ಮಾಣಿ-ಇಂಥಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು, ಸಂತಿ-ಇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥಾಸ್ಯ ಪುತ್ರತ್ವಮವಾಪ್ತಮಿಚ್ಛತಿ | ಶ್ವಚಾರ ರುದ್ರಃ ಸುತಪತ್ನ
ದೀಯಂ || ದದಾಚತಸ್ಮೈ ಭಗವಾನ್ಪರಂತಂ | ಸ್ವಯಂಚ ತಪ್ತೈವ
ತಪೋವಿಮೋಹಯನ್ ||೬೯||

ಅರ್ಥ.— ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ರುದ್ರಃ=ರುದ್ರದೇವರು, ಅಸ್ಯ=ಈ
ವ್ಯಾಸರ, ಪುತ್ರತ್ವ=ಮಗನು, ಅವಾಪ್ತಂ=ಅಗಬೇಕೆಂದು, ಇಚ್ಛತಿ=ಅಪೇ
ಕ್ಷಿಸುವವರಾಗಿ, ತದೀಯಂ=ವ್ಯಾಸಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಸುತಪಃ-ಮಹಾತಪ
ಸ್ಸನ್ನು, ಶ್ವಚಾರ=ಮಾಡಿದರು. ಭಗವಾನ್ - ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನರಾದ

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ಸ್ವಯಂಚ=ತಾನೇನೇ, ತಪ್ತಾ=ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ, ತಂ-ಆ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಪುತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆವನು, ಎನ್ನುವಹಾಗೆ (ದೈತ್ಯರನ್ನು) ವಿಮೋಹಯ=ಮೋಹಪಡಿಸುವವನಾಗಿ, ತಸ್ಮೈ=ಆ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ವರಂ=ತನಗೆ ಪುತ್ರನಾಗುವಂತೆ ವರವನ್ನು, ದದೌ-ಕೊಟ್ಟರು.

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಸ್ವಾಮಿಯು ಹೀಗೆಯೇ ಅವತಾರಾಂತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುರಜನಮೋಹನಾರ್ಥನಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. — ಶ್ಲೋಕ || ವಿಮೋಹನಾಯಾ ಸುರಸರ್ಗಿಣಾಂ ಪ್ರಭುಃ | ಸ್ವಯಂಕರೋತೀವ ತಪಃ ಪ್ರದರ್ಶಯೇತ್ || ಕಾಮಾದಿದೋಷಾಂಶ್ಚ ಮೃಷ್ಯವದರ್ಶಯೇ | ನ್ನತಾವತಾತಸ್ಯ ಹಿಸಂತಿ ಕೃತ್ರಚಿತ್ ||೭೦||

ಅರ್ಥ. — ಅಸುರಸರ್ಗಿಣಾಂ=ದೈತ್ಯ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರಿಗೆ, ವಿಮೋಹನಾಯ-ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಪ್ರಭುಃ=ಸಮರ್ಥರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ತಪಃ=ತಪಸ್ಸನ್ನು, ಸ್ವಯಂ-ತಾನೂ ಕೂಡ, ಕರೋತೀವ=ಮಾಡುವವನಂತೆ, ಪ್ರದರ್ಶಯೇತ್-ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಕಾಮಾದಿ-ಪುತ್ರೇಚ್ಛಾದಿ, ದೋಷಾಂಶ್ಚ-ದೋಷಗಳನ್ನು, ಮೃಷ್ಯವ=ಅವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾದುವು, ದರ್ಶಯೇತ್=ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಾವತಾ=ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಆ ದೋಷಗಳು, ತಸ್ಯ = ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕೃತ್ರಚಿತ್=ಯಾವದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ನಸಂತಿ=ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಿ=ಈ ವಿಷಯವು ನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು

ಅನತಾರಿಕೆ. — ಮಹಾದೇವರು ಅವತರಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಶ್ಲೋಕ || ತತಸ್ತ್ವರಣ್ಯೋಃ ಸಬಭೂವಪುತ್ರಕಃ | ಶಿವಸ್ಯ ಸೋಭೂಚ್ಛುಕ ನಾಮಧೇಯಃ || ಶುಕೇಹಿಭೂತ್ವಾಹ್ಯಗಮನ್ಮುತಾಚೀ | ವ್ಯಾಸಂವಿ ಮಂಥ್ನಂತಮುತಾರಣೇಂತಂ ||೭೧||

ಅರ್ಥ. — ತತಃ=ಆ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ವರಕೊಟ್ಟನಂತರ, ಅರಣ್ಯೋಃ=ಅಗ್ನಿಮುಘನಮಾಡುವ ಕಾಷ್ಠದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಅಸ್ಯ=ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ, ಸಃಶಿವಃ=ಆ ರುದ್ರದೇವರು, ಪುತ್ರಕಃ=ಮಕ್ಕಳಾಗಿ, ಬಭೂವ=ಜನಿಸಿದರು, ಸಃ=ಆ ರುದ್ರದೇವರು, ಶುಕಃ-ಶುಕಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ, ನಾಮಧೇಯಃ=ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಅಭೂತ್=ಆದರು. (ಹಾಗಾದರೆ ಅರಣೇಕಾಷ್ಠಮುಘನದ್ದೆ

ಸೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಿಗೆ “ ಶುಕ ” ನೆಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಘೃತಾಚೀ = ಘೃತಾಚೀ ಎಂಬಸ್ವರಸ್ತ್ರೀಯು, ಶುಕೇ = ಹೆಣ್ಣು ಗಿಳಿಯರೂಪನನ್ನು, ಭೂತ್ವಾ-ಆಗಿ (ಧರಿಸಿ) ಅರಣೇ = ಅರಣೇ ಕಾಷ್ಟವನ್ನು, ವಿಮುಷ್ಣಂ-ವಿಮುಷ್ಣಮಾಡತಕ್ಕ, ತಂ=ಆ, ವ್ಯಾಸಂ=ವೆ ದ ವ್ಯಾಸರನ್ನು, ಅಗಮತ್-ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. (ಹೊಂದಿದಳು)

ಶ್ಲೋಕ || ಅಕಾಮಯನ್ಮಾಮುಕವತ್ಪಭೂತ್ವಾ | ತಯಾರ್ಥಿತಸ್ತಂ ಶುಕನಾ ಮಧೇಯಂ || ಚಕ್ರೇಹ್ಯರಣ್ಯಾಸ್ತನಯಂಚ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ | ವಿಮೋಹ ಯಂಸ್ತತ್ವಮಾಗೇಷ್ಟಯೋಗ್ಯಾನ್ ||೨೧||

ಅರ್ಥ.—ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಃ=ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ತಾವು, ಅಕಾಮರ್ಯ=ಕಾಮರಹಿತರಾದಾಗ್ಯೂ, ಕಾಮುಕವತ್=ಕಾಮುಕರಂತೆ. ಭೂತ್ವಾ=ಆಗಿ, ತಯಾ=ಆ ಘೃತಾಚಿಯಿಂದ, ಅರ್ಥಿತಃ = ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟವ ರಾಗಿ, ಅರಣ್ಯೇಃ=ಅರಣ್ಯದಸೆಯಿಂದ, ತನಯಂ=ಮಗನನ್ನು, ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಉತ್ಪಾದನಮಾಡಿ, ಅಯೋಗ್ಯಾ-ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು, ತತ್ವಮಾಗೇ-ತತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ವಿಮೋಹಯುಷ=ವಿಮೋಹಮಡಿಸುವು ನಕ್ಕಾಗಿ, ತಂ-ಅರಣೇಮುಫನದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಮಗನನ್ನು, ಶುಕನಾಮಧೇಯಂ= ಶುಕನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ, ಚಕ್ರೇ=ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶುಕಂತಮಾಶುಪ್ರವಿವೇಶವಾಯು | ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಸೇವಾರ್ಥಮ ಥಾಸ್ಯಸರ್ವಂ || ಜ್ಞಾನಂದದೌ ಭಗವಾನ್ಸರ್ವವೇದಾನ್ | ಸಭಾರತಂ ಭಾಗವತಂ ಪುರಾಣಂ ||೨೨||

ಅರ್ಥ.—ವಾಯುಃ=ವಾಯುದೇವರು, ವ್ಯಾಸಸ್ಯ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಸೇವಾರ್ಥಂ-ಸೇವೆಗೋಸ್ಕರ, ಆಶು-ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ, ತಂಶುಕಂ = ಆ ಶುಕಾ ಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಪ್ರವಿವೇಶ-ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಯ-ಶುಕಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಥವಾ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ಸರ್ವಜ್ಞಾನಂ-ಸರ್ವ ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಅಂದರೆ, ಸರ್ವವೇದಾ - ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳನ್ನೂ, ಸಭಾರತಂ-ಭಾರತದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಭಾಗವತಂ=ಭಾಗವತವನ್ನೂ, ಪುರಾಣಂ=ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧಿ ಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ ಸಹ, ಭಗವಾ-ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವ ರ್ಯಸಂಪನ್ನರಾದ ವ್ಯಾಸರು, ದದೌ-ಉಪದೇಶಕೊಟ್ಟರು. (ವೇದವ್ಯಾಸ ರುಪದೇಶಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಾಯುದೇವರು.)

ಅವತಾರಿಕೆ.—ನೇದವ್ಯಾಸರ ಮುಖ್ಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದು
ವುದಕ್ಕೆ ನೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು
ಎಂಬುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ
ದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಶೇಷೋಛ್ರೇಯೋ ಮುನಿಮಾವಿಶತ್ತ್ವದಾ | ವೀಶಃ ಸುಮಂತುಮುಪಿ
ವಾರುಣಂಮುನಿಂ || ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಶತ್ತ್ವಮುತ ವೈಶಂಪಾಯನಂ | ಶಕ್ರ
ಶ್ಚ ಜೈಮಿನಿಮಥಾವಿಶದ್ವಿಭುಃ ||೭೪||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಶ.ಕಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನಂತರದಲ್ಲಿ,
ಶೇಷಂ-ಶೇಷದೇವರು, ವೈಲಮುನಿಂ=ವೈಲಮುನಿಯನ್ನು, ಆವಿಶತ್-ಪ್ರ
ವೇಶಮಾಡಿದರು. ತದಾ=ಆಗ ಉಪದೇಶಕಾಲದಲ್ಲಿ, ವೀಶಃಅಪಿ=ಗರುಡ
ದೇವರಾದರೋ, ವಾರುಣಂ=ವರುಣಪುತ್ರನಾದ, ಸುಮಂತುಮುನಿಂ=
ಸುಮಂತುನಾಮಕಮುನಿಯನ್ನು, ಆವಿಶತ್=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮಾತ
ಮುತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಕೂಡ, ವೈಶಂಪಾಯನಂ-ವೈಶಂಪಾಯನರಲ್ಲಿಯೂ
ಆವಿಶತ್=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ವಿಭುಃ=ಸಮರ್ಥನಾದ,
ಶಕ್ರಶ್ಚ=ಇಂದ್ರನಾದರೋ, ಜೈಮಿನಿಂ=ಜೈಮಿನಿಋಷಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

ವಿಶೇಷಾಂಶಃ--ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ವೇದಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮೂ
ಲರೂಪದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಈ
ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಏತಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣಮಾಡಲುದ್ಯುಕ್ತರಾದರು ?
ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮು
ಖದಿಂದ ಅಖಂಡ ವೇದರಾಶಿಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುವವರಾಗಿದ್ದರು. ಋಗಾ
ಧಿಭಾಗಗಳಾದನಂತರ ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ವ್ಯಾಸರು ವೇದಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು
ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಮಹಾ ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನದ್ದರಿಸಿ ಶಾ
ಖಾಭೇದಮಾಡಿದುದೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಕೌಶಲವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ
ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪಾದಪರಿಸೇವನೋತ್ಪ್ರಕಾಃ | ಸುರೇಶ್ವರಾವಿವಿಶುರಾಶು
ತಾನ್ಮುನೀ || ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಸಾಧ್ಯತೇಷ್ಟಸೌ | ಪ್ರವರ್ತ
ಕಾಂಸ್ತಾನ್ವಿದಧೇಹಗಿಃ ಪುನಃ ||೭೫||

ಅರ್ಥ.— ಕೃಷ್ಣ ಸ್ಥ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ಪಾದಪರಿಸೇವನೆ=ಪಾದಗಳನ್ನು, ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಸೇವನೆ=ಪರಿಚರ್ಮಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಉತ್ಸುಕಾಃ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳ, ಸುರೇಶ್ವರಾಃ=ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರುಗಳು, ಅಶು-ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ, ತಾರ್ಕಮುನೀಃ=ಆ ಪೈಲ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಗಳನ್ನು, ವಿವಿಶಾಃ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರು. ಅಸೌ=ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ತೇಷು-ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಮುನಿಗಳಿಗೆ, ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಃ=ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು, ಪ್ರತಿ ಪಾದ್ಯ-ಉಪದೇಶಶೋಟ್ಯ, ವುನಃ=ಆಮೇಲೆ, ತಾನ್ - ಶೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಆವಿಷ್ಟರಾದ ಪೈಲನೇ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಗಳನ್ನು, ಪ್ರವರ್ತಕಾಃ=ಭೂಲೋಕವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ಆಯಾಯಾ ಶಾಖಾಸ್ತಚಾರಕ ಆಚಾರ್ಯರುಗಳನ್ನಾಗಿ, ಹರಿಃ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ವಿದಥೇ=ನೇನುಕಮಾಡಿದರು.

ಅವತಾರಿಕೆ.— ಯಾವಯಾವ ಶಾಖೆಗೆ ಯಾರುಯಾರು ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಶ್ಲೋಕ || ಋಜಾಂಪ್ರವರ್ತಕಂ ಸೈಲಂಋಜುಷಾಂಚ ಪ್ರವರ್ತಕಂ | ವೈಶಂಪಾಯನಮೇವೈಕಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂರ್ಯಮೇವಚ ||೭೬||

ಅರ್ಥ.— ವೇದವ್ಯಾಸರು, ಸೈಲಂ=ಪೈಲಮುನಿಗಳನ್ನು, ಋಜಾಂ=ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ, ಪ್ರವರ್ತಕಂ - ಪ್ರವರ್ತಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಯಜುಷಾಂಚ=ಶುಕ್ಲ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಎರಡುಬಳಿಭೇದವುಳ್ಳ ಯಜುರ್ವೇದ ಕೃಷ್ಣ ಯಜುರ್ವೇದಗಳಿಗೆ, ಏಕಂ=ಒಬ್ಬ, ವೈಶಂಪಾಯನ=ವೈಶಂಪಾಯನರನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಕಂ=ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಶುಕ್ಲಯಜುರ್ವೇದಗಳಿಗೆ, ಎರಡನೆಯದಾದ ಶುಕ್ಲ ಎಜುಶಾಖೆಗೆ, ಸೂರ್ಯಮೇವಚ-ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ, ಚಕ್ರೇ=ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಚಕ್ರೇಥ ಜೈಮಿನಿಂ ಸಾಮ್ನಾಮಧರ್ವಾಂಗಿರಸಾಮಪಿ || ಸುಮಂತುಂ ಭಾರತಸ್ಯಾಪಿ ವೈಶಂಪಾಯನಮಾಡಿಶತ್ ||೭೭||

ಅರ್ಥ.— ಅಥ=ಆಮೇಲೆ, ಸಾಮ್ನಾಂ=ಸಾಮವೇದಗಳಿಗೆ, ಜೈಮಿನಿಂ=ಜೈಮಿನಿಗಳನ್ನು, ಚಕ್ರೇ=ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಅಧರ್ವಾಂಗಿರಸಾಂಅಪಿ=ಅಧರ್ವಣವೇದಗಳಿಗೆಯಾದರೋ, ಸುಮಂತುಂ=ಸುಮಂತುವನ್ನು, ಚಕ್ರೇ=ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ವೈಶಂಪಾಯನಂ-ವೈ

ಶಂಪಾಯನರನ್ನು, (ಕೃಷ್ಣಯಜುರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ) ಭಾರತಕ್ಕೂ ಏ=ಭಾರತಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿರುವಂತೆ, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರು, ಆದಿ ಶತ್=ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವವರಾದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರವರ್ತನೇಮಾನುಷೇಷು ಗಂಧರ್ವಾದಿಷುಚಾತ್ಮಜಂ | ನಾರದಂ ಪಾಠಯಿತ್ವಾಚ ದೇವಲೋಕ ಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ||೭೮||

ಅರ್ಥ.—ವೇದವ್ಯಾಸರು, ಆತ್ಮಜಂ=ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಶುಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಮಾನುಷೇಷು=ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ (ಪಂಕ್ತಿತನೇ ಮೊದಲಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ,) ಗಂಧರ್ವಾದಿಷು=ಗಂಧರ್ವ, ಸಿದ್ಧ, ಸಾಧ್ಯ, ಚರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರವರ್ತನೇ=ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವರ್ತನೆ ಮಾಡುವವರಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟರು. ದೇವಲೋಕ-ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರವರ್ತಯೇ=ವೇದಾದಿಗಳ ಪ್ರವರ್ತನೆಗಾಗಿ, ನಾರದಂ=ನಾರದರನ್ನು, ಪಾಠಯಿತ್ವಾಚ=ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅದಿಶತ್ಸಸ್ಯಜೇಸೋಫರೋಮಾಂಚಾದ್ರೋಮಹರ್ಷಣಂ | ತಂ ಭಾರತ ಪುರಾಣಾನಾಂ ಮಹಾರಾಮಾಯಣಸ್ಯಚ ||೭೯||

ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ಮಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಥಾದಿಶತ್ || ತಮಾವಿ ಶತ್ವಾಮದೇವಃ ಕೃಷ್ಣಸೇವಾಸಮುತ್ಸುಕಃ ||೮೦||

ಅರ್ಥ.—ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಃ=ಆ ವೇದವ್ಯಾಸರು, ರೋಮಾಂಚಾತ್=ತನ್ನ ರೋಮಕೂಪಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ, ರೋಮಹರ್ಷಣಂ=ರೋಮಹರ್ಷಣನನ್ನು, ಸಸೃಜೇ=ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ತಂ=ರೋಮಹರ್ಷಣನನ್ನು, ಭಾರತಪುರಾಣಾನಾಂ=ವೇದವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಭಾರತಕ್ಕೂ, ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಿಗೂ, ಮಹಾರಾಮಾಯಣಸ್ಯಚ=ಮಹಾರಾಮಾಯಣಕ್ಕೂ, ||೭೯||

ಕೃತ್ಸ್ಮಸ್ಯ=ನಿಖಿಲವಾದ, ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ=ಪಾಂಚರಾತ್ರಗಮಕ್ಕೂ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ=ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ, ಅದಿಶತ್=ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟರು. ಅಥ=ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣಸೇವಾಸಮುತ್ಸುತಃ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಲ್ಲಿಯೇ, ಅತ್ಯಂತುತ್ಸಾಹಶಾಲಿಯಾದ, ಕಾಮದೇವಃ=ಮನ್ಮಥನು, ತಂ=ಆ ರೋಮಹರ್ಷಣನನ್ನು, ಅವಿಶತ್=ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸತಸ್ಮೈಜ್ಞಾನಮಖಿಲಂ ದದೌ ದ್ವೈಪಾಯನಃ ಪ್ರಭುಃ | ಸನತ್ಕುಮಾರ ಪ್ರಮುಖಾಂಶ್ಚಕ್ರೇ ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕಾ ||೮೧||

ಅರ್ಥ.—ವಿಭುಃ=ಸರ್ವ ಸಮರ್ಥರಾದ, ಸಃ=ಆ, ದ್ವೈಪಾಯ
ನಃ=ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು, ತಸ್ಮೈ=ಆ ಮನ್ಮಥನಿಗೆ, ಅಖಿಲಂ=ಸಮ
ಸ್ತವಾದ, ಜ್ಞಾನಂ=ಅಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಪದೇಶದಿಂದ ನೇದವೇ
ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ದದೌ-ಉಪದೇಶಮುಖೇನ ಕೊಟ್ಟರು, ಸನ
ತ್ಕುಮಾರಪ್ರಮುಖಾಃ=ಸನತ್ಕುಮಾರರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು, ಯೋಗಃ=
ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ, ಪ್ರವರ್ತಕಾಃ=ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ, ಚಕ್ರೇ=ಮಾಡಿದರು
ಶ್ಲೋಕ || ಭೃಗ್ವಾದೀನ್ಮರ್ಮಯೋಗಸ್ಯಜ್ಞಾನಂದತ್ವಾನುಲಂಛುಭಂ | ಜೈ
ಮಿನಿಂ ಕರ್ಮಮಾಮಾಂಸಾ ಕರ್ತಾರಮಕರೋತ್ಪಭುಃ ||೨||

ಅರ್ಥ.—ಭೃಗ್ವಾದೀನ್-ಭೃಗು ಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳನ್ನು, ಅಮ
ಲಂ=ಸಂಶಯ ವಿವರಯ ರಹಿತವಾದ, ಶುಭಂ-ಶ್ರೀಹರಿಸ್ವರೂಪ ಪ್ರಕಾಶ
ಕವಾದ, ಜ್ಞಾನಂ=ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ದತ್ವಾ=ಕೊಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು, ಕರ್ಮ
ಯೋಗಸ್ಯ=ಕರ್ಮಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ, ಚಕ್ರೇ=ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರ
ಭುಃ=ಸಮರ್ಥರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ಜೈಮಿನಿಂ = ಜೈಮಿನಿಯನ್ನು,
ಕರ್ಮಮಾಮಾಂಸಾ-ಕರ್ಮಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ, ಕರ್ತಾರಂ-ಕರ್ತೃಗಳ
ನ್ನಾಗಿ, ಅಕರೋತ್=ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ದೇವಮಾಮಾಂಸಕಾದ್ಯಂತಂ ಕೃತ್ವಾ ಪೈಲಮಥಾದಿಶತ್ | ಶೇಷಂ
ಚ ಮಧ್ಯಕರಣೇ ಪುರಾಣಾನ್ಯಥಚಾಕರೋತ್ ||೩||

ಅರ್ಥ.—ವೇದವ್ಯಾಸರು, ದೇವಮಾಮಾಂಸಕಾಯಾಃ=ದೇವಮಾ
ಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ, ಅದ್ಯಂತಂ=ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಭಾಗವನ್ನೂ, ಕೃತ್ವಾ
=ತಾನೇ ಮಾಡಿ, ಆ ಶಾಸ್ತ್ರದ, ಮಧ್ಯೇ=ಮಧ್ಯಭಾಗವನ್ನು, ಕರಣೇ=
ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಪೈಲಂ-ಪೈಲರನ್ನೂ, ಶೇಷಂಚ=ಪೈಲಾವಿಶಿಷ್ಟರಾದ
ಶೇಷದೇವರನ್ನೂ, ಅದಶತ್=ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದರು. ಅಥ-ಅನಂತರದಲ್ಲಿ,
ಪುರಾಣಾನಿಚ=ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಕೂಡ, ಅಕರೋತ್=ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶೈವಾನ್ವಾಶುಪತಾಶ್ಚಕ್ರೇ ಸಂಶಯಾರ್ಥಂ ಸುರದ್ವಿಷಾಂ || ವೈಷ್ಣ
ವಾನ್ವಂಚರಾತ್ರಾಶ್ಚ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಯೇ ||೪||

ಅರ್ಥ.—ಪಾಶುಪತಾತ್ - ಪಾಶುಪತಾಗಮದ ದಿಶೆಯಿಂದ, ಸು
ರದ್ವಿಷಾಂ-ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಸಂಶಯಾರ್ಥಂ-ವಿಸರೀತ

ಸಮೂಹವನ್ನು, ವಿತಾಯ=ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿ, ಜಗತ್ತಂತಂ=ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ. ಅಜ್ಞಾನತಮಃ-ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು, ನಿರಸ್ಯ=ಮಾತಮಾಡಿ, ಭಾನುರಿವ-ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು, ಭಾಸಯನ್=ಪ್ರಕಾಶಮಾಡಿಸುವವನಾಗಿ, ಪ್ರಭಾಸತೇ-ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಚತುರ್ಮುಖೇಶಾನ ಸುರೇಂದ್ರ ಪೂರ್ವಕೈಃ | ಸದಾಸುರೈಃ ಸೇವಿತಸಾದಪಲ್ಲವಃ || ಪ್ರಕಾಶಯಂ ಸ್ತೇಷು ಸದಾತ್ಮಗುಹ್ಯಂ | ಮುಮೋದ ಮೇರೌಚ ತಥಾ ಬದರ್ಯಾಂ ||೪೮||

ಅರ್ಥ.—ಚತುರ್ಮುಖ=ಬ್ರಹ್ಮನು, ಈಶಾಸ=ಋದ್ರನು, ಸುರೇಂದ್ರ=ದೇವೇಂದ್ರನೇ, ಪೂರ್ವಕೈಃ-ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ಸುರೈಃ - ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಸದಾ=ಯಾವಾಗಲೂ, ಸೇವಿತಃ=ಸೇವಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಪಾದಪಲ್ಲವಃ-ಚಗುರಿನಂತೆ ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದಪದ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ತೇಷು=ಆ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸದಾ-ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮ = ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಗುಹ್ಯಂ=ಗುಹ್ಯಾದಿ ರಹಸ್ಯವನ್ನು, ಪ್ರಕಾಶಯನ್=ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವನಾಗಿ, ಮೇರೌ-ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿಯೂ, ತಥಾ=ಹಾಗೇನೇ ಬದರ್ಯಾಂ-ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಮುಮೋದ-ಸಂತೋಷಿಸಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ.—ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ಋದ್ರ, ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸೇವಿತವಾದ ಪಾದಪಲ್ಲವವುಳ್ಳ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು, ಆ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಗುಣವೇ ಮೊದಲಾದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವನಾಗಿ, ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿಯೂ, ಹಾಗೂ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂತೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ವ್ಯಾಸಾವತಾರ

ಕಥಾನಿರೂಪಣಂನಾಮ ದಶಮೋಧ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

